

T.C.
ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SAĞLIK TURİZMİ ANA BİLİM DALI

EKOTURİZM KAPSAMINDA TARIM TURİZMİNİN WELLNESS
YÖNÜNDEN İNCELENMESİ: GAZİPAŞA ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Cahide ÇAĞLAYAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi, İbrahim Aydın CANDAN

ALANYA

2025

T.C.
ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

EKOTURİZM KAPSAMINDA TARIM TURİZMİNİN WELLNESS
YÖNÜNDEN İNCELENMESİ: GAZİPAŞA ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Cahide ÇAĞLAYAN
Sağlık Turizmi Ana Bilim Dalı
Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi, İbrahim Aydın CANDAN

ALANYA
(2025)

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilemeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Cahide ÇAĞLAYAN

TEŞEKKÜR SAYFASI

Tez çalışmam boyunca bilgi ve tecrübeleriyle yol gösteren, yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen değerli danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Aydın CANDAN'a, çalışmalarımızda her zaman yol gösteren ve destekleyen ana bilim dalı başkanımız Sayın Doç. Dr. İshak Suat ÖVEY'e, yüksek lisans eğitimim boyunca gerekli kolaylıkları sağlayarak desteklerini esirgemeyen Gazipaşa İlçe Milli Eğitim Müdürü Sayın Remzi YETKİN ve şube müdürlerime, bugüne kadar üzerimde emeği olan tüm hocalarıma, çalışmama destek olan tüm katılımcılara, varlıklarını ve yardımlarını esirgemeyen yakınlarıma, hayatım boyunca maddi ve manevi anlamda her zaman destek olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Cahide ÇAĞLAYAN

ÖZET

EKOTURİZM KAPSAMINDA TARIM TURİZMİNİN WELLNESS YÖNÜNDEN İNCELENMESİ: GAZİPAŞA ÖRNEĞİ

Cahide ÇAĞLAYAN

Sağlık Turizmi Anabilim Dalı

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Haziran, 2025 (154 Sayfa)

Jeopolitik konumu, iklimi, tarihî ve kültürel birikimi, bitki örtüsü, doğal güzellikleri ve ekolojik çeşitliliği ile Türkiye; ekoturizm açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır. Kitle turizmine alternatif olarak gelişen ekoturizm faaliyetleri, çevreye duyarlılık ve yerel kalkınmayı ön plana çıkaran yapısıyla tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de son yıllarda dikkat çekmektedir. Tarım ve turizm sektörlerinin sentezinden oluşan tarım turizmi (agroturizm), alternatif turizm faaliyet kolları arasında yer almaktadır. Agroturizm; insanların kent yaşamından uzaklaşıp, çiftlik veya yerel tesislerde konaklayarak ya da günübirlik turlarla, tarımsal üretim süreçlerini deneyimleme, yöresel ve organik ürünlerden yararlanma imkanlarıyla yerel toplulukların kalkınmasına yardımcı, doğaya ve çevreye saygılı, sürdürülebilir bir ekoturizm koludur. Doğaya ve organik ürünlere duyulan ilginin artmasıyla, tarım turizmi giderek daha popüler hale gelmektedir. Son yıllarda giderek önem kazanan wellness kavramı da içerdiği doğal ve sağlıklı beslenme, sürdürülebilir yaşam ve stres yönetimi gibi unsurlar, tarım turizminin sunduğu deneyimlerle büyük ölçüde örtüşmekte ve bu iki kavramın birbirleriyle entegre edilebilir olduğu ifade edilmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye’de ekoturizm kapsamındaki tarım turizmi wellness yönünden ele alınmakta ve örnek alan olarak Antalya ilinin Gazipaşa ilçesi incelenmektedir. Tarımsal üretim kapasitesi, doğal güzellikleri ve kırsal yapısıyla Gazipaşa, bu turizm türünün gelişimi açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Çalışmada, kaynak taraması yöntemiyle dünyadaki ve Türkiye’deki tarım turizmi uygulamaları incelenmiş, nitel araştırma yöntemiyle de Gazipaşa ilçesi özelinde mevcut potansiyel analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, tarım turizminin kırsal kalkınmayı destekleyici, çevreyle ve wellness kavramıyla uyumlu bir turizm modeli olarak geliştirilebileceğini göstermektedir. Çalışma ile Gazipaşa’da wellness ile uyumlu tarım turizmi potansiyelinin gelişebilmesi için bir perspektif oluşturulmuş ve öneriler sunulmuştur. Uygulamalarının sürdürülebilirliği ve ekonomik katkısı açısından daha geniş kapsamlı saha araştırmalarına ve projelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Tarım Turizmi, Ekoturizm, Sürdürülebilirlik, Wellness, Gazipaşa.

ABSTRACT

AN EXAMINATION OF AGROTOURISM FROM A WELLNESS PERSPECTIVE WITHIN THE SCOPE OF ECOTOURISM: THE CASE OF GAZİPAŞA

Cahide ÇAĞLAYAN

Department of Health Tourism

Alanya Alaaddin Keykubat University, Graduate Education Institute

June, 2025 (154 Pages)

Türkiye, its strategic geopolitical location, diverse climate, rich historical and cultural heritage, and ecological richness, holds significant potential for the development of ecotourism. Among the alternative tourism models gaining prominence, agrotourism emerging from the integration of agriculture and tourism offers a sustainable and locally beneficial approach. It enables visitors to engage in agricultural activities, experience rural life, and access organic and traditional products. In recent years, increasing interest in healthy living and nature-based experiences has also brought the concept of wellness to the forefront. With its focus on natural nutrition, sustainability and stress reduction, wellness shows a strong conceptual and practical overlap with agrotourism.

This study investigates the relationship between agrotourism and wellness within the context of ecotourism in Türkiye. The district of Gazipaşa in Antalya Province is selected as a case study due to its agricultural capacity, natural landscapes, and rural character. The research is based on literature review and qualitative methods, including field observations and stakeholder evaluations, to assess the current potential of wellness-oriented agrotourism in the region. The findings indicate that agrotourism, when integrated with wellness principles, can serve as a sustainable tourism model that supports rural development, promotes ecological awareness, and enhances the well-being of both visitors and local communities. The study provides a framework for the development of such tourism practices in Gazipaşa and underlines the need for broader field studies and strategic projects to ensure long-term sustainability and economic contribution.

Keywords: Agricultural Tourism, Ecotourism, Sustainability, Wellness, Gazipaşa.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	i
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	ii
TEŞEKKÜR SAYFASI.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
1. GİRİŞ	1
2. LİTERATÜR	4
2.1. Turizm	4
2.2. Turist Kavramı	4
2.3. Ekoturizm.....	5
2.4. Ekoturizm Türleri	6
2.4.1. Tarım ve çiftlik turizmi (agroturizm).....	6
2.4.2. Yayla turizmi	6
2.4.3. Av turizmi	7
2.4.4. Kuş gözlemciliği turizmi (ornitoloji)	7
2.4.5. Doğa ve dağ yürüyüşü (trekking / hiking)	7
2.4.6. Akarsu turizmi (rafting - kano)	8
2.4.7. Bisiklet turizmi	8
2.4.8. Atlı doğa yürüyüşü turizmi	8
2.4.9. Balon turizmi	9
2.4.10. Botanik turizmi	9
2.4.11. Mağara turizmi (jeoturizm)	9
2.4.12. Kamp ve karavan turizmi	10
2.4.13. Doğa fotoğrafçılığı	10
2.4.14. Kaplıca – ılıca - termal (jeotermal) turizmi	10
2.4.15. Sportif olta balıkçılığı turizmi.....	11
2.5. Ekoturizm İlkeleri	11
2.6. Ekoturizm Faaliyetlerinin Olumlu ve Olumsuz Etkileri.....	12

2.7. Dünya’da Ekoturizm.....	13
2.8. Türkiye’de Ekoturizm.....	14
2.9. Türkiye’deki Ekoturizm Potansiyeli	15
3. TARIM TURİZMİ.....	18
3.1. Tarım Turizmi ve Gelişimi	18
3.2. Tarım Turizminin Özellikleri ve Hizmet Çeşitleri	20
3.3. Tarım Turizminin Faydaları.....	22
3.4. Tarım Turizmi Faaliyetlerinin Olumsuz Etkileri	23
3.5. Dünya’da Tarım Turizmi ve Uygulamaları	24
3.5.1. Almanya’da tarım turizmi.....	25
3.5.2. İtalya’da tarım turizmi	26
3.5.3. İspanya’da tarım turizmi.....	28
3.5.4. Yunanistan’da tarım turizmi	29
3.5.5. Hindistan’da tarım turizmi	30
3.5.6. İngiltere’de tarım turizmi.....	31
3.5.7. Fransa’da tarım turizmi.....	32
3.5.8. Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) tarım turizmi.....	33
3.6. Türkiye’de Tarım Turizmi ve Uygulamaları	34
4. WELLNESS KAVRAMI	40
4.1. Wellness ve Turizm İlişkisi	40
4.2. Wellness ve Tarım Turizmi İlişkisi	41
5. ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ VE YÖNTEMİ.....	42
5.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	42
5.2. Araştırmanın Yöntemi, Verilerin Toplanması, Araştırma Evreni ve Örneklemi.	43
5.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	44
5.4. Verilerin Analizi	45
6. GAZİPAŞA VE TARIM TURİZMİ POTANSİYELİ.....	46
6.1. Gazipaşa’nın Konumu ve Coğrafi Özellikleri	46
6.2. Gazipaşa Tarihi	47
6.3. Gazipaşa’nın Turizm Açısından Değerlendirilmesi	48
6.4. Gazipaşa’daki Tarımsal Faaliyet Türleri.	49
6.5. Gazipaşa’nın Tarım Turizmi Potansiyeli	50
6.5.1. Gazipaşa tropikal park	52
6.5.2. Gazipaşa’da üretimi yapılan tropikal meyveler	52

6.5.2.1. Ejder meyvesi (<i>Hylocereus spp.</i>).....	52
6.5.2.2. Moringa ağacı (<i>Moringa oleifera</i>)	54
6.5.2.3. Kahve ağacı (<i>Coffea arabica</i>).....	55
6.5.2.4. Ketembilla (<i>Dovyalis hebecarpa</i>).....	57
6.5.2.5. Natal eriği (<i>Carissa macrocarpa</i>).....	58
6.5.2.6. Çikolata meyvesi (<i>Diospyros digyna Jacq.</i>)	59
6.5.2.7. Beyaz sapot (<i>Casimiroa edulis</i>).....	60
6.5.2.8. Çilek guava (<i>Psidium littorale</i>).....	61
6.5.2.9. Guava (<i>Psidium guajava</i>)	62
6.5.2.10. Papaya (<i>Carica papaya Linn.</i>).....	63
6.5.2.11. Pasiflora meyvesi (<i>Passiflora Spp.</i>).....	64
6.5.2.12. Maymun çıkmaz ağacı (<i>Chorisia speciosa</i>).....	65
6.5.2.13. Avokado (<i>Persea americana</i>).....	66
6.5.2.14. Muz (<i>Musa sapientum</i>)	68
6.5.2.15. Mango (<i>Mangifera indica L.</i>)	68
6.5.2.16. Demirhindi (<i>Tamarindus indica</i>).....	69
6.5.2.17. Kamkat (<i>Citrus fortunella</i>)	71
6.5.2.18. Hindistan cevizi (<i>Cocos nucifera</i>)	71
6.5.2.19. Gül elma (<i>Syzygium jambos</i>)	73
6.5.2.20. Mum Elması (<i>Syzygium samarangense</i>).....	74
6.5.2.21. Kaymak ağacı (<i>Feijoa sellowiana</i>).....	76
6.5.2.22. Ananas (<i>Ananas comosus</i>)	77
6.5.2.23. Yıldız meyvesi (<i>Averrhoa carambola</i>).....	79
6.5.2.24. Altın çilek (<i>Physalis peruviana L.</i>).....	81
6.5.2.25. Longan (<i>Dimocarpus longan Lour.</i>).....	82
6.5.2.26. Kurt üzümü (<i>Lycium barbarum L.</i>).....	84
6.5.2.27. Pepino (<i>Solanum muricatum</i>)	86
6.5.2.28. Ağaç kavunu (<i>Citrus maxima</i>).....	87
6.5.2.29. Litchi/Liçi (<i>Litchi chinensis Sonn.</i>)	92
6.5.2.30. Kırmızı çerimoya (<i>Annona spinescens</i>).....	93
6.5.2.31. Arcodactylis Buda'nın eli (<i>Citrus medica var.</i>).....	95
6.5.2.32. Bektaşî üzümü (<i>Ribes uva-crispa</i>).....	96
6.5.2.33. Kırmızı Frenk üzümü (<i>Ribes rubrum</i>)	97
6.5.2.34. Bal yemişi/Honeyberry (<i>Lonicera caerulea</i>).....	98

6.5.2.35. Yaban Mersini/Blueberry (<i>Vaccinium sect. Cyanococcus</i>)	101
6.5.2.36. Japon iğdesi (<i>Elaeagnus umbellata</i>)	102
6.5.2.37. Limkuat (<i>Citrus aurantifolia x Fortunella japonica</i>)	104
6.5.2.38. Parmak limonu (<i>Citrus australasica</i>)	106
6.5.2.39. Alacalı limon (<i>Citrus limon foliis variegatis</i>).....	107
6.5.2.40. Mallit hurması (<i>Diospyors oleifera</i>)	107
6.5.2.41. Marula (<i>Sclerocarya birrea</i>).....	109
6.5.3. Gazipaşa’da üretimi yapılan bölgeye özgü diğer ürünler	110
5.5.3.1. Çekirdeksiz nar (<i>Punica granatum</i>).....	110
5.5.3.2. Gölevez (<i>Colocasia esculenta</i>)	111
5.5.3.3. Murt/Mersin/Hambeles (<i>Myrtus communis</i>).....	113
5.5.3.4. Mart yemişi (<i>Opuntia ficus-indica (L.) Mill</i>).....	114
6. 6. Gazipaşa’da Gerçekleştirilebilecek Tarım Turizmi Uygulamaları	114
6.7. Gazipaşa’daki Önemli Turizm Destinasyonları	115
6.7.1. Selinus Antik Kenti.....	116
6.7.2. Kuru Sahili ve Doğal Havuzları.....	117
6.7.3. Yalan Dünya Mağarası	118
6.7.4. Delik Deniz (Kral) Koyu ve Antiochia ad Cragum Antik Kenti	119
6.7.5. Nephelis (Muzkent) Antik Kenti	120
6.7.6. İotape (Lotape) (Aytap) Antik Kenti ve Koyu.....	121
6.7.7. Syedra (Serde/Sedre) Antik Kenti	122
6.7.8. Cestrus (Macar) Antik Kenti.....	123
6.7.9. Lamos (Adanda) Antik Kenti	123
6.7.10. Günnercik Yaylası	124
7. BULGULAR.....	126
8. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	138
8.1. Sonuç	138
8.2. Öneriler	140
KAYNAKLAR	143
EKLER.....	155
Ek 1: Etik Kurul Raporu	155
Ek 2: Bilgilendirilmiş Onam Formu	156
ÖZGEÇMİŞ	157

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3.1 Tarım Turizmi Hizmetleri.....	21
Tablo 3.2 Dünya Toplam Turizm Gelirlerinin Alt Turizm Çeşitlerine Göre Dağılımı .	24
Tablo 3.3 Türkiye’deki Agroturizm Çiftlik Sayılarının Bölgesel Dağılımları	36
Tablo 6.1 Ejder Meyvesinin Besin Bileşimi	53
Tablo 6.2 Moringa Ağacının Bölümlerinin Kullanım Alanları	55
Tablo 6.3 Moringa Ağacı Bölümlerinin Besin Bileşim Değerleri	55
Tablo 6.4 Beyaz Sapot Meyvesinin Besin Bileşimi.....	61
Tablo 6.5 Guava Meyvesinin Besin Bileşimi	63
Tablo 6.6 Avokado Meyvesinin Besin Bileşimi	67
Tablo 6.7 Çiğ Demirhindi Meyvesinin Besin Bileşimi.....	70
Tablo 6.8 Hindistan Cevizi Meyvesinin Besin Bileşimi.....	72
Tablo 6.9 Yıldız Meyvesinin Besin Bileşimi	80
Tablo 6.10 Pomelo Meyvesinin Farklı Kısımlarının Besin Değerleri	90
Tablo 7.1 Katılımcı Bulgu Sınıflandırma ve Kod Tablosu	135
Tablo 7.2 Katılımcı Cevap Kod Tablosu	136
Tablo 7.3 Tema, Alt Tema ve İçerik Analizi Tablosu	137

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 6.1 Gazipaşa Kalesinden Yat Limanı ve Selinus Sahili Görünümü.....	47
Şekil 6.2 Pitaya Bitkisi ve Meyveleri	53
Şekil 6.3 Moringa Ağacı ve Bölümleri.....	54
Şekil 6.4 Kahve Ağacı, Meyve Tohumları ve Kahve Çekirdekleri.....	56
Şekil 6.5 Ketembilla Ağacı ve Meyvesi	57
Şekil 6.6 Natal Eriği Bitkisi ve Meyvesi	58
Şekil 6.7 Çikolata Meyvesi Bitkisi	60
Şekil 6.8 Çilek Guava Bitkisi ve Meyvesi.....	61
Şekil 6.9 Guava Bitkisi ve Meyvesi	62
Şekil 6.10 Papaya Bitkisi, Meyvesi ve Çekirdekleri	64
Şekil 6.11 Pasiflora Bitkisi ve Meyvesi.....	64
Şekil 6.12 Maymun Çıkmaz Ağacı, Çiçeği ve Meyvesi.....	65
Şekil 6.13 Avokado Ağacı, Meyvesi, Meyve Bölümleri ve Sağlık Etkileri	66
Şekil 6.14 Muz Ağacı ve Meyvesi	68
Şekil 6.15 Mango Ağacı ve Meyvesi.....	69
Şekil 6.16 Kumkuat Ağacı ve Meyvesi	71
Şekil 6.17 Gül Elma Ağacı ve Meyveleri.....	73
Şekil 6.18 Mum Elması Meyvesi	75
Şekil 6.19 Kaymak Ağacı Bitkisi ve Meyvesi.....	76
Şekil 6.20 Ananas Bitkisi ve Meyvesi.....	78
Şekil 6.21 Altın Çilek Bitkisi ve Meyvesi.....	82
Şekil 6.22 Longan Bitkisi ve Meyvesi.....	83
Şekil 6.23 Longan Bitkisi ve Meyvesinin İç Kısmı.....	83
Şekil 6.24 Kırmızı ve Sarı Türde Kurt Üzümü Meyveleri	85
Şekil 6.25 Pepino Bitkisi ve Meyvesi.....	86

Şekil 6.26 Ağaç Kavunu Bitkisi ve Meyvesi.....	87
Şekil 6.27 Buda'nın Eli Bitkisi ve Meyvesi	95
Şekil 6.28 Bektaşî Üzümü Bitkisi ve Meyvesi	97
Şekil 6.29 Kırmızı Frenk Üzümü Bitkisi ve Meyvesi	98
Şekil 6.30 Bal Yemişi/Honeyberry Bitkisi ve Meyvesi	99
Şekil 6.31 Yaban Mersini/Blueberry Meyvesi	102
Şekil 6.32 Japon İğdesi Bitkisi ve Meyvesi.....	103
Şekil 6.33 Limkuat Bitkisi ve Meyvesi	105
Şekil 6.34 Parmak Limonu Bitkisi ve Meyvesi	107
Şekil 6.35 Alacalı Limon Bitkisi ve Meyvesi.....	107
Şekil 6.36 Mallit Hurması Bitkisi ve Meyvesi	109
Şekil 6.37 Marula Bitkisi ve Meyvesi	110
Şekil 6.38 Gazipaşa Çekirdeksiz Narı ve Coğrafi İşaret Tescil Belgesi	111
Şekil 6.39 Gölevez/Kolakas Bitkisi, Yumrusu ve Yöresel Yemeği	113
Şekil 6.40 Beyaz ve Mor Renkli Murt/Mersin/Hambeles Bitkisi ve Meyveleri	113
Şekil 6.41 Mart Yemişi Bitkisi ve Meyvesi	114
Şekil 6.42 Selinus Kalesi Giriş Kapısı.....	116
Şekil 6.43 Selinus Antik Kenti Tarihi Su Kemerî	117
Şekil 6.44 Kuru Sahili ve Doğal Havuzlar	117
Şekil 6.45 Yalan Dünya Mağarası'ndan Kesitler	118
Şekil 6.46 Delik Deniz (Kral) Koyu	119
Şekil 6.47 Delik Deniz (Kral) Koyu ve Antiochia ad Cragum Antik Kenti.....	119
Şekil 6.48 Antiochia ad Cragum Antik Kenti Mozaikleri	120
Şekil 6.49 Antiochia ad Cragum Antik Kenti Pegasus Kalıntısı	120
Şekil 6.50 Nephelis (Muzkent) Antik Kenti	121
Şekil 6.51 İotape (Lotape)(Aytap) Antik Kenti ve Koyu	121

Şekil 6.52 Syedra (Serde/Sedre) Antik Kenti	122
Şekil 6.53 Cestrus (Macar) Antik Kenti	123
Şekil 6.54 Lamos Antik Kenti Kaya Mezarları	124
Şekil 6.55 Günnercik Yaylası'ndan Bir Kesit	124
Şekil 6.56 Günnercik Atatürk Silüeti	125

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

\$	Dolar
€	Euro
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
DLG	Alman Tarım Birliği
DOKAP	Doğu Anadolu Kalkınma Projesi
H	Hipotez
K	Katılımcı
kcal	Kilokalori
ORAC	Oxygen Radical Absorbance Capacity
SWOT	Weaknesses, Strengths, Threats, Opportunities
TaTuTa	Tarım Turizm Takas
TIES	Uluslararası Ekoturizm Topluluğu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
USDA	Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı
USDA	United States Department of Agriculture
WTO	Dünya Turizm Örgütü
WWOOF	Organik Çiftliklerde Uluslararası Fırsatlar

1. GİRİŞ

İnsanların yaşam alanlarından, günlük rutinlerinden geçici olarak ayrılıp, farklı yerlere kısa süreliğine ziyaretlerde bulunmaları ve bu yerlerde çeşitli ekonomik faaliyetlerde, sosyokültürel etkileşimlerde bulunmaları turizm olarak tanımlanmaktadır (Mavric & Urry, 2009). Turizm sektörü, Dünya’da ve Türkiye’de sürekli değişen ve gelişen bir faaliyet olarak öne çıkmaktadır. Bu sektör, önemli yatırımlarla ülkelere döviz girdisi ve istihdam sağlamakta, sosyal ve kültürel hayatı şekillendirmekte, aynı zamanda çevre üzerinde çok yönlü etkiler yaratmaktadır (Pencarelli, 2020). Dünya’daki değişen küresel koşullar sebebiyle turizm tüketim alışkanlıklarında da önemli değişiklikler meydana gelmiş ve yaygın olan kitle turizmi yerine alternatif turizm etkinliklerine yönelim başlamıştır. Bu yönelim de doğal kaynaklara zarar verilmesi, hızlı nüfus artışı ve çevre sorunları, iklim değişiklikleri gibi olumsuz etkileri kitle turizmine kıyasla daha az olan alternatif turizm etkinliklerinin (su sporları, kuş gözlemciliği, dağcılık, yayla ve tarım turizmi gibi.) önem kazanmasını sağlamıştır (Karakurt, 2022).

Turizm destinasyonlarındaki doğal kaynaklara ve kültürel değerlere saygılı, doğaya ve çevreye karşı duyarlı, tüketici grup olan turistleri çekebilmek amacıyla değişik pazarlama yöntemlerini harmanlayarak sürdürülebilirliği destekleyen turizm faaliyetleri alternatif turizm olarak tanımlanmaktadır. Alternatif turizmin ortaya çıkışında asıl hedef, kitle turizminin sosyal, kültürel ve çevresel olumsuz etkilerini minimum seviyeye düşürmektir. Ekoturizm, yeşil turizm, doğa turizmi, yumuşak turizm, bilinçli turizm gibi kavramların da literatürde alternatif turizm kavramı yerine kullanıldığı görülmektedir (Zere, 2020).

Ekoturizm; eğlenirken ve dinlenirken aynı zamanda doğayı ve kültürel kaynakları korumayı destekleyen, yerel halkın refah seviyesini gözetken, çevreye karşı sorumlu bir seyahat ve ziyaret şekli olarak tanımlanmaktadır. Çevre kirliliklerinin artması, doğal kaynakların tahribatı ve iklim krizinin belirginleşmesi ile Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından çalışmalara başlanmıştır. Hazırlanan raporlarda turizmde de sürdürülebilirlik kavramı ön plana çıkarılarak turizm faaliyetlerini belirli destinasyonlar yerine ülkelerin geneline yaymak, doğal, kültürel ve çevresel kaynakları korumak, yerel halkın turizmde etkinliğini artırarak ekonomik olarak da fayda sağlamak gibi prensipler edinilmiştir (Kausar ve ark., 2013).

Dünya’daki bu değişim ve gelişimlerden Türkiye’nin de etkilenecek son yıllarda ekoturizm faaliyetlerine önem vermeye başladığı görülmektedir. Ülkemizde turizmin

ülke geneline yaygınlaştırılması, turizmde kullanılmayan doğal ve kültürel alanların mevcudiyeti ve sayısı, çevre bilincinin aşılması ve kaynakları koruma isteği, yerel halkın sosyokültürel özellikleri gibi sebeplerle ekoturizm etkinlikleri gerçekleştirilmektedir. Birçok alt faaliyet alanından oluşan ekoturizm uygulamalarının çoğaltılması, yöneticilerin ve yerel halkın bu konudaki olumlu algılarının artırılması gerekmektedir (Zere, 2020).

Artan Dünya nüfusu, kentleşme ve sanayileşme, koronavirüs salgını ve karantina gibi insanları evlere sıkıştıran hayat koşulları insanlarda kırsal, sakin ve doğal bölgelere yönelime sebep olmaktadır. Bu kırsal turizm faaliyetlerinin bir bileşeni olan tarım turizmi; bölgedeki tarımsal faaliyetlerin önüne geçmeden, bu bölgelerin sakin ve dinlendirici özelliklerinden faydalanarak gelir düzeyi kısmen daha az olan yerel üreticilere ek gelir imkanları sunan, çevresel ve sosyokültürel yönden olumlu etkileri bulunan faaliyetler bütünü olarak görülmektedir. Bu etkinlikler ile katılımcılar; kısa süreliğine şehir hayatının klasik rutinlerinden sıyrılarak doğa ile iç içe dinlenirken aynı zamanda doğal ve taze sebze, meyve ve hayvansal ürünleri tüketebilmekte, günlük bahçe rutinlerini ve çiftlik hayatını deneyimleyerek öğrenebilmekte ve aynı zamanda stresten uzaklaşarak psikolojik olarak da rahatlayabilmektedir (Aytuğ, 2011).

Tarım turizmi; tarım ve hayvancılık faaliyetleri yapılan bölgelerin turistler tarafından ziyaret edilmesini sağlamak için gerçekleştirilen çeşitli uygulamaları kapsamaktadır. Bir başka ifadeyle tarım işletmelerinde ve kırsal alanlarda tarım ve turizm faaliyetlerini sentezleyen ticari olaylar bütünü olarak da ifade edilmektedir. Üreticilere tüketici statüsündeki ziyaretçilere tarım hakkında bilgi verebilme fırsatı sunduğu için eğitici yönü de bulunmaktadır (Gümüş, 2015).

Tarım ve turizm sektörü birbiri ile doğrudan ilişki göstermekte ve turizm sektöründeki sürdürülebilirlik kavramı, tarım sektörü için de önem arz etmektedir. Karşılıklı fayda ile bu sektörlerin gelişimine katkı sağlamak hedeflenmektedir. Tarım işletmelerine verilen teşvikler ile tarım turizmi faaliyetleri desteklenmektedir. Bu faaliyetler ile tarımsal gıda üretimi ve biyoçeşitlilik, kırsal ve/veya çiftlik hayatı, dinlenme ve konaklama imkanları, gastronomik faaliyetler gibi çok yönlü ekonomik getiri kaynaklarının gelişmesi sağlanmaktadır. Bu bağlamda tarım ve tarımsal faaliyetler turizm kapsamında önemli bir konuma sahiptir (Aytuğ, 2011). Son yıllarda giderek önem kazanan wellness (iyi yaşam) kavramı da içerdiği doğal ve sağlıklı beslenme, sürdürülebilir yaşam ve stres yönetimi gibi unsurlar, tarım turizminin sunduğu

deneyimlerle büyük ölçüde örtüşmekte ve bu iki kavramın birbirleriyle entegre edilebilir olduğu ifade edilmektedir (Klakočar ve Pavić, 2024).

Bu çalışmada giderek önem kazanan ekoturizm, ekoturizm faaliyetleri, wellness kavramı, ekoturizmin bir alt faaliyeti olarak tarım turizmi ve tarım turizminin Dünya'daki ve Türkiye'deki durumları ele alınmıştır. Türkiye'nin bu konudaki uygulamaları incelenmiştir. Kitle turizminin olumsuz etkileri sebebiyle ekoturizm uygulamalarının tanıtımı ve ülkemizin potansiyelleri üzerinde durularak bu alandaki uygulamaların artırılmasına yönelik farkındalık sağlamak amaçlanmaktadır. Son olarak ülkemizde önemli bir potansiyel olarak değerlendirilen tarım turizmi wellness açısından da incelenerek, tanıtımının yapılması ve yaygınlaşması amacıyla bilgilendirme ve farkındalık oluşturulmak amaçlanmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde konuyla ilgili kısa bilgilendirme ile giriş yapılmıştır. İkinci bölümde turizm, ekoturizm kavramları ve ekoturizm türleri açıklanmış, Dünya'da ve Türkiye'de ekoturizm faaliyetlerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise çalışmanın esas amacını oluşturan bir ekoturizm alt faaliyeti olan tarım turizmi kavramı ele alınmıştır. Tarım turizminin tarihçesi, türleri, faaliyet şekilleri, ekonomik etkileri, faydaları ve olumsuz etkileri ifade edilmiş, dünyada tarım turizmi ve uygulamaları açıklanmış ve ülkemizin tarım turizmi potansiyeli üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde wellness kavramı açıklanmış, tarım turizmi ile entegrasyonu üzerinde durulmuştur. Beşinci bölümde çalışmanın amacı, önemi ve yöntemi ifade edilmiştir. Altıncı bölümde Gazipaşa ilçesi tanıtılmış ve tarım turizmi potansiyeli üzerinde durulmuştur. Yedinci bölümde elde edilen bulgular ifade edilmiş ve son olarak da sonuç ve öneriler ele alınmıştır.

2. LİTERATÜR

2.1. Turizm

Turizm; ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkileşimlerin bir arada bulunduğu çok boyutlu bir sektördür. Bu kavram, genellikle insanların farklı nedenlerle seyahat etmeleri, konaklamaları, eğlenmeleri, yeme-içme gibi aktiviteleri gerçekleştirmeleri ve bu süreçte ortaya çıkan ekonomik döngülerin incelenmesi olarak tanımlanmaktadır (Gündüz & Dönmez, 2018).

Turizm kelimesi, kökenini Latince "torger" ve "togrow" kelimelerinden almaktadır. İlk kez İngilizler tarafından kullanılan bu terim, Fransızcaya geçerek Türkçeye yerleşmiştir. Turizmin tarihi Sümerlere kadar uzanmaktadır. Kavramın bilimsel olarak ilk tanımlaması ise; sürekli çoğalan dinlenme ihtiyaçları, doğal ve sanatsal güzellikleri görme arzusuna dayanan ve teknolojinin gelişimi, ulaşımın kolaylaşmasının neticesinde insanların yakınlaşarak sosyal ve kültürel etkileşimine fırsat tanıyan faaliyetler şeklinde 1905 tarihinde E. Guyar Freuler'e aittir (Alinejad & Razaghi, 2012).

Kavram Türk Dil Kurumu tarafından da “dinlenme, eğlenme, görme, tanıma gibi amaçlarla yapılan gezi” veya “bir ülkeye veya bir bölgeye turist çekmek için alınan ekonomik, kültürel, teknik önlemlerin ve yapılan çalışmaların tümü” olarak ifade edilmiştir (TDK, 2024). Türk mevzuatının 6086 sayılı Turizm Endüstrisini Teşvik Kanununun 36. Maddesinde yer alan Turizm İş Birliği Tüzüğünde ise; “yerleşme maksadı olmadan eğlenme, dinlenme, hava değişimi, sağlık sorunu tedavisi, kültür sanat etkinliklerine katılım sağlama gibi amaçlarla tek başına veya toplu halde yapılan seyahat faaliyetleri” şeklinde belirtilmiştir (Pehlivan, 2008). Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü turizm tanımlaması da; “sürekli kalışa dönüşmemek ve gelir getirici hiçbir uğraşıda bulunmamak şartı ile bireylerin geçici süre konaklamalarından doğan olay ve ilişkilerin tümü” şeklindedir (UNWTO, 2024).

2.2. Turist Kavramı

Turizm kavramının açıklanmasının ardından turist kavramının da ele alınması gerekmektedir. Turist kavramı, oldukça çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır. Fransızca “touriste” sözcüğünden dilimize geçmiş olan turist kelimesini ilk kez Frederick Wolff Ogilvie tarafından, 1933 yılında; “geçici seyahatler sebebiyle devamlı şekilde yaşanan yerden uzaklaşıp geçici ziyarette bulunduğu yerlerde, buralarda kazanmadığı parayı harcayan kimse” olarak tanımlamıştır (Cerchiello & Vera-Rebollo, 2019).

Milletler Cemiyetinin 1937 yılı tanımında ise turist; “ikamet edilen yerden başka bir bölgeye 24 saat ya da daha uzun bir süre boyunca seyahat gerçekleştiren kişi” şeklinde belirtilmiştir (Kozak ve ark., 2013). Turistin ayrıca; “bir bölgeyi 1 yılı aşmayacak şekilde ziyarette bulunan kimse”, “gezi, zevk, iş, ailevi nedenler, sağlık, ulaşım gibi sebeplerle gittiği yerlerde minimum bir gece konaklayarak seyahat eden kişi” gibi birçok tanımı bulunmaktadır. Turizm endüstrisinde aktif rol oynayan ve turizmi oluşturan temel bileşenler olan turistler, turizmin ana unsuru olarak kabul edilmektedir (Balmford ve ark., 2009).

2.3. Ekoturizm

Ekoturizm kavramının temeli 1980’li yıllara dayanmaktadır. 1983 tarihinde ilk defa Hector Ceballos Lascurain’in tanımladığı ekoturizm, kitle turizmine alternatif sürdürülebilirlik temelli, doğaya ve çevreye dayalı turizm faaliyetlerini kapsamaktadır. Başlangıçta; “tabiatı, doğal güzellikleri, vahşi doğa hayatını, herhangi bir kültürü araştırmak, deneyimlemek amacıyla görece doğal, insan elinin az değdiği alanlara yapılan seyahat olayı” olarak tanımlanan ekoturizm, zaman içinde değişim göstermiş ve farklı ifadelerle karşımıza çıkmıştır (Burton, 1998).

1989 yılında Florida’da gerçekleştirilen bir konferans sonucu Uluslararası Ekoturizm Topluluğu kurulmuştur. Bu örgütün 2024 yılı tanımında ekoturizm; “çevreyi koruyan, yerel halkın refah seviyesini gözetken, yorumlama, farkındalık ve eğitimi barındıran, doğal alanlara yönelik sorumlu seyahat” şeklinde tanımlanmaktadır (TIES, 2024).

Yıllar ilerledikçe kitle turizminin çevreye ve topluma olan olumsuz etkileri sebebiyle insanlar farklı turizm faaliyetlerine yönelmeye başlamışlardır. Bu bağlamda ortaya çıkan ekoturizm; doğal, çevresel ve kültürel mirasın korunmasını hedefleyen, yerel halkın ve turizm sağlayıcılarının iş birliğine dayalı, sürdürülebilir ilerleme için araç olabilecek, çok bileşenli turizm türü olarak ifade edilmektedir (Mtapuri & Giampiccoli, 2019). Bir başka ifadeyle ekoturizm; “toplumun ekonomi ile ilişkili kollarıyla bağlantılı, turizmin önemli bir bileşeni olan doğal alanların korunması, geliştirilmesi ve refahı için kullanılabilir bir turizm sistemi” olarak tanımlanmaktadır (Rahemtulla & Wellstead, 2001). Bir diğer tanımla ekoturizm; hassas ve insan eli değmemiş yaşam alanlarını korumayı hedefleyen, kırsal yerleşimlerdeki insanların refahını ve toplumsal adaleti gözetken, değişik sosyokültürel değerlere ve bilime saygılı, katılımcıların eğitimini de içeren seyahat faaliyetleridir (Butcher, 2007).

Bu turizm faaliyeti ile ilgili tanımlar incelendiğinde; çevreyi ve doğayı koruma, sürdürülebilirlik, yerel halkın ekonomik düzeyine katkı sağlama ve yörenin kültürel yapısına hoşgörölü olma gibi kavramların ortak olarak bulunduğu görölmektedir. A Bu turizm kolu ayrıca turistlerin, yerel halkın ve turizm tedarikçilerinin eğitimini de kapsamaktadır. Ekoturizm faaliyeti yürütölen yerlerde verimliliğin artması için yerel halkın eğitiminin ve bu konudaki algılarının oldukça önemli olduğu vurgulanmaktadır (Çavuş & Semih, 2021).

2.4. Ekoturizm Türleri

2.4.1. Tarım ve çiftlik turizmi (agroturizm)

Dilimize Fransızcadan giren “agro” kelimesi “tarım” anlamına gelmektedir. Turistlerin tarım ve hayvancılık yapılan bir yer veya çiftlikte yapılan faaliyetleri gözlemlemesi, deneyimlemesi, fotoğraflaması gibi faaliyetleri içeren aynı zamanda yerel halkın ekonomik olarak faydalandığı ve bölgenin tanıtımına da katkıda bulunan turizm çeşidi tarım ve çiftlik turizmi olarak tanımlanmaktadır (Ana, 2017).

Literatürde çoğu zaman birbiri yerine kullanılan tarım ve çiftlik turizmi arasında bazı farklılıklar yer almaktadır. Çiftlik turizmi tarım ve/veya hayvancılık yapılan bir çiftlikte konaklamayı içeren bir faaliyetken tarım turizmi ise tarım faaliyetlerinin yapıldığı bir yere geceleme olmaksızın günübirlik yapılan faaliyetlerden oluşmaktadır (Nickerson ve ark., 2001). Bu turizm türü kırsal bölgelerdeki yerel halkın refah seviyesini iyileştirmek için kullanılan ve yaygınlaştırılması gereken bir turizm koludur. Çiftliklerde, kırsal bölgelerde, köylerde yapılan ve ziyaretçilerin katıldığı etkinlikleri ve konaklamaları içermektedir (Ünal, 2018).

2.4.2. Yayla turizmi

Yüksek dağlarda akarsu aşınmaları ile meydana gelen geniş düzlükler olan yaylalar, önceleri sadece yöre halkının yaz aylarında hayvan beslemek, serinlemek, kışlık ihtiyaçlarını sağlamak vb. gibi sebeplerle geçici olarak yaşadıkları yerler iken son zamanlarda dinlenmek, temiz hava ve tabiat ile bütünleşmek, şehirden uzaklaşmak için gidilen yerler olmaya başlamıştır. Bu da yayla turizmi kavramının doğmasına neden olmuştur.

Yayla turizmi ölkemizde en yaygın ekoturizm türleri arasında yer almaktadır. Ölkemizde yaylacılık açısından en önemli yerler Karadeniz, Akdeniz ve Doğu Anadolu bölgeleri olarak sıralanmaktadır. Yayla kültürü ölkemizin bu bölümlerinde önemli bir kültürel faaliyet olarak da görölmektedir. Bu köklü kültürel faaliyetin turizm sektörü ile

sentezleyerek ekonomik girdiyi arttırmak için devlet de bu konuda çalışmalar yürütmektedir (Ayhan & Baştürk, 2018).

Yaylaların göl, dere, orman gibi doğal güzellikleri, zengin bitki çeşitliliği, kültürel ve arkeolojik değerleri, yayla şenlikleri gibi faaliyetler bu turizm kolunun gelişmesine yardımcı olan unsurlar olarak görülmektedir. Buralarda yapılan doğa yürüyüşleri, kuş gözlemciliği, kış sporları, flora ve fauna gözlemciliği, avlanma, kamp, macera ve keşfetme gibi çok çeşitli turizm etkinlikleri yer almaktadır (Ünal, 2018).

2.4.3. Av turizmi

İnsanlar için avlanma, ilkel dönemlerde beslenmeleri için yaptıkları zorunlu bir faaliyet iken zamanla bir hobi etkinliğine dönüşmüştür. Hayvan türlerinin ve doğal dengenin korunması için avlanma etkinliğinin; av sezonu adı verilen belirli zamanlarda, belirli yerlerde, belirtilen hayvanları, belirli kurallar ve kanunlar dahilinde yapılması gerekmektedir. Yerli ve yabancı avcılar bu şekilde yaptıkları hayvan avlama faaliyetlerine “av turizmi” adı verilmektedir. Avcılar gittikleri bölgelerde konaklama, yeme-içme, eğlence gibi turistik mal ve hizmetlerden yararlandıkları için yerel ekonomiye de katkı sağlamaktadır (Kompula & Gartner, 2013).

2.4.4. Kuş gözlemciliği turizmi (ornitoloji)

Doğal yaşam alanlarında yabani kuşların gözlemlenmesi, fotoğraflarının çekilmesi ve türlerinin tanımlanması gibi etkinlikleri içeren turizm faaliyet kolu “kuş gözlemciliği turizmi”, bir başka deyişle “ornitoloji” olarak adlandırılmaktadır (Çelik ve ark., 2022). Çoğunlukla eğitim ve gelir seviyesi yüksek kişilerin katılım sağladığı bu turizm faaliyeti Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’da yaygın bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Türkiye’de fazla bilinmeyen bir etkinlik olmasına karşın, kuş çeşitliliği bakımından ülkemizde önemli alanlar yer almaktadır. Ülkemizde şimdiye kadar 450’den fazla kuş çeşidi tespit edilmiş olup bu sayının Avrupa’nın tamamındaki sayıya eşit olduğu bildirilmektedir. Kuş zenginliğinin fazla olmasında ülkemizde sulak alanların fazla olmasının ve ülkemizin göç yollarının kesişiminde yer almasının etkili olduğu belirtilmektedir. Bu sebeplerle ülkemizin kuş gözlemciliği turizminin gelişimi açısından oldukça elverişli olduğu belirtilmektedir (Ünal, 2018; Çakıcı & Harman, 2006).

2.4.5. Doğa ve dağ yürüyüşü (trekking / hiking)

Bu turizm kolu; bir dağ veya doğal alanda, dağcılık becerileri gerekmeksizin, patika ve/veya toprak yolları izleyerek tabiatın güzellikleri eşliğindeki görece uzun

rotalara sahip yürüyüş etkinliklerini kapsamaktadır. Bazı kaynaklarda farklı faaliyetler olarak değerlendirilse de aslında bağlantılı ve benzer oldukları için çoğunlukla aynı başlık içinde toplanmıştır (Ünal, 2018).

Ülkemizdeki dağlık alanların çokluğu, zengin bitki ve hayvan çeşitliliği, el değmemiş, doğal tabiat alanlarının varlığı dağ ve doğa yürüyüşü faaliyetleri için önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Ekoturizm kapsamındaki bu faaliyet alanı turizm çeşitliliği, sürdürülebilir, çevreye dost olmasıyla ekoturistler için bir fırsat oluşturmaktadır. Bu etkinlik ile katılımcılar doğa ile uzun süre baş başa kalma, doğayı yakından gözlemleme ve deneyimleme imkanı bulmaktadır (Karakök, 2023).

2.4.6. Akarsu turizmi (rafting - kano)

Doğal su kaynaklarında çoğunlukla spor aktivitesi olarak yürütülen rafting, kano, kayak gibi faaliyetleri içeren turizm kolu akarsu turizmi olarak adlandırılmaktadır (Hsu ve ark., 2020). Akarsu, göl ve denizlerde gerçekleştirilen su sporları bu turizm kolu içinde değerlendirilmektedir. Akarsu turizmi; macera ve adrenalin seven, farklı ve yeni deneyimler yaşamak isteyen, günübirlik eğlenme amacına sahip turistler için oldukça uygun olup zengin su kaynaklarına sahip ülkemiz bu turizm faaliyetleri için oldukça elverişli olarak gösterilmektedir. Fırat ve Çoruh Nehri, Antalya Köprülü Kanyon, Rize Fırtına Deresi bu alanda bilinen ünlü destinasyonlar olarak sıralanmaktadır (Gündüz & Dönmez, 2018).

2.4.7. Bisiklet turizmi

Bisiklet kullanımına dayalı bir aktivite, spor dalı, turizm etkinliği, hobi faaliyeti olarak değerlendirilmektedir. Farklı turizm faaliyetleri ile de girişik olan bu turizm kolu için özel bir destinasyon bulunmamaktadır. Doğada, şehirde, deniz kenarında, dağda vb. çok değişik alanlarda yapılabilecek bir turizm etkinliğidir. Katılım sağlayanlara ve yerel halka çok yönlü getiriler sağlayabilen turizm faaliyet alanı olarak gösterilmektedir. Düzenlenen bisiklet sporu etkinlikleri, tanıtımlar ve destekler ile son yıllarda ülkemizde bu turizm kolu oldukça gelişim göstermiştir (Gündüz & Dönmez, 2018).

2.4.8. Atlı doğa yürüyüşü turizmi

Ata binilerek, tek başına, grupla veya rehberle, doğal ve kültürel değerlere sahip yerlere, belirli süreliğine (çoğunlukla günübirlik) gerçekleştirilen gezi organizasyonlarını içeren turizm kolu “atlı doğa yürüyüşü” olarak isimlendirilmektedir. Turizmde sürdürülebilir, doğa ile iç içe etkinliklere yönelimin artması ile hizmet çeşitliliği ve faaliyetler de artmıştır. Atlı doğa yürüyüşü bu bağlamda ortaya çıkan bir

ekoturizm koludur. Bu faaliyete katılım sağlayabilmek için öncelikle temel düzeyde ata biniş eğitimi alınması önerilmektedir. Çoğunlukla bir liderin eşlik ettiği grup etkinliği şeklinde düzenlenmektedir. Bu turizm sektöründe ülkemizde Kapadokya, Alanya, Side, Manavgat, Kastamonu, Fethiye destinasyonları ön plana çıkmaktadır (Ünal, 2018).

2.4.9. Balon turizmi

İnsanlı hava araçları kategorisinde yer alan sıcak hava balonu ile yükselerek bölgede yer alan doğal ve tarihi güzelliklerin, manzaranın havadan gözlemlenmesi, fotoğraf ve video çekilmesi gibi aktiviteleri içeren gezi amaçlı uçuşlar “balon turizmi” olarak adlandırılmaktadır. Balon adı verilen hava aracı ile gerçekleştirilen bu turizm faaliyeti katılımcıların eğitimsiz ve bireysel olarak gerçekleştirmesi mümkün olmamaktadır. Uçuş konusunda eğitilmiş ve deneyimli kişilerin kullandığı balonlar ile gerçekleştirilmektedir. Ülkemizde en yaygın Kapadokya yöresinde gerçekleştirilen bir ekoturizm çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır (Emel, 2013).

2.4.10. Botanik turizmi

Bitkilerin doğal yaşam alanlarında veya tarihi ve şehirselleşmiş temalı yapay botanik bahçelerinde izlenmesi, tanımlanması, fotoğraflanması gibi etkinlikleri ve buralara seyahat edilmesini kapsayan turizm koluna “botanik turizmi” adı verilmektedir. Bu etkinlik, genellikle bitkiler ve yöre konusunda bilgili, çevre ve doğaya karşı hassas rehberler ile grup halinde gerçekleştirilen bir faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır (Ateş ve ark., 2016).

Ortalama yükseltinin fazla olması, dağ, plato ve vadilerin çokluğu, çeşitli iklim özellikleri ülkemizde bitki çeşitliliğinin oldukça fazla olmasını sağlamaktadır. Ayrıca endemik tür sayısı bakımından da ülkemiz bu turizm faaliyeti açısından oldukça elverişli olarak değerlendirilmektedir (Karakök, 2023).

2.4.11. Mağara turizmi (jeoturizm)

Mağaralar, insanlar tarafından tarih boyunca farklı amaçlarla kullanılmış ve zamanla işlev değiştirerek ibadet, güvenlik, sığınak gibi amaçlar ile kullanılmıştır. Bu yönleriyle ve gizemli yapılarıyla insanların ilgisini çekmekte ve merak oluşturmaktadır. Mağaralar bilimsel araştırmalar, sportif faaliyetler, sağlık tedavileri, dini ibadet alanları olarak kültürel yönden kullanılabilen çok çeşitli turizm aktivitelerini kapsayan alanlar olarak değerlendirilmektedir (Karakök, 2023).

Herhangi bir mağaranın turizm amaçlı kullanılmak istenmesi durumunda mağara işlevine göre değerlendirilmesi ve gerekli düzenlemeler ile gezi ve turizm faaliyetlerine

uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Mağaralar çoğunlukla kırsal kesimlerde yer aldığından dolayı yörenin de ekonomik kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Ülkemiz karstik arazilerin çokluğu ve jeomorfolojik özellikleri bakımından çok sayıda mağaraya ev sahipliği yapmaktadır. Bu ekoturizm faaliyeti için ülkemizin çok önemli bir potansiyeli bulunmaktadır (Ünal, 2018; Gündüz & Dönmez, 2018).

2.4.12. Kamp ve karavan turizmi

Kişilerin şehir hayatının stresinden, günlük rutinlerinden ayrılarak doğayla baş başa kalabilmek amacıyla çadır ve karavanları ile doğal yerlerde konaklayarak gerçekleştirdikleri ekoturizm etkinliği “kamp ve karavan turizmi” olarak adlandırılmaktadır. Bu turistler kendi imkanlarıyla konaklama, yeme ve içmenin yanında dinlenme, eğlenme ve spor etkinliklerini de kendileri karşılamaktadır. Aynı zamanda farklı yerleri görmek ve gezmek amaçlarını da içinde barındırmaktadır. Kent yaşamının bunaltıcılığı ve özellikle koronavirüs salgını döneminin ardından insanların bu turizm koluna olan ilgisi daha da artmıştır (Tanç, 2020).

2.4.13. Doğa fotoğrafçılığı

Profesyonel ya da amatör olarak fotoğraf çekme etkinliği ile uğraşan bireylerin bitki ve hayvan türleri, tabiat manzaraları, doğal, tarihi ve kültürel güzellikler gibi konularla ilgili kaliteli ve ilginç fotoğraflar çekebilmek için uygun zamanlarda düzenlenen faaliyetleri içeren turizm alt kolu “doğa fotoğrafçılığı” veya “foto safari” olarak adlandırılmaktadır (Kılıç & Genç, 2023).

Bu etkinlik çoğunlukla belirli sayılardaki gruplar şeklinde düzenlenmektedir. Katılımcılar bu turizm faaliyeti ile hem doğayı yakından tanıma ve gezme hem de manzara, güzellik ve doğa olaylarını fotoğraflama imkanı bulmaktadır. Doğa fotoğrafçıları burada hem gözlemci hem de aktif katılımcı olarak rol almaktadır (Ünal, 2018). Foto safarinin gelişmesiyle insanların doğal alanlara ve vahşi hayata olan merakı ve ilgisi artmıştır. Böylece bu turizm kolu daha da yaygın hale gelmiştir. Çoğu ülkede bu faaliyet kolu ile ilgili döviz girdisinin artışı sağlamak için değişik ve güzel rotalara safari turları düzenlenmektedir. Ülkemiz de doğal, tarihi ve doğal güzellikleri ile bu faaliyet kolunda önemli bir potansiyele sahiptir (Karakök, 2023).

2.4.14. Kaplıca – ılıca - termal (jeotermal) turizmi

Yeraltında bulunan sıcak suların yeryüzünün belirli hareketleri sebebiyle farklı sıcaklık ve özelliklerle yeryüzüne çıkmasıyla sıcak (termal) su kaynakları oluşmaktadır. Bu sıcak su kaynaklarında gerçekleştirilen sıcak su, buhar ve çamur banyosu, fizik

tedavi, egzersiz, yüzme gibi faaliyetlerin ve yardımcı tedavilerin yanında konaklama, eğlenme, dinlenme gibi rekreatif faaliyetleri bir arada bulunduran turizm kolu “termal turizm” olarak tanımlanmaktadır. Jeotermal turizm hem sağlık turizminin hem de ekoturizmin alt faaliyet kolu olarak değerlendirilmektedir (Üçpunar, 2013).

Termal turizmin iyileştirici sağlık etkileri sebepleriyle bu alandaki turizm uygulamalarını geliştirmek ve arttırmak için teşvik ve desteklemeler yapılarak pazarı güçlendirilmektedir. Ülkemiz Alp-Himalaya orojenez kuşağında yer alan, aktif fay hatları üzerinde bulunan, genç oluşumlu bir ülke olması sebebiyle sıcak su kaynakları açısından çok önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Volkanizma ve fay hatlarına bağlı olarak ülke genelinde binden fazla jeotermal su kaynağı olduğu belirtilmektedir. İçerik ve sıcaklıkları bulunduğu konuma göre farklılık göstermektedir. Türkiye, bu verilen termal kaynak sayısı bakımından Avrupa ülkeleri arasında ilk sırada, dünyada ise ilk on içinde bulunmaktadır. Halk sağlığına da önemli katkılar sağlayan bu turizm kolunda ziyaretçi sayıları, gelirler ve işletmeler giderek artmakta ve bu pazar daha da önem kazanmaktadır (Şengül & Bulut, 2019).

2.4.15. Sportif olta balıkçılığı turizmi

Doğal akarsu, dere, göl, deniz gibi su kaynaklarında, dinlenme, hobi ve spor amaçlarıyla yapılan, ekonomik getiri amaçlamaksızın olta ile balık avlanmaya dayalı turizm alt dalı “sportif olta balıkçılığı” olarak tanımlanmaktadır. Kent hayatından uzaklaşma, doğa ile iç içe bir ortamda dinlenme, rahatlama, aynı zamanda bir hobi etkinliği olarak balık tutmaya olanak sağlamaktadır. İnsanlar gün geçtikçe sakin ve doğal yerlerde gerçekleştirilen turizm faaliyetlerine yönelmektedir. Bu bağlamda sportif olta balıkçılığına rekreasyon faaliyetlerinde yer verilmesi tavsiye edilmektedir. Doğal su kaynaklarının bolluğu ve ülkenin üç tarafının denizlerle çevrili olması bu sportif faaliyetinin geliştirilmesi için önemli artıları oluşturmaktadır. Bu gibi farklı sportif ve ekoturizm faaliyetlerin varlığı turistlerin kalış süresini uzatarak turizm endüstrisine olan ekonomik girdiyi arttırmaktadır (Ünal, 2018).

2.5. Ekoturizmin İlkeleri

Ekoturizm çevreyi koruma, yerel topluluklara ve kültürlere saygılı, sürdürülebilir turizm aktivitelerini kapsamaktadır. Bu faaliyetler genel olarak doğa ile iç içe olduğu için uygulamalarında doğal ekosistemlere ve çevreye karşı bilinçli ve hassas davranılması gerekmektedir. Bu sebeplerle ekoturizm hizmet sağlayıcıların ve

katılımcıların belirli ilkeler çerçevesinde uygulamalar geliştirmesi zorunlu hale gelmektedir (Ünal, 2018).

Uluslararası Ekoturizm Topluluğu (The Internatioanl Ecotourism Society, TIES, 2024) bu ilkeleri şöyle ifade etmektedir:

- Kültürel ve çevresel farkındalık oluşturun, bunlara saygıyı geliştirin.
- Olumsuz fiziksel, davranışsal, psikolojik ve sosyal etkileri en aza indirin.
- Katılımcılar ve yerel topluluklar için olumlu deneyimler sağlayın.
- Hem yerel halk hem de özel sektör için finansal faydalar yaratın.
- Korumaya yönelik ekonomik faydalar sağlayın.
- Ziyaretçilere(katılan turistlere) ev sahibi ülkelerin siyasi, sosyal ve çevresel durumlarına karşı duyarlılığı arttırmaya yardımcı olan unutulmaz, yorumlayıcı deneyimler sunun.
- Doğa temelli, biyoçeşitliliği korunmasına yardımcı etkinlikler planlayın.
- Çevreye ve doğaya karşı düşük etkili tesisler tasarlayın, inşa edin ve çalıştırın.
- Yerlilerin kültürlerine ve manevi inançlarına saygı duyun, haklarını gözetin ve birlikte güçlenmek için onlarla iş birliği yapın.

2.6. Ekoturizm Faaliyetlerinin Olumlu ve Olumsuz Etkileri

Ekoturizmin ilkeleri; doğanın, çevrenin ve sosyokültürel öğelerin olduğu haliyle yaşatılmasını sağlayarak bunlar yardımıyla da ekonomik getiri kaynağı oluşturmayı hedeflemektedir. Ekoturizm, sürdürülebilir ilkeleri ve faaliyetleriyle uygulama potansiyelinin fazla olduğu bölgelerdeki insanlar ve gelecek kuşaklar için önemli bir fırsat olarak görülmektedir. Bu sektörle doğal alanların korunması ve geliştirilmesi yoluyla ülkeye ve yerel halka ekonomik girdi ve iş imkanları sunulabileceği, sosyal ve kültürel faaliyetlerin korunmasına ve tanıtılmasına katkı sağlanabileceği, küresel iklim krizi tehditlerinin azaltılmasına katkıda bulunulabileceği belirtilmektedir (Ünal, 2018).

Ekoturizm, doğal ve kültürel çevrenin korunması, yerel toplulukların kalkınması, ziyaretçilerin eğitimi ve bilinçlendirilmesi gibi hedeflerle gerçekleştirilen turizm faaliyetleri olarak değerlendirilmektedir. Çok sayıda olumlu etkisinin yanı sıra kötü organize edilmiş ve sadece ekonomik faydalar odaklı ekoturizm uygulamaları, kitle turizminin sebep olduğu çeşitli olumsuz etkilere neden olabilmektedir. Bu etkiler arasında çevre kirliliği, yerel pazar fiyatlarının yükselmesi, geleneksel kültürün yozlaşması gibi sorunlar yer almaktadır (Gündüz & Dönmez, 2018).

Olumlu etkileri:

- Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması: Ekoturizm, doğal ve kültürel mirası koruma odaklıdır ve yerel toplulukların bu mirası sürdürülebilir bir şekilde kullanmalarını teşvik eder.
- Sürdürülebilir Kalkınma ve Gelir Fırsatları: Ekoturizm, yerel ekonomilere gelir getirir ve yerel halkın yaşam kalitesini artırır. Bu turizm türü, yerel iş olanaklarını ve girişimciliği teşvik eder.
- Doğal Alanların Korunması: Ekoturizm, doğal alanların korunmasını sağlar çünkü ziyaretçilerin bu alanları kullanma biçimi, doğal yaşamı ve ekosistemleri bozma riskini azaltır.

Olumsuz etkileri:

- Çevresel Etkiler: Yoğun ziyaretçi trafiği, ekoturizmin doğal alanlara ve ekosistemlere zarar vermesine yol açabilir. Kirlilik, habitat bozulması ve doğal kaynakların tükenmesi gibi çevresel sorunlar oluşabilir.
- Kültürel Bozulma: Yerel kültürler, ekoturizmin etkisiyle değişime uğrayabilir veya bozulabilir. Ticarileşme ve kültürel gösterilerin basitleştirilmesi gibi durumlar, yerel kültürel değerlerin kaybına neden olabilir.
- Sosyal Etkiler: Yüksek turist yoğunluğu, yerel topluluklarda sosyal ve kültürel gerginliklere neden olabilir. Ayrıca, yerel halkın gelir kaynaklarının turizme bağımlılığı, gelir eşitsizliğine yol açabilir.

Ekoturizm faaliyetlerinin olumlu ve olumsuz etkileri, dikkatlice planlanmalı ve yönetilmelidir. Sürdürülebilir bir ekoturizm modeli geliştirilerek, olumlu etkilerin artırılması ve olumsuz etkilerin en aza indirilmesi sağlanabilmektedir. Bunlar, doğal ve kültürel mirasın korunması, yerel kalkınmanın teşviki ve ziyaretçilerin deneyimlerinin iyileştirilmesi açısından oldukça önem teşkil etmektedir.

2.7. Dünya’da Ekoturizm

Özellikle 2000’li yıllardan itibaren ekoturizm uygulamaları çoğalarak yaygınlaşmıştır. Dünya Turizm Örgütü (WTO), 2002 yılını ekoturizm konusunda farkındalık oluşturmak için “Ekoturizm Yılı” ilan etmiştir. Dünya genelindeki bu yönelimde; sektörün başarılı planlamalar ve sürdürülebilir politikalar ile yürütüldüğünde doğal alanların korunması ve önemli parasal getiri kaynağı olmaları etkili olmuştur. Dünya’da ekoturizm faaliyetlerinin uygulanma potansiyeli açısından; tropikal bölgeler, ada ülkeleri, vahşi yaşam alanları, dağlık ve ormanlık bölgelerin daha

yaygın olduğu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ön plana çıktığı belirtilmektedir. Bu başlıca destinasyonlar; Güney Doğu Asya ve Afrika, Latin Amerika, Avustralya, Antartika Bölgesi, Karayip ve Pasifik Adaları olarak sıralanabilmektedir. Dünyadaki diğer bölgelere bakıldığında ekoturizm faaliyetleri için uygun kaynak bulundursalar dahi, bahsedilenlerle kıyaslandığında çok yetersiz oldukları belirtilmektedir. Bazı bölgelerde ise politik ve sosyal istikrarsızlıklar, terör olayları, kültürel sorunlar ve eğitimsizlik gibi sebeplerle ekoturizm faaliyetlerinde ilerleme kaydedilememektedir (Ünal, 2018).

Kanada’da 2002’de Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP-United Nations Environment Programme) aracılığıyla “Dünya Ekoturizm Zirvesi” toplanmıştır. Bu çalıştay dünyada ekoturizm alanında düzenlenen ilk zirve olmuştur. Bu çalışma ile konuyla ilgili 5000 uzman kişi katılmış ve alanın paydaşları ile fikir alışverişinde bulunulmuş, sürdürülebilirlik kavramı çerçevesinde ekoturizm uygulamaları değerlendirilmiş ve konu ile ilgili gerekli bölgeler için fikirler sunulmuştur. 2007’de Norveç’te UNEP ve TIES’in de destekleriyle “Küresel Ekoturizm Konferansı” düzenlenmiştir. Bu konferansta da Dünya Ekoturizm Zirvesinden sonraki çalışmalar ve gelişmeler ele alınmış ve değerlendirmeler yapılmıştır. Bununla beraber; ekoturizm uygulamalarının korunması, geliştirilmesi ve devamı için gereken politik ve yasal düzenlemeler gerektiği üzerinde durulmuştur (<http://www.ecotourismglobalconference.org/>, 2024).

Yapılan güncel çalışmalarda dünyada turizmden elde edilen toplam gelirin yaklaşık dörtte birinin ekoturizm faaliyetlerinden oluştuğu bildirilmektedir. Dahası kişilerin küresel iklim krizi ve çevre sorunları konularındaki farkındalıklarının gün geçtikçe artması ile gelecekte bu faaliyetlerin daha da önem kazanacağı ve gelişeceği öngörülmektedir (Gündüz & Dönmez, 2018).

2.8. Türkiye’de Ekoturizm

Dünya’da meydana gelen gelişmeleri takiben, Türkiye’deki ekoturizm ile ilgili ilk düzenlemenin 1956’da çıkarılan 6831 Sayılı Orman Yasası çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Bu yasada yer alan 25. Madde “VI. Milli parklar: Madde 25 – (Değişik: 23/9/1983 - 2896/15 md.) Orman Genel Müdürlüğü; mevkii ve özelliği dolayısıyla lüzum göreceği ormanları ve orman rejimine giren sahaları; bilim ve fennin istifadesine tahsis etmek, tabiatı muhafaza etmek, yurdun güzelliğini sağlamak, toplumun çeşitli spor ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılamak, turistik hareketlere imkan vermek

maksadıyla, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma sahaları ve orman mesire yerleri olarak ayırır, düzenler, yönetir ve gerektiğinde işletir veya işletirir.” ile değerli, nadir, az görülen tabiat bölgelerinin Milli Park ilan edilerek korunması, gerektiğinde mesire alanı olarak işletilmesi yoluyla turizm faaliyetlerine katkı sağlama olanağı oluşturulmuştur. Ülkemizde Milli Parklar, yaban hayatı ve avcılık, mesire alanlarıyla alakalı uygulamalar Orman Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.6831.pdf>, 2024).

2001-2005 yıllarını kapsayan VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu’nda yer alan ekoturizm kapsamı turizm endüstrisi için önemli bir gündem oluşturmuştur. Sonrasında 2002’de İstanbul merkezli kurulan Türkiye Ekoturizm Derneği ile bu alandaki gelişmeler hız kazanmıştır. Dernek 2006 yılında Türkiye Ekoturizm ve Sürdürülebilir Turizm Derneği adı ile faaliyetlerini sürdürmüştür. Günümüzde de ülkemizde ekoturizm ile ilgili faaliyet yürüten dernekler bulunmaktadır (<https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Sekizinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani-Turizm-OIK-Raporu.pdf>, 2024; Gündüz & Dönmez, 2018).

2.9. Türkiye’deki Ekoturizm Potansiyeli

Türkiye, konumu ve geçirdiği jeolojik hareketlilikler ile zengin ekosistemlere ev sahipliği yapan bir ülke konumundadır. Ayrıca üç tarafı denizlerle çevrili olması, akarsu, göl, nehir gibi sulak alanların çokluğu, dağ, ova, plato, boğaz, vadi, kanyon gibi değişik yeryüzü oluşumlarının varlığı ve sayısı, orta kuşakta yer almasına bağlı olarak dört mevsimin yaşanması, iklim çeşitliliği bu ekolojik zenginliğe katkı sağlayan diğer unsurlar olarak sıralanabilmektedir. Bu farklı doğal unsurların ve çeşitli oluşumların ülkemizin ekoturizm potansiyeli için oldukça önemli olduğu görülmektedir.

Ülkemizde son yıllarda ekoturizm konusunun önemi anlaşılmaya başlanmış ve bu konuda önemli çalışmalar ve projeler geliştirilmiştir. Literatür incelendiğinde, Türkiye’nin 1990’lardan itibaren kitle turizminin olumsuz etkilerine karşı turizm alanındaki değişiklikleri fark ederek ekoturizm faaliyetlerine yönelmeye başladığı görülmektedir. Ülkedeki ekoturizm ile ilgili ilk gelişme ise 1987’de Muğla Dalyan-İztuzu Kumsalı bölgesindeki bir otel yapımının Deniz kaplumbağalarının (Caretta caretta) yaşam alanları için tehlike arz ettiği gerekçesiyle çevre ve ekoturizm savunucularının yardımıyla otel yapımının durdurulması ve alanın Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak ilanı şeklinde gerçekleşmiştir (Altan, 2006).

Türkiye, iklimi, bitki ve hayvan çeşitliliği, milli park ve ormanları, yaylaları, akarsuları, denizleri, tarihi eserleri ve kültürü, kaplıcaları, mağaraları vb. gibi unsurları ile adeta “doğal bir açık hava müzesi” temasıyla sürdürülebilir ve çeşitlilik arz eden ekoturizm uygulamalarını gerçekleştirebilme kapasitesine sahiptir (Altan, 2006). Kültür ve Turizm Bakanlığının kıyı kesimlerde yoğunlaşan kitle turizmine çeşitlilik kazandırmak, bu bölgelerdeki yükü hafifleterek kırsal kesimleri de turizm faaliyetlerine dahil ederek buraların kalkınmasını sağlamak gibi hedeflerle geliştirdiği projeler bulunmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir: Deniz Kıyılarında Mavi Bayrak Projesi, Çam Ödülü Projesi, Belek Yönetim Planı, Dağ ve Doğa Yürüyüşü Projesi, Yayla Turizmi Projesi, Akarsu Turizmi Projesi, Bisiklet Tur Rotalarının Belirlenmesi ve Geliştirilmesi Projesi, Atlı Doğa Yürüyüşü Projesi, Mağara Turizmi Projesi, Sportif Olta Balıkçılığı Projesi, Kuş Gözlemciliği Projesi, Tarım ve Çiftlik Turizmi Projesi (TaTuTa), Botanik Turizmi Projesi, İpek Yolu Projesi, Av Turizmi Projesi, GoTürkiye Turizm Tanıtım Platformu, ECOACT Projesi, Ekoturizm Eylem Planı. (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024; <http://www.turktarim.gov.tr/>, 2024).

Türkiye, doğal alanların varlığı ve çeşitliliği bakımından eşsiz sayılabilecek bir ülke olarak görülmektedir. Bunlara bir de zengin tarihi, yöresel mimari ve yapılar, kültürel değerler ve geleneksel yaşam stilleri gibi unsurlar da eklendiğinde ülkenin önemli ekoturizm çekiciliği oluşturduğu görülmektedir (Altan, 2006). Tarım ve Orman Bakanlığı 2024 istatistiklerine göre; Türkiye’de 49 tane Milli Park, 266 tane Tabiat Parkı, 31 tane Tabiat Koruma Alanı, 110 tane Tabiat Anıtı, 19 tane Özel Çevre Koruma Bölgesi, 86 tane Yaban Hayatı Geliştirme Sahası ve 120 tane Sulak Alan bulunmaktadır. Uluslararası Ramsar Sözleşmesi kapsamında sulak alanlardan 13 tanesi Ramsar Alanı ilan edilmiş ve koruma altına alınmıştır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2024).

Bunlara ek olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1982 yılında kabul edilen Turizm Teşvik Kanunu ile Türkiye’de turizmi teşvik etmiş ve gelişimini sağlamıştır. Turizm yatırımlarına arazi tahsisi, vergi indirimi, uygun kredi imkanları vb. gibi teşviklerde bulunmuştur. Doğal alanların ve sosyokültürel öğelerin muhafaza edilmesi, yaygın kitle turizminin çevresel olumsuz etkileri sebebiyle temiz ve sürdürülebilir turizm faaliyetlerini içeren ekoturizmin gelişimine katkı sağlayacak planlar oluşturulmuştur. Planlama çalışmalarında ekoturizm kavramına paralel olarak sürdürülebilir turizm, soft-turizm, yeşil turizm gibi kavramlar da kullanılmıştır. Bu güncel turizm ifadeleri kapsamında; turizm faaliyetlerini bütün ülkeye ve bütün mevsimlere yaymak, çevre

konusunda farkındalık sağlamak ve turizmi çeşitlendirmek amaçlanmaktadır. Kış ve su sporları tesisleri, termal su tesisleri, botanik bahçeleri, tarım ve çiftlik turizmi tesisleri, yayla tesisleri, kamp ve karavan tesisleri, dinlenme ve eğlence tesisleri gibi projeler yardımıyla turizmde çeşitlilik gerçekleştirilmektedir. Turizm Teşvik Kanunu çerçevesinde değişik turizm faaliyetlerine uygun olabileceği düşünülen birçok alan Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm Merkezi olarak ilan edilmiştir (Altan, 2006).

3. TARIM TURİZMİ

3.1. Tarım Turizmi ve Gelişimi

Tarım turizmi bir başka deyişle agro turizm kavramı; Yunancada tarım ve toprak bilimi anlamına gelen “agro” ve turizm sözcüklerinin birlikte kullanılması ile oluşmuştur (Akyürek & Karabulut, 2017). Çalışmalarda; tarım turizmi, agroturizm, çiftlik turizmi, kırsal turizm, agro ekoturizm gibi farklı kavramlarla da ifade edilmektedir. Bu kavram çeşitliliği de tarım turizminin çok değişik tanımlarla ifadesine sebep olmaktadır. Tarım turizmi; tarım üreticileri tarafından düzenlenen, işletmede konaklayan veya günübirlik ücretli ziyaretçilerin çiftliklerde veya üretim bölgelerindeki bitki yetiştirme veya hayvancılık ile ilgili faaliyetlere aktif katılım sağlayabildiği ekoturizm etkinliği olarak tanımlanmaktadır (Despotović ve ark., 2017). Bir başka tanımlamaya göre; kırsal, geleneksel tarım ve hayvancılıkla uğraşan, organik üretim yapılan tarımsal üretim yapan bölgelerde, buraların koşullarını deneyimlemek için konaklamalı veya gündelik bir şekilde ziyaret etmeye dayanan ve çeşitli rekreasyon faaliyetlerini içeren turizm çeşidi olarak ifade edilmektedir (Gümüş, 2015).

Kapsamlı bir şekilde ele alındığında ise tarım turizmi; devamlı ikamet halinde bulunulan yerden farklı bir kırsal veya tarımsal destinasyona gelir beklemeksizin gerçekleştirilen, buradaki yerel üreticilerin ekolojik, organik ve doğal koşullarda ürettikleri ürünleri satın alabildikleri, isteğe bağlı üretim faaliyetlerine katılabildikleri, yerel halkın sosyokültürel ve gastronomik özelliklerini deneyimleyebildikleri konaklamaları ya da günübirlik ücretli gezileri içeren etkileşimli turizm olayıdır (Gümüş, 2015).

Tarım turizmi yeni bir ekoturizm faaliyeti olarak görülse de tarihi sanayi devriminin ortaya çıktığı İngiltere’de 19. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Sanayileşmenin sebep olduğu kentleşme, gürültü, çevre kirliliği ve bunlarla birlikte oluşan boş zaman insanlarda doğaya, öze dönüş isteği, sessiz ve doğal ortamlarda dinlenme, özel ve organik ürünlere ilginin artması, insanların sosyokültürel, ekonomik ve eğitim seviyelerinin artması gibi sebepler tarım turizminin gelişmesine olanak sağlayan faktörler olarak görülmektedir. Sanayileşmenin fazla olduğu Avrupa ülkelerine ve Amerika’ya da hızla yayılmıştır. 2000’li yılların başında Avrupa Birliği’nin genişlemesi ve AB ülkelerindeki yapısal değişimler tarım sektöründe olumsuzluklara sebep olmuştur. Bunun üzerine 2010 yılından itibaren yapılan değişimler, ekolojik durumun bozulması sebebiyle tarıma dayalı kırsal alan çalışmalarının hayata geçirilmesi,

ekoturizm, organik ürün kavramlarına ve tarımsal üretim ve yerel kalkınmaya dayalı tarım turizm faaliyetleri AB ülkelerinde istikrarlı bir şekilde artış sağlamıştır. Tarım turizminin gelişimi, çeşitli faktörlerin etkisi altında gerçekleşmeye devam etmektedir. İnsanların doğal ve kırsal yaşamı yeniden keşfetme eğilimleri, ayrıca sağlıklı yaşam trendleri, organik tarım ve yerel ürünlere olan ilginin artması da tarım turizminin popülerliğini artırmaktadır (Boiko ve ark., 2020).

Tarım turizmi, tarım alanları, çiftlikler, bağlar, bahçeler ve kırsal bölgeler gibi tarımsal faaliyetlerin odak noktası olarak kullanıldığı bir turizm türüdür. Bu tür turizm, doğal ve kırsal yaşamı deneyimlemek isteyen turistler için cazip bir seçenek haline gelmiştir. Aynı zamanda yerel ekonomilere ve tarım sektörüne katkı sağlama potansiyeliyle popüler bir ekoturizm kolu olarak bu sektörden turizm sağlayıcıları, turistler ve yerel halkın kapsamlı iş birliği ile önemli getiriler ve gelişimler sağlanmaktadır (Despotović ve ark., 2017).

Tarım turizmi katılımcılarına; çiftlik veya bahçelerdeki rutin işlere katılma, yerel ürünleri tatma, hasat etkinliklerine katılma, yöresel yemekleri deneme, doğa yürüyüşleri yapma, tarımda kullanılan üretim tekniklerini öğrenme, yöresel şenlik veya festivallere katılma ve yerel kültürü tanıma gibi çeşitli aktivitelere katılma imkanı sunmaktadır (Gümüş, 2015). Katılan turistlerin yanı sıra yerel halk için gelir ve iş fırsatları yaratması, küçük ölçekli işletmelerin ve kırsal çevrenin korunması, kırsal bölgelerin sürdürülebilir anlamda kalkınmasına olanak sağlaması gibi birçok açıdan bu turizm kolunun yeni bir girişim, fırsat ve değerli bir seçenek olduğu görülmektedir. Küresel pazarın dayattığı koşullar ile rekabet edemeyen küçük ölçekli tarımsal işletmelerin tarımsal faaliyetlerini sürdürürken diğer yandan kendi ürünlerinin çiftlikte satışıyla da işletmelere ayakta kalabilmeleri için önemli bir destek sağlamaktadır. Tarım turizmi ayrıca kadınların sosyal statüsü ve tarımsal turizm faaliyetlerine dahil edilmeleri için koşulların yaratılmasını sağlayarak da sürdürülebilir ve eşitlikçi bir kalkınma aracı olarak değerlendirilmektedir. Kısacası tarım ve tarımsal turizm; sosyal, ekonomik ve yerel kalkınma için önemli bir araç olarak görülmektedir (Despotović ve ark., 2017).

Tarım turizmi kavramı açıklanırken üzerinde durulması gereken en önemli unsurlardan biri faaliyetlerin gerçekleştirildiği alanlar olarak görülmektedir. İlk çalışmalarda faaliyetlerin sadece bir çiftlikte yapıldığı görülse de zamanla içerik genişleyerek tarım yapılan bölgelerin tümü tarım turizm faaliyet alanı kapsamına dahil edilmiştir. Bu faaliyet alanlarında sunulan deneyimler ve hizmetleri sağlayan tesisler de bölgedeki uygulamalara göre çeşitlilik göstermektedir. Bölgedeki tarım faaliyet türleri,

yerel yaşam tarzları, doğal çevre gibi etkenler faaliyet kollarındaki ve tesislerdeki farklılıkların temelini oluşturmaktadır. Ayrıca turizm faaliyeti olarak düşünüldüğünde bu alandaki turistlerin motivasyon kaynaklarını doğrudan veya dolaylı olarak tarımsal aktiviteleri içerdiği için tarım turizmi bu yönüyle özel ilgi turizmi kapsamında da ele alınmaktadır. Bununla birlikte tarımla olan bu yakın bağlantıya rağmen bu turizm türünde katılımcıların tarımsal faaliyet ve üretim olaylarında etkin rol alma şartı bulunmamaktadır. Tarım turizminin kapsamı sadece tarımsal faaliyetlerle de sınırlı değildir. Konaklama ve gastronomik deneyimler, atlı doğa yürüyüşü ve binicilik, ornitoturizm, doğa yürüyüşleri, fauna ve flora gözlemciliği vb. gibi etkinliklerle özünde bağımsız olan tarım ve turizm kavramlarının diğer eğlence ve rekreatif faaliyetlerle de birleşmesini sağlayarak yeni, yaratıcı bir turizm ürünü olarak değerlendirilmektedir (Taşkiran ve ark., 2023).

3.2. Tarım Turizminin Özellikleri ve Hizmet Çeşitleri

Tarım turizmi katılım sağlayan turistlerin gözlem, etkinliklere katılma yoluyla deneyim ve alışveriş yapma süreçlerini kapsayan turizm faaliyetlerini içermektedir. Bu süreçlerdeki faaliyetler turizm işletmesi ve/veya ziyaretleri organize eden acenteler tarafından düzenlenmektedir. Sektörün hizmet başarısını etkileyen en önemli etkenler; yerel halkın ve üreticilerin eğitilmiş, bilinçli olması, dışsal iletişiminin gelişmiş olması, tarım turizm alanlarının doğal ve korunmuş kaynaklara sahip olması, yapılan tarımsal faaliyetlerin katılımcıların ilgisini çekebilecek seviyede olması vb. olarak belirtilmektedir (Gümüş, 2015).

Tarım turizminin öne çıkan özellikleri aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır:

- Katılımcılar etkinlikleri sadece gözlemlemek yerine istediklerine katılım sağlayarak anında deneyimleme imkanına sahiptir.
- Yeme- içme, geceleme, ulaşım fiyatları daha uygundur.
- Doğal, temiz ve doğası bozulmamış alanları ziyaret edebilme imkanı sunar.
- Katılımcıların şehir hayatında özlem duyulan doğal, organik gıdaları tüketebilmesine ve ihtiyaç halinde satın almalarına imkan sağlar.
- Ziyaret edilen yörenin sanat, giyim, yemek vb. gibi sosyokültürel özelliklerini tanıma ve birebir deneyimleme imkanı sağlar.
- Ziyaretçilerin samimi bir ortamda faaliyetlere katılımını sağlar.
- Üreticilerin ziyaretler esnasında üretim, hasat, hayvancılık, seracılık vb. gibi tarım etkinliklerini sürdürmelerine olanak tanır.

- Doğal çevrede ve ziyaret alanında gözlem, gezinti, keşif, eğitim, birebir deneyim (sulama, süt sağımı, hayvan besleme, sebze-meyve toplama vb.) imkanı sağlar.
- Kuş gözlemciliği, bitki ve hayvan gözlemciliği, trekking vb. gibi değişik etkinlikler ile tarım turizmi etkinlikleri zenginleştirilebilir ve/veya birleştirilebilir.
- Ekolojik olarak sürdürülebilir aktiviteleri barındırır.
- Farklı sezon etkinlikleri ile yıl boyunca katılıma uygundur.
- Yörenin ekonomisine katkı sağlar.
- Küçük ölçekli yerel işletmeleri destekler.
- Kırsal alanların kalkınmasına yardımcı olur.

(Aşık, 2016).

Tarım turizminin faaliyet alanları ile ilgili fikir veren tanımları da bulunmaktadır. Tarımsal üretim alanları veya çiftliklerin ek kazanç amacıyla ziyaretçilere açılarak onların ziyaret, işlere katılma, konaklama, gözlem, gezi, eğlence, tarımsal eğitim, satın alma vb. gibi etkinliklerin bazılarını veya tümünü içeren turizm kolu şeklinde açıklanmaktadır. Diğer bir tanımda yapılan aktiviteler; yöresel ve doğal ürünlerden oluşan kahvaltı, sebze-meyve toplama, hayvan besleme, süt sağma, yoğurt/peynir yapma, at binme, balık tutma, avcılık, yabani hayvan ve kuş gözlemi, doğa yürüyüşleri, yöresel şenlikler vb. olarak sıralanmaktadır (Akyürek ve Karabulut, 2017). Tarım turizm hizmetleri genel olarak yedi başlık altında toplanmaktadır. Bu faaliyetler Tablo 3.1’de gösterilmektedir.

Tablo 3.1 Tarım Turizmi Hizmetleri

Konaklama ve Yiyecek Hizmetleri	Açık Alan Hizmetleri	Gözlem ve Eğlenme Hizmetleri	Eğitim İçeren Hizmetler	Doğrudan Satış Hizmetleri	Dolaylı Satış Hizmetleri	Diğer Çeşitli Hizmetler
İşletme otelleri	Avcılık	Hasat festivalleri	Çiftlik/fabrika turları	Tarımsal ürünler	Üretici pazarları	Tarihi ve kültürel alanları ziyaret
Bungalov veya çiftlik evleri	Balıkçılık	Tadım ve workshop günleri	Ürün tanıtım etkinlikleri	Çiftlik içi standlar	Çiftlik dışı fuar ve şenlikler	Rehberli tur hizmeti
Yöresel restoranlar	Kuş, yabani hayvan ve bitki gözlemciliği	Çocuklar için aktiviteler	Yemek pişirme, ürün toplama	Hediyelik eşyalar	Çiftlik dışı özel günler	Ulaşım hizmeti
Köy/misafir evi	Binicilik, doğa yürüyüşü vb.	Tarla günleri	Çiftlik işlerine yardım	Yöresel ürünler	...	Özel ekipman hizmeti
Kamp alanları ...	Kamp ve piknik organizasyonları...	Şenlikler, fuarlar...	Bahçe turları...	Çiftlik market...	...	...

Kaynak: Gümüş, 2015.

3.3. Tarım Turizminin Faydaları

Tarım turizmi ile gıda ve çiftlik konularında bilincin artırılması, yerel ürünlerin tanıtımı ve satışı, tarım-çevre ve koruma önlemlerinin uygulanması ve desteklenmesi sağlanmaktadır. Ürün ve hizmetlerin daha iyi anlaşılması ile sadece özel ekonomik kazanç sağlanmakla kalmayıp aynı zamanda halkın tarım ve gıda konularında eğitimi, kırsal alanların sürdürülebilir kalkınması gibi daha geniş kamusal yararları da bulunmaktadır. En yüksek fayda için mevcut tarım turizmi türlerinin çeşitliliği, bu türleri destekleyen motivasyonlar ve bunların kırsal alanlar bağlamında katkıda bulunabilecekleri farklı yolların anlaşılabilmesi için bu konularda daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Flanigan ve ark., 2015). Tarım turizminin faydalarını genel olarak şöyle sıralanmaktadır:

- Uygulayıcı tesislerin faaliyet alanlarında çeşitlilik sağlayarak ekonomik kazançlarını arttırmaya yardımcı olmaktadır.
- Küçül ve orta büyüklükteki işletmelerin büyümelerine katkıda bulunmaktadır.
- Yöresel tarım, gastronomik ve kültürel ürünlerin tanıtımına katkı sağlayarak ülkeye kazanç sağlamaktadır.
- Yörenin yaşam koşullarının ziyaretçiler ile paylaşımı yoluyla kültürel etkileşimlere olanak tanımaktadır.
- Yerel halkın ve işletme personelinin iletişim seviyelerinin güçlenmesini sağlamaktadır.
- Tarımsal üretim yapan bölgelerdeki yerel halkın ekonomik olarak güçlenmesine katkı sağlamaktadır.
- Kırsal alanlarda kadınların iş gücüne ve ekonomiye katkı sağlamasına yardımcı olmaktadır.
- Tarım sektörünün sürdürülebilir bir şekilde kalkınmasını sağlamaktadır.
- Tarım alanlarının ve doğal çevrenin korunmasına katkıda bulunmaktadır.
- Kırsal bölgelerde ve çiftliklerde üretilen ürünlerin pazarlanmasına yardımcı olmaktadır.
- Şehir ve kırsal hayat arasında sosyal, kültürel ve ekonomik yönden iletişim sağlamaya katkıda bulunmaktadır.
- Yerel kültürün ve kültürel ürünlerin korunmasını ve devam etmesini sağlamaktadır.
- Doğal kaynakların korunmasına yardımcı olmaktadır.
- Yörenin mutfak kültürünün tanıtımına ve devamlılığına katkıda bulunmaktadır.

- Tesislerin yapımında kerpiç, ahşap vb. yerel yapı malzemelerinin kullanılması ile yörenin özgün mimarisi korunmakta ve betonlaşmanın önüne geçilmektedir.
- Sürdürülebilir, ekolojik uygulamalar ile küresel iklim ve doğa krizinin yavaşlamasına yardımcı olmaktadır.
- Çoğu şehirde yaşayan katılımcıların tarımsal olayları yakından görmesiyle tarım üreticilerine ve köylülere olan saygısının artmasını sağlamaktadır.
- Kır ve kent hayatı arasındaki hayat ve davranış biçimlerinin birbirine yaklaşmasına ve kırsal kesimden kente göçün azalmasına yardımcı olmaktadır.

(Gümüş, 2015; Qiu ve ark., 2021).

3.4. Tarım Turizmi Faaliyetlerinin Olumsuz Etkileri

Tarım turizm sektörünün çoğunlukla olumlu etkileri üzerinde durulmasına rağmen az da olsa olumsuz etkileri de yer almaktadır. İşletmeleri, tarım faaliyetlerini ve yerel kültürü içine alan bu sektörün olumsuz etkileri şöyle sıralanmaktadır:

- Başlangıçta yatırım için yüksek para ve süre gerektirebilmektedir.
- İşletmelerin temel görevi olan tarım üretim süreçlerinin aksamasına ve bozulmalara sebep olabilmektedir.
- Aile üyelerinin/üreticilerin üzerindeki iş yükünün artmasına neden olmaktadır.
- İşletmede çalışanların devamlı insan ilişkilerine maruz kalmasına sebep olduğu için çalışanlarda zamanla bıkkınlık meydana gelebilmektedir.
- Konaklamanın dahil olduğu tarım turizmi tesislerinde işveren için maliyetlerin artmasına sebep olmaktadır.
- İşletme için seçilen alan özel bir mülk ise sahibi açısından bazı riskler oluşturabilmektedir.
- Bölgenin yabancı ziyaretçilere açılması sebebiyle ekonomik kaygılar gibi nedenlerle kültürel yozlaşma oluşabilmektedir.
- Bölge halkını hafta sonu da çalışma mecburiyetinde bıraktığı için bireylerin sosyal hayatlarında olumsuzluklara neden olmaktadır.
- Ekonomik kaygıların ön planda tutulması sonucu doğal çevrenin ve doğal kaynakların tehlikeye girmesine sebep olabilmektedir.

(Gümüş, 2015).

3.5. Dünya’da Tarım Turizmi ve Uygulamaları

Dünya’da turizm sektörünün ekonomik getirisinin totalde yaklaşık 3.5 trilyon dolar seviyesinde olduğu bildirilmektedir. Tarım turizminin ise bu paydaki toplam mutlak kazancının 60-160 milyar dolar düzeyinde olduğu değerlendirilmektedir. Bu değerlere göre küresel turizm sektörü içerisinde tarım turizminin payının %5 civarında olduğunu göstermektedir. Tablo 3.2’de Dünya toplam turizm gelirlerinin alt turizm çeşitlerine göre dağılımı yer almaktadır.

Tablo 3.2 Dünya Toplam Turizm Gelirlerinin Alt Turizm Çeşitlerine Göre Dağılımı

TURİZM ÇEŞİDİ	FİYAT DEĞERİ (Milyar ABD Doları)	PAY(%)
Tarım Turizmi	60-160	4,73
Kültür Turizmi	800-1100	32,54
Gastronomi Turizmi	350-550	16,27
Ekolojik Turizm	325-480	14,20
Sağlık Turizmi	439	12,98
Spor Turizmi	250-375	11,09
Seyahat Turizmi	115-150	4,44
Medikal Turizm	50-60	1,77
Dini Turizm	37-47	1,39
Gönüllü Yardım Turizmi	10-20	0,59

Kaynak: Özçatalbaş, 2020.

Tablo 3.2’deki değerlere göre sadece tarım turizmi olarak bakıldığında gelir payının görece düşük olduğu görülse de kırsal alanlardaki tüm alt kollar dahil edildiğinde oranın %20’den yüksek olduğu görülmektedir. Bu noktada daha dar bir kesime hitap eden, turistlerin ihtiyaç ve isteklerine göre şekillenen, farklı faaliyetler üzerine yoğunlaşmak alt turizm kolları için önemli bir avantaj olarak değerlendirilmektedir.

Tüketicilere ürünün menşeyini, özgün niteliklerini ve bu özellikleri ile üretim bölgesi arasındaki ilişkiyi belirten ve güvence altına alan kalite işareti coğrafi işaret kavramı olarak ifade edilmektedir. Bu işareti almaya hak kazanmış ürünler de coğrafi işaretli ürün olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde coğrafi işaretli ürünlerin kırsal turizm ve tarım turizmi için değerli bir kriter olarak olduğu bilinmektedir. Coğrafi işaretli ürünler dünya genelinde yaklaşık 200 milyar dolarlık bir pazar payı oluşturmaktadır. Bu da bu ürünlerin yerel özellikleri korumanın yanında ekonomik olarak da büyük katkılar sağladığını göstermektedir. Bu bilgiler doğrultusunda tarım turizm faaliyetlerinde coğrafi işaretli ürünlerden yararlanmanın ve bu kavramların birbiriyle entegrasyonunun sağlanması önem arz etmektedir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024)

İnsan sağlığını bozmadan, çevreyi kirletmeden, üretim süreçlerinde kimyevi ürünler kullanılmaksızın elde edilen, üretiminden tüketimine dek tüm aşamaları denetlenmiş ve belgelenmiş tarımsal üretim yöntemi olarak tanımlanan “organik tarım” da agroturizm için tüm dünyada önemli bir kavram olarak görölmektedir. Son yıllarda küresel anlamda çevre ve sağlık sorunlarının artmasıyla daha da değerli hale gelmiştir. Hava, su ve toprağın kirlenmesine sebep olmadan, erozyonun, toprağın tuzlanması, çeşitli zararlı ve hastalıkların etkilerini minimum seviyeye çekecek tarım üretim süreçlerinin geliştirilmesi için duyulan gereksinim giderek çoğalmaktadır. Organik tarım bu bağlamda çevreci, doğa dostu ve sürdürülebilir üretim yöntemi olarak değerlendirilmektedir. Organik tarımın kapsamındaki faaliyetler de tüm bu sebeplerden dolayı ekoturistlerin büyük ilgisine sebep olmakta ve tarım turizmi için önemli bir kavram haline gelmektedir. Bu doğrultuda İtalya, Almanya, İngiltere, ABD, Hindistan gibi ölkelerde organik tarım turizmi (organik agroturizm) şeklinde tarım turizminin de alt niş pazarlarının oluşturulduğu görölmektedir (Özçatalbaş, 2020; Pakdemirli ve ark., 2020; Tarım ve Orman Bakanlığı, 2024).

Özellikle Avrupa’da kırsal bölgelerin kalkınması için önemli bir araç olarak görölen tarım turizmini yönetebilmek için çeşitli örgütlenmeler ile çalışmalar sürdürölmektedir. Bunun için öne çıkan uluslararası dernekler tarafından tarım, turizm ve doğal çevre üçlüsünün önemini vurgulamak ve güncel çalışmalar yapmak için uluslararası konferanslar yapılmaktadır. Bu bağlamda kırsal kalkınma için önemli bir araç olarak değerlendirilen tarım turizmi uygulamaları ölkelere göre değişiklik göstermektedir (Özçatalbaş, 2020). Bu alanda önemli gelişmelere sahip ölkeler ve örnek uygulamalardan bazılarını incelemekte fayda bulunmaktadır.

3.5.1. Almanya’da tarım turizmi

Avrupa ölkeleri içinde Almanya, tarım turizminin geliştiği önemli ölkeler arasında yer almaktadır. Bu ölkede tarım turizminin kökeni 1900’lü yılların başlarına kadar uzanmaktadır. Orta sınıf insanların tatil yapmak ve dinlenmek üzere kente yakın, sakin, kırsal alanlardaki çiftlik veya köy evlerinde konaklamayı tercih etmesiyle başlamıştır. Bu alandaki bilimsel çalışmaların geçmişi ise 1950 yıllarına uzanmaktadır. İlk bilimsel araştırmada kırsal bölgelerdeki turizm hareketliliği ve bu faaliyetlerin yerel üreticilere etkileri üzerinde durulmuştur. 1970 yıllarının başlarında ise ölkede devlet teşvikleri ile tarım ve çiftlik turizmi desteklenmiş ve bu konudaki uygulamalarda artışlar sağlanmıştır. Almanya’da tarım turizm faaliyetleri daha çok çiftlikler biçiminde gelişme

göstermiştir. Ülkede 25 bine yakın ziyarete açık çiftlik bulunmaktadır. Bu yolla çiftlik sahipleri, üreticiler ve yerel halk ek kazanç ve ekonomik kalkınma sağlamaktadır (Aydın, 2012).

Ülkede tarım turizmi ile ilgili tüm düzenleme ve programlardan sorumlu kuruluş Alman Tarım Birliği (DLG)'dir. 1885'te çiftçileri desteklemek amacıyla kurulan örgüt, dünya çapında çok sayıda organizasyon gerçekleştirmektedir. Tarım turizmi için uygun olan çiftlikler bu örgüt tarafından onaylanmakta ve denetlenmektedir. Bu sayede kırsal bölgelerdeki olanaklar, doğal güzellikler ve kültürel değerler, kalite standartlarına uygun konaklama koşulları ve ek faaliyetler ile birlikte ziyaretçilere sunulmaktadır. Alman Tarım Birliğinin denetiminde işletilen çiftlik ve tesislerdeki güçlü altyapıyla sunulan hizmetlerin yanında tarımsal üretim süreçleri ve dikkat çekici yerel unsurlar turistlere sağlanmaktadır. Bunlara ek olarak doğa yürüyüşü etkinlikleri, fuarlar, şenlikler, tarihi ve kültürel alan gezileri, piknik, avcılık, balıkçılık, binicilik gibi değişik faaliyetler de katılımcıların yararlanabileceği fırsatlar arasında yer almaktadır. Ülkede kırsal turizm etkinlikleri daha çok (%92 oranında) iç turizme yönelik olarak yürütülmektedir. Almanya tarım turizmi konusunda yürüttüğü programlar ve stratejiler ile tarım üreticilerine, ailelerine ve o yörenin halkına bu yolla ek iş fırsatları oluşturmuş, bu yolla kırsal alanların kalkınmasını sağlamıştır (Özçatalbaş, 2020).

3.5.2. İtalya'da tarım turizmi

İtalya tarım turizmi 1980'li yıllardan sonra gelişmeye başlamış ve gelişim süreci artarak devam etmiştir. Sürecin başlamasını hızlandıran gelişmenin 1960 ve 1980 yılları arasında milyonlarca yerlinin kırsal bölgeleri bırakarak şehirlere göç etmesi olarak gösterilmektedir. Bu göç ülkenin gelişmiş kuzey bölgesi ile kırsal ve az gelişmiş güney kısmı arasındaki ekonomik farkın daha da açılmasına sebep olmuş ve İtalyan Hükümeti'nin harekete geçmesine neden olmuştur. Kırsal kesimdeki göçün önüne geçmek amacıyla öncelikle Ulusal Tarım ve Turizm Derneği kurulmuştur. Dernek çalışmaları kapsamında "agriturismo" yani "tarım turizmi" kavramı ön plana atılarak birtakım hedefler belirlenmiştir. Geleneksel yerli ürünlerin tanıtılarak ticari ürün olarak pazara sürülmesi, yerel halkın fazla odalarını ziyaretçilere kiralayarak ekonomik kazanç sağlamaları, çiftliklerin ve çiftlik ürünlerinin tanıtımının yapılması gibi çalışmalar yardımıyla göç veren yerlerde göçün azaldığı ve üreticilerin turizm faaliyetlerine başladıkları tespit edilmiştir. Zamanla yine hükümet teşvikleriyle Umbria, Toskana gibi bölgelerde geleneksel köy evleri yerel mimariye uygun olarak restore edilerek

konaklamaya açılmış veya uygun konumlara rüstik villa şeklinde tesisler inşa edilmiştir. Bunların yanı sıra çiftliklerde ve üretim bölgelerinde turistik faaliyetler teşvik edilmiş ve uygulamalar günümüze kadar artarak sürmüştür (Aydın, 2012).

Daha önceki çalışmalarda İtalya’da tarım turizmine dayalı çiftlik sayısının yıllara göre artış gösterdiği bildirilmektedir. Verilere göre 1998’deki çiftlik sayısı 8034, 2004’teki 11575, 2013’teki ise 20897 olarak tespit edilmiştir. Bu artan veriler ülkede tarım turizminin önemli bir yere sahip olduğunu kanıtlamaktadır. İtalya’da tarım turizmi faaliyetlerinin yürütüldüğü tesislere çok sayıda örnek bulunmaktadır. Örneğin; Latium yöresinde bulunan bir çiftlikteki yapılar; 15. yüzyıla ait rüstik bir ev, kullanıma açık eski bir kilise, kasap ve restorandan oluşmaktadır. Burada ziyaret, dinlenme, kamp, atlı gezi, balık tutma vb. gibi etkinlikler de yer almaktadır. Aile işletmesi olan bu tesiste aynı zamanda yerel çiftlik ürünleri, pazarlamaya ihtiyaç duyulmaksızın satış imkanı bulmuştur. Düşük gelir seviyesi ile kurulan çiftlik bölgenin kalkınmasına yardımcı olmuştur (Çanga ve ark., 2018). Başka bir örnekte ise; Ferro şehrinde “Agricamp Picobello” adıyla 2003’te 7 hektarlık alan üzerine ilk mini kamp alanı olarak kurulmuştur. Burada sadece çadır konaklamasına izin verilmekle birlikte duş, tuvalet gibi hizmetler, mini bar hizmeti, kaya tırmanışı, rehberli dağ turları, gece yürüyüşü vb. gibi açık hava etkinlikleri şeklinde olanaklar sunulmaktadır. Yeme içme hizmeti de yerel lezzetler ve yer sofraları tarzı stantlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu işletme yıllardır bölgeye hizmet vermekte ve yörenin kalkınmasına destek olmaktadır (https://campspace.com/en/s/agricamp-picobello_2817, 2024).

Toskana bölgesi yıllardır bozulmadan günümüze kadar süren tarihi, kültürü, ekosistemi, geleneksel tarım ve hayvancılık uygulamaları ile bütün ülkelere örnek teşkil etmektedir. Bölgede geleneksel tarım ve hayvancılık faaliyetleri desteklenmekte ve korunmaktadır. Sanayi tesislerinin kurulmasının önüne geçilerek doğayı ve ekosistemi korumaya yönelik çok sayıda düzenleme yapılmıştır. Toskana’nın yedi bölgesi, UNESCO Dünya Mirası olarak belirlenmiş ve koruma altındadır. Toskana ünlü fıstık çamları, asma bahçeleri, limon, portakal, zeytin bahçeleri, servi ve zakkum ağaçları ile eşsiz bir doğa harikası olarak gösterilmektedir. Birçok sebze ve meyvenin yanı sıra dünyaca meşhur peynir çeşitleri de üretilmektedir. Ayrıca peynir üretim çiftliklerini de turizme açarak ziyaretçilerine tarihi ve kültürel değerlerin yanında doğal, yöresel ve lezzetli yemek ve ürünleri de keşfetme imkanı sağlamışlardır. Tarımsal turizmin en gelişmiş ve ünlü bölgeleri arasında gösterilen bölgede “kendin üret, kendin topla, kendin pişir, kendin tüket” modeli oldukça yaygınlaşmıştır (Macagno ve ark., 2010).

İtalya’da tarım turizmi işletmelerinin yaklaşık %60’ı aile çiftlikleri olarak faaliyet göstermektedir. Bundan dolayı bazı kaynaklarda “yetişkin ve aile turizmi” olarak da ifade edilmektedir. Özetle tarım turizmi faaliyetleri ile İtalya, çiftlikleri ve çiftlik ürünlerini dışarıya pazarlayarak kırsal alanların değerlendirilmesini ve kalkınmasını başarı ile gerçekleştirmiştir (Çanga ve ark., 2018).

3.5.3. İspanya’da tarım turizmi

İspanya’da sanayileşme diğer Avrupa ülkelerine göre daha geç başlamış ve kırdan kente göç hareketleri 1955-1980 arasında ağırlıklı olarak devam etmiştir. 1960 yıllarında ise tarım ve kır turizmi uygun bir tatil türü olarak devlet tarafından desteklenmiştir. Evlerin tadilatı, konaklama hizmetlerinin kalitesi için çeşitli teşvikler verilmiştir. Buna rağmen ülkede tarım turizmi sektöründeki önemli ilerlemelerin son çeyrek yüzyılda kaydedildiği ifade edilmektedir. 1990’lardan itibaren kırsaldan kente olan göç sayılarının düşüş gösterdiği ve kırsal bölgelerde çeşitlenen turizm faaliyetleri ile yerel halk için ekonomik destek sağlandığı belirtilmektedir. Ülkedeki tarım ve çiftlik turizmi tesis sayısı 1994’te 1074, 2003’te 6534 olarak gösterilmekte ve bu sayıların her geçen yıl artarak devam ettiği belirtilmektedir (Çanga ve ark., 2018).

İspanya; Dünya Seyahat ve Turizm Rekabet Edebilirlik Endeksi 2015, 2017 ve 2019 yılları verilerine göre 140 ülke içinde birinci sırada yer almıştır (Serçek ve Yıldız, 2022). Zengin doğal ve kültürel mirasın yanında devlet destekli projeler ile tarım turizminin de geliştiği önemli alanlar bulunmaktadır. Bu işletmeler hayvan beslenme, bitki yetiştirme, şarap yapımı, at bakımı, balıkçılık gibi etkinliklerin yanında kuş gözlemciliği, tabiat parkı turları, safariler, doğa fotoğrafçılığı, dağcılık, dalış gibi hizmetleri de deneyimleme fırsatı sunmaktadır. 18. yy. dan kalma bir çiftlik evi olarak faaliyet gösteren Casa Rural El Adelantado; yerel mimariye sahip, konaklama ve ayrı mutfak hizmetine sahip bir işletmedir. İşletme dahilinde asma bahçesi, çiçek ve bonsai ağacı serası, oyun alanları, oturma ve gezi alanı gibi olanaklar yer almaktadır (Çanga ve ark., 2018).

Kırsal La Rioja bölgesinde yeşil doğası, yerel evleri, eşsiz üzüm bağları, şarap mahzenlerinde gözlem ve tadım imkanı bulunmaktadır. Bölgedeki diğer yerel çiftliklerde de yöresel ürünler ve lezzetler sunulmakta ve satışı yapılmaktadır (Belliggiano ve ark., 2020). Yine kırsal Ribagorça ve Sabrarbe bölgelerinde yerel ekonomiyi canlandırmak amacıyla hükümet desteğiyle çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda yerel halka çeşitli kırsal turizmi faaliyetleri ile ilgili eğitimler vererek

uygulamalar gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Proje dahilinde 1989’da 14 ev geleneksel mimariye uygun olarak düzeltilerek turizm işletmesi haline getirilmiştir. İlerleyen yıllardaki proje dahilindeki işletmelere ait ziyaretçi sayıları oldukça iyi gelişim göstermiş ve bölgenin doğal kaynakları korunarak kalkınması sağlanmıştır. Bu sektörün daha çok ekonomik olarak orta sınıf kesim yetişkin ve ailelere hitap ettiği görülmektedir. Ayrıca şehir ve köy insanı arasındaki pozitif kültürel etkileşim de olumlu hedefler arasında yer almaktadır. Özetle İspanya’da tarım turizmi ile kırsal bölgelerden kente olan göçün önüne geçilmiş ve çeşitli kırsal alan etkinlikleri ile turizmde alternatiflerin çoğaltması sağlanmıştır (Aydın, 2012).

3.5.4. Yunanistan’da tarım turizmi

Yunanistan’da tarım turizminin geçmişi 30-40 yıl önceye dayanmaktadır. Yoksulluğun yaygın olduğu ve çoğunlukla geçimin tarımsal faaliyetlerle sağlandığı kırsal bölgelerde kooperatifleşme ve devlet destekleriyle tarım turizm faaliyetlerine yönelmişlerdir. Yöresel mimariyi koruyarak restore edilen köy evlerinden pansiyon ve butik oteller yapılmış, yörenin geleneksel mutfak kültürüne uygun yemeklerin yer aldığı restoran ve küçük otel işletmeleri açılmıştır. Ayrıca tesislerin hizmetlerindeki nitelik ve normların, müşteri memnuniyetinin yükseltilmesi için, turizm faaliyetlerini sürdüren kişilere mesleki eğitim olanağı sunulmaktadır. Bu yollarla kırsal bölgelerin geleneksel değerleri korunarak geri kalmışlık ve yoksulluk seviyeleri azaltılmakta, kalkınmalarına katkıda bulunmaktadır. Bu faaliyetler sayesinde ülkedeki total turizm gelirlerinde de önemli artışlar sağlanarak diğer ülkelere bu konuda öncülük ettiği bildirilmektedir (Çanga ve ark., 2018).

Yunanistan 2003’te Fransa işbirliği ile kırsal bölgelerde yer alan, düşük kapasiteli, yöresel butik evlerden meydana gelen “Guest Inn” isimli proje ile bir konaklama ağı oluşturulmuştur. Bu proje ile ülke genelindeki konaklama kapasitesi iyileştirilmiştir. Proje; klasik pansiyon ve oteller, konuk ve çiftlik evleri, yöresel evler gibi değişik konaklama alternatifleri ile binin üzerinde yatak kapasitesi barındırmaktadır. Projenin temelleri özgün, sakin ve doğal bir çevre, yöresel mimariye saygılı, rahat ve hoşgörülü bir ortam ile sıcak ilişkiler üzerine kurulmuştur (Aydın, 2012).

Avrupa Birliği üye ülkeleri tarafından geliştirilen “Leader Yaklaşımı”, yerel toplumların kendi kendilerine kalkınmalarını desteklemek amacıyla oluşturulmuş

yenilikçi programları içermektedir. Bu program dahilinde Yunanistan’da planlanan hedefler şöyle sıralanmaktadır:

- Kırsal kesimdeki yerel halkın hayat şartlarını düzeltmek
 - Kırsal bölgelerdeki iş imkanlarını arttırmak
 - Kırdan kente olan göçleri azaltarak kırsal bölgelerdeki nüfus sürekliliğini sağlamak
 - Yerel halkın özellikle kadınların çalışma hayatına katılımını arttırmak
 - Kırsal bölgelerdeki geliri ve halkın refah seviyesini arttırmak
 - Yerel kültürel öğelerin korunmasını sağlamak
 - Yerel tarımsal üretimi arttırmak ve üreticileri desteklemek
 - Sürdürülebilir faaliyetleri arttırmak ve doğal çevreyi korumak
 - Geleneksel mimariyi ve yörenin sosyokültürel mirasını korumak
- (Karakaş ve ark., 2013).

3.5.5. Hindistan’da tarım turizmi

Hindistan ekonomisinin temeli tarıma dayanmaktadır. Nüfusunun yarısından fazlası tarım faaliyetlerine bağımlı yaşamaktadır. Ülke gelirin dörtte biri tarımsal üretim ile sağlanmaktadır. 90 milyonun üzerindeki kırsal nüfus ile tarım ülkenin kültürünü de oluşturmaktadır (Çanga ve ark., 2018).

Avrupa’daki tarım turizmi uygulamaları, tarım alanları ve kırsal bölgelerin çoğunlukta olduğu Hindistan’da fark edilmiş ve hükümetin çalışma ve teşvikleri başlamıştır. 2002-2003 yıllarında Hindistan Turizm Bakanlığı tarafından kırsal kesimdeki doğal güzellikler ve kültürel miras yardımıyla gelir yaratmak amacıyla “Kırsal Turizm” teklifi öne sürülmüştür. 2005 yılında ise ülkedeki tarım turizmini geliştirmek ve desteklemek amacıyla Tarımsal Turizm Geliştirme Kurumu kurulmuştur. Bu kurum sektörün eğitim ve araştırma programlarını yürütmektedir. Ülkede tarım turizmini destekleyen çok sayıda kurum ve kuruluş bulunmaktadır (Krishna & Sahoo, 2020).

Ülkede tarımsal turizmin kapsamını; köy ve kır hayatını deneyimlemek, geleneksel lezzetleri keşfetmek ve değişik tarımsal üretim süreçlerini öğrenmek gibi uygulamalar oluşturmaktadır. Hindistan tarım turizmi uygulamalarında; köy evlerinde konaklama, Hindistan cevizi, şeker kamışı gibi geleneksel tarım ürünlerinin üretimi, hayvancılık faaliyetleri, yöresel dans ve halk oyunları gösterileri, yerel yiyecekler, yöresel pazarlar gibi değişik etkinlikler yer almaktadır. Bu sektördeki ek faaliyetler yardımıyla bölgelerin ekonomik olarak kalkınmaları hedeflenmektedir. Maharashtra

eyaleti bu sektörün gelişimi için öncü eyalet olarak görülmüş ve projeler uygulanmaya başlanmıştır. Bu bölgede Parule kırsal alanında, tarım turizm işletmesi olarak faaliyet gösteren bir çiftlik yer almaktadır. Aile işletmesi olan tesiste dört adet geleneksel yapıya sahip konaklama alanı bulunmaktadır. Çiftlikte Hindistan cevizi, fındık, muz ve değişik baharatların yetiştirildiği bahçeler, bu bahçelerde üretim süreçlerine katılma ve deneyimleme, yöresel yemekleri pişirme ve tadım, doğal yürüme alanlarında turlar vb. gibi çeşitli turizm hizmeti olanakları bulunmaktadır (Çanga ve ark., 2018).

3.5.6. İngiltere’de tarım turizmi

İngiltere, sanayi devriminin başladığı ve hızla geliştiği ülke olarak vatandaşların tarım turizmi gibi rahatlatıcı kırsal deneyimleri içeren sektörün geliştiği ülkeler içinde yer almaktadır. 1991 yılındaki veriler; İngiltere’de 4 kişiden 3’ünün boş vakitlerinde ya da tatillerinde kırsal alan etkinliklerini tercih ettiğini göstermektedir. Kırsal bölgelerde çiftlik işletmelerinin yaygın olduğu bildirilmektedir. Çiftliklerde konaklama hizmetinin yanında at biniciliği vb. gibi çeşitli kırsal aktiviteler de sunulmaktadır. Bunlara ek olarak doğal park alanları gibi yeşil alanları turizme kazandırarak günübirlik tur hizmetleri de sağlanmaktadır. Ülkede tarım turizmi desteklenmektedir. Örneğin Devon şehrinin kırsal bölgelerinde tarım turizmi uygulamaları ile 1973’te 2250 kişi olan istihdam bu sayı sonraki yıllarda 38800 kişiye yükselmiş ve bu yörenin ekonomik ve yerel kalkınması sağlanmıştır. İngiltere’de kırsal alanların çekiciliğinin yanında kiralık konaklama, avcılık, atıcılık gibi etkinliklerin temeli 20. yy. öncesine uzanmaktadır. Ülkede 1990 yılında çiftliklerin yaklaşık %20’si turizm faaliyetleri ile uğraşırken bu rakamın bugün ortalama %50 olduğu bildirilmektedir (Çanga ve ark., 2018).

Birleşik Krallıkta 2000’li yılların başlarında şap hastalığı salgını gibi sebeplerle tarımsal turizm faaliyetlerinde bir azalma gözlemlenmiştir. Bu kriz dönemi normal istikrarlı büyüme döneminde anlık bir kesinti olarak görüldü ve teşviklerle sektörün tekrar canlanması sağlanmıştır. Yine 2008’de çiftlik tesislerine yapılan gezilerin bir önceki yıla göre %19, gelirlerin ise %33 oranında düştüğü bildirilmektedir. 2010 yılı Kırsal Topluluklar Komisyonu verilerine göre 2009 yılında Birleşik Krallıktaki yurt içi seyahatlerin sayısının 2008’e kıyasla %17 arttığı, yurt dışı seyahatlerin ise benzer rakamlarda azaldığı gözlenmiştir. Yurtiçi gezilere yapılan harcamaların ise %12 oranında arttığı ifade edilmektedir. Bu verilere göre kırsal turizmin diğer sektörleri az da olsa düşüş göstermesine rağmen çiftliklerdeki çeşitli tarımsal turizm faaliyetlerinin iyi performans gösterdiği belirtmektedir. 2013 yılı reform paketiyle; ülkedeki turizm

sektörünün çevresel sonuçlarına daha fazla odaklanılmasına yönelik çağrılar yapılmış, bu şekilde tarım turizmi işletmelerinin çeşitli gelir kaynaklarına ve ekoturizm faaliyetleri ile harmanlanmış hizmetlere yönelmesi sağlanmıştır. Ülkede tarım turizm faaliyetleri kırsal ekonomilerin sürdürülebilirliği ve yerel halkın geçim kaynakları açısından özel öneme sahip bir alan olmaya devam etmektedir (Bosworth & McElwee, 2014).

3.5.7. Fransa’da tarım turizmi

Araştırmalar Fransa’da tarım ve çiftlik turizmi faaliyetlerinin 150 yıl öncesine dayandığını göstermektedir. İlk uygulamanın ise 1951’de, Alpes-de-Haute-Provence kırsal alanında geleneksel köy evlerinin ziyarete ve konaklamaya açılması ile gerçekleştiği bilinmektedir. Bu uygulama kapsamındaki köylüler 1955’te devlet teşviki ile desteklenmiş ve gelişmesi sağlanmıştır. 1960’lı yıllarda ise bu alandaki faaliyetler yaygınlaşmaya başlamış ve tarım sektörü için önemli bir gelişim aracı olarak değerlendirilmiştir. Devlet desteği ile ülkede 1970’li yıllarda yeşil tatil köyü işletmeleri ve aile konaklamalarına uygun köy evleri hizmete açılmıştır. Aynı zamanda tarım turizminin tamamlayıcı etkinlikleri için önem arz eden milli parklar, koruma alanları ve baraj, göl, akarsu gibi sulak alanların kullanımıyla ilgili düzenlemelerde bulunulmuştur. Ülkede 2004 yılında kır turizmi faaliyetlerine yapılan ekonomik hükümet yardımı 441 milyon € olarak ifade edilmektedir. Tarım turizmi ile kırsal bölgelerdeki tarihi ve kültürel mirası koruyarak buralar ziyarete açılmış ve bu sektörden sağlanan ekonomik getiri ile kentlere olan göçün önüne geçilerek kırsal alanların kalkınması sağlanmıştır. Tarım turizminin tanıtımında elektronik pazarlama faaliyetini %40 oranında kullanarak sektörün başarısının artması sağlanmıştır (Çanga ve ark., 2018).

Fransa’da geçmişi 1805 yılına uzanan ünlü Le Buisson aile çiftliği; Napolyon döneminden kalma tarihi taş bina ve villaları ile üç dönümlük doğa ile iç içe bir araziye kurulmuş bir tarım turizmi işletmesidir. Çiftlik, Güney Fransa’nın Provence kentindeki muhteşem Luberon Vadisi’nin kalbinde yer almaktadır. Yılın 12 ayı villa tatili hizmeti ve çeşitli dinlendirici kırsal aktiviteler ile oldukça ünlü ve turist çeken bir işletme olarak ifade edilmektedir (Çanga ve ark., 2018).

Fransa’da tarım turizminin mikro boyuttaki aile çiftliklerinden büyük ölçekli tesislere dayanan oldukça iyi bir organizasyon içinde yürütüldüğü görülmektedir. Sektörün çalışmaları birçok örgütün desteği ile sürdürülmektedir. Turizm Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Fransa Kırsal Turizm Örgütü gibi birçok kurum ve kuruluş

iş birliği içerisinde faaliyet yürütmektedir. 2006 yılı verilerine göre ülkede 50.000 kır evi, 30.000 misafirhane, 37.000 tatil köyü, 28.000 turizm tesisi, 308.000 kamp ve çadır alanı kırsal turizm faaliyetlerine katkı sunmaktadır. Diğer ülkelerde olduğu gibi burada da iç içe faaliyetlere sahip kırsal turizm ve tarım turizmi hizmetlerini bire bir ayırmak mümkün olmamaktadır (Aydın, 2012).

3.5.8. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) tarım turizmi

Tarımsal üretim yapan bir çiftlikteki çeşitli faaliyetleri ve/veya hizmetleri kapsayan tarım turizmi, ziyaretçi çekmek isteyen birçok ABD'li çiftçi ve toprak sahibi arasında büyüyen bir ivme yakalamıştır. Tarımsal üretimdeki dalgalanmalar, artan maliyetler ve ekonomik kaygı gibi sebepler ülke çapındaki çiftçileri girişimci bir tepki olarak tarım turizmi gibi alternatif faaliyet kollarına yöneltmiştir. Turizm ve rekreasyon hizmetleri ve çiftlikteki katma değerli ürünlerin satışı ile doğrudan gelirleri de kapsayan tarım turizmi stratejik bir sektör olarak ülke genelinde artış göstermiştir. ABD Tarım Bakanlığının 2007 yılı verilerinde, 160.000 ABD çiftliğinin tarım turizmi faaliyetlerine katıldığı belirtilmektedir. Bunlardan 23.350 çiftlikte, üretimle ilgili olmayan çiftlik turları, avcılık ve balıkçılık gibi eğlence amaçlı aktiviteler vasıtasıyla gelir elde edildiği iddia edilmektedir. 2002 yılına göre bu verilerin doğrudan satış/tarım turizminden elde edilen toplam gelirin yaklaşık 566.834.000 \$'lık (%180 oranında) bir artış sağlandığı bildirilmektedir. Yine 2006'da 13 milyondan fazla kişinin tarım turizmi etkinlikleri aracılığıyla 2.2 milyon \$'lık ekonomik katkı sağladığı belirtilmektedir. Bu veriler ülkede tarım turizminin popüleritesinin giderek arttığını doğrulamaktadır (Rozier ve ark., 2016)

ABD'de tarım turizminin uygulanma potansiyelinin yüksek olduğu bölgeler yer almaktadır. Hükümet uygun koşullardaki tarım turizmi faaliyetlerine destek sağlamaktadır. Örneğin Kolorado eyaletindeki tarım turizmi uygulamalarına hükümet desteği verilmektedir (Çanga ve ark., 2018). USDA ülkede tarım turizmi politikalarının belirlenmesine öncülük etmektedir. Yine mevzuat gereği üniversiteler ve diğer yükseköğrenim kurumları, diğer devlet kurumları, kar amaçlı özel ve kar amacı gütmeyen kuruluşlar ve birkaç özel işletmenin ortaklığında "Family and Small Farm Program" projesi yürütülmektedir. Bu proje aracılığıyla; aile ve küçük çiftliklere destek verilerek tarımsal üretim, tarım turizmi faaliyetleri, toprağın ve kültürel değerlerin korunması gibi unsurlar teşvik edilmektedir. 922 milyon dönümden fazla ABD toprağının yaklaşık yüzde 52'si tarımsal amaçlar için kullanılmaktadır. Bununla birlikte ABD çiftlikleri arasında büyüklükleri ve kârlılıkları, konumları, ürettikleri ürünler, ülke

için değerleri ve operatörlerin demografik özellikleri açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır. ABD çiftliklerinin ve çiftçilerin refahını artırmak için birçok kurum ve kuruluşun çalışmaları da Ulusal Gıda ve Tarım Enstitüsü tarafından desteklenmektedir (USDA, 2024).

2020 yılında COVID-19 salgını sebebiyle küresel seyahatlerin askıya alınmasından önce, tarım turizmi dünya çapında hızla yükselen bir trende sahipti. 2017 yılında ABD'deki çiftliklerin %6,4'ünde tüketicilere doğrudan satış yapılmış ve bu satışların değeri toplam çiftlik satışlarının %0,7'sini (2,8 milyar dolar) oluşturduğu ifade edilmektedir. Küresel pazarda 2018'den 2025'e kadar 5,7 milyar dolardan 12,9 milyar dolara yaklaşık iki kat büyüme öngörülmekteydi. Sektörde son yıllarda istikrarlı bir büyüme kaydedilirken, uzun mesafeli seyahatlere ve büyük toplantılara dayanan yerel olmayan tarım turizminin, COVID-19 salgınından ciddi şekilde etkilendiği görülmüştür. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü, sürdürülebilir bir gıda sistemini teşvik eden gıda odaklı tarım turizminin; pandemi sonrası turizmin toparlanması için hayati öneme sahip olduğunu ve "farklı kültürler arasındaki anlayışı teşvik etme, insanları ve gelenekleri bir araya getirme" potansiyelini vurgulamaktadır (Hollas ve ark., 2021).

3.6. Türkiye’de Tarım Turizmi ve Uygulamaları

Tarım turizmi uygulamaları ve politikaları ülkelerin ekonomik ve sosyokültürel durumlarına göre değişiklik gösterebilmektedir. Her ülke kendine uygun, ihtiyaçlarına ve kapasiteleri yönelik stratejiler belirlemektedir. Tarım turizminin aynı zamanda bir istihdam kaynağı ve kalkınma aracı olarak görülmesi sebebiyle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bu sektöre daha fazla önem verildiği görülmektedir. Ülkemizde de tarım turizminin temelinde kırsal bölgelerdeki göç oranlarını azaltmak ve kırsal bölgelerin kalkınmasına yardımcı olmak gibi ana nedenler bulunmaktadır (Taşkiran ve ark., 2023).

Türkiye’de tarım turizmi sektörü görece yeni sayılabilecek bir turizm faaliyet kolu olarak değerlendirilmektedir. Bu alandaki çalışmaların temeli 1993-2002 yıllarındaki kırsal kalkınma, bölgeler arası kaynaşma ve ekoloji konularındaki faaliyetlere dayanmaktadır. İlerleyen yıllarda ülkemiz de kırdan kente olan göçü azaltmak/yavaşlatmak, tarım faaliyetlerini desteklemek, kırsal bölgelerin sürdürülebilir yollarla kalkınmasını sağlamak gibi sebeplerle gelişim programları kapsamında tarım turizmini teşvik eden yatırımlara destek olmaya başlamıştır. İlk somut çalışma ise “Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizmi ve Gönüllü Bilgi, Tecrübe Takası” kısa adıyla

“Tarım-Turizm-Takas (TaTuTa)” projesi olarak gösterilmektedir. Bu projenin temelleri Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı dahilinde yer alan Küresel Çevre Fonunun hibesiyle 2004’te atılmıştır. Günümüzde de uygulanmaya devam eden projenin yıllar içerisinde sürekli gelişim gösterdiği ifade edilmektedir. 25 çiftliğin katılımıyla başlanılan TaTuTa projesi kapsamında 2019 yılı itibariyle ülkemizde yaklaşık 100 tane çiftlik yer almaktadır (<https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/agroturizm>, 2024).

Ülkemizdeki tarım turizmi etkinliklerine katılan tesis ve çiftliklerin bir araya toplanmasını sağlayan TaTuTa projesinin organizasyonu Türkiye Buğday Derneği aracılığıyla yapılmaktadır. Projenin amaçları maddeler halinde aşağıda sıralanmaktadır:

- Türkiye’deki üretim süreçleri içinde bulunan çiftlik ve kırsal alanlardaki yerel halkı ekonomik, işgücü ve eğitim bakımından destekleyerek çevre dostu ve sürdürülebilir üretim faaliyetlerini teşvik etmek
- Şehir insanlarının yerel çiftliklerin uygulamalarını ve rutinlerini birebir gözlemleyerek, yaşayarak, ekolojik konulardaki bilinçlerini artırıp yaşamlarında daha fazla uygulamaya geçirmelerine yardımcı olmak
- Ekolojik üretim ve tüketim tekniklerinin teşvik edilmesiyle, doğal çevrenin kalitesi ile biyolojik çeşitlilik, iklimler ve diğer doğal döngülerin sağlıklı bir şekilde korunmasına katkıda bulunmak
- Tüketiciler ve üreticiler arasında doğrudan doğa dostu uygulamalar ile tecrübe ve eğitim süreçlerini teşvik etmek
- Ekoturizm faaliyeti kapsamında yer alan grup ve kişilerin iletişim seviyesini kuvvetlendirmek
- Çoğunluğu kent hayatına dahil olan ziyaretçilerin tarımsal üretim faaliyetlerini tecrübe ederek köy ve çiftlik hayatını, sürdürülebilir doğal süreçlerin öğrenilmesi yoluyla bu konularda farkındalık oluşturmak

Proje ile ülkemizin tanıtım çalışmalarına destek verilmiş, yerli ve yabancı turistlerin katılımlarıyla çiftlik ve köy evlerine turlar düzenlenmiş ve ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Gönüllülük esasıyla veya konuk şeklinde kırsal alan üretim faaliyetlerine ve yerel etkinliklere katılım ve bunun yanında isteğe bağlı konaklama hizmeti sağlanmaktadır. Gönüllülük esasına dayalı olarak katılımcılar ve işletmeci üreticiler arasında karşılıklı beceri, tecrübe, işgücü ve bilgilerin paylaşımı gerçekleşmektedir. Bu proje dahilinde ülkemizin farklı bölgelerinde 2023 yılının verilerine göre yaklaşık 100 adet çiftlik bulunmaktadır. Yörenin toprak yapısı, iklim şartları ve tarımsal üretimlerine uygun olacak şekilde değişik şekillerde çiftlik

işletmeleri kurulmuştur. Bu çiftliklerde genel olarak tarım ve hayvancılık uygulamaları, bahçe işleri, geleneksel yemekler ve el sanatları hakkında bilgi ve deneyim, doğrudan ve dolaylı ürün satışları, çiftliğin bulunduğu yöre civarında doğa ve kültür gezileri gibi çeşitli turizm hizmetleri sunulmaktadır (Ahmadova & Akova, 2016; Taşkıran ve ark., 2023).

Ülkemizdeki en ünlü ekoturizm çiftliklerine Erzurum'daki Ali Koçak Çiftliğı, Muğla'daki Ayşe ve Cengiz Genç Çiftliğı örnek gösterilebilmektedir. Türkiye'deki çiftlikler karasal iç kesimlere kıyasla daha çok Akdeniz, Karadeniz, Ege ve Marmara bölgelerinde yoğunlaşmaktadır (Taşkıran ve ark., 2023). 2013'te toplam 81 olan agroturizm çiftlik sayısı, 2015 yılı itibariyle 10 çiftliğin daha hizmete açılması ile 91'e yükselmiştir. 2015 yılı verilerine göre Türkiye'de tarım ve çiftlik turizmi faaliyetlerinin yürütüldüğü çiftliklerin bölgesel olarak sayısı Tablo 3.4'te gösterilmektedir (Ahmadova & Akova, 2016).

Tablo 3.3 Türkiye'deki Agroturizm Çiftlik Sayılarının Bölgesel Dağılışları

Coğrafi Bölgenin Adı	Bulundurduğu Agroturizm Çiftlik Sayısı
Karadeniz Bölgesi	28
Ege Bölgesi	26
Akdeniz Bölgesi	15
Marmara Bölgesi	8
İç Anadolu Bölgesi	6
Doğu Anadolu Bölgesi	6
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	2

Kaynak: Ahmadova & Akova, 2016; Taşkıran ve ark., 2023.

1971'de kurulan Worldwide Opportunities on Organic Farms (WWOOF) (Organik Çiftliklerde Küresel Fırsatlar) topluluğu; ziyaretçilerle organik üreticileri buluşturarak, eğitimsel ve kültürel paylaşımlar yardımıyla kişilerin ekolojik, sürdürülebilir tarım uygulamaları konusunda bilinç kazanmasını sağlamak için çalışan global bir oluşumdur. Günümüzde ülkemizin de içinde bulunduğu 132 ülke ile işbirliğı yürütmekte ve büyümesini sürdürmektedir. Ülkemizde bu topluluk, TaTuTa çiftlikleri projesi kapsamında ekolojik, organik ve sürdürülebilir tarımsal üretime ve yaşam koşullarına yönelik fırsatları sağlamaya ve bunları teşvike destek olmaktadır. Türkiye'de bu proje ile yılda ortalama 600 gönüllünün katılımıyla çiftliklerdeki tarımsal üretim, ekolojik ve kırsal yaşam desteklenmektedir. WWOOF'un Türkiye ayağı olan TaTuTa projesinin detaylarına <https://wwoofturkey.org/tr/> bağlantısı üzerinden ulaşılabilmektedir. Bu platformda tarım turizm faaliyeti ile ilgili hizmet veren tesisler ve detaylı bilgileri yer almaktadır. İşletmelerin konumu, özellikleri, ulaşım bilgileri, faaliyet şekilleri, ziyarete açık olduğu aylar, hizmet koşulları gibi bilgilerin yanı sıra

çiftlik sahibi üreticiler ile iletişime geçme imkanı da sunulmaktadır (Oruç ve ark., 2015; WWOOF, 2024).

Ülkemizdeki tarım turizmi çiftliklerinin fonksiyonları ve faaliyetleri; bulundukları bölgenin yapısına, tarımsal etkinliklerine, iklimine ve sosyokültürel yapısına göre çeşitlilik göstermektedir. Örneğin Karadeniz bölgesindeki çiftliklerde çoğunlukla fındık ve çay üretimine yönelik faaliyetler ağırlık göstermektedir. Doğu Anadolu bölgesinde tarım ve büyük baş hayvancılık ile ilgili çalışan çiftlikler yer almaktadır. Ege ve Akdeniz bölgelerinde yine sebze, meyve ve çiçek üretimi yapılmaktadır. Marmara bölgesindeki Kocaeli Narköy'deki çiftlikte ise sürdürülebilir ve organik tarım uygulamaları ve eğitimleri, peyzaj çalışmaları gibi uygulamalar bulunmaktadır (Çanga ve ark., 2018; Taşkiran ve ark., 2023).

Yine Marmara bölesinde yer alan Yoga Evi çiftliğinde gelirlerin çoğu ziyaret eden kişilerden sağlanırken Doğu Anadolu bölgesi çiftliklerinde geliri daha çok tarım ve hayvancılık üretimi oluşturmaktadır. Doğu Anadolu bölgesinde doğa temelli turizm uygulamalarının somut yatırımı; Doğu Anadolu Kalkınma Planı (DOKAP) olarak 2001 yılı itibariyle başlanılmıştır. Bu plan doğrultusunda bölgede; tarım ve hayvancılık üretimlerinde verimlilik, yerel halkın güçlenmesi için üretim faaliyetlerinde ve yönetimde aktifliğini sağlamak ve güçlü toplumsal yapı ve dayanışmayı oluşturmak için temel hizmetleri güçlendirmek amaçlanmıştır (Aydın, 2012). Çiftlik faaliyetlerinin yanında doğal ve kültürel alan gezileri, piknikler, fotoğrafçılık, yabani ot ve mantar toplayıcılığı, trekking gibi ek etkinlikler de düzenlenmektedir. Ülkemizde çiftliklere yapılan tarım turizmi ziyaretleri, çoğunlukla ilkbaharın gelmesiyle başlamakta ve sonbaharın sonuna kadar devam etmektedir (Çanga ve ark., 2018).

Ülkemizdeki organik tarımla uğraşan çiftlikler üzerine yapılan bir çalışmada; 17 ekoturizm çiftliğinin 2014 yılına ait verileri ele alınmış ve yaklaşık doluluk kapasiteleri %58 olarak bulunmuştur. En yüksek kapasite %90 ile Rize Çamlıhemşin'de yer alan Ekodanıtıp Natural Life işletmesinde, en düşük kapasite %20 oranla Erzurum'daki Ali Koçak Çiftliği'nde tespit edilmiştir. Ayrıca araştırma sonuçlarına göre; tarım turizmi işletmelerinin çoğunluğu organik üretimin yanı sıra ürünlerin pazarlanması ve satış işleri ile de ilgilenmektedir. Çiftlik ziyaretçilerine doğrudan satışın yanında belirli pazarlarda, e-ticaret sitelerinde, organik ürün marketlerindeki satışlar ile çiftlik ürünlerinin markalaşması sağlanmaktadır. Bu sonuçlara göre ülkemizde organik gıda ve ürünlere, ekolojik tarım uygulamalarına, sağlıklı beslenme ve yaşam konularına verilen önemin giderek arttığı ifade edilmektedir (Ahmadova & Akova, 2016).

2014 yılındaki bir çalışmada Muğla'daki ekoturizm çiftlikleri incelenmiş ve tarım turizmi ile yörenin ekonomik koşullarının iyileştiği, dışarıya olan göçün azaldığı, kadınların işgücüne katılımına olanak sağladığı için kadınlar dahil istihdamı arttırdığı, bölgenin tanıtımını sağlayarak gelir seviyesini arttırdığı, bölgenin altyapısının güçlendirilmesine yardımcı olduğu gibi birçok katkısının bulunduğu tespit edilmiştir (Civelek ve ark., 2014).

2018 yılında Antalya İbradı kırsalındaki başka bir çalışmada ise yöredeki kök boyası bitkilerinin yetiştiriciliği, tıbbi, aromatik ve yabani bitkilerin varlığı ve üretimi, arıcılık, dokumacılık gibi tarımsal üretim ve geleneksel faaliyetlerin tarım turizmi için önemli bir potansiyel oluşturduğu belirtilmektedir. Bunların yanı sıra tarım turizmini destekleyen yayla, doğal, kültürel ve tarihi güzellikler, mimari yapı, yöresel lezzetler, bitki ve hayvan çeşitliliği gibi çok yönlü bir bölge olması sebebiyle diğer ekoturizm faaliyetleri açısından da değerlendirilmesi gereken bir bölge olarak gösterilmiştir. Bölgede tarım turizmi ve diğer ekoturizm faaliyetlerinin teşvik edilmesiyle sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşebileceği vurgulanmıştır (Özoğul & Bulut, 2021; Özçatalbaş, 2019).

Muğla Milas'ta 2020 yılında yapılan bir diğer çalışmada kırsal bölgelerin gelişimini destekleyen tarım turizmi kapsamında yöreye özgü ve yaygın üretimi ile zeytin bitkisinin potansiyel getirileri incelenmiştir. Çalışma kapsamında yöresel dokumacılık, yerel yemekler, doğal güzellikler, yerel mimariler, tarihi ve kültürel zenginlikler gibi boyutların tarım turizmini desteklediği gösterilmiştir. Bölgenin gelişmesi açısından zeytinciliğe dayalı tarım turizminin önemli bir yeri olabileceği vurgulanmıştır (Çukur & Çukur, 2020).

Turizmin dört mevsime yayılması ve kırsal bölgelerin tanıtımı için ülkemizdeki yerel yönetimlerin ve sivil kuruluşların işbirliğine başvurularak yörelerin tarihi, doğal ve sosyokültürel öğelerinin tanıtımları yapılmakta ve ekoturizm faaliyetleri yardımıyla turizmin milli gelirdeki payı arttırılmaya çalışılmaktadır. Nevşehir Ürgüp Belediyesinin Kapadokya bölgesindeki değerlerin ve yöresel hayatın tanıtımı için 50 milyon \$ değerindeki projesi bu yatırımlara en önemli örneklerden biri olarak gösterilmektedir. Projenin içeriğini; hayvan sağma ve beslenme etkinlikleri, kırsal tarım uygulamalarına katılım, ziyaretçilerin katılımlarıyla gerçekleştirilen köy düğünleri, yöresel yemeklerin pişirildiği ve yendiği köy mutfaklarında etkinlikler gibi faaliyetler oluşturmaktadır (Aydın, 2012).

Tarım turizmi faaliyetleri yardımıyla kırsal yörelerimizin ekonomik seviyesi yükselmekte, kültürel değerlerin korunması ve devamı sağlanmaktadır. Hükümet destekleriyle geleneksel köy mimarisi bozulmadan yapılan restorasyon faaliyetleriyle konaklama hizmetleri ve yöresel lezzetlerin yaşatıldığı yiyecek-içecek hizmetleri sunan işletmeler kurularak bölge halkına istihdam ve ek gelir olanakları sağlanmaktadır. Bu şekildeki tarım turizmi etkinlikleri yardımıyla yoksul köylerin kalkınması hedeflenmektedir. Verimli tarım arazileri, sulak alanları ve iklim çeşitliliği ile ülkemiz tarım faaliyetleri için önemli bir konumda yer almakta ve tarım turizmi potansiyeli de oldukça yüksek olarak gösterilmektedir. Ülkemizde tarımsal üretimde nüfusun ihtiyacını karşılayabilecek üretimi teşvik edecek politikalara, bunun yanında çiftliklerde ve kırsal bölgelerdeki kalkınmayı destekleyecek bir alan olarak görülen tarım turizmi uygulamalarına daha fazla önem vermesi gerekmektedir (Taşkıran ve ark., 2023).

4. WELLNESS KAVRAMI

Wellness ifadesi, Dünya Sağlık Örgütü'nün sağlık tanımına benzer şekilde, bireylerin sadece hasta veya sakat olmayışı değil, aynı zamanda fiziksel, zihinsel ve ruhsal yönden iyi oluş hâlini ifade eden çok boyutlu bir yaşam tarzı anlayışı olarak tanımlanmaktadır (Dunn, 1961; WHO, 1946). Amerika'da koruyucu sağlık hizmetleri alanında ortaya çıkmıştır. Bu iyilik durumunun çok boyutlu bir ifade olduğu genel kabul görse de tanımları ve boyutlarının kapsamı kaynaklarda farklılık göstermektedir. Wellness, çok yönlü bir kavram olarak bireyin optimal fiziksel sağlığın yanı sıra sosyal ve psikolojik olarak da esenliği hedeflerken aynı zamanda sağlığın sürdürülebilir olarak korunması ve yaşam boyunca genel bir iyilik halini hedeflemektedir (Ayhan, 2021). Hayat boyunca her alanda sağlıklı kalmak ve iyi olma halini sürdürebilir kılmak her ne kadar zorlayıcı olursa olsun bireylerin benimsediği sağlıklı hayat tarzı davranışları birçok hastalığın önlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Sağlıklı hayat tarzı davranışları; yeterli ve dengeli beslenme, stresle etkili başa çıkma, düzenli fiziksel aktivite, zihinsel sağlığı destekleyici faaliyetlerde bulunma, kişilerarası ilişkileri sürdürme ve tüm bu alanlarda sorumluluk üstlenme şeklinde ifade edilmektedir (Yarım ve ark., 2019). Literatür incelemelerinde wellness kavramının birçok boyutu olduğu, başlıca kabul edilen boyutların ise fiziksel, duygusal, sosyal, zihinsel, ruhsal ve çevresel boyutlar olduğu belirtilmektedir (Ayhan, 2021).

4.1. Wellness ve Turizm İlişkisi

Son yıllarda wellness kavramının, turizm sektöründe giderek yaygınlaştığı görülmektedir. Özellikle modern şehir yaşamının getirdiği stres, teknolojik bağımlılık, yaşam temposunun hızlanması ve sağlıksız hayat tarzı davranışları bireyleri tatillerinde yalnızca eğlenme odaklı değil aynı zamanda yenilenme, iyileşme amaçlarıyla sağlıklı yaşamı destekleyen ve sürdürülebilir turizm faaliyetlerine yönlendirmektedir (Voigt ve ark., 2011). Bu bağlamda wellness turizmi, bireylerin sağlıklı yaşam biçimlerini desteklemek amacıyla seyahat ettikleri, sağlık odaklı aktivitelerin yapıldığı bir turizm türü olarak tanımlanmaktadır (Smith ve Puczkó, 2014). Wellness turizmi kapsamında sunulan hizmetler; spa terapileri, yoga ve meditasyon kampları, sağlıklı beslenme programları, aromaterapi, doğa yürüyüşleri gibi etkinlikleri ve uygulamaları içermektedir. Bu aktiviteler yardımıyla bireylerin yaşam boyu iyilik hallerinin sürdürülmesi amaçlanmaktadır. Modern yaşamın getirdiği stres, dijital yorgunluk ve

sağlıksız yaşam tarzı, bireylerin doğayla iç içe, sağlıklı yaşam temelli turizm biçimlerine yönelmelerine sebep olmaktadır (Voigt ve ark., 2011).

4.2. Wellness ve Tarım Turizmi İlişkisi

Çok boyutlu ve bütüncül yaklaşımı ile wellness, bireylerin iyilik halinin yanında toplumsal dayanışma, çevresel sürdürülebilirlik ve etik yaşam prensipleri ile de bağlantılıdır (Travis ve Ryan, 2004). Bu nedenle wellness kavramı, tarım turizmi gibi doğa temelli ve yerel halkla etkileşim içeren turizm türleriyle güçlü bir kuramsal ve pratik olarak kesişim içerisindedir. Kırsal ve tarımsal alanlarda sunulan sağlıklı ve organik beslenme imkanları, sürdürülebilirlik, sakin ve yavaş yaşam felsefesi, doğayla içi içe olan tarım turizmi faaliyetleri wellness kavramının temel bileşenleriyle örtüşmektedir. Bazı çalışmalarda wellness turizminin doğa temelli aktivitelerle entegre edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Smith ve Puczkó, 2014). Tarım turizminin açık alan faaliyetlerinin bu entegrasyon için oldukça elverişli olduğu görülmektedir. Yine bazı akademik çalışmalar tarım turizmini doğrudan "zihinsel ve fiziksel sağlığı destekleyen bir deneyim" olarak tanımlamaktadır (Kizos ve Iosifides, 2007). Hem wellness hem de tarım turizmi, yavaş yaşam felsefesini benimsemektedir. Tarımsal ve kırsal alanlarda yapılan mindfulness uygulamaları, zihinsel detoks arayan turistler için oldukça cazip bir seçenek olarak ifade edilmektedir. Ayrıca her iki turizm türü de çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliği esas almaktadır. Özellikle yerel halkın katılımı, sürdürülebilirlik, karbon ayak izinin azaltılması ve geleneksel üretim yöntemlerinin korunması bu bağlamda her iki kavramın ortak unsurlarını oluşturmaktadır (Lane ve Kastenholz, 2015).

Tarım turizminin en yaygın tercih edilme sebepleri arasında doğayla uyumlu, sürdürülebilir tarımsal ve açık alan faaliyetlerinde bulunmak, doğada vakit geçirmek, sağlıklı, doğal ve organik ürünlere erişebilmek yer almaktadır. Tüm bu faaliyetler tarım turizmi ile wellness kavramının ortak paydalarını oluşturmaktadır. Bu alanların entegrasyonunu içeren yeni bir kavram da ortaya çıkmıştır. Agroturizm ve sağlık turizminin birleşimini öngören bu kavram "agrowellness" olarak ifade edilmektedir. Bu kavram ile sağlıklı gıda, sağlıklı hava, yeşil çiftlikler ve orman bitki örtüsü gibi kırsalın benzersiz doğal kaynakları yardımıyla sürdürülebilir sağlık ve refah öngörülmektedir (Klakočar ve Pavić, 2024).

5. ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ VE YÖNTEMİ

5.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın temel amacı, Antalya'nın Gazipaşa ilçesinin tarım turizmi potansiyelini wellness yönünden değerlendirmek ve ortaya çıkarmaktır. Antalya'nın en doğudaki ilçesi konumundaki Gazipaşa'da, yoğun bir şekilde kitle turizmi yapılan Alanya ilçesinin etkisi altında kaldığından dolayı kıyı turizmi fazla gelişmemiştir. İlçede tarım faaliyetleri oldukça önemli bir yere sahiptir. Özellikle son yıllarda tropikal meyve yetiştiriciliği ile de ön plana çıkmaktadır. Bu sebeplerle bölgenin ekonomik gelişimine katkı sağlayabilecek bir turizm türü olan tarım turizmi potansiyelinin wellness yönünden ele alınması amaçlanmaktadır. Çalışma ile kitle turizmine alternatif ekoturizm kollarına yönelimin teşviki vasıtasıyla bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel olarak gelişmesi için alternatif bir kol olan ve hali hazırda yörede devam eden faaliyetler doğrultusunda katkı hedeflenmektedir. Kaynak taraması yapıldığında ekoturizmin farklı alt türlerinde farklı örneklemeler ile benzer çalışmalar bulunmasına rağmen bu bölgede bu konudaki çalışma sayısının oldukça az olduğu görülmüştür. Bu sebeplerle ilçenin tarım turizmi potansiyeli ele alınarak bölgenin sosyoekonomik olarak da gelişimine katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Yakın amaç: Antalya'nın Gazipaşa ilçesinin ekoturizmin alt dalı olan tarım turizmi potansiyelini wellness yönünden değerlendirmek ve ortaya çıkarmak.

Uzak Amaç: Çalışma ile bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel olarak gelişmesi için ekoturizmin alt dallarından olan tarım turizmi ve wellness kavramı ile ilgili hali hazırda yörede devam eden faaliyetler doğrultusunda yapılacak olan politika ve projelere katkı sağlamak, bunlara veri kaynağı oluşturmak.

H0: Antalya'nın Gazipaşa ilçesinin zengin doğal güzellikleri, yerel kültürü ve mikroklima iklim özelliği sayesinde yetişebilen tropikal tarım ürünleri, ekoturizmin alt kollarından olan tarım turizmi ve wellness kavramı açısından önemli bir potansiyel oluşturmaz.

H1: Antalya'nın Gazipaşa ilçesi; zengin doğal güzellikleri, yerel kültürü ve mikroklima iklim özelliği sayesinde yetişebilen tropikal tarım ürünleri ile ekoturizmin alt kollarından olan tarım turizmi açısından önemli bir potansiyele sahiptir.

H1a: Gazipaşa ilçesi gibi tarım faaliyetlerinin yaygın olduğu bölgelerde kitle turizminin yanı sıra tarım turizmi, wellness gibi sürdürülebilir turizm faaliyetleri bölgenin kalkınmasına katkı sağlar.

H1b: Tarım turizmi ve wellness, bölgede üretilen tarımsal ürünlerin tanıtımı ve pazarlanmasında kullanılabilecek önemli bir faaliyet koludur.

5.2. Araştırmanın Yöntemi, Verilerin Toplanması, Araştırma Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın özünü Antalya'nın Gazipaşa ilçesindeki turizm, ekoturizm, tarım, tarım turizmi ve wellness ile ilgili araştırmalar oluşturmaktadır. Bu çalışmada makale, kitap, fotoğraflar, raporlar, projeler, tez çalışmaları ve bölgede yapılan röportajlar gibi birçok kaynaktan yararlanılmıştır. Öncelikle kaynak taraması yapılarak bölgenin tarım potansiyeli ele alınmış, üretimde ve ihracatta öne çıkan kritik öneme sahip olabilecek, bölgede üretilen tropikal bitkiler ele alınmış, ek olarak yerel tarımsal türler ortaya konulmuştur. Çalışma sahası ve coğrafi özellikleri verilere göre açıklanmıştır (Dündar, 2023).

Araştırmada, nitel araştırma yöntemleri içinde yer alan yüz yüze görüşme tekniğinden faydalanılmıştır. Niteliksel araştırmalar; katılımcıların deneyimlerini, düşüncelerini ve duygularını derinlemesine analiz etmeye dayanmaktadır (Gökçe, 2022). Bu çalışmada da katılımcıların bilgi birikimlerini ve deneyimlerini ortaya koymak, duygu ve düşüncelerinden faydalanmak amaçlarıyla katılımcılar ile yüz yüze görüşülerek onlara açık uçlu sorular yönlendirilmiştir. Çalışmanın evrenini Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde ikamet eden tarım, turizm ve tarım turizmi alanında yetkin olan 18 yaş üzeri bireyler oluşturmaktadır. Bu kısımda konuyla ilgili birinci ağızdan bilgi edinmek amacıyla kamu çalışanı, ziraat mühendisi, turizmci, yerel yönetici, tarımsal üretici, tarımsal faaliyetlerle ilgili dernek üyeleri vb. gibi kişilerden yararlanılmak istenmiştir (Damdelen, 2020). Araştırma sorusunun ve amaçlarının net bir şekilde belirlenmesi amacıyla, olasılıksız örnekleme yöntemlerinden biri olan ve niteliksel araştırma yöntemlerinde sıklıkla kullanılan amaçlı örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Niteliksel araştırmalarda örneklem büyüklüğü oldukça esnek ve durumsal olmasına rağmen ilçede araştırma konusunda yetkin birey sayısının sınırlı olması sebebiyle literatürdeki benzer çalışmalar çerçevesinde, amaçlı örnekleme yöntemi dahilinde, 10-15 kişi arası katılımcı ile yeterli veri doygunluğuna ulaşılabileceği düşünülmüştür (Damdelen, 2020; Dündar, 2023). Bu bağlamda; tarım konusunda yetkin kamu çalışanı, ziraat mühendisi, tropikal meyve üreticisi, turizmci, yerel yönetici, tarımsal faaliyetlerle ilgili dernek üyelerinden oluşan 12 kişi ile görüşme sağlanmıştır. Katılımcılara görüşme öncesinde çalışmanın amacı, kapsamı hakkında bilgilendirme yapıldıktan sonra bilgilendirilmiş onam formu

alınarak veri toplama formu uygulanmıştır. Bilgilendirilmiş onam formunu onaylamayanlar çalışmaya dahil edilmemiştir.

Görüşme soruları tarım, turizm, ekoturizm, agroturizm konularının incelenmesi amacıyla kaynak araştırması ve uzman görüşleri yardımıyla oluşturulmuştur. Çalışmada kullanılacak istatistiksel yöntemin, araştırma evreninin ve örneklemin belirlenmesinde istatistikçi desteği alınmamış, literatürdeki benzer çalışmalardan faydalanılmıştır. Sorular aşağıda yer almaktadır:

Soru 1: Ekoturizm (sürdürülebilir turizm, yeşil turizm) nedir?

Soru 2: Sizce ekoturizm faaliyetleri içinde yer alan tarım turizmi nedir?

Soru 3: Ülkemizdeki tarım turizmi faaliyetleri hakkında bilginiz var mı? Varsa örnek verebilir misiniz?

Soru 4: Coğrafi işaret ile tescilli Gazipaşa Çekirdeksiz Narımız ve üretimi yapılan birçok tropikal meyvemiz ile Gazipaşa'mızın tarım turizmi ve ekoturizm potansiyelini nasıl değerlendirirsiniz?

Soru 5: Ekonomik olarak ilçemizde önemli bir gelir kaynağı olan tarım faaliyetlerini turizm ile sentezleyerek son yıllarda giderek yaygınlaşan sürdürülebilir turizm kollarından biri olan tarım turizmini Gazipaşa'da geliştirebilir miyiz?

Soru 6: Tarım turizminin ilçemiz için potansiyel faydaları hakkında neler söylersiniz?

Soru 7: İlçemizde tarım turizmi faaliyetleri ile ilgili çalışma yapma konusunda istekli bir üretici potansiyeli görüyor musunuz?

Soru 8: Tarım turizmi faaliyetlerinin ilçemiz bahçelerinde uygulanabilirliği var mı?

Soru 9: Tarım turizmi faaliyetlerinin uygulanabilmesi için ihtiyacınız olan şeyler nelerdir?

Soru 10: Tarım turizmi faaliyetlerinin uygulanması bölgenin tanıtımına ve kalkınmasına yardımcı olur mu?

Görüşmeler 13.03.2025-28.03.2025 tarihleri arasında, yüz yüze görüşme şeklinde gerçekleştirilmiş ve veriler not alma şeklinde toplanmıştır. Görüşmeler için katkıda bulunan kişilerin kişisel bilgileri, veri analizi yapılırken saklı tutulmuştur.

5.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma Antalya'nın en doğudaki ilçesi olan Gazipaşa'da gerçekleştirilmiştir. Yörenin ekoturizm faaliyetleri açısından, özellikle de tarım potansiyeli sebebiyle son

yıllarda öne çıkan tarım turizmi ve wellness açısından değerlendirilmesi yapılmak istenmiştir. Wellness kavramı oldukça yeni ve halk arasında çok az bilinen bir kavram olduğu için, ayrıca tarım turizmi ile ilişkisini ele alan çok kısıtlı sayıda çalışma olması sebebiyle araştırma sorularında wellness kavramına yer verilmemiştir. Sadece literatür ve sonuç kısmında ele alınmıştır. Değerlendirme için çalışmaya dahil edilecek ve hariç olan kriterler aşağıda belirtilmiştir.

Dahil olan kriterler:

- 18 yaş ve üzeri olmak
- Tarım ve turizm konularında yetkin olmak
- Gazipaşa ilçesinde ikamet ediyor olmak

Hariç olan kriterler:

- 18 yaş ve altı olmak
- Tarım ve turizm konularında etkin olmayan bireyler
- Gazipaşa dışındaki bireyler

5.4. Verilerin Analizi

Gözlem, görüşme, doküman ve belge incelemesi, saha araştırması yöntemleriyle toplanan veriler; tema ve içerik analizi şeklinde değerlendirilmiştir. İçerik analizinde, toplanan yazılı kaynakların ve bulguların içeriklerini analiz etme yöntemi kullanılmıştır. Mülakat cevaplarının analizinde ayrıca kod analizinden yararlanılmıştır. Kod oluşturma, içerik analiz sürecinin temelini oluşturmaktadır. Kod, “dil temelli ya da görsel bir veriyi betimlemek amacıyla sembolik olarak kullanılan özetleyici, çarpıcı, özü yansıtan ve/veya çağrışımsal nitelikteki bir sözcük ya da kısa bir ifade olarak tanımlanabilir”. Bu kodlar araştırmacıya bulgular kısmında belirli bir çerçeve sunmaya yardımcı olmaktadır. Belirlenen kodlar daha sonra kategorileri, kategoriler de çalışılan ana konuyu/temayı temsil etmektedir. Bu şekilde birbiriyle benzer ifadelerden bir tema oluşturularak içeriğin daha anlaşılır olması sağlanmaktadır. Bulgular bölümündeki kod analizi sonucundaki kategoriler ve kodlar yardımıyla bulgu ve cevaplar tablolastırılmıştır. Bu yöntemlerle, görüşmelerden elde edilen veriler kategorilere ayrılarak temalar ve anlamlı içerikler ortaya çıkarılmıştır (Başer, 2020; Damdelen, 2020; Gökçe, 2022).

6. GAZİPAŞA VE TARIM TURİZMİ POTANSİYELİ

6.1. Gazipaşa'nın Konumu ve Coğrafi Özellikleri

Antalya merkezine 180 km mesafe ile en doğudaki ilçesi olan Gazipaşa, 10 km uzunluğa ve 7 km derinliğe sahiptir. Akdeniz kıyısında, verimli topraklara sahip bir ova üzerine kurulmuştur. Derin bir tarihi geçmişe sahip bölge için eski kaynaklarda Selene, Sallune, Selinus, Selendi, Selinti gibi isimlerin kullanıldığı bilinmektedir.

Gazipaşa; doğuda Mersin'in Anamur ilçesi, kuzeyde Karaman'ın Ermenek ve Sarıveliler ilçeleri, batıda ise Alanya ilçesi ile komşu olacak şekilde çevrelenmiştir. Güneydeki Akdeniz sahili ile paralel konumda yaklaşık 35 km içeride, doğu-batı yönlü uzanan Toros Dağları ile çevrelenmiştir. Toplam 931 km² yüzölçümüne sahip ilçenin merkezi deniz kıyısından 3 km içeride bulunmakla birlikte yeni yerleşimler ile sahile yakın konumlar da mesken haline gelmiştir.

Yaklaşık 50 km kıyı şeridi uzunluğuna sahip ilçede, denize girmeye uygun eşsiz güzellikte plajlar bulunmaktadır. Bunlar; Hal limanı-Bıçkıcı Çayı arası 3 km, Pazarcı Sahili (Selinus Plajı) 2 km, Kuru 2 km, Güney-Uzun Kum 200 m, Yakacık (Kaledran) 100 m şeklinde sıralanmaktadır. Geri kalan 40.700 m'lik kısım ise kayalık ve falezlerden oluşmaktadır. Ayrıca kayalıkların arasında doğal oluşumlara sahip küçük koylar da yer almaktadır. Ova üzerine kurulu ilçenin merkezi ile kıyısı arasında alçak tepeler, kuzeyinde ise nispeten dik yamaçlarla geçiş sağlanan dağlık yayla düzlükleri bulunmaktadır. Kuzeyde Toros Dağlarının Batı tarafını Akçal sıra dağları meydana getirmekte ve en yüksek rakımı 2253 m ile "Deliktaş" noktası oluşturmaktadır. Yine kuzeydeki yüksek kesimlerde yerel halkın yaz mevsimlerinde göç ettikleri yaylalar yer almaktadır. Alçak kesimler ise deniz kıyısınca uzanan alüvyonlu bir ova şeklindedir. Güney kıyıda Selinus Kalesi ve Antik Kenti'nin yer aldığı tepenin uç kısımlarında 50-100 m yüksekliğe sahip kalkerli kayalardan oluşan falezler (yalıyar) bulunmaktadır. Bu tepenin her iki tarafında da ince kalker kumlardan oluşan plajlar uzanmaktadır (Yıldız, 2009, s. 21). Şekil 6.1'de Gazipaşa kalesinden yat limanı ve Selinus sahilinin görünümü yer almaktadır.

Şekil 6.1 Gazipaşa Kalesinden Yat Limanı ve Selinus Sahili Görünümü

6.2. Gazipaşa Tarihi

Gazipaşa'nın tarihi M.Ö. 2000'ler gibi oldukça eskilere dayanmaktadır. İlçenin ismi Roma, Bizans ve Yunan dönemlerinden daha önce Asurluların kaynaklarında "Sallune" olarak geçmektedir. Sonraki dönemlerde ise "Selinus" ve "Selinti" isimleri ile anılmıştır. İlçe, Hacımusa çayının iki tarafında kurulmuş olan bir liman yerleşimidir. Deniz kıyısındaki yüksek kalesi, eskiden ada konumunda yer almaktaydı. Günümüzde ise kale ve yerleşim kalıntılarına kara bağlantısı ile ulaşılabilir. Eskiden Mısır ve Kıbrıs gibi önemli ticaret merkezleri ile deniz ticareti yapılan merkezler arasında yer almaktaydı. İlçede Yunanlılar, Romalılar ve Bizanslılara ait tarihi yerleşim yeri kalıntıları bulunmaktadır (Gazipaşa Belediyesi, 2025; Yıldız, 2009, s. 22).

Bölgenin Türkleşme süreci, Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarlarından I. Alaaddin Keykubat'ın 1221'de Alanya'yı fethetmesi ve devamında 1225 yılına kadar doğuya doğru Silifke topraklarına kadar olan yaklaşık 40 kaleyi ele geçirmesiyle kesinleşmiştir. Bu tarihlerden sonra bölge "Selendi-Selinti" isimleriyle anılmaya başlanmıştır. Selendi, Anadolu beylikler döneminde merkezi Konya olan Karamanoğulları Beyliği'nin egemenliği altına girmiştir. Osmanlı Devleti kurulduktan sonra ise Fatih Sultan Mehmet dönemi Kaptan-ı Deryası Gedik Ahmet Paşa, 1472'de bölgeyi Karamanoğullarından alarak Osmanlı himayesine katmıştır. Evliya Çelebi'nin ünlü Seyahatname adlı eserinde 18.yy'da Selinti'den, "Silifke Sancağına bağlı 26 köyü ile yıllık 80 akçe vergiye bağlı bir kaza yerleşimidir. Denize kıyısında, bakımlı camisi ve evleriyle yemyeşil dağlar bulundurur. İskelesinin karşı karşıya 70 mil uzağında

Kıbrıs adası bulunur.” şeklinde bahsedilmektedir. (Gazipaşa İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2025; Yıldız, 2009, s. 60).

Kurtuluş Savaşı yıllarında TBMM Hükümeti’nin, Selenti halkının Delibaş İsyanı sırasında isyana destek vermeyerek Milli Kuvvetlere (Kuvayımilliye) arka çıkması, vatansever tutumlar sergilemeleri sebebiyle 21.10.1922 tarihindeki 1912 sayılı Bakanlar Kurulu kararnamesi ile kazanın ismi “Gazipaşa” olarak değiştirilmiştir. 1920 yılında kaza statüsü kazanmasına rağmen 1926 yılında nüfusun azlığı sebep gösterilerek nahiyeye dönüştürülmüştür. 1948 yılında yürürlüğe giren 1947 tarihli ve 5071 sayılı TBMM kararıyla Gazipaşa, 22 yıl aradan sonra tekrar ilçe statüsüne kavuşmuştur. 1926 ve 1948 yılları arasında Mersin vilayetine bağlı olan yerleşim son kez ilçe olması ile Antalya iline bağlanmıştır. Yıllar içindeki gelişmeler sonrasında 2012’de yayımlanan ve 2014 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile Antalya Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde yer alan ilçede 53 mahalle bulunmaktadır. 2023 TÜİK verilerine göre ilçenin nüfusu 55.185’dir (Gazipaşa Belediyesi, 2025).

6.3. Gazipaşa’nın Turizm Açısından Değerlendirilmesi

Turizm faaliyetlerinin değerlendirilebilmesi için bahsi geçen bölgedeki etmenlerin bir bütünlük içinde ele alınması gerekmektedir. Sektör, fiziki ve beşeri birçok faktörün etkisiyle gelişim göstermektedir. Bununla birlikte fiziki ve beşeri etmenler turizmde iç içe ve tamamlayıcı unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Gazipaşa’daki turizm faaliyetleri fiziki etmenler etrafında şekillenmektedir. Doğal güzelliklerin ön planda olduğu sahiller, tarihi ve kültürel nitelikteki ören yerleri, doğal ve yeşil alanlar turizm açısından önemli çekim unsurlarını oluşturmaktadır. Beşeri faktörlerden olarak da Gazipaşa Havalimanı açıldıktan sonra bölgede ulaşım açısından önemli bir gelişme yaşanmıştır. Buna rağmen konaklama tesislerinin yetersizliği, bölgesel ulaşım sorunları vb. etmenler yörenin turizm açısından yeteri kadar gelişmesinin önüne geçmektedir (Aşık, 2016; Kalaycı, 2022).

Gazipaşa’ya ekonomik yönden bakıldığında tarım sektörü hakim olarak görünse de 13.09.1989 tarihli ve 20281 sayılı Resmi Gazete yayımlı Bakanlar Kurulu kararı ile “Turizm Bölgesi” olarak ilan edildikten sonra turizm alanında önemli gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır (Gazipaşa Belediyesi, 2025). Bölgede turizm faaliyetlerini canlandırmak için yatırımlar artış göstermiştir. İlçeye havalimanı yapılması projesi bu yatırımlara örnek olarak gösterilmektedir. “Gazipaşa Havalimanı” inşaatı 1999 yılında tamamlanmasına rağmen siyasi sebeplerden ötürü uzun bir bekleyişin ardından 2009

yılında kullanıma açılmıştır. Güncel olarak kullanılan ismi “Alanya-Gazipaşa Havalimanı” şeklindedir. 2013 yılından itibaren başlanılan pist uzunluğunu arttırma çalışmaları kapsamında D400 Karayolu üzerine inşa edilen 204 m’lik alt geçit ile havalimanı pisti aktif karayolu üzerinden geçilerek uzatılmıştır. Bu yönüyle Gazipaşa Havalimanı’nın Türkiye’de altından şehirlerarası karayolu (D400) geçen ilk havaalanı olma özelliği de bulunmaktadır (https://tr.wikipedia.org/wiki/Gazipa%C5%9Falanya_Havaliman%C4%B1, 2025).

Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı 2013 verilerine göre Gazipaşa, sosyal ve ekonomik gelişim endeksi bakımından TR61 numaralı bölge ortalamasının üzerinde yer almaktadır. Ekonomisi tarım odaklı olmasına rağmen ilçe; denizi, sahilleri, elverişli iklim özellikleri ile kitle turizminin yanı sıra ekoturizm faaliyetleri açısından da önemli bir potansiyele sahiptir. İlçe çoğu turizm destinasyonlarına göre alansal olarak görece küçük ve alanın çoğunluğu engebeli ve tarım arazisi olduğu için konaklama tesisleri bakımından imkanlar sınırlıdır. Konaklama ihtiyacı yoğunlukla kıyı şeridi boyunca yoğunlaşan 3 ve 4 yıldızlı oteller, apart otel ve moteller, pansiyonlar ve kiralık villalar ile karşılanmaktadır (Gazipaşa Belediyesi, 2025).

Gazipaşa ören yerlerinin zenginliği ile tarihi ve kültürel miras açısından oldukça önemli bir avantaja sahiptir. Buna karşın bu mirasın korunma hizmetlerinin, erişim ve ulaşım şartları bakımından oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Tarihi Selinus Kalesi ve ören yerleri, diğer şehir kalıntıları, yeşillik alanları, yörük kültürünün devamı niteliğindeki yaylaları, temiz denizi ve sahilleri ile turizm açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır. İlçede ulaşım, kentsel dönüşüm ve turizm içerikli altyapı yatırımları yapılması halinde, deniz-kum-güneş üçlüsü etrafında şekillenen daralmış ve sezonsal olan kitle turizmi yerine tüm ilçeye yayılabilecek çeşitli turizm kollarının geliştirilebilmesi yoluyla sektörün yörede önemli bir gelir kaynağı olması öngörülmektedir (Aşık, 2016; Gazipaşa Belediyesi, 2025).

6.4. Gazipaşa’daki Tarımsal Faaliyet Türleri

Gazipaşa denizi, doğal güzellikleri, tarihi ve kültürel zenginlikleri ile kitle turizmi ve diğer alternatif turizm faaliyetleri bakımından oldukça iyi bir potansiyele sahiptir. Buna rağmen birçok sebepten dolayı turizm sektörü iyi gelişim gösterememiştir. İlçenin ekonomisine tarım sektörü yön vermektedir. İlçenin işgücü dağılımı incelendiğinde yaklaşık %80 oranında tarım sektörünün başı çektiği görülmektedir. Tarımsal faaliyet türleri içinde, örtü altı sebze ve meyve yetiştiriciliği (seracılık) önemli bir yere sahiptir.

İlçede özellikle 1970’li yıllardan sonra örtü altı tarımı (seracılık faaliyetleri) gelişmeye başlamış ve giderek yaygınlaşarak kritik öneme sahip bir gelir unsuruna dönüşmüştür (Bozyiğit ve Güngör, 2011; Gazipaşa Belediyesi, 2025).

Örtü altı (sera) sebze yetiştiriciliğinin yanı sıra muz yetiştiriciliği (hem açık hem serada), narenciye, avokado, çilek ve kivi yetiştiriciliği, tropikal meyve yetiştiriciliği de ilçenin önde gelen tarımsal faaliyetleri arasındadır. İlçede son yıllarda muz yetiştiriciliğinin yanı sıra mango, avokado, guava, papaya, ejder meyvesi (pitaya), passiflora, karambola (yıldız meyvesi) gibi tropikal meyvelerin de üretimi yapılmaya başlanmış ve tarımsal gelire önemli katkı sağlanmıştır. Tropikal meyve yetiştiriciliği açısından kritik öneme sahip özel iklim özellikleri ile ilçenin bu potansiyeli giderek önem kazanmaktadır (Bozyiğit ve Güngör, 2011; Gazipaşa Belediyesi, 2025).

Tarımsal işgücünün ortalama %80’ini seracılık faaliyetleri meydana getirmektedir. Seralardaki turfanda sebze üretim faaliyetleri, ilkbahar sezonu ve sonbahar sezonu olarak senede iki kez gerçekleştirilmektedir. Seralarda üretimi yapılan başlıca sebzeler; domates, salatalık, biber, patlıcan, taze fasulye olarak sıralanmaktadır. Son yıllarda seralarda tropikal meyve üretiminin yapıldığı da görülmektedir. Seralarda üretimi yapılan başlıca meyveler ise; muz, pitaya (ejder meyvesi), papaya, pepino, mango vb. olarak sıralanmaktadır (Gazipaşa Belediyesi, 2025).

Açık alanda gerçekleştirilen tarımsal faaliyetlerde öne çıkan ürünler ise zeytin, badem, ceviz, keçiboynuzu, nar, üzüm, armut, elma, muz, kivi, portakal, limon, mandalina, incir, cennet meyvesi (hurması), yenidünya, erik, kiraz, ayva, çilek olarak sıralanmaktadır (Gazipaşa İlçe Tarım Müdürlüğü, 2024).

Tarımsal faaliyet türleri üretim alanları bakımından incelendiğinde; tarla bitkileri 18.017 dekar, örtü altı sebzeçilik 13.890 dekar, örtü altı meyvecilik 4430 dekar, açık alan sebzeçilik 11.145 dekar, açık alan meyvecilik 58.666 dekar alan kullanılarak üretim yapılmaktadır (Gazipaşa İlçe Tarım Müdürlüğü, 2024).

Tarımsal faaliyetler içerisinde ekonomik katkı payı yüksek olanlar ise; muz, avokado, ejder meyvesi, mango gibi tropikal meyveler, çilek, kivi ve turfanda sebzeler olarak sıralanmaktadır (Gazipaşa Belediyesi, 2025).

6.5. Gazipaşa’nın Tarım Turizmi Potansiyeli

Ülkemizin “turizm cenneti” şeklinde nitelendirilen Antalya’nın en doğusundaki ilçesi olan Gazipaşa; çevresindeki doğal ve kültürel turistik alanlara rağmen, tarımsal faaliyetlerin ön planda olduğu, geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlayan, geleneksel ve

kültürel değerlerini korumuş görece dışa kapalı bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. İlçeye genel olarak tarım sektörü hakim olarak görünse de, 1989'da ilçenin turizm bölgesi olarak ilanı ile turizm faaliyetleri hızla artış göstermeye başlamıştır. Denizi, güneşi, sahilleri, doğal güzellikleri, ören yerleri, tarihi ve kültürel öğeleriyle hem kıyı turizmi hem de birçok alternatif turizm kollarının gelişim gösterebileceği bir yer olarak gösterilmektedir. Gazipaşa havalimanının faaliyete başlaması ile bölge ekonomik olarak canlanmıştır. Yapımında sona yaklaşan yat limanı projesi de yine bölgenin kalkınmasına ve turizm potansiyelinin güçlenmesine katkı sağlayacaktır. Bu gelişmelerle yörenin ulusal ve uluslararası bağlantıları güçlenecek, ticaret ve turizm sektörleri gelişim gösterecektir (Aşık, 2016; Başer, 2020; <https://www.gazipasahaberler.com/Haberler/3/Gazipasa-Turizm.html>, 2024).

Son yıllarda kitle turizmine alternatif olarak görülen, sürdürülebilir, çevreci ve faaliyet kolları sürekli artış gösteren ekoturizm etkinlikleri benimsenmeye başlamıştır. Ekoturizm, birçok faaliyet kolu ile deniz, kum ve güneş turizminin aksine sezonluk değil yıl boyunca devam edilebilen turizm çeşididir. Gazipaşa; ören yerleri, mağaraları, yaylaları, tarımsal ve tropikal ürün zenginlikleri, doğal alanları ile ekoturizm faaliyetleri açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır. Buna karşın bu potansiyelden yeteri kadar yararlanılamamaktadır. Bu yetersizliğin önemli nedenleri arasında ilçenin konaklama kapasitesinin düşük olması, yatırımların azlığı, tanıtım faaliyetlerinin yetersiz olması vb. olarak gösterilmektedir (Aşık, 2016). Tarım turizmi ile ortak alanları bulunan wellness kavramı da ilçede tarım turizmi ile sağlık turizminin entegrasyonu açısından kullanılabilecek bir alan olarak gösterilebilir. Yerel, doğal, sağlıklı beslenme ve doğa ile iç içe açık alan hizmetleri ile tarım turizmi faaliyetleri içine entegre edilebilecek wellness (iyi yaşam) faaliyetleri açısından da ilçenin geliştirilebileceği düşünülmektedir.

Gazipaşa'nın ekoturizmin alt faaliyet kolları arasında yer alan tarım turizmi açısından ele alındığı çalışmada; ilçedeki tarım ürünlerinin zenginliği, ilçe merkezi de dahil olmak üzere tarımsal alanların miktarı, yöre halkının turizm için olumlu bakış açıları, havayolu dahil ulaşımın kolaylığı tarım turizm etkinlikleri için önemli avantajlar olarak gösterilmiştir. İlçenin tarım turizmi ile karşılaşılabileceği tehditler de ekolojik sorunlar, turizm faaliyetlerinin plansız uygulanması, tarım alanlarının ve tarımsal üretimin azalması, uygulama yapılacak tesislerin yetersizliği olarak ifade edilmiştir (Aşık, 2016).

Tarım turizm faaliyetlerinin gelişim potansiyelinin incelendiği başka bir araştırmada Gazipaşa ilçesinde tarım sektöründe faaliyet gösteren çiftçilerin konu ile

ilgili tutumları incelenmiştir. Sonuçlara göre tarım turizmi ile ilgili genel tutumun olumlu yönde olduğu belirtilmiştir. Pozitif bakış açısı altında; tarımsal ürün zenginliği, hemen hemen yıl boyu devam eden tarımsal üretim faaliyetlerinin varlığı, önemli bir turizm destinasyonu olan Alanya ilçesine yakınlık gibi faktörler gösterilmiştir. Çiftçilerin iş yükünün artma olasılığı, işgücü sorunu, mevcut bahçelerin düzenlenmesi, konaklama tesislerinin yetersizliği, sermaye, tanıtım, dil sorunu, gelir kaygısı gibi konularda çekimser ve/veya olumsuz bakış açılarına sahip oldukları tespit edilmiştir. Sonuçlar genel olarak tarım turizmi ile ilgili gelişim sağlanabilmesi için yöneticilerin, çiftçilerin ve halkın bu konuda bilgilendirilmesi, tanıtım çalışmaları, konu ile ilgili planlama yapılması ve altyapı çalışmalarına yoğunlaşılması gerektiğini göstermektedir. Çalışmaya katılım sağlayan çiftçilerin tarım turizm faaliyetlerine nasıl katılım sağlayabileceği konusunda yeterli bilgisi olmadığı, yönlendirme ve öncülük olması halinde olumlu yaklaşım gösterdikleri ifade edilmiştir (Başer, 2020).

Kaynak taramalarında da görüldüğü gibi ilçenin yüksek tarım turizmi potansiyeline sahip olduğu değerlendirilmektedir. Bu potansiyelin etkin projeler ile ekonomiye kazandırılması ile ilçenin, sadece bölgesel düzeyde değil küresel düzeyde de hizmet sağlayıcı bir tarım turizmi destinasyonu olması mümkün görünmektedir.

6.5.1. Gazipaşa Tropikal Park

Türkiye’de bir ilk olan Gazipaşa Tropikal Park, Hacı Musa Çayı’nın ilçe merkezi tarafında yer almaktadır. 1850 m uzunluğa sahip alanda yürüyüş ve koşu yolu, çocuk parkı, yetişkin spor aletleri, basketbol sahası, 1 adet bitki serası, tropikal meyve ağaçları, yel değirmeni, süs bitkileri ve çimlerden oluşan yeşil alanlar yer almaktadır. 18.03.2024 tarihinde açılışı yapılan park ilçede önemli bir temsil alanı haline gelmiş ve yerli ve yabancı birçok ziyaretçiyi ağırlamıştır. Parkta yer alan bitki serasında ve açıkta birçok tropikal meyve ağacı bulunmaktadır. Ziyaretçiler meyve çeşitlerini yerinde görme ve tanıma imkanı bulmaktadır (Gazipaşa Belediyesi, 2025).

6.5.2. Gazipaşa’da Üretimi Yapılan Tropikal Meyveler

6.5.2.1. Ejder meyvesi (*Hylocereus spp.*)

Kaktüsgillerden olan ve diğer bir adıyla pitaya olarak bilinen meyvenin ana üretim bölgeleri Güney Amerika, Meksika, Vietnam, Malezya gibi tropikal iklim ülkeleridir. Birçok farklı türü olmakla birlikte pembe veya sarı kalın dış kabukları, pembe veya beyaz iç kısım ve iç kısımda da siyah çekirdeklere sahip bir tropikal meyve olarak bilinmektedir. Ülkemizde ılıman Akdeniz Bölgesi’nde üretimine başlanmıştır.

Özellikle Antalya, Mersin ve Adana’da üretim ön plana çıkmaktadır. Verimin iyi olması açısından örtü altında üretim yapılmaktadır. Ejder meyvesinin ağaçları kaktüs şeklinde olup meyve hasatı genellikle haziran ve aralık dönemlerinde gerçekleştirilmektedir. Meyvenin verimi anavatanında bir dönümde 25-35 bin tane iken ülkemizdeki üretimde miktar 10-15 bin taneye kadar düşebilmektedir (Gezici, 2019). Pitaya bitkisi ve meyveleri Şekil 6.2’de gösterilmektedir. Meyvenin besin bileşimi değerleri de Tablo 6.1’de yer almaktadır.

Şekil 6.2 Pitaya Bitkisi ve Meyveleri

Tablo 6.1 Ejder meyvesinin besin bileşimi (Değerler 100 gram içindir.)

Besin Ögesi	Miktar
Enerji	35-68 kcal
Protein	0,2-0,8 g
Karbonhidrat	8-15 g
Yağ	0,2-0,8 g
Posa(lif)	0,5-3 g
Su	80-90 g
Kalsiyum (Ca)	6-10 mg
Demir (Fe)	0,3-0,8 mg
Potasyum (K)	200-320 mg
Magnezyum (Mg)	30-40 mg
Askorbik asit (C vitamini)	5-25 mg
Niasin (B3 vitamini)	0,2-0,5 mg
A vitamini	80-90 mcg

Kaynak: Toker, 2021.

Sağlık etkileri: Ejder meyvesi içerdiği birçok biyoaktif besin bileşeni ile sağlık açısından oldukça faydalı bir meyve olarak ifade edilmektedir. Renkli çeşitleri ile β -karoten, β -kriptoksantin, likopen ve lutein gibi karotenoidleri içermektedir. Bu

karotenoid grupları, betalain, betasiyaninler, fenolik asitler, flavanoidler ve flavanoller ile antioksidan içeriğinin oldukça yüksek olduğu gösterilmiştir. Meyvenin içine dağılmış halde bulunan küçük siyah tohumlar ise yağ içeren kısmını oluşturmaktadır. Yağ asidi içeriği fitosteroller de dahil olmak üzere oldukça çeşitlidir. Meyvenin; besinlerde antioksidatif kapasiteyi ifade eden ORAC (Oxygen radical absorbance capacity) değeri oldukça yüksek olup yaklaşık 8,50-11,50 $\mu\text{mol/g}$ olarak belirtilmektedir. Bu besin içerikleri ile çalışmalarda antikanserojen, antihiperlipidemik, antioksidan etkileri gösterilmiştir. Düzenli tüketildiğinde kalp damar hastalıkları, yüksek tansiyon, bazı kanser türleri, şeker hastalığı gibi kronik hastalıklara karşı koruyucu olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca sindirim ve bağışıklık sistemini de desteklediği bildirilmiştir (Gezici, 2019; Toker, 2021).

6.5.2.2. Moringa ağacı (*Moringa oleifera*)

Asıl kökeni Asya'nın güney ülkeleri olan Moringa Ağacı, ılıman iklim özellikleri görülen ülkelere de yayılım göstermiştir. Ülkemizde de başta Akdeniz, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz bölgesindeki birkaç yörede yetiştirilme denemeleri yapılmaktadır. Özellikle Antalya'nın Gazipaşa, Alanya, Demre ve Mersin'in Anamur ilçelerinde üretimi gerçekleştirilmektedir. Bitkinin orta düzey kuraklık ve düşük düzeyde donmalara karşı dayanıklı olması, ayrıca bakım ve yetiştirme maliyetlerinin az olması üretimin yaygınlaşmasında önemli etkenler olarak gösterilmektedir. Moringa Ağacı'nın tüm kısımlarından çeşitli şekillerde yararlanıldığı için "Mucize Ağaç" veya "Şifa Ağaç" olarak da isimlendirilmektedir (Okumuş ve Soltanbeigi, 2021). Şekil 6,3'de moringa ağacı ve bölümleri gösterilmektedir.

Şekil 6.3 Moringa Ağacı ve Bölümleri

Tablo 6.2 Moringa ağacının bölümlerinin kullanım alanları

Ağaç Bölümü	Kullanım Alanları
Yaprak	Gıda, sağlık ve beslenme, yem üretimi, biyokütle yöntemiyle enerji üretimi, bitki büyüme hormonu üretimi, boya üretimi
Çiçek	Sağlık ve beslenme, bal üretimi
Meyve	Sağlık ve beslenme
Kök	Sağlık
Tohum	Gıda, sağlık, kozmetik, su arıtımı
Kabuk	Sağlık, halat yapımı
Gövde	Sağlık, kağıt yapımı, hayvan yemi, alkol üretimi

Kaynak: Okumuş ve Soltanbeigi, 2021.

Moringa ağacının bölümlerinin kullanım alanları Tablo 6.2’de yer almaktadır. Bitkinin gıda maddesi olarak kullanılan bölümlerinin çok çeşitli sağlığa yararlı bileşenler sayesinde antioksidan, antikanser, antiinflamatuvar, antihiperlipidemik, hipoglisemik etkilere sahip olduğu yapılan çalışmalarda gösterilmiştir. Tıbbi ve nutrasötik bileşenleri bitkinin alternatif tıp alanı için de önemli bir değer olabileceği ifade edilmektedir. Ülkemizde daha çok yapraklarından elde edilen çayı tüketilmektedir (Okumuş ve Soltanbeigi, 2021). Bitki bölümlerinin besin bileşim değerleri Tablo 6.3’te yer amkatadır.

Tablo 6.3 Moringa ağacı bölümlerinin besin bileşim değerleri (100 g için yaklaşık değerler)

Besin Ögesi	Yaprak (taze)	Yaprak (kuru) ekstresi	Tohum	Meyve (Legümen)
Enerji (kcal)	92	205	-	26
Protein (g)	6-8	25-28	34-40	2-4
Karbonhidrat (g)	12-14	38-40	8-10	3-5
Yağ (g)	1-2	2-3	38-40	0,1-0,2
Lif(posa) (g)	0,8-1	14-20	2-3	4-5
Kalsiyum (mg)	400-500	2000	40-50	20-40
Magnezyum (mg)	40-50	350-400	600-650	20-30
Potasyum (mg)	250-270	1300-1350	-	250-270
Demir (mg)	0,5-1	27-29	-	4-6
Sülfür (mg)	125-145	800-900	-	130-140
Tiamin (B1 vit.) (mg)	0,05-0,08	2-3	0,05	0,05
Riboflavin (B2 vit.) (mg)	0,05	20-22	0,05-0,08	0,05-0,07
Askorbik asit (C vit.) (mg)	200-240	15-18	4-5	110-130
Tokoferol (E vitamini) (mg)	440-460	100-120	4-5	110-130

Kaynak: Okumuş ve Soltanbeigi, 2021.

6.5.2.3. Kahve ağacı (*Coffea arabica*)

Ilıman ekvatorial kuşakta yetiştirilen ve meyvesinin çekirdeklerinin kurutulup öğütülmesi ile dünyada en çok tüketilen içeceklerden olan kahvenin üretildiği bitkidir. Kahve bitkisinin anavatanı Kenya, Sudan gibi Afrika ülkeleri olmasına rağmen, sonradan Orta Amerika, Brezilya, Kolombiya, Küba, Yemen gibi ülkelerde de yetiştirilmeye başlanmıştır. Ülkemizde de Kahve ağacının yetiştirilmesi ilk kez Antalya’nın Gazipaşa ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Tüm dünyadaki yetiştirilen total kahve ağaçlarının yaklaşık %70-75’ini C. Arabica türü kahve ağaçları oluşturmaktadır.

Bu türden elde edilen kahvelerin daha az kafein oranına ve daha yumuşak, lezzetli bir tada sahip olduğu bilinmektedir. Bu kahve ağacı; 5-10 metre boylarında, kış mevsiminde yapraklarını dökmeyen, basit yaprak formunda, beyaz çiçekleri ve kırmızı meyveleri ile kiraz ağacına benzeyen bir bitki türüdür. Olgunlaşmış meyveleri kırmızı renkte olup meyvelerin her biri iki tane çekirdekten oluşmaktadır. Bir kahve ağacının yıllık verimi 0,5-5 kg çekirdek şeklinde değişkenlik gösterebilmektedir. Ağacın verimi; sıcaklık, toprak türü, bitki yaşı, su, gübre, bakım gibi birçok faktöre bağlı olarak değişmektedir (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Recep, 2022).

Kahve ağacı meyvesinin hasadı çoğunlukla elle yapılmaktadır. Meyveler toplandıktan sonra çekirdekleri kurutulmak üzere meyvesinden ayrılmaktadır. Kurutulan kahve çekirdekleri ortalama bir yıl bekletilerek ısı yardımıyla kavrulmaktadır. Kavrulan kahve çekirdekleri lezzetini uzun süre koruyamadığı için en geç bir ay içinde tüketilmesi önerilmektedir. Kuru kahve çekirdekleri içerik olarak; tanenler, yağlar (%10-20), uçucu yağlar (%0,1-0,2), şekerler ve kafeinden (%0,5-2,5) oluşmaktadır. Kahvenin etken bileşeni olarak kabul edilen kafein vücutta merkezi sinir sistemini direkt uyarak etkili olmaktadır, ayrıca sindirim sistemine etkileri sebebiyle diüretik (idrar söktürücü) etkisi de bulunmaktadır. Yapılan çalışmalarda %15'lik kahve karışımının uyku azaltıcı, baş ağrılarını azaltıcı, hazmı kolaylaştırıcı etkileri gösterilmiştir. Ayrıca sporcularda antrenman öncesi etkili dozlarda alındığında performans artışı sağladığı bildirilmektedir (Şar, 2012). Bitki ve bölümleri Şekil 6.4'te yer almaktadır.

Şekil 6.4 Kahve Ağacı, Meyve Tohumları ve Kahve Çekirdekleri

6.5.2.4. Ketembilla (*Dovyalis hebecarpa*)

Ketembilla bitkisi ülkemizde ilk olarak Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde üretilen tropikal bölge meyvelerinden biridir. Salicaceae familyasına ait çalı formundaki bitkinin meyveleri, "Seylan Bektaşı Üzüümü" ya da "Seylan altın çileği" isimleriyle de anılmaktadır. Aslen Seylan Adası (Sri Lanka) ve Güney Hindistan ülkelerinde yetişmekte olup 1920'li yıllardan itibaren ABD'nin Florida eyaletinde ve son yıllarda da Brezilya'nın güneyinde de üretilmeye başlanmıştır. Kolay adaptasyon özelliği ve besin değeri açısından önemiyle üretim açısından yayılımı artmaktadır. Bitkinin meyveleri; sulu, koyu mor ve kırmızı renklerde, eriğe benzer ekşi tadıyla bilinen, posalı kısım içinde küçük çekirdekleri ile küçük yuvarlak şekilde tarif edilmektedir. Meyveleri kabukları soyularak taze olarak tüketilebildiği gibi meyve suyu, reçel ya da marmelat olarak da tüketilmektedir (Bochi ve ark., 2014; Gazipaşa Belediyesi, 2024).

Ketembilla meyvesi, C vitamini ve posa içeriği (%75 oranında) ile oldukça değerli egzotik bir meyve olarak gösterilmektedir. 100 gram taze meyvede yaklaşık 120 mg C vitamini bulunduğu tespit edilmiştir. Bu da yetişkin bireylerin günlük alması gereken miktarı (75-100 mg) tek başına fazlasıyla karşılayabilecek yüksek bir miktardır. Meyve ayrıca içerdiği fenolik asitler, antosiyaninler ve karotenoidler sayesinde yüksek antioksidan kapasiteye sahiptir. ORAC testi sonuçlarında zengin antosiyanin içeriği ile yüksek antioksidan içeriğine sahip olduğu gösterilmiştir. Bu bileşenlerin insan beslenmesindeki sağlık yararlarıyla ilgili çok sayıda literatür araştırması bulunmaktadır. Antioksidatif etkiler zinciri yoluyla çoklu mekanizmalara bağlı olarak dejeneratif hastalıkların önlenmesi, antiinflamatuvar etkileri, bağırsak mikrobiyotasına olan modüle edici etkisi gibi potansiyel sağlık yararları ifade edilmektedir (Bochi ve ark., 2015). Bitki ve meyvesi Şekil 6.5'te gösterilmektedir.

Şekil 6.5 Ketembilla Ağacı ve Meyvesi

6.5.2.5. Natal eriği (*Carissa macrocarpa*)

Güney Afrika ülkesine özgü egzotik bir meyve olan Natal eriği; Apocynaceae ailesinden, sıcak mevsimlerde beyaz ve pembe renkli, güzel kokulu çiçekleriyle bilinen, çalı formunda bir bitkidir. Bu yönleriyle park ve bahçelerde süs bitkisi olarak da tercih edilebilmektedir. Serbest radikallerin neden olduğu hastalıkların artmasıyla son yıllarda doğal kaynaklardan sağlanan antioksidan içerikli besinlere olan eğilim artış göstermektedir. Natal eriği de bu bağlamda araştırmalara konu olmuş değerli içeriklere sahip tropikal meyvelerden biridir. Başlangıçta yeşil renkli olan meyvelerin olgunlaştıkça koyu kırmızı renge dönüşür. Belirli renge ve yumuşaklığa sahip olgunlaşmış meyveler hasat edilir. Taze olarak tüketilebildiği gibi reçel, marmelat, jöle gibi işlenerek ya da kurutularak da tüketilebilmektedir. Besin içeriği olarak C vitamini, kalsiyum, magnezyum, fosfor, lif ve fitokimyasal bileşenler yönünden zengindir. İçerdiği önemli antosiyaninler ile antioksidan kapasitesi oldukça yüksektir. Meyvenin ayrıca içerdiği siyanidin türevleri ile antiinflamatuvar, antikanser, antiviral etkilerle ilişkili olabileceği ifade edilmektedir. Yerli Afrika meyvesi olan Natal eriği farklı mevsimlerde kolayca bulunabilen, hasatı kolay, diğer besin içeriği yüksek ticari meyvelere göre uygun fiyatlı bir meyve olarak gıda çeşitliliğine dahil edilmesi gereken değerli bir meyve olarak gösterilmektedir (Ndou ve ark., 2019).

Afrika toplumlarında yerli meyvelerin beslenmeye kazandırılması ile ilgili yapılan araştırma bulgularında; Natal eriğinin yüksek ORAC değeri ile antioksidan kapasitesi ve biyoaktif besin içerikleri vurgulanmış ve diyetle yerli meyvelerin eklenmesi yoluyla yoksul Güney Afrika toplumu için önemli sağlık yararları vurgulanmıştır. Meyve yerliler için ucuz, doğal ve erişilebilir bir seçenek olarak tavsiye edilmiştir (Kucich, 2015). Bitki ve meyvesi Şekil 6.6'da gösterilmektedir.

Şekil 6.6 Natal Eriği Bitkisi ve Meyvesi

6.5.2.6. Çikolata meyvesi (*Diospyros digyna Jacq.*)

Meyve aynı zamanda “siyah sapote”, “siyah hurma” gibi isimlerle de anılmaktadır. Kelime anlamıyla “dios” yani “Tanrı” kökünden türeyen 500’den fazla türü bulunan *Diospyros* cinsi ağaçlar “Tanrıların meyvesi”, “Cennet meyvesi” olarak da isimlendirilmektedir. Yenilebilir meyve vermyen türleri de bulunmaktadır. Ebenaceae ailesinden olan tropikal bitki türünün asıl üretim bölgeleri Meksika, Orta Amerika ve Kolombiya ülkeleridir. Ülkemizde ilk kez Antalya’nın Gazipaşa ilçesinde üretimi yapılmıştır (Gazipaşa Belediyesi, 2024).

Bitkinin kök, gövde, yaprak, meyve gibi farklı bölümleri geleneksel tıp amaçlı farklı şekillerde kullanılabilmektedir. Meyveleri 5-15 cm arası çapta, etli kısmı siyah zeytine benzeyen, koyu renkli, posalı, kahverengi çekirdekli, alttan ve üstten basık yuvarlak olarak tarif edilebilir. İç kısım yumuşak bir dokuya sahiptir. Çoğunlukla taze olarak tüketildiği gibi kurutularak ya da reçel, dondurma, mus gibi işlenerek de tüketilebilmektedir. Hasat sonrasında çabuk bozulduğu için gıda olarak kullanımı üretimi yapılan yerler ile sınırlanmaktadır. Meyvenin besin içeriğinin incelendiği çalışmalarda vitamin, mineral ve fitokimyasal yönden zengin nütresötik açıdan değerli bir gıda olduğu ifade edilmektedir. Posasının polifenoller, özellikle sinapik asit ve proantosiyanidinler açısından zengin bir kaynak olduğu gösterilmiştir. Ayrıca, atık ürün olarak kabul edilen kabuk ve çekirdeklerin de fumarik ve sinapik asitlerin varlığı sayesinde ilginç bir fitokimyasal bileşim gösterdiği bildirilmektedir. Fitokimyasalların, bitkilerce üretilen ve insan sağığı üzerinde potansiyel etki gösterebilen biyoaktif bileşikler olduğu ve bu bileşenlerin antioksidan, anti-inflamatuar, antimikrobiyal, antilipidemik ve antidiyabetik potansiyel sağık etkilerinin olduğu gösterilmiştir (Mannino ve ark., 2022).

Çikolata meyvesi tat bakımından da oldukça lezzetli bir meyvedir. Fitokimyasal bileşenler olarak glikozitler, fenolik asitler, flavanoidler, saponinler, karotenoidler ve antrakinin bileşeni içerdiği bulunmuştur. *S. aureus* ve *P. aeruginosa* bakterilerine karşı etkili olduğu ve bunlara karşı kullanılabilecek antibiyotik ajanlara alternatif olabileceği yapılan çalışma ile gösterilmiştir (Thennar, 2023). Çikolata meyvesinde zengin olan fitokimyasalların, kalp damar hastalıkları, inflamasyon ve bazı kanserler gibi yaşlanma ve oksidatif hasarla ilişkili hastalıkların gelişimine karşı potansiyel koruyucu rolü olan bileşenler olduğu bilinmektedir. Siyah sapote meyvesi antioksidan rolleri ile bilinen A, C, E vitaminleri bakımdan da önemli bir kaynaktır. Karotenoidler; provitamin A aktivasyonu ve antioksidan etkileri ile öne çıkmaktadır. Karotenoid alt grubu olan

likopenlerin ise kanser hücrelerine karşı antioksidan ve antiproliferatif etkileri yapılan çalışmalarda gösterilmiştir (Yahia ve ark., 2011).

Fitokimyasal analizlerde kabuk, posa ve tohumların değişik oranlarda çeşitli biyoaktif bileşikler içerdiği belirtilmektedir. Özellikle meyve kabuklarının, flavan-3-oller ve proantosiyanidinler bakımından tohumların ise ferulik, sitrik ve sinapik asitler de dahil olmak üzere organik asitler bakımından zengin olduğu bulunmuştur. Hem yenilebilir hem de yenmeyen kısımların işlevsel bakımdan, hücre tabanlı modelde lipid peroksidasyonunu önemli ölçüde önlediğini göstermiştir. Meyvenin yenmeyen kısımlarının bile işlevsel gıda ve takviyelerin üretiminde büyük bir potansiyele sahip olabileceği ifade edilmiştir (Jiménez-González ve Guerrero-Beltrán, 2021). Bitki ve meyvesi Şekil 6.7’de gösterilmektedir.

Şekil 6.7 Çikolata Meyvesi Bitkisi

6.5.2.7. Beyaz sapot (*Casimiroa edulis*)

Rutaceae ailesinden olan, tropikal ve subtropikal bölgelere uyum sağlayabilen, asıl olarak Meksika ve Orta Amerika ülkelerine özgü bir bitkidir. Yerli halk “Meksika elması” olarak da adlandırmaktadır. Meyvenin besleyici, tıbbi, ekonomik ve sosyal yönden değerli olduğu ifade edilmektedir. Mısır, Yeni Zelanda gibi ülkelerde de üretimi yapılmaktadır. Ülkemizde de Gazipaşa, Anamur, Alanya gibi ılıman ilçelerde yetiştirilebilmektedir. Meyveleri eliptik, 5-10 cm çapında, etli kısmı beyazımsı, armut, muz ve vanilya tatlarını anımsatmakta ve ortasında sert çekirdekleri bulunmaktadır. Yeşil renkli meyveler olgunlaştıkça sarı renge dönüşmektedir. Etli kısım olgunlaştığında olgun avokadoya benzer pürüzsüz bir dokuya sahiptir (Abdul Latif, 2023; Gazipaşa Belediyesi, 2024).

Besin içeriği incelendiğinde; şeker, az miktarda protein, posa, askorbik asit, fenoller, karotenoidler ve çoklu doymamış yağ asitleri gibi biyoaktif bileşenlerin önemli bir kaynağı olduğu bilinmektedir. Ayrıca sodyum, potasyum, magnezyum, demir, kalsiyum, fosfor, bakır ve çinko gibi çeşitli mineralleri de içermektedir. Beyaz sapot meyvelerinin yenilebilir kısımlarının antioksidan içeriğinin oldukça yüksektir. Askorbik

asit ve karotenoidlerin yanı sıra D-kuersitol, kuersetin, mirisitrin, gallik asit, pigenin vb. gibi serbest radikal temizleyici bileşiklerin varlığı bunda etkili olmaktadır. 100 gram meyvenin antioksidan kapasitesi 404,75 μm Troloks eşdeğeri olarak ifade edilmektedir. Bu bileşenler sayesinde anti-mutajenik ve antikanser özellikleri ön plana çıkmaktadır (Abdul Latif, 2023). Meyvenin besin bileşimi değerleri Tablo 6.4'te yer almaktadır.

Tablo 6.4 Beyaz sapot meyvesinin besin bileşimi (Değerler 100 gram içindir.)

Besin Ögesi	Miktar
Enerji	135-140 kcal
Protein	1,5-2 g
Karbonhidrat	30-35 g
Yağ	0,4-0,8 g
Kalsiyum (Ca)	8-10 mg
Demir (Fe)	0,2-0,4 mg
Potasyum (K)	340-350 mg
Askorbik asit (C vitamini)	20-25 mg
A vitamini	400-420 mcg

Kaynak: Abdul Latif, 2023.

6.5.2.8. Çilek guava (*Psidium littorale*)

Asıl olarak Brezilya ve Güney Amerika'da yetişen, Myrtaceae ailesinden bir guava meyvesi çeşididir. 2 ile 6 metre uzunluklarında olabilen bitkinin üretimi Gazipaşa ilçesinde uzun yıllardır yapılmaktadır. Soğuğa dayanıklılığı ile bilinen bir guava türüdür. Başlangıçta sarımsı olan meyveler ekşidir, olgunlaştıkça kırmızı yenebilen meyvelere dönüşür. Çilek, limon ve kavun karışımı bir aroması bulunmaktadır. Meyveleri reçel veya marmelat yapımında da kullanılabilir (Gazipaşa Belediyesi, 2024).

Meyve vitaminler, fenolik bileşikler, flavonoidler (kateşinler ve antosiyaninler) ve terpenler (özellikle β -karyofilen) açısından zengin olup antiinflamatuvar, antimikrobiyal, antiparaziter, antioksidan, antiproliferatif etkilere sahiptir. İçerik olarak bu şekilde zengin olan egzotik meyvelerin tüketimleri kanser, kardiyovasküler fonksiyon bozuklukları, iltihaplanma, bağışıklık sisteminin zayıflaması gibi hastalıkların görülme sıklığının azalmasıyla ilişkili olarak gösterilmektedir (Macedo, 2021). Bitki ve meyvesi Şekil 6.8'de gösterilmektedir.

Şekil 6.8 Çilek Guava Bitkisi ve Meyvesi

6.5.2.9. Guava (*Psidium guajava*)

Asıl yetiştirme alanları Meksika, Orta ve Güney Amerika olan meyve ülkemizde guava adıyla bilinmektedir. Bitkinin üretimi Gazipaşa’da uzun zamandır yapılmakta olup elma ve armut guava olarak 2 çeşidi bulunmaktadır. Her mevsim yeşil yapraklar, genişçe yayılım gösteren dallar ile yaklaşık 2-8 metre boylanabilen, Myrtaceae ailesine ait, tropikmbir bitki türüdür. Yenilebilir meyvelere sahiptir. Meyveleri küçük armut görünümünde ve olgunlaştığı zaman kırmızıya dönük sarı renktedir. Meyveler taze olarak tüketiminin yanında içecek, dondurma veya reçel olarak da tüketilebilmektedir (Gazipaşa Belediyesi, 2024). Bitki ve meyvesi Şekil 6.9’da gösterilmektedir.

Şekil 6.9 Guava Bitkisi ve Meyvesi

Guava bitkisi yerel halkın eski zamanlardan beri bildiği ve sıklıkla kullandığı yerel bir bitkidir. Bitkiye tropik bölgelerde kolay erişilebilmesi, meyve harici kabuk, yaprak gibi diğer bölümlerinin de farklı kullanım alanları olması, içerdiği önemli etken maddeler sebebiyle değerli bir bitkidir. Guava, polisakkaritler, protein, yağ asitleri, vitaminler, lif, uçucu yağlar, mineraller, enzimler, seskiterpenoid alkoller ve triterpenoid asitler, alkaloidler, glikozitler, steroidler, flavonoidler, lutein, zeaksantin ve likopen gibi karotenoidler, tanenler, lektinler, saponinler gibi geniş profilli fitokimyasal besin içeriğine sahiptir. Guava meyvesi turunçgillerden daha fazla C vitamini (100 g meyvede 80 mg C vitamini) içermektedir. Önemli miktarda A vitamini ve diyet lifi (özellikle pektin) kaynağıdır. Guavanın yaprakları da flavonoidler, özellikle kuersetin açısından zengindir. Guavanın terapötik etkileri içerdiği flavonoidlere atfedilmektedir. Flavonoidler antibakteriyel aktivite göstermiştir. Kuersetinin guavanın antidiyare etkisine katkıda bulunduğu düşünülmektedir; bağırsak düz kaslarını gevşetebilir ve bağırsak kasılmalarını engelleyebilir. Ek olarak, guava yapraklarındaki diğer flavonoidler ve triterpenler antispazmodik aktivite gösterir. Guavanın ayrıca yapraklarında bulunan polifenollerden kaynaklanan antioksidan özellikleri de vardır (Joseph ve Priya, 2011). Meyvenin besin bileşimi Tablo 6.5’te gösterilmektedir.

Tablo 6.5 Guava meyvesinin besin bileşimi (Değerler 100 gram içindir.)

Besin Ögesi	Miktar
Enerji	75-90 kcal
Protein	0,1-0,5 g
Karbonhidrat	9-18 g
Yağ	0,4-0,8 g
Su	2-6 g
Lif	0,8-1,2 g
Kalsiyum (Ca)	17-30 mg
Demir (Fe)	130-270 mg
Askorbik asit (C vitamini)	75-85 mg
A vitamini	0,04-0,06 mg
Tiamin	0,03-0,05 mg
Riboflavin	0,6-1,1 mg
Niasin	25-30 mg
B4 vitamini	35-50 mg

Kaynak: Joseph ve Priya, 2011.

6.5.2.10. Papaya (*Carica papaya* Linn.)

Asıl yetiştirilme alanları Meksika, Orta Amerika, Brezilya gibi tropikal ve subtropikal ülkeler olan papaya, Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde üretimi yapılan tropikal meyveler arasında yer almaktadır. Meyvesi, kökü, kabuğu, çekirdeği ve posası dahil bitkinin tüm bölümlerinin kullanım alanı bulunmaktadır. Bu nedenle oldukça popüler, değerli ve nutrasötik bileşenler içeren bir bitki olarak görülmektedir. Meyveleri olgunlaşmış halde çiğ şekilde tüketilebildiği gibi olgunlaşmamış, yeşil şekildayken pişirilerek de tüketilebilmektedir. Olgun meyveleri yumuşak, turuncu renkli, tatlı, sulu, kavun ve misk aroması içeren lezzetli tadıyla tarif edilmektedir. Besin içeriği incelendiğinde düşük kalorili(200 kcal/100 g) fakat zengin vitamin ve mineral içeriğine sahip olduğu görülmektedir. Önemli potasyum içeriğinin (223 mg/100 g) yanında sodyum, kalsiyum, fosfor, çinko, demir, bakır, manganez ve magnezyumun da iyi bir kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca A ve C vitaminleri(108 mg/100 g), tiamin, folat, riboflavin, niasin ve lif içeriği açısından da oldukça değerlidir. Yapısında yer alan alifatik ve aromatik hidrokarbonlar, alkoller, terpenler, flavanoidler, aldehitler, ketonlar, esterler, karotenidler (özellikle likopen, β -kriptoksantin ve β -karoten), benzil izotiyosiyanat, organik asitler, papain ve kimopapain gibi proteolitik enzimler sayesinde antiviral, antifungal, antibakteriyel, yara iyileştirici, iltihap giderici, tümör karşıtı, solucan düşürücü, bağışıklık güçlendirici, nöroşirürjik, oftalmolojik, ürolojik ve flebolojik tıbbi etkileri araştırmalarda ortaya konmuştur. Papaya proteazlarının anti-inflamatuar özellikleri ile artrit, ödem ve osteoporozdan kaynaklanan ağrı ve acıyı azaltmaya yardımcı olduğu da öne sürülmektedir (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Saeed ve ark., 2014). Bitki, meyvesi ve çekirdekleri Şekil 6.10'da gösterilmektedir.

Şekil 6.10 Papaya Bitkisi, Meyvesi ve Çekirdekleri

6.5.2.11. Pasiflora meyvesi (*Passiflora Spp.*)

Kökeni Orta ve Güney Amerika olan, Passifloraceae ailesinden, 500'ün üzerinde türü bulunduğu tahmin edilen meyve, aynı zamanda “çarkıfelek meyvesi” olarak da bilinmektedir. Brezilya, Kolombiya, Arjantin, Peru gibi tropikal kuşak ülkelerinde de üretilmektedir. Gazipaşa’da ise sarı, kırmızı ve mor renkli, meyveleri yenilebilen türleri olan 3 türünün üretimi yapılmaktadır. Sarmaşığa benzer yapısı ile hızlı büyüyen bir bitkidir. Yaz ve kış aylarında olmak üzere yılda 2 kere hasadı yapılabilmektedir. Yuvarlak, ortalama 8-10 cm çaplarında, olgunlarının kabukları sarımsı, morumsu, yeşilimsi, pembemsi renklere olabildiği ve birçok tohumcu içeren meyveleri bulunmaktadır. Tatlı ve ekşinin bir arada olduğu keskin aromalı bir tada sahip egzotik tropikal bir meyve olarak tarif edilmektedir (Faleiro ve ark., 2019; Gazipaşa Belediyesi, 2024).

Pasiflora türleri geleneksel tıpta, yıllardır sakinleştirici ve kaygı giderici özellikleri ile bilinmektedir. Son zamanlarda gıda sanayisinde meyve suyu üretimiyle de ön plana çıkmaktadır. Yapılan çalışmalarda meyvenin önemli miktarda fenolik bileşikler, flavanoidler, β -karoten, riboflavin, niasin (B3 vitamini), kalsiyum, potasyum, fosfor, lif ve askorbik asit içerdiği dolayısıyla yüksek besin içeriği ve düşük kalori değerine sahip olduğu belirtilmektedir (Corrêa ve ark., 2016). Pasiflora bitkisi ve meyvesi Şekil 6.11’de gösterilmektedir.

Şekil 6.11 Pasiflora Bitkisi ve Meyvesi

6.5.2.12. Maymun çıkmaz ağacı (*Chorisia speciosa*)

Dünya’da tropikal ve subtropikal bölgelerde yetiştirilen, Bombacaceae ailesinin bir üyesi olan ve kökeni Brezilya olan bitkinin üretimi ülkemizde sadece Antalya’da gerçekleştirilmektedir. “İpek ipliği ağacı” olarak da bilinmektedir. Çok yıllık, yaprak dökken, odunsu, şişkin ve dikenli gövdesi ile dikkat çeken bir bitki türüdür. Güzel, dikkat çekici pembe çiçekleri ve dikkat çeken dikenli gövdesiyle peyzaj alanlarında da kullanılmaktadır (Beleski-Carneiro ve ark., 1999; Gazipaşa Belediyesi, 2024).

Bitki bölümleri oldukça değerlidir ve çeşitli çalışmalar ile incelemelerde bulunulmuştur. Tohumları zengin bir protein kaynağıdır, doymamış yağ ve kompleks polisakkaritler içeren besin içeriği profiline sahiptir. Gövdesinden üretilen polisakkaritlerden meydana gelen sakızimsı madde; geleneksel tıpta ateş, ishal, diyabet, paraziter enfeksiyonlar, ülser ve romatizma gibi birçok sağlık sorununda kullanılmıştır. Yapraklarından elde edilen yağın da karyofilen, bisiklogermakren, humulen, linoleik asit ve palmitik asit gibi biyoaktif yağ asitleri bakımından önemli sentetik bir rezerv olabileceği düşünülmektedir. Bitkinin ayrıca flavonlar, flavonoller, antosiyanidinler, steroidler, tanenler, yağ asitleri, yağ esterleri ve trigliseroller, karbonhidratlar ve üronik asitler gibi fitokimyasal bileşen içeriği ile anti-inflamatuar, antioksidan, hepatoprotektif, antimikrobiyal, antikarsinojenik ve sitotoksik etkilere sahip olduğu bildirilmektedir (Kausar ve ark., 2020; Khan ve ark., 2015).

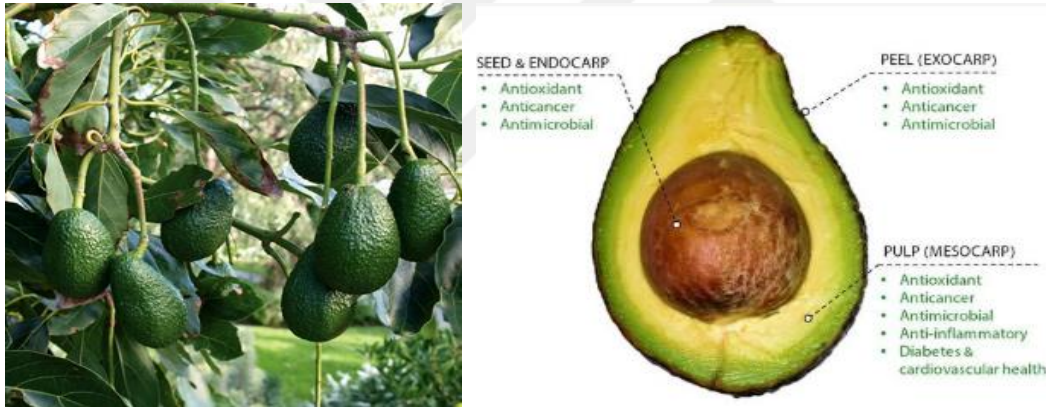
Bitki gövdesinden elde edilen çıkan sakız eksüdatı, glukuronozil ve mannozil ünitelerinden oluşan bir kompleks bir polisakkarit içerir. Bunlar gibi doğal bitki zamları, gıda sanayisinde değerli katkı maddeleri olarak, diyet ürünlerinde kalorisiz bir hacim artırıcı madde olarak ya da diyabet hastaları için özel amaçlı gıdaların hazırlanmasında kullanılmaktadır (Beleski-Carneiro ve ark., 1999). Maymun çıkmaz ağacı, çiçeği ve meyvesi Şekil 6.12’de gösterilmektedir.

Şekil 6.12 Maymun Çıkmaz Ağacı, Çiçeği ve Meyvesi

6.5.2.13. Avokado (*Persea americana*)

Türkiye’de “avokado”, “Amerikan armudu” isimleriyle bilinen, Meksika ve Tropikal Amerika’ya özgü, Lauraceae ailesinden, çok yıllık çiçekli bir bitkidir. Ülkemizin güney kıyılarında yaygın olarak üretilen, ekonomik ve besinsel açıdan değerli, trend tropikal bir bitkidir. Yeşil kabuklu, ortasında tek büyük bir adet çekirdek yer alan meyve; mükemmel besin bileşimi, antioksidan içeriği ve biyoaktif bileşen profili ile "süper gıda" olarak nitelendirilmektedir. Yapılan çalışmalar ile avokadonun birincil metabolitleri, antioksidan içeriği, biyoyararlanımı ve farmakolojik özellikleri ortaya koyularak diyabet, kanser, mikrobiyal, inflamatuvar ve kardiyovasküler hastalıklar gibi hastalıkların önlenmesi için önemli sağlık yararları vurgulanmıştır. Muazzam biyokimyasal içeriği ile gıda sanayisinin yanı sıra nutrasötik, ilaç ve kozmetik endüstrilerinde de yaygın şekilde kullanılmaktadır (Bhuyan ve ark., 2019; Gazipaşa Belediyesi, 2024). Bitki, meyvesi, meyve bölümleri ve sağlık etkileri Şekil 6.13’te yer almaktadır.

Şekil 6.13 Avokado Ağacı, Meyvesi, Meyve Bölümleri ve Sağlık Etkileri

Son yıllarda yapılan çalışmalarda avokadonun benzersiz besinsel ve fitokimyasal bileşimine ve farklı hastalıkların tedavisi ve önlenmesindeki potansiyeline vurgu yapmaktadır. Bunda etkili olan meyvenin besin içeriği incelendiğinde; enerji içeriğinin çoğunluğunun yağdan geldiği görülmektedir. Yağ içeriğinin yaklaşık %70’ini de sağlıklı tekli doymamış yağ asitleri (özellikle oleik ve palmitoleik asitler) oluşturmaktadır. Sağlıklı yağ ve düşük şeker içeriğinin yanı sıra potasyum, fosfor, magnezyum, kalsiyum, sodyum, demir ve çinko (<1 mg/g taze ağırlık) dahil olmak üzere bir dizi başka mineraller de içermektedir. Özellikle yüksek potasyum içeriği ile dikkat çekmektedir. Eşit porsiyon muza kıyasla %60 daha fazla potasyum içermektedir. Avokadoda ayrıca β -karoten, tokoferol, retinol, askorbik asit, tiamin, riboflavin, niasin, piridoksin ve folik asit gibi vitaminler de bol miktarda bulunmakta ve bunlar genel

sağlık açısından büyük önem taşımaktadır. Genel olarak, avokado, çeşitli biyolojik aktivitelerine atfedilebilecek farklı kimyasal sınıflara ait çok çeşitli ikincil metabolitler içerir. Avokadonun kimyasal sekonder metabolit içeriği; yağ alkoller, furan türevleri, karotenoidler, diterpenoidler, lignan türevleri olarak sınıflandırılmaktadır. Yağ alkollerinin antiviral, sitotoksik, antifungal, tripanosidal ve antioksidan aktiviteleri gösterilmiştir. Flavonoidler, antosiyanidinler ve tokoferoller gibi farklı kimyasal sınıflardaki fenolik bileşikler de önemli antioksidan, nöroprotektif ve kardiyoprotektif etkilerini ortaya koymaktadır. Avokadonun posasında bulunan lutein, zeaksantin ve α - ve β -karoten gibi karotenoidler güçlü serbest radikal temizleyici bileşenler olarak bilinmektedir. Lutein içeriği çoğu meyveden daha yüksektir ve toplam karotenoid içeriğinin yaklaşık %70'ini oluşturmaktadır. Avokado posasının rengi, yüksek ksantofil (lutein ve zeaksantin) içeriğine atfedilmektedir. Lutein ve zeaksantin, yaşa bağlı makula dejenerasyonu, katarakt ve kıkırdak bozulmasının ilerlemesini yavaşlattığı bildirilmiştir. Ayrıca, Hass avokado porsiyonunun (yaklaşık 70 g) ortalama 57 mg fitosterol içerdiği ve bu fitosterollerinin koroner kalp hastalığı riskini azalttığı bildirilmiştir. Amerikan Kalp Derneği, kalp sağlığını desteklemek için günde 2-3 g sterol ve stanol tüketilmesini önermektedir. Fitosteroller kolesterolün bitki analoglarıdır ve β -sitosterol, kampesterol ve stigmasterol olmak üzere üç ana gruba ayrılırlar. Avokadoda bulunan en bol fitosterol β -sitosteroldür (76,4 mg/100 g), bunu kampesterol (5,1 mg/100 g) ve stigmasterol (<3 mg/100 g) takip etmektedir. Ksantofiller, oksitlenmiş düşük yoğunluklu lipoproteinlerin (LDL) miktarını azaltarak kan damarlarının hasarını baskılar. Kolesterol düşürücü aktivitesine ek olarak, β -sitosterolün kanserojen bileşiklerin üretimini engellediği, iyi huylu prostat hiperplazisi ile ilişkili semptomları hafiflettiği ve bağışıklık sistemini güçlendirdiği gösterilmiştir. Özetle, bu bileşiklerin oksidatif stres ve yaşa bağlı dejeneratif hastalıkların önlenmesinde birlikte çalıştığı varsayılmaktadır (Bhuyan ve ark., 2019). Meyvenin besin bileşimi Tablo 6.6'da yer almaktadır.

Tablo 6.6 Avokado meyvesinin besin bileşimi (Değerler 100 gram içindir.)

Besin Ögesi	Miktar
Enerji	150-200 kcal
Protein	6-8 g
Karbonhidrat	10-12 g (Yarıdan fazlası liften)
Yağ	14-16 g
Lif	6,5-7,5 g
Sodyum (Na)	25-30 mg
Potasyum (K)	625-630 mg
Kalsiyum (Ca)	70-75 mg
Magnezyum (Mg)	90-95 mg

Demir (Fe)	2,5-3 mg
Askorbik asit (C vitamini)	3-5 mg
A vitamini	30 IU
Tiamin	0,3-0,5 mg
Niasin	1,8-2 mg

Kaynak: USDA, 2025.

6.5.2.14. Muz (*Musa sapientum*)

Musa cinsine ait çiçekli otsu bir bitki türüdür. Boy uzunluğu 6-8 m'ye kadar çıkabilen, rizumlu, kalın ve dallanmamış gövdeli, büyük, çok yıllık bitki genellikle ağaçlar ile karıştırılmaktadır. Yapraklar, büyük gövdeyi kavrayan basit kılıflarla çevrilir. Meyvesi ise etli ve yumuşak bir meyvedir. Dünya'da erişimi diğer tropikal meyvelere göre erişimi daha kolaydır. Bu sebeple tüketim oranı oldukça yüksek bir tropikal meyvedir. Meyve yaklaşık %75 su ve %25 kuru madde içermektedir. Meyve; A vitamini, C vitamini ve potasyum açısından değerli bir kaynak olarak gösterilmektedir. Bitkinin antiülserojenik, antiliterjik, antimikrobiyal, analjezik, antihipertansif, antidiyareik, antialerjik, antioksidan, diüretik, hipolipidemik, hipoglisemik, saç büyümesini teşvik edici, hemostatik, kas gevşetici, mutajenik, yara iyileştirici ve vazodilatör etkilere sahip olduğu bildirilmiştir (Barua ve ark., 2013; Gazipaşa Belediyesi, 2024). Muz bitkisi ve meyvesi Şekil 6.14'de gösterilmektedir.

Şekil 6.14 Muz Bitkisi ve Meyvesi

6.5.2.15. Mango (*Mangifera indica* L.)

Anacardiaceae ailesinden, tropikal, çok yıllık bir ağaç olan mango bitkisinin kökeni Hindistan olup sonradan farklı ülkelere yayılım göstermiştir. Türkiye'de üretimi ilk defa Antalya ilinde gerçekleştirilmiş olup Gazipaşa ilçesinde de halen üretimi devam etmektedir. Herdem yeşil yapraklı, 30-40 metreye kadar uzayabilen meyve ağacı uzun yıllar meyve verebilmektedir. Meyvelerinin özellikleri türlere göre farklılık göstermektedir. Olgun meyveleri etli, lifli ve ortada çekirdeği ile bilinmektedir. Tadı da

türler arasında farklılık gösterse de tatlı, reçinemsî aromalı, sulu bir meyvedir. Meyvenin kabuğu kalın ve acımsı olduğundan dolayı soyularak tüketimi tavsiye edilir. Meyve taze tüketiminin yanı sıra pişmiş ya da fermente şekilde de tüketilebilmektedir. Sululuğu, tatlılığı ve egzotik aromasıyla dünya genelinde bilinen tropikal bir meyvedir ve "meyvelerin kralı" olarak adlandırılmaktadır (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Ribeiro ve Schieber, 2010). Bitki ve meyvesi Şekil 6.15'te gösterilmektedir.

Şekil 6.15 Mango Ağacı ve Meyvesi

Kalori miktarı, yüksek lif, vitamin, mineral, organik asitler (malik ve sitrik asit) ve fitokimyasal (fenolik, polifenol, pigmentler (karotenoidler, klorofil a ve b) ve uçucu bileşenler) içeriği ile değerli bir meyve olarak bilinmektedir. Pektinler ve selüloz gibi yapısal karbonhidratlar, lizin, lösin, sistein, valin, arginin, fenilalanin ve metionin gibi aminoasitler içermektedir. Biyolojik özelliklere sahip besin ve besin olmayan maddelerden oluşan biyoaktif bileşikler de içermektedir. İçerdiği antioksidan bileşikler sinerjik etkileriyle, sağlığı iyileştirmek ve kronik hastalık riskini azaltmak için büyük bir potansiyel teşkil etmektedir. İnsan sağlığına fayda sağlayabilecek çok sayıda biyoaktif bileşiğe rağmen, meyvenin alerjenik potansiyeli de gösterilmiştir (Maldonado-Celis ve ark., 2019).

6.5.2.16. Demirhindi (*Tamarindus indica*)

Ülkemizde “Hint hurması”, “Demirhindi” gibi isimlerle bilinen ve Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz bölgelerinde yetiştirilen Tamarind ağacının kökeni Afrika kıtası olmakla birlikte Mısır, Hindistan, Bangladeş, Nijerya gibi tropikal ülkelerin birçoğunda yetiştirilmektedir. Fabaceae yani bilinen adıyla baklagiller ailesine ait bir bitki türüdür. Uzunluğu 25 metreye kadar çıkabilen ve yaprak dökmeyen ağacın çiçekleri sarı ve pembe renklerde olabilmektedir. Lezzeti, besin değerleri ve yararları ile öne çıkan meyveleri çoğunlukla baharat olarak kullanılmaktadır. Ekşimsi tadıyla mutfakta baharat

şeklinde, çiğ meyve olarak, içki yapımında, reçel, marmelat ve içecek yapımında kullanılmaktadır (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Kuru, 2014).

Tropikal ülkelerde ilaçla tedaviye kıyasla geleneksel tıp uygulamalarına daha sık başvurulmaktadır. Demirhindi meyvesi de bu anlamda ön plana çıkan ve araştırmalarda yer alan bir bitkidir. Birçok hastalık üzerinde iyileştirici etkileri gösterilmiştir. Çoğu temel amino asit ve fitokimyasalın zengin bir kaynağıdır. Bu nedenle bitkinin antiinflamatuvar, antidiyabetik, antimikrobiyal, antivenomik, antioksidan, antimalaryal, antikanser, antiapoptif, kardiyoprotektif, hepatoprotektif, antihistaminik, antialerjenik, müşhil ve antihiperlipidemik aktiviteye sahip olduğu bildirilmiştir. Geleneksel tıp alanında; yara iyileşmesi, kabızlık için meyvesinden, karın ağrısı için kabuk ve kök kısımlarından, ishal için yapraklarından, dizanteri, parazit istilası, ateş, sıtma ve solunum problemlerinde yararlanıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca müşhil ve afrodizyak etkileri sebebiyle tropikal ülkelerde sıkça kullanılmaktadır. Meyve ve tohumlar özellikle triptofan haricindeki bütün esansiyel aminoasitleri içerdiği için protein yetersizliği görülen ülkelerde önemli bir protein kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Meyve fitokimyasal içerik olarak incelendiğinde de katenin, epikateşin, tartarik asit, musilaj, prosiyanin, pektin, arabinoz ,ksiloz ,galaktoz, glikoz, üronik asit ve triterpen gibi birçok fenolik bileşik içerdiği bildirilmiştir (Bhadoriya ve ark., 2011; Kuru, 2014). Meyvenin besin bileşimi Tablo 6.7’de yer almaktadır.

Tablo 6.7 Çiğ demirhindi meyvesinin besin bileşimi (Değerler 100 gram içindir.)

Besin Ögesi	Miktar
Enerji	230-245 kcal
Protein	2,5-3 g
Karbonhidrat	60-65 g
Yağ	0,5-0,7 g
Lif	5-6 g
Sodyum (Na)	25-30 mg
Potasyum (K)	625-630 mg
Kalsiyum (Ca)	70-75 mg
Magnezyum (Mg)	90-95 mg
Demir (Fe)	2,5-3 mg
Selenyum (Se)	1,2-1,5 mcg
Askorbik asit (C vitamini)	3-5 mg
A vitamini	30 IU
Tiamin	0,3-0,5 mg
Niasin	1,8-2 mg
β karoten	18 mcg

Kaynak: USDA, 2025.

6.5.2.17. Kamkat (*Citrus fortunella*)

Kamkat veya kumkuat; kökeni özellikle de Çin ve Hindistan olmak üzere Asya kıtası olan, Rutaceae ailesinden, oval şekilli, sarı ve turuncu renkli, küçük narenciye türü bir meyvedir. Sıcak bölgelerde yetişmesine rağmen soğuğa da dayanıklıdır, bahçelerde ticari amaçlı yetiştirildiği gibi ev ortamında saksılarda da yetiştirilebilmektedir. Meyvesi ekşimsi, asitli, portakal aromalı, az şekerli tattadır. Askorbik asit (vitamin C) ve posa bakımından iyi bir kaynaktır. Taze tüketiminin yanında reçel, jöle, tatlı ve likör gibi katma değerli gıdaların hazırlanmasında da kullanılmaktadır. Meyvesi genellikle bütün şekilde, kabuğu ve posasıyla birlikte tüketilmekte, bu da meyveye kendine has bir aroma vermektedir (Souza ve ark., 2020).

Kumkuat; egzotik aroması, tüketicilere sağladığı sağlık yararlarıyla popülaritesi giderek artan değerli bir narenciye çeşididir. Meyve C ve E vitaminleri, demir, manganez, bakır ve kalsiyum mineralleri, karotenoidler ve flavonoidler (eriodictyol ve apigenin) içermektedir. Düşük pH değeri, çözünür katı madde içeriği ve düşük kalorik değere sahiptir. Kumkuatın besin içeriğinin incelendiği bir çalışmada; diyet lifi, mineraller (K, Ca, P, Mg) ve karotenoidlerin iyi bir kaynağı olduğu; en belirgin olanın da α -karoten olduğu gösterilmiştir. Meyve (özellikle kabuğu ve posası) yüksek oranlarda fenolik bileşik ve iyi oranda (%62) antioksidan kapasitesi teşkil etmektedir. Kumkuatın ayrıca iyi bir lif ve A vitamini kaynağı olduğu da gösterilmiştir. Bu besin içerikleri ile meyvenin diğer temel ve faydalı besin maddelerinin bulunduğu iyi bir diyet, tamamlayıcı bir gıda olarak önerilebileceği ifade edilmektedir (Souza ve ark., 2020). Bitki ve meyvesi Şekil 6.16'da yer almaktadır.

Şekil 6.16 Kumkuat Ağacı ve Meyvesi

6.5.2.18. Hindistan cevizi (*Cocos nucifera*)

Arecaceae ailesi üyesi, özellikle tropikal ve subtropikal bölgelerde yetişen, meyvesi milyonlarca insan için besin maddesi olan ve birçok alanda kullanımıyla sıklıkla "hayat ağacı" olarak da isimlendirilen palmyegillerden bir ağaç türüdür. Bitki aslen Güneydoğu Asya ile (Malezya, Endonezya ve Filipinler) Hint ve Pasifik

Okyanusları arasındaki adalardan gelmektedir. Hindistan cevizi ağacının meyvesinin o bölgeden Hindistan'a ve sonra Doğu Afrika'ya getirildiğine inanılmaktadır. Ümit Burnu'nun keşfinden sonra bu bitki Batı Afrika'ya getirilmiş ve oradan da Amerika kıtasına ve dünyanın diğer tropikal bölgelerine yayılmıştır. Gazipaşa ilçesinde de kültür olarak deneme üretimi yapılmaktadır (DebMandal ve Mandal, 2011; Gazipaşa Belediyesi, 2024).

Bitki ortalama 25 m yüksekliğinde, yoğun taç yapısına sahip, ağaçsı bir monokotiledon ağaçtır. Gövdesi dallanmamış, tepesindeki yaprak topluluğu ile tek bir apikal tomurcuğu korumaktadır. Tüylü yapraklar tüy şeklindedir, bir yaprak sapı, bir salkım ve yaprakçıklara sahiptir. Uygun çevre koşulları altında, dev yetişkin hindistan cevizi yılda 12-14 çiçek salkımı başağı yayarken, yetişkin cüce hindistan cevizi aynı dönemde 18 çiçek salkımı yayabilir. Koltuk altı çiçek salkımında küresel dışı çiçek kümeleri bulunur. Aynı bitki üzerinde erkek ve dişi üreme organlarına sahiptir. Meyvesi de bir dış epikarp, bir mezokarp ve bir iç endokarptan oluşur. Meyvenin dış kabuğu olan epikarp ve kurduğunda ağır, lifli ve tabaklanmış olan mezokarpın birçok endüstriyel kullanımı vardır. Endokarp sert koyu çekirdektir. İçerisinde meyvenin yaşına bağlı olarak değişen kalınlıkta katı beyaz bir albümen tabaka ve yağlı, posa kıvamında, koyu, tatlı ve hafif asidik olan hindistan cevizi suyu adı verilen sıvı bir bulunur. Meyvesinden süt, yağ, un gibi ticari olarak katma değerli ürünler üretilmektedir (Lima ve ark., 2015).

Bitkinin bileşenleri tarih boyunca, tıbbi terapötik etkileri sebebiyle kullanılmıştır. Antihelmintik, antiinflamatuvar, nefroprotektif, kardiyoprotektif, hepatoprotektif, vazodilatasyon antinosiseptif, antiosteoporoz, antihipertansif, antioksidan, antifungal, antimikrobiyal ve antitümör aktiviteleri gibi bazı biyolojik etkilere sahip olduğu bildirilmektedir. Bitkinin yağı da endüstriyel olarak oldukça değerlidir bu yüzden “şişedeki eczane” olarak anılmaktadır. Meyvesinin besin içeriği olarak önemli bir gıda maddesi olarak görülmektedir. Özellikle içerdiği orta zincirli yağ asitleri (MCT) ile oldukça değerlidir. MCT’ler metabolize olurken bağırsak hücrelerinden direkt emilerek karaciğerde hızla enerji sağlarlar (Lima ve ark., 2015). Meyvenin besin bileşimi değerleri Tablo 6.8’de yer almaktadır.

Tablo 6.8 Hindistan cevizi meyvesinin besin bileşimi (Değerler 100 gram içindir.)

Besin Ögesi	Miktar
Enerji	350-400 kcal
Protein	3-4 g
Karbonhidrat	4-5 g
Yağ	36-37 g
Lif	9-10 g
Sodyum (Na)	30-35 mg

Potasyum (K)	370-385 mg
Kalsiyum (Ca)	20-25 mg
Demir (Fe)	2-3 mg
Askorbik asit (C vitamini)	2-3 mg
Folat	20-30 mcg
Kolin	12-12,5 mg
Selenyum(Se)	9-11 mcg
Magnezyum(Mg)	30-35 mg

Kaynak: USDA, 2025.

6.5.2.19. Gül elma (*Syzygium jambos*)

Asıl kökeni Asya ülkeleri olan, Myrtaceae ailesi, *Syzygium* cinsi üyesi, tropikal ve subtropikal iklimlere iyi uyum sağlayabilen, Afrika ve Latin Amerika'daki birçok ülkeye yayılım göstermiş olan bitki Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde de üretilmektedir. Bu geniş coğrafi dağılım nedeniyle meyve; jambolan, jamun, jamblon, jamoon, siyah erik, böğürtlen, murta, oliva, oliveira, java erik, malabar erik, rose apple gibi birçok isimle ifade edilmektedir. Bitkinin ismi meyvesindeki bariz gül kokusundan ve aromasından gelmektedir. Ağaç; 15 metre uzunluğa ulaşabilen, geniş yapraklı bir türdür. Küçük dallarının uçlarındaki beyazımsı renkli çiçekleriyle bilinmektedir. Ilıman bölgelerde yaz mevsiminde çiçeklenen ağaç, tropikal bölgelerde tüm sene boyunca çiçekli olabilmektedir (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Nascimento-Silva ve ark., 2022).

Ovalimsi, 4-5 cm çaplarında, küçük armuta benzeyen, etli, sulu, duta benzer yapılı, ince kabuklu, sarımsı yeşilden siyaha kadar değişen renkli meyvelerinin dış görünümü guava meyvesine benzemektedir. Meyve posalı kısmının ortasında 1 ile 3 arasında değişebilen, büyükçe kahverengi çekirdekleri bulunmaktadır. Gül kokulu meyvenin tadı ise elma ve kavun aromaları ile tarif edilmektedir. Rengi ve yüksek şeker içeriği nedeniyle gıda endüstrisinde dikkat çeken meyve; taze şekilde tüketilebildiği gibi marmelat, reçel, jöle, şurup, sos, sirke, şarap, dondurma ve içecek yapımında da kullanılmaktadır (Nascimento-Silva ve ark., 2022). Gül elma bitkisi ve meyveleri Şekil 6.17'de gösterilmektedir.

Şekil 6.17 Gül Elma Ağacı ve Meyveleri

Meyvenin egzotik tadı, ona asidik ve büzücü bir tat veren organik asitler, tanenler ve diğer fenolik bileşiklerin varlığından kaynaklanmaktadır. Meyveler C vitamininden zengindir. Fitokimyasal içerik seviyeleri, özellikle olgunlaşma sırasında 28,5'ten 1318,4 mg/100 g'a kadar yükselebilmekte ve bu yüksek antosiyanin seviyeleri ile öne çıkmaktadır. İlaç ve gıda endüstrisi için umut verici bir ham madde olarak gösterilmektedir. Yapılan çalışmalarda posa ve kabuk kısımlarında delfinidin, siyanidin, petunidin, peonidin ve malvidinin; meyve kısmında ise lutein, zeaksantin, β -karoten ve β -kriptoksantin gibi biyoaktif bileşenlerin varlığı raporlanmıştır. Çalışmalarda meyve antidiyabetik, hipolipidemik, antioksidan ve hepatoprotektif etkilerle ilişkilendirilmiştir (Nascimento-Silva ve ark., 2022).

Nektar bakımından zengin olan çiçekleri, yüksek kaliteli bal üretimine katkı açısından arıcılık için faydalıdır. Ayrıca, kabuk ve çekirdekler dizanteri, hiperglisemi, glikozüri, ülser, bronşit, astım gibi hastalıkların tedavisinde doğal bir alternatif olarak kullanılmaktadır. Bitkinin tüm kısımları hipoglisemik, anti-inflamatuar, antianemik, antibakteriyel, antioksidan, antialerjik, hepatoprotektif, hipolipidemik ve antipiretik özellikler gibi çeşitli sağlık yararlarına sahiptir. Meyvenin yenilebilir kısmı, fenolik bileşiklerinden özellikle galloyl glikoz ve gallik asitin içeriği, ayrıca serbest radikallerle mücadelede önemli bir biyolojik aktivite oynayabilen toplam monomerik antosiyanin seviyeleri nedeniyle öne çıkmaktadır. Ayrıca meyve, magnezyum ve potasyum gibi insan sağlığı için önemli mineraller içermektedir. Besin ve biyoaktif bileşenlerin yoğunluğu, meyvenin fonksiyonel bir gıda olarak kullanılması konusunda dünya çapındaki araştırmacıların dikkatini çekmektedir (Nascimento-Silva ve ark., 2022).

6.5.2.20. Mum elması (*Syzygium samarangense*)

Gül elması gibi Myrtaceae ailesinden tropikal, yaprak dökmeyen bir ağaçtır. Halk arasında mum jambu, mum elması, java elması, çan meyvesi gibi isimlerle bilinmektedir ve Andaman, Nicobar adaları ile Malezya takımadalarına özgü bir bitkidir. Bununla birlikte Endonezya, Malezya ve Tayland, Hindistan gibi farklı tropikal iklime sahip ülkelerde de yetiştirilmektedir. Farklı iklimlere uyum sağlayabilen yapısıyla Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde yetiştirililebilen tropikal bir meyve türüdür (Gazipaşa Belediyesi, 2024). Mum elması meyvesi Şekil 6.18'de yer almaktadır.

Şekil 6.18 Mum Elması Meyvesi

Ticari öneme sahip bitki dünyanın tropikal bölgelerinde yetiştirilmektedir. Oval biçimli Gül elması meyvesi, gül kokusuyla bilinir. Tropikal ağaç, yaygın dallarıyla 12-15 m yüksekliğe kadar uzanabilmektedir. Ağacın ömrü 40-100 yıla kadar çıkabilmektedir. İçbükey taç yaprakları olan yeşilimsi beyaz veya sarı-beyaz salkım şeklinde çiçekler taşımaktadır. Çiçeklenme mevsimleri yılda iki ila üç kezdir. Olgun ağaç, en az 700 meyve veren ağır bir meyvedir. Meyvelerinin ağırlıkları 28-100 g arasında değişir ve 200 g'a kadar çıkabilmektedir. Çan şeklindeki meyveleri, mumsu bir görünüme sahip, beyaz, yeşil, pembe, koyu kırmızı arasında değişen farklı renklerde olabilmektedir. Meyve, beyaz süngerimsi etli, dört tane kaliks lob içermektedir. Sulu etli kısmı, ekşi-tatlı bir tada sahiptir. Pürüzlü kahverengi tohumları küresel biçimde ve merkezdeki pamuk şekeri benzeri ağın ortasında bulunmaktadır. Meyveleri taze olarak tüketilebildiği gibi konserve olarak da saklanabilmekte, ayrıca reçel, jöle, şekerleme gibi katma değerli ürünler de üretilebilmektedir (De Araújo ve ark., 2024).

Meyvelerinin son derece önemli besin içeriği ile farmakolojik olarak önemli fitokimyasal içeriğine sahip olduğu bildirilmektedir. Kalsiyum, demir, magnezyum, fosfor, potasyum, çinko, bakır, kükürt, manganez, klor gibi mineralleri ve C vitamini, tiamin, riboflavin, niasin gibi vitaminleri içermektedir. Triterpenoidler, proantosiyanidinler olan samarangenin A ve samarangenin B, α -karoten, β -karoten, β -sitosterol ve β -D-sitosterilglukozid bileşenleri de meyvede bulunan önemli biyoaktif bileşikler olarak ifade edilmektedir. Ayrıca aurentiasin, samarangenin A ve B gibi kalkonlar ve proantosiyanidinlerin yaprak özünde bol miktarda bulunduğu gösterilmiştir. Kalkon bileşikleri çok çeşitli tıbbi faydalarıyla bilinen ve bu meyvede bulunan en önemli fitokimyasallardan biri olarak gösterilmektedir. Bu ikincil metabolit içeriğiyle bitki antikanserojen, antidiyabetik, antihiperglisemik, antihipertrigliseridemik, antiinflamatuvar, antimikrobiyal, antioksidan, MSS üzerindeki antidepresan özellikler, immünomodülatör aktivite, gevşetici ve spazmolitik etkilere sahip olduğu da ifade

edilmektedir. Yapılan bilimsel çalışmalarda bitkinin yüksek besin değerleri ve farmakolojik özellikleriyle önemli olarak gösterilmesine rağmen yeterince kullanılmadığına dikkat çekilmektedir (De Araújo ve ark., 2024).

6.5.2.21. Kaymak ağacı (*Feijoa sellowiana*)

Asıl kökeni Brezilya'nın güneyi, Paraguay, Uruguay'ın kuzeyi ve Arjantin olan Myrtaceae ailesine ait çalı yapısında odunsu bir bitkidir. Tropikal iklim bölgelerine ait olmasına rağmen subtropikal bölgelerin iklimine de kolay uyum sağlayabilmesi nedeniyle ABD, Fransa, Avustralya, İtalya, Türkiye, İran gibi birçok ülkede bol miktarda yetiştirilmektedir. Ülkemizde de Gazipaşa ilçesinde üretimi gerçekleştirilmektedir. Boyu 6 metreye kadar uzayabilen herdem yeşil yapraklı küçük bir ağaçtır. Ticari meyve yetiştiriciliğinin yanında park ve bahçelerde süs bitkisi olarak da kullanılmaktadır. Bitki ülkemizde kaymak ağacı olarak bilinmesine rağmen genellikle feijoa olarak bilinir. Ayrıca gerçek guava (*Psidium guajava*) olmamasına rağmen ananas guavası ve guavasten olarak da adlandırılabilir. Ceviz büyüklüğünde, yeşil renkli, tatlı ekşi karışımı aromalı tatta, kabuğa yakın etli kısmı kumlu yapıda ve çekirdeklerine yakın posalı kısmı da sulu bir meyvedir. Meyvesinde 25-30 civarında çekirdek yer alır. Taze meyve olarak tüketiminin yanında şurup, reçel, likör, dondurma, çikolata, şekerleme, smoothie, şarap, ekmek ezmesi, yoğurt, kek, püre, meyve suyu gibi endüstriyel ürünler de elde edilebilmektedir (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Weston, 2010). Bitki ve meyvesi Şekil 6.19'da yer almaktadır.

Şekil 6.19 Kaymak Ağacı Bitkisi ve Meyvesi

Çekici lezzeti ve potansiyel sağlık yararları nedeniyle feijoa'nın insan tüketimi için kullanımına yönelik ilgi giderek artmaktadır. Bitkiyle yapılan çalışmalarda antioksidan, antimikrobiyal, anti-inflamatuar kapasiteler gibi çeşitli biyolojik aktiviteler bildirilmiştir. Bu sağlık etkileri, polifenoller ve C vitamini gibi bir dizi biyoaktif bileşenin varlığına atfedilmektedir. Bu da feijoa bazlı bileşenlerin fonksiyonel gıda

formülasyonlarında kullanılma potansiyeline işaret etmektedir (Zhu, 2018). Bir başka araştırmada, feijoa meyvesinin, meyvenin güçlü feijoa benzeri karakterinden sorumlu olan metil ve etil benzoat da dahil olmak üzere yüksek miktarda uçucu bileşik, tanenler, kinonlar, steroidal saponinler ve flavonoidler içerdiğini göstermiştir. Yüksek seviyelerde karbonhidrat, askorbik asit, mineraller (özellikle de iyot) ve düşük kalori profili ile dikkat çekmektedir. İyot içeriği ile guatr hastalığında yararlanılabilecek önemli bir alternatif olarak değerlendirilmektedir. Feijoa meyvesi özütü güçlü bir antimikrobiyal ve antifungal aktivite göstermiştir. Ayrıca, bütün feijoa özütünün kanser karşıtı aktiviteleri tanımlanmıştır (Mosbah ve ark., 2018; Weston, 2010).

Meyvenin kimyasal bileşiminin, biyoaktif bileşiklerinin ve biyolojik özelliklerinin incelendiği başka bir çalışmada; feijoa meyvesinin sadece yüksek miktarda polifenolik bileşikler, vitaminler ve antioksidan flavonoid içermediğini, aynı zamanda değerli bir C vitamini (63 mg/100 g (taze ağırlık)) ve pantotenik asit (0,2 mg/100 g) kaynağı olduğunu gösterilmiştir. Ayrıca iyi bir diyet lifi (6,8 g/100 g) ve potasyum (255 mg/100 g) kaynağı olduğu ifade edilmektedir. Yenilebilir meyve kabuğunun, meyve posasına kıyasla daha yüksek miktarda antioksidan flavonoid ve C vitamini içerdiği bulunmuştur. Polifenoller açısından fenolik asitler ve flavonoidler (flavon, kateşin, kuersetin-glikozit, prosiyanidin B1 ve B2) bulunmuş ve feijoa meyvelerindeki başlıca fenolik bileşikler olarak tanımlanmıştır. İlginç bir şekilde, biyoaktif bileşenler sadece posada değil, aynı zamanda kabuk, yaprak ve çiçek tomurcuğu gibi bitkinin diğer biyolojik dokularında da nispeten yüksek seviyelerde bulunmaktadır. Ayrıca feijoa, metil benzoat, etil bütanoat ve etil benzoat gibi karakteristik aroma ve uçucu bileşikler açısından zengindir ve bu da bu meyveye 'benzersiz' bir lezzet profili kazandırır. Feijoa meyvesinin tüketiminin; C vitamini, flavonoidler ve lif (özellikle pektin) gibi önemli miktarda biyoaktif bileşik içerdiği ve sağlıklı bir diyet katkısı bulunabileceği ifade edilmektedir (Phan ve ark., 2019).

6.5.2.22. Ananas (*Ananas comosus*)

Bromeliaceae ailesine ait, Güney Amerika'da yaygın olarak yetiştirilen, taze olarak tüketilebilen veya çeşitli işlenmiş katma değerli ürünlere dönüştürülebilen, monokotil, çok yıllık, tropikal bir meyvedir. Muz ve turunçgillerden sonra tropikal meyve üretiminde üçüncü sırada yer almaktadır. Bitki çekici aromatik bileşikleri ve besin değerleriyle büyük talep görmekte çarpıcı bir şekilde ananas pazarı büyümektedir. Ilıman iklim ve yağış isteği nedeniyle çoğunlukla tropikal ve subtropikal bölgelerde

yetiştirilmektedir. Ananas üretiminde öne çıkan ülkeler üreticisi Kosta Rika, Filipinler, Brezilya, Tayland, Malezya ve Hindistan olarak gösterilmektedir. Bitki çiçeklenmeden sonra erken evrede meyve verebilmekte bu da yıl boyunca verim üretimine izin vermektedir. Meyvenin oluşum evresinde 200 kadar çiçek meydana getirilebilme potansiyeli bulunmaktadır. Çiçeklerin birleşmesi ile meyve oluşmaktadır. Kısa bir sapı, orta ila büyük boy meyvelere dönüşen ince, sert yapraklara sahiptir. Meyvenin üst kısmındaki yapraklanmanın fibonacci serisi dizilimine göre olması da meyvenin dikkat çeken bir özelliğidir (Ali ve ark., 2020; Hikal ve ark., 2021).

Ananas meyvesi; geniş silindirik bir şekle, pullu, yeşil, kahverengi veya sarımsı renklerde bir kabuğa ve dikenli, mavi-yeşil yapraklardan oluşan görkemli bir taca sahiptir. Lifli etli kısmı sarı renkte, tatlı ve ekşi tadın birbirini dengelediği tropikal tada sahiptir. Meyvenin tabanına yakın olan alan daha fazla şeker içeriğine dolayısıyla daha tatlı bir tada ve daha yumuşak bir dokuya sahiptir. Hoş aroması ve lezzetiyle ananas yaygın taze tüketiminin yanı sıra konserve, işlenmiş meyve suyu ya da özütünden elde edilen değerli “bromelain” içeriğinden yararlanılarak takviye edici gıda gibi çeşitli katma değerli yan ürünler elde edilebilmektedir (Hikal ve ark., 2021). Bitki ve meyvesi Şekil 6.20’de gösterilmektedir.

Şekil 6.20 Ananas Bitkisi ve Meyvesi

Meyve mükemmel bir vitamin, mineral, lif ve besin kaynağıdır, ayrıca antioksidanlar açısından zengindir. İçerdiği önemli miktarda biyoaktif bileşikler ile anti-inflamatuar, antioksidan aktivite, sinir sistemi fonksiyonunun izlenmesi ve bağırsak hareketlerinin iyileştirilmesi dahil olmak üzere birçok sağlık yararları olduğu kanıtlanmıştır. Düşük yağ ve sodyum, iyi miktarlarda potasyum, kalsiyum, fosfor, demir, A ve C vitamini, bakır, folat, glikanlar, lifler ve diğer önemli faktörlerden oluşan değerli besin içeriği ananas kilo verme diyetlerinde yararlanılan önemli bir diyet unsuru olmasını sağlamaktadır. Karotenoidler karakteristik meyve renginin kaynağıdır, lezzet

ise oksijenli alifatik bileşiklerin ana rol oynadığı çok karmaşık bir madde karışımından gelmektedir. Sap ve tam yetişkin meyve, endopeptidazlar grubuna ait olan proteini parçalayan proteolitik enzim olan bromelain kaynağıdır. Alkaloidler, α -amilaz, asit ve alkali fosfataz, antrakınonlar, bromelain, kardiyak glikozit, kumarinler, flavonoidler, glikozit, inülin, naftokinonlar, fenoller, fitat, fitosteroller, polifenoller, kinin, ribuloz bifosfat karboksilaz, saponin, steroidler, steroller, takorin, tanenler, terpenoidler ve triterpenler bitkinin çeşitli kısımlarında tanımlanmıştır. Ayrıca bilimsel çalışmalarda ananasın işlenmiş kalıntılarından sitrik asit ekstraksiyonu ile fenolik bileşik üretimi, sap ve kabuktan bromelain enzimi, kabuk selülozundan hidrojel ve yaprak liflerinden nanoselüloz üretimi için kullanıldığı bildirilmiştir (Rahman ve ark., 2020). Çok sayıda biyoaktif bileşik içeriğiyle çeşitli terapötik özellikleri ve etkileri raporlanmıştır. Bitkinin özlerinin protein antiagregasyonu, yara iyileşmesi, antiproliferatif, proapoptotik, antiromatizmal, antiinflamatuvar, antioksidan, antimikrobiyal, antidiyabetik, antikoagülan, antihelmintik, antihiperglisemik, antiplazmodiyal, antipiretik ve kardiyoprotektif özellikler gibi tıbbi etkilere sahip olduğu kanıtlanmıştır. Ananas, fizyokimyasal bileşimi ve besin değerlerine dayanarak, antioksidanlar, organik asitler, bromelain ve fenolik bileşikler gibi katma değerli bileşiklerin üretimi için en yararlı meyvelerden biri olarak kabul edilmekte, sağlık yararları ve potansiyel kullanım alanlarıyla oldukça ilgi gören, ekonomik olarak da değerli bir bitki olarak ifade edilmektedir (Ali ve ark., 2020; Hikal ve ark., 2021).

6.5.2.23. Yıldız meyvesi (*Averrhoa carambola*)

Ülkemizde “karambola” ya da “star fruit” isimleriyle de bilinen Filipinler, Endonezya, Malezya, Vietnam, Hindistan, Bangladeş ve Sri Lanka ülkelerine özgü, Oxalidaceae ailesinden, odunsu bir bitki türüdür. Ülkemiz dahil dünyanın pek çok yerinde yetiştirilebilen oldukça popüler, tropikal bir meyvedir. Antalya’nın Gazipaşa ilçesinde de üretimi yapılan meyve adını da şeklinin yıldıza benzerliğinden almaktadır. Bitki; yavaş büyüyen, kısa gövdeli, dallı, maksimum 6 ila 9 m yüksekliğe kadar büyüeyebilen çalı görünümüne sahip bir yapıya sahiptir (Gazipaşa Belediyesi, 2024).

Bitkinin çiçekleri, beş taç yapraklı, küçük kırmızı, leylak veya mor renkli kümeler şeklindedir. Olgunlaşmamış meyveleri genellikle küçük ve koyu yeşil renklidir; ancak meyveler tamamen olgunlaştıklarında sarı renge döner. Yıldız meyvelerinin genellikle 5 uzunlamasına sırt veya açılı bir görünüme bulunmaktadır. Etli kısmı sulu, çıtır çıtır, hafif ekşimsi, asidik ama genel olarak tatlı, egzotik bir meyvedir.

Meyveler yatay olarak kesildiğinde yıldız şeklini almaktadır. Yıldız meyveleri taze olarak tüketilebildiği gibi meyve suyu, turşu ve salatalarda da yaygın olarak kullanılmaktadır (Muthu ve ark., 2016).

Kabuğuyla birlikte tüketilen ve zengin C vitamini kaynağı olan yıldız meyvesi; kalsiyum, magnezyum, potasyum, çinko, bakır, fosfor ve demir gibi temel mineralleri de içermektedir. Lif içeriği ile sindirim sistemini hızlandırarak kabızlığı önlediği, yüksek antioksidan kapasitesi ile serbest radikalleri etkili bir şekilde temizleyerek vücudu zararlı toksinlerden arındırdığı ayrıca kanser hücrelerinin oluşumunu engellediği de bildirilmektedir. Tüketimi dışkı yoluyla kolesterol, lipid ve safra asidinin atılımını artırdığı için hipokolesterolemik ve hipolipidemik etkileri de gösterilmiştir. Hindistan, Çin ve Brezilya'da geleneksel tıp uygulamalarında kronik baş ağrısı, ateş, öksürük, gastroenterit, ishal, astım, saçkıran enfeksiyonları ve cilt iltihapları gibi rahatsızlıkları gidermek için yaygın olarak kullanılmaktadır. Yararlı etkilerinin yanında üremik hastalar tarafından tüketildiğinde olumsuz etkileri bulunan oksalik asit ve nörotoksik olan karamboksın (CBX) içeriği de bildirilmiştir. Yıldız meyvelerinin birçok belgelenmiş besinsel ve tıbbi faydası olmasına rağmen; meyvelerdeki oksalat ve karamboksın içeriği nedeniyle böbrek sorunları yaşayan hastalar için toksik olduğu düşünülmektedir. Bu sebeplerle insanlar yıldız meyvelerinin faydaları ve tehlikeli etkileri konusunda iyi eğitilmesi gerekmektedir (Lakmal ve ark., 2021; Muthu ve ark., 2016). Meyvenin besin bileşimi değerleri Tablo 6.9'da gösterilmektedir.

Tablo 6.9 Yıldız meyvesinin besin bileşimi (Değerler 100 gram içindir.)

Besin Ögesi	Miktar
Enerji	30-35 kcal
Protein	1-1,2 g
Karbonhidrat	5-7 g
Yağ	0,2-0,4 g
Lif	2,5-3 g
Sodyum (Na)	2-4 mg
Potasyum (K)	135-170 mg
Kalsiyum (Ca)	3-7 mg
Magnezyum (Mg)	10-12 mg
Demir (Fe)	0,1-0,4 mg
Çinko (Zn)	0,2-0,5 mg
Askorbik asit (C vitamini)	25-30 mg
A vitamini	3 mcg
Sitrik asit	1,2-1,4 mg
Tartarik asit	4-5 mg
Karoten(beta ve alfa)	40-50 mcg
Oksalik asit	9-10 mg

Kaynak: USDA, 2025.

Meyvenin antioksidan özelliğini; C vitamini ve galik asitin yanı sıra proantosiyantinler içerikleri sağlamaktadır. Yaklaşık %60 selüloz, %27 hemiselüloz ve

%13 pektin içeriği de suda çözünmeyen liflerin kaynağını oluşturmaktadır. Çözünmeyen lif fraksiyonları (IFF) açısından zengin olan meyve bu yönüyle bağırsakların düzgün hareket etmesine yardımcı olmakta ve vücudumuzdaki karbonhidrat emilimini yavaşlatarak kan şekerini düşürmeye yardımcı olmaktadır. Ek olarak, lifler vücuttaki toplam kolesterol seviyesinin düşürülmesini de kolaylaştırmaktadır. Meyve suyunu liflerle birlikte tüketmek (smoothie şeklinde) dışkı yoluyla lipidlerin atılmasına yardımcı olarak kardiyovasküler hastalık risklerini azaltmaktadır (Lakmal ve ark., 2021).

Anti-inflamatuar ve anti-mikrobiyal özellikleriyle de bilinen bitkinin çalışmalarda; meyve özlerinin antiinflamatuar aktivitesinin ciltteki iltihaplı durumu azaltmaya yardımcı olduğu da gösterilmiştir. Ayrıca bitki yaprak özütlerin *Escherichia coli*, *Pseudomonas aeruginosa* ve *Bacillus cereus*'a karşı da etkili olduğu değerlendirilmektedir. Geleneksel olarak ise, yıldız meyvelerinin mide rahatsızlığını veya ülser benzeri rahatsızlıkları gidermek için kullanıldığı bilinmektedir. Çalışmalarda, yıldız meyvesi bitkisi yapraklarının özlerinin antiülserojenik özelliklere sahip olduğu gösterilmiştir. Özler, anti-ülser aktivitesine sahip olduğu bilinen terpenoidler (diterpenler ve triterpenler), flavonoidler ve mukus içermektedir. Mukus, gastrointestinal mukozaya bir astar gibi işlevle, gastrit nedeniyle oluşan hasarları önlemeye yardımcı olduğu düşünülmektedir (Lakmal ve ark., 2021; Muthu ve ark., 2016).

6.5.2.24. Altın çilek (*Physalis peruviana* L.)

Güney Amerika'ya özgü, Solanaceae ailesinden otsu, tropikal bir bitki türüdür. “Cape Bektaşi üzümü”, “Pelerin Bektaşi üzümü”, “And meyvesi” isimleriyle de bilinmektedir. Kısa ömürlü çok yıllık çalı formundaki bitki, tüylümsü bir yapıda, çiçekleri çan şeklinde, en karakteristik özelliği de meyveyi örtecek şekilde genişleyen ve bir fener gibi aşağıya doğru sarkan kağıtimsi meyve kaliksidir. Kışın üretilen çiçekleri, mor lekeli sarı renklidir. Yaklaşık 4-5 g ağırlığındaki meyveleri, parlak sarı bir kabukla kaplıdır. Kabuktan ayrıldığında parlak sarı ve turuncu renklerde, lezzet ve görünüm olarak domatese benzer, ancak tadı (tatlı ve ekşi) hafif mayhoşumsu üzüm benzeri bir tada sahiptir. Tropikal ve subtropikal bölgelerde doğal olarak yetişen bitki, çok çeşitli toprak tiplerine uyum sağlayabilmektedir. Tek bir bitki 300 meyve verebilmekte ve bakımı güzel yapılan bitkilerden hektar başına 20-33 ton arası ürün elde edilebilmektedir. Mısır, Güney Afrika, Hindistan, Yeni Zelanda, Avustralya ve

Büyük Britanya gibi ülkelerde de yetiştirilmektedir. Ülkemizde de (Gazipaşa ilçesi dahil) yetiştirilen değerli, egzotik bir meyve türüdür (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Puente ve ark., 2019). Bitki ve meyvesi Şekil 6.21’de gösterilmektedir.

Şekil 6.21 Altın Çilek Bitkisi ve Meyvesi

Benzersiz lezzeti, dokusu ve rengiyle popüler olan meyve taze tüketiminin yanında gıda endüstrisinde; içecek, yoğurt ve reçel gibi farklı ürünlerin yapımında da kullanılmaktadır. Ayrıca yapılan çalışmalarda içerdiği biyoaktif fitokimyasallar ile işlevsel gıdalar, nutrasötik ve ilaç endüstrileri için de ilgi çekici bir meyve olabileceği değerlendirilmektedir. Meyvenin kimyasal içeriği incelendiğinde; provitamin A, C vitamini ve mineraller açısından iyi bir kaynak olarak gösterilmektedir. Ayrıca yüksek diyet lifi(meyve pektini) içeriğiyle, bağırsak düzenleyici etkisi de bilinmektedir. Meyve ağırlığının yaklaşık %72’sini meyvenin suyu oluşturmaktadır. Posasında %19,3 yağ, %17,8 protein, %3,10 kül, %28,7 ham lif ve %24,5 karbonhidrat içeriği bulunmuştur. Meyvenin içerdiği biyoaktif bileşikler (whitanolidler ve fenolikler) ile güçlü antioksidan ve antiinflamatuvar etkileri olduğunu, karaciğer mikrozomlarında hepatositlere karşı hasarı önlediğini, insülin duyarlılığını artırarak tip 2 diyabete karşı iyi gelebileceğini gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Geleneksel tıp alanında da sıtma, astım, hepatit, dermatit, diüretik ve romatizma gibi hastalıkları tedavi etmek için kullanılmaktadır. Ayrıca antiseptik, optik sinir güçlendirici, boğaz rahatsızlıklarının tedavisi, bağırsak parazitlerinin giderilmesi dahil olmak üzere birçok tıbbi özellik atfedilmiştir (Puente ve ark., 2019; Ramadan, 2011).

6.5.2.25. Longan (*Dimocarpus longan* Lour.)

Asıl kökeni Çin’in güneyi olan, dikdörtgen, mızrak şeklinde kalın dalları, parlak ve sarımsı yaprakları, genellikle sarı-kahverengi taç yaprakları, küresel yapılı meyvesi, çay kahverengisi tohumları, yarı saydam sulu etli kısmı ile bilinen, Sapindaceae ailesine ait tropikal bir bitki türüdür. Meyve kabukları soyulmuş şekilde saydam kısmı ve ortadaki tohumları sebebiyle göz şekline benzediği için “ejderha gözü” ismiyle de

adlandırılmaktadır. Çin'in yanı sıra Tayland, Vietnam, Hindistan, Avustralya, ABD'deki bazı subtropikal bölgeler ve ülkemiz de dahil çok sayıda ülkede ticari olarak üretilmektedir. Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde de yetiştirilen bitkinin meyveleri oldukça lezzetli, sulu olarak tarif edilmekte, sağlık yararlarıyla eskiden beri bilinen meyve giderek daha popüler hale gelmektedir (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Zhang ve ark., 2020). Bitki ve meyvesi Şekil 6.22'de gösterilmektedir.

Şekil 6.22 Longan Bitkisi ve Meyvesi

Çin'de 2000 yıldan uzun bir geçmişe sahip olan bitkinin 300 kadar çeşidi bilinmektedir. Antik Çin tıbbında longan terapötik etkileri ile bilinmektedir. Ünlü geleneksel Çin tıp hekimi Li Shizhen tarafından longan meyvesi bir tonik olarak kullanılmış ve “meyvelerin kralı” olarak isimlendirmiştir. Posası kan metabolizmasını desteklemek, sinirleri yatıştırmak, uykusuzluğu gidermek, hafıza kaybını önlemek, uzun ömürlülüğü uzatmak, sinirsel ağrı ve şişliği iyileştirmek, çarpıntı ve amneziyi tedavi etmek için uzun zamandır Asya ülkelerinde geleneksel tıp alanında kullanılmıştır. Ek olarak, meyvenin özü, çekirdeği ve perikarp kısmı doğum sonrası kadın sağlığını iyileştirmek ve immünomodülatör kapasiteyi artırmak gibi farklı hastalık tedavilerinde kullanılmıştır (Zhang ve ark., 2020). Bitki ve meyvesinin iç kısmı Şekil 6.23'te gösterilmektedir.

Şekil 6.23 Longan Bitkisi ve Meyvesinin İç Kısmı

Yapılan bir çalışmada, longan posasının su (%81,4), ham protein (%1,2), karbonhidrat (%12,38-22,55), toplam lipit (%0,1), lif (%1,1) ve enerji (60 kcal/100 g) içerdiğini bildirmiştir. Posasında; en yüksek potasyum (266 mg/100g) olmak üzere az miktarda mineraller ve vitaminler bulunmaktadır (Zhang ve ark., 2020).

Longan posasından sekiz temel amino asit de dahil olmak üzere toplam 28 farklı serbest amino asit çeşidi tanımlanmış ve bunlardan en fazla bulunan serbest aminoasitlerin fenilalanin, alanin ve glutamik asit olduğu belirtilmiştir. Longan ayrıca içerdiği biyoaktif polifenoller, flavanoidler, uçucu bileşikler, polisakkaritler ve oligosakkaritler ile oksidatif stresin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için ekzojen antioksidanlar olarak işlev görebilmektedir (Zeng ve ark., 2024). Antiglikasyon, antitirozinaz, antihiperglisemik, güçlü immünomodülatör ve antikanser aktiviteleri de bulunmaktadır.

Beslenme açısından ve tıbbi etkileriyle terapötik öneme sahip tropikal bir meyve olan longan giderek daha popüler hale gelmektedir. Taze tüketiminin yanında posası kurutularak, meyve suyu, jöle, şarap ve şuruplu konserve longan gibi birçok ürün formunda da tüketilebilmektedir. Ancak longan meyvesi depolama esnasında, rengi hızla kahverengiye dönmekte ve bu renk değişimi meyvenin pazarlanmasında en büyük sorun olarak ifade edilmektedir. Bir çalışmada; longan şarabının toplam antioksidan aktivite yüzdesinin %92,6'ya ulaştığı belirtilmektedir. Longan içeriğindeki polifenollerin, polisakkaritlerin ve diğer biyoaktif bileşenlerin katlılarıyla antioksidan, antikanser, immünomodülatör, hipoglisemik ve antibakteriyel aktiviteler gibi önemli sağlık geliştirici özelliklere sahip fonksiyonel bir gıda olarak modern tıbbın da ilgisini çekmektedir. Meyvelerinin yanı sıra; tohumlar, perikarplar ve çiçekler kaşıntılı cilt, yanıklar, uyku bozuklukları ve idrar yolu iltihapları gibi çeşitli rahatsızlıkları tedavi etmek için kullanılmaktadır. Ayrıca sıçanlarda yapılan çalışmalarda; hafıza geliştirici, kaygı önleyici ve serum prolaktin seviyelerini azaltıcı etkileri ortaya koyulmuştur (Zhang ve ark., 2020).

6.5.2.26. Kurt üzümü (*Lycium barbarum* L.)

Çabuk gelişim gösteren, 2 metreye kadar boylanabilen, çalimsı bir bitki türüdür. Güneş ve su isteği olan bir bitki olmasına rağmen soğuğa da dayanıklı yapıdadır. *Lycium* cinsi bitki grubundaki 80'den fazla türden biri olan, Solanaceae ailesine ait bitki “goji”, “gojiberry”, “kurt üzümü”, “kırmızı muşmula” veya “mutluluk meyvesi” gibi isimlerle de bilinmektedir. Asıl yetiştirilme alanları Kuzeybatı Çin eyaletleri olmakla

birlikte 21. yy. dan itibaren goji ürünleri Avrupa ve Kuzey Amerika'da tanıtılmıştır. Sağlık ve uzun ömür için iddia edilen faydalı özellikleri nedeniyle buralarda 'süper yiyecek' olarak ifade edilmiş ve tüketimleri hızla artmıştır. Ülkemizde de yetişebilen ve oldukça popüler olan bitkinin Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde sarı ve kırmızı olarak iki türü yetiştirilmektedir (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Ma ve ark., 2022; Pires ve ark., 2018). Meyvenin sarı ve kırmızı türleri Şekil 6.24'te gösterilmektedir.

Şekil 6.24 Kırmızı ve Sarı Türde Kurt Üzümlü Meyveleri

Goji meyvesinin ana çeşidi olan *L. barbarum*'un meyvesi, çapı 1–2 cm olan, parlak turuncu-kırmızı renklerde, elipsoid bir meyvedir. Meyve veren kaliks bir veya iki kez derin bir şekilde yarılmış şekildedir. Meyvesi, yaprağı, kökü ve filizi uzun zamandır yerel yiyecekler ve/veya ilaçlar olarak kullanılmaktadır. *L. barbarum* L.'nin meyvelerinde polisakkaritler, fenolik bileşikler, yağ asitleri, karotenoidler ve tokoferoller dahil olmak üzere birçok biyoaktif bileşik tespit edilmiştir. Bunlar antioksidan aktivite, anti-inflamatuar aktivite, antimikrobiyal aktivite, yorgunluk karşıtı, antikanser aktivitesi ve ayrıca metabolik sendromlar üzerindeki koruyucu etkileri dahil olmak üzere ana biyoaktivitelerden sorumlu olan başlıca fitokimyasal içerikler olarak kabul edilmektedir. Bazı araştırmalarda, yüksek besin içeriğinin yanı sıra 2-O- β -D-glukopiranosil-1-askorbik asidin kırmızı *L. barbarum* L. meyvesinde, flavonoidlerin ise sarı *L. barbarum* L. meyvesinde en yüksek içeriği göstermişlerdir. Goji meyveleri, karaciğer, böbrek, görme, bağışıklık sistemi, dolaşım ve cinsel sağlık ile ilgili hastalıkların tedavisi de dahil olmak üzere çok çeşitli sağlık yararları ile ilişkilendirilmiştir. Bitkiden, herhangi bir spesifik toksisite olmaksızın 2500 yıldan uzun süredir gıda ve bitkisel ilaç olarak yararlanıldığı belirtilmektedir. Bu da *L. barbarum* L. meyvesinin, nutrasötik ve farmasötik alanlarda çeşitli metabolik bozuklukların önlenmesinde veya tedavisinde kullanılan sağlıklı gıdaların geliştirilmesinde yeni bir

işlevsel bileşen olarak kullanılma potansiyelinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Ma ve ark., 2022; Pires ve ark., 2018).

6.5.2.27. Pepino (*Solanum muricatum*)

Asıl kökeni Peru olarak bilinen, Solanaceae ailesinden (patlıcangiller olarak bilinir) olan, yaklaşık 90 cins ve tahmini binden fazla türden biri olan, çiçekli, çok yıllık bir bitki türüdür. Binlerce yıldır hem gıda hem de ilaç olarak kullanılan bitkinin, insanlık tarihinde önemli bir rolü bulunmaktadır. Çoğu bölgede yıllık, don olmayan alanlarda ise çok yıllık bir yetiştirilmeye uygun pepinonun yetiştirilme alanları, özellikle sıcaklığa karşı duyarlılığı nedeniyle patates, domates, biber ve patlıcan gibi diğer Solanaceae besin bitkilerinin aksine pek yaygın değildir. Meyve; hafif mor çizgili, altın sarısı kabuğu ve yuvarlak, uzun veya elipsoid şekliyle ayırt edici bir görünüme sahiptir. Pepino, olgunlaştığında kavun benzeri bir tada sahip, sulu, sarı etli, ince kabuklu, ferahlatıcı, tatlı, egzotik bir meyvedir. Meyve “pepino kavunu” olarak da bilinmektedir. İçinde tohum bulunmayan meyveler taze olarak bütün halde tüketilebilmektedir. Az olgunlaşmış meyveler mutfaklarda salata malzemesi olarak da kullanılmaktadır. Bitkinin biyoaktif bileşenleri ve çeşitli farmakolojik etkileri göz önüne alındığında işlevsel gıda olarak önemli bir potansiyel olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeplerle İspanya, İtalya, Çin dahil olmak üzere çeşitli ülkelerde pepino yetiştiriciliğini arttırmaya yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Ülkemizde de uzun yıllardır bilinen meyvenin Antalya’nın Gazipaşa ilçesinde de üretimi yapılmaktadır (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Chan ve ark., 2024). Bitki ve meyvesi Şekil 6.25’te gösterilmektedir.

Şekil 6.25 Pepino Bitkisi ve Meyvesi

Bitkinin meyvesi ve yapraklarıyla yapılan çalışmalarda polifenoller, özellikle kuersetin ve C vitamini gibi biyoaktif bileşikler elde edilmiş ve bunların, serbest radikalleri temizleme ve serbest radikal hasarına karşı etkili bir şekilde koruma gibi önemli antioksidan özellikleri gösterilmiştir. Dahası, bu aktif bileşenler, proinflamatuvar

sitokinlerin ve enzimlerin ekspresyonunu inhibe ederek pepinoya antiinflamatuvar özellikler sağlamakta böylece nitrik oksit üretimini azaltıcı etkileri de bulunmaktadır. Pepinodaki kuersetin gibi aktif bileşikler, insülin duyarlılığını iyileştirerek ve insülin direncini engelleyerek anti-diyabetik etkilerle de ilişkilendirilmiştir. Ek olarak, kanser hücrelerini seçici olarak hedeflemede umut verici sonuçlar da elde edilmiştir. Birçok tıbbi özelliği bulunan bitkinin yapraklarının da sulu özütünün antioksidan, anti-obezite, antidiyabetik ve anti-inflamatuvar etkilere sahip olduğu belirtilmektedir. Bu özütün ayrıca endoplazmik retikulum stresini azaltabileceğini, palmitik asit kaynaklı lipotoksisiteye karşı koruyabileceğini, apoptozu engelleyebileceği ve insülin duyarlılığını iyileştirebileceği gösterilmiştir. Bu çalışmalara karşın pepino meyvesi yapraklarına kıyasla yüksek besin değeri ve lezzetiyle daha tüketilebilir bir besin olma özelliğine sahiptir (Chan ve ark., 2024).

6.5.2.28. Ağaç kavunu (*Citrus maxima*)

Asya, Afrika ve Avustralya'nın bazı bölgelerinde "pomelo" olarak da bilinen "pummelo" veya "shaddock"; *Rutaceae* ailesine ait, turunçgil çeşitleri arasında en büyük meyvelerden biridir. Ülkemizde de "ağaç kavunu", "şadok" isimleriyle bilinmektedir. Diğer turunçgil türleriyle farklı yetiştirme ve melezleme yoluyla üretimi nedeniyle, birçok ülkede farklı çeşitlerin geliştirilmesi söz konusudur. Antalya'nın Gazipaşa ilçesi gibi ülkemizin ılıman bölümlerinde yetiştirilebilmektedir. Meyve esas olarak Güneydoğu Asya olmak üzere dünyanın diğer bölgelerinde de popülerliğe sahiptir ve artık mandalina, portakal, greyfurt ve limonla birlikte en çok yetiştirilen ve tüketilen turunçgillerden biri olarak kabul edilmektedir (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Sharma ve ark., 2024). Bitki ve meyvesi Şekil 6.26'da gösterilmektedir.

Şekil 6.26 Ağaç Kavunu Bitkisi ve Meyvesi

Greyfurtun başlıca atası olarak kabul edilen pomelo meyvesi, 10-30 cm genişlikte çap ve çeşidine bağlı olarak yaklaşık 1-3 kg ağırlığında olabilmektedir. Diğer

turunçgiller gibi yüksek düzeyde C vitamini içeriğine sahiptir. Meyve suyunda yüksek miktarda sitrik asit bulunması pomeloya keskin bir tat ve lezzet verir. Pomelo suyunun popülerliği hoş ve ferahlatıcı lezzetinden kaynaklanmaktadır. Genel olarak dış görünüş olarak greyfurta benzeyen sarı, yeşil renkli kalın kabuklar ve büyük iğ biçimli meyve suyu kesecikleriyle kırmızı, pembe ve beyaz renklerde olabilen meyve özünden oluşmaktadır. Dünya çapında bulunabilirliği sınırlı olan meyveye genellikle kış mevsimi boyunca erişim mümkün olmaktadır (Sharma ve ark., 2024).

Pomelo meyvesi esas olarak flavedo, albedo, segment kabuğu, posa, meyve suyu, çekirdek ve posa gibi farklı kısımlardan oluşur. Diğer kısımlar pomelo meyvesinin atık kısmı olarak kabul edilir. Pomelo; ekzokarp (flavedo, yeşil, kabuk), mezokarp (albedo, beyaz süngerimsi kabuk) ve endokarp (meyve posası) şeklinde 3 temel kısımdan oluşmaktadır. Meyvenin kabuğu dış tarafta ince bir epidermal tabaka (flavedo) ve pektin ve uçucu yağlar içeren yağ kesecikleriyle kaplı bir kütikülden oluşur. Bu yağ kesecikleri ve pektin ticari öneme sahiptir. Albedo veya süngerimsi tabaka pektinden oluşur ve parankimal hücrelere sahiptir. Pomelonun merkezi beyaz, süngerimsi dokudan oluşur. Pomelo meyveleri çiğ meyve olarak veya meyve suyu formunda tüketilir ve kabukları atık olarak atılır. Tüketimi sırasında meyvenin taze ağırlığının %40'ına kadarını oluşturan kabuk, albedo, çekirdek ve posa formunda çok fazla atık oluşmaktadır. Pomelo meyvesi antioksidan, antidiyabetik, anti-inflamatuar, antikanser, antimikrobiyal, antialerjik ve lipid metabolizması düzenlemesi gibi farklı sağlık etkileri ile bilinmektedir. Pomelo meyvesinin bu farklı sağlık yararları içerdiği polifenoller, flavonoidler, fenolik asitler, karotenoidler, triterpenoidler, fitosteroller, karbonhidratlar, kumarinler ve bazı çeşitli bileşenler dahil olmak üzere farklı biyoaktif bileşenlerin varlığından kaynaklanmaktadır. Flavononlar, pomelo meyvesindeki en önemli flavonoid sınıfıdır. Flavononlar altında, pomelo meyvesinin kabuğu, çekirdeği, posası ve suyu kısmı hesperetin, hesperidin, naringenin, narirutin, naringin, diosmin, eriocitrin ve hesperidin'den oluşur. Pomelo meyvesinde baskın flavononlar hesperedin ve naringenidir. Flavonlar, flavonoidler altında ikinci en önemli sınıftır. Apigenin, luteolin ve tangeretin, pomelonun kabuğu ve suyu kısmındaki farklı flavonlardır. Pomelo meyvesinin flavonolleri, pomelonun kabuğunda ve suyu kısmında bulunmakta, kuersetin ve kaempferol bileşenlerini içermektedir. Flavonoidler pomelo meyvesinin hemen hemen tüm kısımlarında bulunur. Flavonoidlerin sağlık yararları arasında antidiyabetik, antialerjik, antikanser, antiinflamatuar, antimikrobiyal, antiproliferatif,

antioksidan ve antiinflamatuvar aktiviteler olduğu ifade edilmektedir (Sharma ve ark., 2024).

Pomelo meyvesi, flavonoidler ve fenolik asitler de dahil olmak üzere farklı polifenolik bileşikler içerir. Polifenoller, antiinflamatuvar, antioksidan, antimikrobiyal, antisinir ve anti-metabolik gibi potansiyel aktivitelere sahip başlıca fitokimyasal bileşenlerdir. Önemli miktarda naringin ve hesperidin, kafeik asit, P-kumarik asit, ferulik asit ve vanilik asit gibi çok çeşitli polifenolik maddeler içerir. Pomelo kabuğu ve segment kabuğundan bildirilen farklı fenolik asitler kafeik, klorojenik, ferulik, sinapik, vanilik asit ve p-kumarik asit olduğu gösterilmiştir. Karotenoidler pomelo meyvesinin kabuk kısmında bulunur. Karotenoidler sadece meyvelerdeki göz alıcı renkleri oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda immünomodölatör, antioksidan, anti-inflamatuvar, antikanser, antibakteriyel ve gastroprotektif aktiviteler de dahil olmak üzere biyolojik etkilere sahiptir. Sarıdan kırmızıya kadar değışen renklerde yaklaşık 115 farklı karotenoid olduğu tahmin edilmektedir. Pomelo kabuğunda bulunan farklı karotenoidler α -karoten, β -karoten, lutein, zeaksantin, β -kriptoksantin ve roseosiddir. Pomeloya ayırt edici kırmızı, pembe ve beyaz rengini veren pigmentler veya renk koruyucu maddeler kabuğun hücre duvarlarında bulunur. Karotenoidler, pomelo meyvesinin meyve özüne ve kabuğuna altın sarısı ila pembe veya kırmızı renklerden sorumludur. Kırmızı ve pembe etli pomelolar, beyaz etli çeşitlere kıyasla daha yüksek miktarda karotenoid içerir. Pomeloda bulunan karotenoidlerin; en fazla lutein olmak üzere, α -karoten ve β -karoten olduğu tespit edilmiştir. Limonoidler, kabuğun flavedo yağ bezleri kısmında bulunur. Limonoidler içerdđi bildirilen diğerk pomelo meyvesi kısımları çekirdek, posa ve albedodur. Pomelo meyvesinde bulunan farklı limonoidler metil nomilinat, limonin, nomilin, izoobakunoik asit, obakunoik asit, izolimonik asit ve ichigandır. Pomelo meyvesi suyu, limonin ve nomilin bileşiklerinin varlığı nedeniyle acıdır. Pomelo meyvesindeki limonoidlerin varlığı antikanser, sitotoksik, antioksidan, antiinflamatuvar, antibakteriyel ve antihelmintik aktiviteler sağladđı belirtilmektedir (Sharma ve ark., 2024).

Pomelo meyvesinden elde edilen birkaç fitosterol β -sitosterol, kampesterol, daukosterol ve stigmasterol olarak bildirilmektedir. Bu fitosteroller, pomelonun kabuğunda ve segment kabuğunda bulunur ve antioksidan, anti-inflamatuvar, anti-kanser ve anti-inflamatuvar aktivitelere katkıda bulunmaktadır. Fitosteroller ayrıca bağırsaklar tarafından emilen ve kan kolesterol seviyelerinin düşmesine neden olmalarıyla antihiperkolesterolemik özellik de göstermektedir. Pomelo meyvesinin farklı

kisimlerinde bulunan karbonhidratlar arasında glikoz, fruktoz, maltoz, sakaroz, eser miktarda mannoz, maltoz, heptuloz ve galaktoz bulunur. Bu karbonhidratlar kabuk, meyve suyu ve posa kisimlerinde bulunur. Bunlar dogal sakkaritler, toksik olmayan, biyolojik olarak parçalanabilir, biyomedikal ve farmasötik kullanımlar için avantajlara sahip olarak kabul edilmektedir. Pomelo meyvesinde bulunan karbonhidratların yönlendirdiği biyolojik aktiviteler antibakteriyel, antifungal, antioksidan, antialerjik, anti-epileptik ve anti-inflamatuar aktiviteler olarak belirtilmektedir. Kumarinler, pomelo meyvesinde yüksek miktarlarda bulunan bir diğ er ikincil metabolit grubudur. Pomelo meyvesinden bildirilen farklı kumarinler limettin, izopimpinellin, auraptin, 7-izopenteniloksikumarin ve izoauraptendir. Pomelo meyvesinin tüm meyvesi ve perikarp kısmı 17'ye kadar farklı kumarin içerir. Kumarinler çoğunlukla pomelo meyvesinin kabuğ unda ve kabuk segmenti kısmında bulunur. Pomelonun kabuk kısmında, yağ keselerinde bulunurlar. Anti-inflamatuar, hepatoprotektif ve antitümör aktiviteleriyle bilinmektedir (Sharma ve ark., 2024).

Pomelo meyvesinde; flavonoidler, fenolikler, karotenoidler, kumarinler, karbonhidratlar, limonoidler dışında diğ er çeşitli bileşikler de bildirilmiştir. Bileşikler arasında α -tokoferol, askorbik asit, klorofiller, desil asetat, malonik asit, fumarik asit, süksinik asit ve sitrik asit bulunur. Bu bileşiklerin pomelo meyvesinin kabuğ unda, segment kabuğ unda, suyunda ve posasında bulunması hipoglisemik, antimikrobiyal, antioksidan, anti-inflamatuar ve kanser karşıtı aktiviteler gibi sağlık yararlarına katkıda bulunduğ u gösterilmiştir. Sonuç olarak pomelo meyvesinin besinsel faydaları, biyoaktif elementleri ve sağlık yararları göz önüne alındığında; insan sağlığı açısından büyük öneme sahip olduğ u, tüketimini arttırarak sağlık avantajlarından daha fazla yararlanılması gerektiğ i değerlendirilmektedir (Sharma ve ark., 2024). Meyvenin farklı kısımlarına ait besin değ erleri Tablo 6.10'da yer almaktadır.

Tablo 6.10 Pomelo meyvesinin farklı kısımlarının besin değ erleri (Değ erler 100 g içindir.)

Beslenme yönleri	Bütün pomelo meyvesi	Posalı etli kısım	Meyve suyu
Enerji (Kalori)	231	164	159
Nem (%)	82-94	83.3	79.57
Kül(g)	3.14	1.15	0,73
Protein(g)	0,7-2,0	1,86	1,76
Karbonhidrat(g)	3-12	21.34	16.79
Yağ(g)	0,05-0,5	0,96	0,83
A vitamini(g)	20-30	8.16	7.34-7.85
B vitamini(g)	0,2-4,0	Yok	0,16
C vitamini(g)	30-43	24.34-26.12	26.36
E vitamini(g)	5.26	Yok	2.11
Tiamin (B1) (g)	0,034	0,014	0,010
Riboflavin (B2) (g)	0,027	Yok	Yok

Niacin (B3) (g)	0,22	0,18	0,14
Piridoksin (B6) (g)	0,036	0,028	0,026
Potasyum(g)	150-225	104	98.32
Sodyum(g)	0,38	0,10	0,12
Kalsiyum(g)	21-30	14.5	13.26
Fosfor(g)	20-27	18.9	18.96
Magnezyum(g)	21.9	19.40	19.23
Demir(g)	0,49	0,46	0,38
Çinko(g)	0,11	0,10	0,09
Bakır(g)	0,12	0,05	0,02
Manganez(g)	0,08	0,01	0,01-0,02
Selenyum (µg)	1.61	1.30	1.26

Kaynak: Sharma ve ark., 2024.

Pomelonun bütün meyvesi besinsel özellikler sağlar ve metabolik sendrom, kardiyovasküler sorunlar, nörodejeneratif hastalık, tip 2 diyabet ve kanser gibi çeşitli hastalık riskini azaltır. Flavedo olarak da bilinen pomelonun kabuğu kısmı, diyabet, akciğer hastalığı, kanser, nefropati, kardiyovasküler hastalık ve nörodejeneratif hastalık gibi hastalıklarla mücadele eder. Pomelo meyvesinin flavedo kısmı, astım karşıtı etkiye, sinir sistemini rahatlatıcı etkiye sahiptir ve baş ağrıları, ishal, kusma, göz rahatsızlıkları ve karın problemlerini tedavi etmek için kullanılır. Pomelonun kabuk kısmında bulunan lif, günlük olarak diyetle tüketildiğinde kalp krizi riskini azaltır. Kabuk kısmında bulunan limonen, diş ağrısının giderilmesi, sindirim sorunlarının üstesinden gelinmesi, baş ağrıların ve vücudun farklı bölgelerindeki ağrıların giderilmesi gibi sağlık yararlarına atfedilir. Pomelonun meyve kısmı kardiyotonik olarak etki eder ve astım, öksürük, hıçkırık, cüzzam, epilepsi ve zihinsel bozukluk gibi hastalıklara karşı kullanılır. Meyve kısmı, kan kolesterolünde ve trigliserit seviyelerinde azalmaya neden olan anti-hiperlipidemik özelliklerini tanımlamıştır. Pomelo meyvesinin kabuk kısmı kolera, epilepsi, öksürük gibi hastalıklara karşı ve ayrıca kanama tedavisinde kullanılır. Suyu, iştah açıcı, mide toniği, kalp uyarıcısı ve ayrıca uykusuzluk, boğaz ağrısı ve ateş için bir çare olarak etki göstermektedir. Sulu yaralara, akneye, osteoartrit ve küçük cilt rahatsızlıklarına karşı iyidir. Pomelo tohumları sinirsel sorunlar için yatıştırıcı olarak kullanılır. Meyve kabuğu yüksek miktarda aktif bileşen ve antioksidan içerir. Pomelo meyvesinde bulunan aktif bileşenler, çok çeşitli sağlık iyileştirici etkiler için doğrudan veya dolaylı olarak güvenilirdir. Pomelo çeşitli fitokimyasallar ve diğer temel besinlerle donanmış olmasına rağmen, bu meyve çok büyük boyutlu olması, acı meyve suyu ve kalın kabuklardan oluştuğu için diğer türlere kıyasla hala yeterince kullanılmayan bir tür olarak kabul edilmektedir (Sharma ve ark., 2024).

6.5.2.29. Litchi/Liçi (*Litchi chinensis* Sonn.)

Asıl kökeni Çin olmakla birlikte dünya çapında 20'den fazla ülkede yaygın olarak yetiştirilen, yüksek ticari değere sahip tropikal ya da subtropikal bir bitkidir. Sapindaceae ailesinden olan, 10-15 metreye kadar uzayabilen, yavaş büyüyen, herdem yeşil bir ağaç türüdür. Bitki yenilebilen meyveleri için yetiştirilebildiği gibi süs ağacı olarak da yetiştirilebilmektedir. Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde de yetişebilmektedir. Liçi, ilkbaharda yeşilimsi beyazdan sarıya kadar değişen kümeler halinde çiçekler açar. Liçi meyveleri yaz aylarında yuvarlak kalp şeklinde 2-30'luk kümeler halinde görülür. Meyvesi ortalama 3-4 cm çaplarındadır. Beyaz etli bir kısım, etli kısmı ortaya çıkarmak için ise soyulan kırmızı, ince, siğil benzeri bir dış kabukla kaplıdır. Yenilen etli kısım tohumdan ve kabuktan kolay bir şekilde ayrılır. Kabuk ve çekirdeği tüketilmemelidir. Meyvenin içi yarı saydam, beyaz renkte, belirgin tatlı ve ekşi bir tada, üzüm benzeri bir kıvama sahiptir. Taze veya işlenmiş olarak tüketilebilen meyve; lezzetli tadı, çekici rengi ve yüksek besin değerleriyle çok popüler meyvelerden biri haline gelmiştir. Taze meyve olarak tüketiminin yanında mutfakta salata ve soslarda, dondurma, jöle, şurup, reçel ve şarap yapımında kullanılmaktadır. Çin ve Florida'da üretilen liçi balı, liçi ağaçlarının yakınındaki kovanlardan elde edilmektedir (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Bishayee ve ark., 2024; Zhao ve ark., 2020).

Liçinin farklı dokuları biyoaktif bileşikler bakımından iyi kaynaklar olarak gösterilmektedir. Liçi yaprağı ve perikarpında büyük miktarda flavonoid ve lignan tespit edilmiştir. Bunların yanında, hücre içi antioksidan aktiviteye ve antikanser aktiviteye sahip biyoaktif bir kimyasal olan sinamtanin B1 içeriği de tespit edilmiştir. Liçinin meyvesi de güzel bir tada ve yüksek besin değerine sahiptir. Bu meyve için hepatoprotektif aktivite, antiapoptotik aktivite ve antioksidan aktivite gibi bir dizi farmakolojik etki bildirilmiştir. Meyvede fenolikler gibi ikincil metabolitlerin seviyeleri çok düşük olmasına rağmen içerdiği polisakkaritler önemli sağlık yararlarının sebebi olarak ifade edilmektedir. Polisakkaritlerin, gastrointestinal hastalıkları önlediği iyi belgelenmiş olan diyet liflerinin ana bileşenini oluşturduğu bilinmektedir. Bazı polisakkaritler klinik kanser tedavisinde bağışıklık düzenleyici olarak da kullanılmaktadır. İmmünmodülasyon yeteneği ve gastrointestinal mikroçevrenin iyileştirilmesi, polisakkaritlerin genel olarak bilinen iki biyoaktivitesi olarak gösterilmektedir. Glukanlar, lenfosit çoğalmasını iyileştirebilmekte ve oral insan çalışmalarında ülser şiddetini azaltabilmektedir. Birçok meyvenin ana bileşeni olan

polisakkaritler, liçinin de sağlık yararlarında temel bileşenlerden birisi olarak ifade edilmektedir (Yang ve ark., 2016; Zhao ve ark., 2020).

Taze liçide yaklaşık 64 kcal/100 g enerji, 0,68-1 g/100 g protein, 0,3-0,58 g/100 g yağ, 13,31-16,4 g/100 g karbonhidrat ve 0,23-0,4 g/100 g lif bulunmaktadır. Ayrıca önemli miktarda kalsiyum, fosfor, potasyum, tiamin, C vitamini, demir, sodyum, nikotinik asit ve riboflavin içermektedir. Bütün liçi meyveleri bu besin değerleriyle sadece bir gıda kaynağı olarak değil aynı zamanda tıbbi amaçlarla da kullanılmıştır. Geleneksel Çin tıbbında ilaç olarak liçi, yüzyıllardır mide ülseri, diyabet, öksürük, ishal ve dispepsiyi tedavi etmek ve bağırsak kurtlarını öldürmek için kullanılmıştır. Çalışmalar, bütün liçi meyvelerinin antioksidan, hipoglisemik, hepatoprotektif, hipolipidemik ve antiobezite aktiviteleri gösterdiğini ve antikanser, antiaterosklerotik, hipotansif, nöroprotektif ve immünomodülatör aktiviteler gösterdiğini bildirmektedir. Liçinin sağlık yararları, aralarında polisakkaritlerin ve polifenollerin çeşitli yararlı özelliklere sahip olduğu kanıtlanmış olan çok çeşitli besin bileşenlerine atfedilmiştir. Liçi polisakkaritlerinin ve polifenollerinin çeşitliliği ve bileşimi biyolojik aktiviteleri üzerinde hayati etkilere sahiptir. Liçi bitkisinin tüm kısımlarının genel antioksidan aktiviteye sahip olduğu gösterilmiştir. Yapraklar hepatoprotektif, antiinflamatuvar ve analjezik aktivite gösterir. Meyvesi antiinflamatuvar ve antiviral aktiviteye sahiptir. Posası hepatoprotektif özelliklere sahiptir ve tohumu antimikrobiyal aktiviteye sahiptir. Liçi çiçeğinin su özütü antiobezite etkileri gösterilmiştir. Liçiden elde edilen çeşitli fitokimyasallar ve özütler kardiyovasküler hastalık, malignite ve inflamasyonu tedavi etmek için kullanılmıştır. Ek olarak, liçi meyvesi ve tohumları antiplatelet, antibakteriyel ve diüretik aktivitelere sahiptir. Hindistan'da boğazla ilgili sorunları tedavi etmek için kabuğu ve köklerinin kullanımı da yer almaktadır. Bu yararlarına ek olarak, taze liçi ve ürünlerini tüketmenin bazı kişilerde pruritus, ürtiker, dudakların şişmesi, boğazın şişmesi, dispne veya ishal gibi bazı olumsuz reaksiyonlara yol açabildiği bildirilmiştir. Bu olumsuz etkiler muhtemelen meyvedeki anafilaktik ve inflamatuvar reaksiyonlara neden olabilen çözünür proteinlerden kaynaklanmaktadır (Bishayee ve ark., 2024).

6.5.2.30. Kırmızı çerimoya (*Annona spinescens*):

Dünyanın farklı subtropikal bölgelerinde, özellikle Kuzey Peru, Güney Amerika ve Güney Ekvador'un orman kesimlerinde bulunan (And Dağları'na özgü) tropikal bir meyve türüdür. Tayvan, İspanya ve İtalya'nın güneyinde de yetiştirilen subtropikal bir

meyve ağacı olan bitki Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde de yetiştirilmektedir. Çerimoya, *Annona cherimola* bitkisinin meyvesidir. Meyve genellikle küçük bodur ağaçları ile bilinmektedir. Ağaç ortalama 7 metre boylarında, ufak gruplar halinde 6 yapraklı 2-3 cm'lik sarı, kahverengi tabanlı, mor benekli çiçeklere sahiptir. Meyveleri ise hafif oval, 10–20 cm uzunluğunda, 7–10 cm çapında ve olgunlaşınca yumuşaktır. Tüm *Annona* türlerinin en iyi meyvesi ve dünyanın en seçkin, lezzetli, tropikal meyvelerinden biri şeklinde değerlendirilmektedir. Öyle ki Mark Twain bile bir zamanlar meyveyi "lezzetin kendisi" olarak tanımlamıştır. Çerimoyanın geçmişinin MÖ 1200'lere dayandığı, İnka İmparatorluğu zamanlarında yetiştirildiği bilinmektedir. Antropolojik kanıtlar meyvenin İnkaların diyetlerinde aktif bir bileşen olduğunu göstermektedir. Meyvesinin yenilebilir etli kısmı kremi beyaz, yumuşak muhallebi kıvamında, sulu, tatlı ve çok hoş kokulu olarak tarif edilmektedir. Lezzeti zengin ve aromatik; muz, çilek, çarkıfelek meyvesi, papaya ve ananasın bir karışımına benzeyen bir tat ve hafif asidik karışımı şeklinde ifade edilmektedir. Meyvenin içindeki posadan kolaylıkla ayrılabilen koyu kahverengi tohumları ise toksik özellikte olup tüketilmemektedir (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Barreca ve ark., 2011).

Literatürde, cherimoya yüksek miktarda su, karbonhidrat, protein ve düşük yağ içeriğine sahip bir meyve olarak tanımlanmaktadır. Meyve içerdiği çerimolin, çerinonain, kauranes, lignanlar, amidler, asetojeninler, laktam amid, purinler, steroidler, alkaloidler, *p*-kinon, benzenoidler ve poliamin gibi sağlık geliştirici bileşikler açısından zengin olmasıyla da ticari olarak önemi artan popüler bir meyvedir. Taze halinin yaklaşık %15'i şekerdir ve 100 gramı 60 kaloridir. 100 gram meyvede yaklaşık 20 mg C vitamini ayrıca B1, B2, B3, B6, A vitaminleri; kalsiyum, demir, fosfor gibi çeşitli mineraller de bulunmaktadır. Çerimoya meyvesi; cilt, saç, tırnak, diş eti, diş ve kemik sağlığının korunmasında oldukça yararlıdır. İçerdiği A vitamini sayesinde idrar ve solunum yolları enfeksiyonlarında vücut bağışıklığına olumlu etkileri gösterilmiştir. Yine içerdiği B2 vitamini ile migren türü baş ağrıların giderilmesinde, iştah arttırmada ve hazım kolaylaştırıcı olarak da yararlanılmaktadır. Birçok *Annonaceae* türü halk hekimliğinde bağırsak hastalıklarının antiparaziter, antimikrobiyal veya antitümöral tedavisi için kullanılmaktadır. Ayrıca mide ağrısı ve pankreas ülseri gibi sindirim bozuklukları için de etkili olduğu bilinmektedir (Barreca ve ark., 2011).

Araştırmalarda meyvenin posasında bulunan biyoaktif bileşiklere odaklanılmıştır. Çerimoya, çoğu meyve gibi, biyoaktif olarak kabul edilen doğal bileşiklerin önemli bir kaynağıdır. Yenilebilir kısmında polifenoller, tokoferoller,

fitosterol, diterpener ve triterpenler gibi bileşikler tanımlanmıştır. Bu bileşenler, farklı biyolojik aktivitelerle ilişkilendirilmiştir. İçerdiği A, C ve E vitaminleri, polifenoller gibi antioksidan içerikler sayesinde yüksek ORAC değerine sahiptir. Oksidatif stresin sebep olduğu kanser ve kalp hastalığı gibi kronik hastalıklardan korunmada etkilidir. Ayrıca egzersizden sonra stresi azaltmada antioksidanların yararları gösterilmiştir. Bu meyveye olan ilgi, bitkilerde ikincil metabolitler olarak hareket eden poliketidler olan asetojeninlerin yüksek konsantrasyonu nedeniyle de artmıştır. Araştırmalar, asetojeninlerin özellikle meme, pankreas, prostat ve kolon kanseri hücrelerinde sitotoksik, anti-inflamatuar ve anti-tümör aktivitelerinin indüklenmesi de dahil olmak üzere yararlı etkilere sahip olduğunu doğrulamıştır. Ayrıca zengin içeriği ile bitkinin farmasötik veya nutrasötik ajanlar geliştirmek için kullanılabileceği öngörülmektedir (Barreca ve ark., 2011).

6.5.2.31. Arcodactylis Buda'nın eli (*Citrus medica* var.)

Citrus cinsine, Rutaceae ailesine (turunçgiller) ait bitki, *Citrus medica* L.'nin bir çeşididir. Ana üretim alanları Çin'in güney eyaletleridir. Parmak şeklindeki görünümünden dolayı “parmaklı ağaç kavunu”, “Buda'nın eli” ve “parmak limonu” gibi isimlerle anılmaktadır. Diğer turunçgiller gibi ılıman iklim bölgelerinde yetiştirilebilmektedir. Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde de üretilen, limona benzer yapılı ağaç, yediveren türde, yaz boyunca çiçekli olabilen bir bitkidir. Meyvesi kışa doğru olgunlaşmaktadır, limon benzeri sarı renkli ve hoş kokuludur. Meyvenin iç kısmı ise beyaz renkli, sıkı ve gevrek yapılıdır. Çekirdeksiz olduğu için dilimlemesi kolaydır. İnce kabukları ile tüketilebilen meyvenin tatlımsı, aromatik ve asidik bir lezzeti vardır. Taze şekilde salatalara eklenebildiği gibi tatlı, turşu, marmelat, şurup, reçel, karbonatlı içecekler, alkollü içecekler gibi birçok katma değerli ürün üretiminde de dünyada yaygın şekilde kullanılmaktadır. Bu da sağlıklı işlenmiş ürünler geliştirmede önemli bir hammadde olabileceğini işaret etmektedir (Chhikara ve ark., 2018; Gazipaşa Belediyesi, 2024). Buda'nın Eli bitkisi ve meyvesi Şekil 6.27'de gösterilmektedir.

Şekil 6.27 Buda'nın Eli Bitkisi ve Meyvesi

Bitkinin tüm kısımları çeşitli biyoaktif bileşenlere sahip, kullanımı yeterince yaygın olmayan bir türdür. Mevcut başlıca biyoaktif bileşikler, izo-limonen, sitral, limonen, fenolikler, flavononlar, C ve E vitaminleri, pektin ve heteropolisakkaritler gibi diyet lifleri, linalool, dekanal, nonanal, neolignanlar, flavonoidler, kumarinler, terpenoidler, glikozitler ve diğer biyoaktif maddeler olup bunların çeşitli sağlık yararları bilinmektedir. Bu biyoaktif bileşenlerin belirli hastalıklardan sorumlu yıkıcı süreçleri önleme veya tersine çevirme potansiyel etkisi, farklı araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Meyvenin farmakolojik çalışmalarla kanıtlanmış çok sayıda nutrasötik faydası bulunmaktadır. Bunlar; antidepresan, antibakteriyel, antikanser, yaşlanma karşıtı, antikataral, kılcal koruyucu, anti-hipertansif, diüretik, antibakteriyel, antifungal, antihelmintik, antimikrobiyal, analjezik, güçlü antioksidan, antikanser, antidiyabetik, östrojenik, antiülser, kardiyoprotektif ve antihiperglisemik etkiler şeklinde ifade edilmiştir. Sağlık yararlarının uçucu yağlar ve flavonoidlerle yakından ilişkili olduğu genel olarak doğrulanmıştır. Uçucu yağlar ve flavonoidlerin yanı sıra, parmak limonundaki polisakkaritler de önemli biyoaktif bileşenlerdir. Polisakkaritlerin antioksidan ve immün düzenleyici aktiviteden sorumlu bileşenler olduğu bildirilmiştir. Çin'de geleneksel olarak kullanılan, değerli, doğal bir ilaçtır. Geleneksel Çin tıbbında karaciğeri baskılama, mide rahatsızlıklarında, balgam söktürücü olarak, hipertansiyon, trakeit, solunum yolu enfeksiyonları, anjiyokardiyopati ve astım gibi birden fazla kronik hastalığı tedavi etmek için kullanılan yardımcı, doğal, bitkisel bir ilaç olarak kullanılmıştır. Anti-inflamatuar ve anti-oksidatif aktiviteye sahip bir ilaç olarak kullanılan parmak limonu, yenilebilir ve tıbbi özellikleri nedeniyle o bölgelerde yaygın olarak kullanılmaktadır (Chhikara ve ark., 2018; Luo ve ark., 2022).

6.5.2.32. Bektaşı üzümü (*Ribes uva-crispa*)

Avrasya'nın ılıman bölgeleri, Kuzey Amerika, Afrika'nın kuzeybatı kısmı ve And Dağları'na özgü yaprak döken çok yıllık çalı formunda bir bitki çeşididir. Grossulariaceae ailesindeki tek cins olup yaklaşık 150 ila 200 bilinen türden oluşan *Ribes* türlerinin siyah, beyaz, kırmızı ve yeşil türleri bulunmaktadır. “Frenk üzümü” olarak da adlandırılmaktadır. Dünya çapında popüler, küçük taneli Bektaşı Üzümü Avrupa ve Asya'da popüler ve eskiden beri bilinen, yaygın tüketilen ve sevilen bir meyvedir. Ekolojik olarak uyumlu olması sebebiyle baskın yetiştirilen, yüksek verimli türlerdendir. Ülkemizde de yetiştirilen bu tür, Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde de yetişmektedir. Üretimi kolaylığının yanı sıra sağlık yararları ile de üretimi yaygınlık

kazanmıştır. Hafif ekşi tattaki meyveleri tamamen olgunlaştıktan sonra tüketilmelidir. Taze meyve olarak tüketilebildiği gibi meyve suyu, şarap, reçel, tatlı ve pasta yapımında da kullanılmaktadır (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Sun ve ark., 2023). Bektaşı üzümü bitkisi ve meyvesi Şekil 6.28’de gösterilmektedir.

Şekil 6.28 Bektaşı Üzümü Bitki ve Meyvesi

Meyvedeki başlıca fenolik bileşikler kuersetin türevleri (siyah frenk üzümü ve yeşil bektaşı üzümü) ve klorojenik asit (kırmızı frenk üzümü ve kırmızı bektaşı üzümü) olarak ifade edilmektedir. İçerdiği antosiyaninler, polifenoller, fenolik asitler ve flavonoidler gibi çok işlevli biyoaktif metabolitler ile antidiyabetik, antineoplastik, antitümör, antikardiyovasküler ve antinörodejeneratif işlevlerde rol oynayan potansiyel antioksidan, antiinflamatuvar ve antibakteriyel biyoaktivitelerle ilişkili oldukları bildirilmiştir. Büyük ekonomik önemlerine ve sağlık potansiyellerine rağmen, tür yeterince yaygın olmadığı gibi bugüne kadar Ribes türleri üzerinde çok az araştırma yapılmıştır (Da Silva Pinto ve ark., 2010; Sun ve ark., 2023).

6.5.2.33. Kırmızı Frenk Üzümü (*Ribes rubrum*)

Bektaşı üzümü ailesindeki Ribes cinsinin en bilinen üyelerinden biridir. Batı Avrupa'ya özgü olmasına rağmen birçok bölgede yaygın olarak yetiştirilmektedir. Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde de yetiştirilebilmektedir. Ortalama 1-2 m boylarında, çalı formunda bir bitki türüdür. Olgunlaştıkça, kırmızı frenk üzümü meyvesinin ekşi tadı biraz tatlılaşmakla birlikte yine de ekşimsidir. Meyve genellikle çiğ olarak veya mevsiminde salatalarda, garnitürlerde ve içeceklerde kullanılmaktadır. Bunun yanında reçellerde ve pişmiş yemeklerde de kullanılabilir (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Cvetković ve ark., 2021).

Kırmızı frenk üzümü meyveleri ve suyu; besin ve sağlık yararları nedeniyle oldukça değerli bir türdür. Çok çeşitli besin maddeleri (karbonhidratlar, vitaminler, mineraller, organik asitler) ve antioksidan bileşenler (polifenoller ve C vitamini) içeriği ile dikkat çekmektedir. Meyve 56 kcal/100 g enerji sağlamakla birlikte zengin bir C

vitamini (günlük gereksinimin yaklaşık %49'unu sağlar) ve önemli bir K vitamini (günlük gereksinimin yaklaşık %10'unu sağlar) içeriğine sahip değerli bir besin olarak ifade edilmektedir. Ayrıca yüksek α -glukozidaz, α -amilaz ve ACE inhibitör aktivitelerine sahiptir. Bu yönüyle; tip 2 diyabetin erken evrelerinde genel diyetin tamamlayıcı bir ögesi olarak potansiyel antidiyabet ve antihipertansiyon işlevselliğine sahip iyi bir besin olabileceği öngörülmektedir. İçeriğinde 65 kadar farklı fenolik bileşik tespit edilmiştir. Bu içerikler olgunlaşmanın son ayında artar. Kırmızı frenk üzümü suyundaki yirmi beş ayrı polifenol ve diğer azot içeren fitokimyasallar, insan dilinde algılanan büzücü, ekşi tat profiliyle bilinmektedir (Cvetković ve ark., 2021; Da Silva Pinto ve ark., 2010). Benzersiz rengi, aroması, tadı, mineraller ve vitaminler açısından zengin içeriğiyle bu bitki, işlevsel gıda ve nutrasötik kaynaklardan biri olarak gösterilmektedir (Cvetković ve ark., 2021).

Şekil 6.29 Kırmızı Frenk Üzümü ve Meyvesi

6.5.2.34. Bal yemişi/Honeyberry (*Lonicera caerulea*)

Kanada, Japonya ve Rusya dahil olmak üzere kuzey yarımküre ülkelerinin boreal(kuzey) ormanlarına ve alçak, nemli bölgelerine özgü yenilebilir mavi renklerdeki meyvesiyle bilinen çalimsı bir bitki türüdür. Bitki, aynı cins içindeki dekoratif hanımelleriyle yakın akraba olan Caprifoliaceae ailesinin bir üyesidir. “Haskap”, “mavi hanımeli”, “tatlı meyveli/yemişli hanımeli”, “sinek hanımeli” ve “mavi sinek hanımeli” gibi yaygın adlarla da bilinmektedir. Haskap, diğer alt türlerin de yetiştiği Japonya'nın kuzey adalarındaki yerli Ainu halkı tarafından kullanılan bir isimdir. Onlar için kullandıkları kelime olan "Haskaps", "Yenilebilir Mavi Hanımeli" anlamına gelmektedir. Geniş iklim koşullarına adaptasyon yeteneğine sahip olabilmesi sebebiyle değişik bölgelerde meyve ve süs bitkisi olarak üretilebilmektedir. Ülkemizde de yetiştirilen bitki, Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde de yetiştirilmektedir (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Negreanu-Pirjol ve ark., 2023).

L. caerulea, kışın -40 °C'ye kadar ve yazın 35 °C'ye kadar sıcaklıklara dayanabilen, dona dayanıklı bir bitkidir. Bitki, güneşli yerleri tercih eden ışıgı seven bir türdür. Genellikle ilkbahar aylarında çiçek açmakta ve meyveleri de yaz mevsiminin başlarında olgunlaşmaktadır. Meyveleri oval veya ters yumurtamsı bir şekle sahiptir. Ortası bombeli, koyu mavi renkli, özle kaplı, çeşidine bağlı olarak ortalama 0,7-1,3 g ağırlığında ve 2 cm uzunluğa sahiptir. Meyvesi yumuşak, sulu ve tatlı tadıyla tarif edilmektedir. Lezzetinin yanı sıra önemli besin içeriği ile “süper gıda” olarak nitelendirilmektedir. Taze meyve şeklinde tüketiminin yanında reçel, jöle, meşrubat ve şekerli infüzyonlar şeklinde işlenmiş olarak, ayrıca fermantasyon yoluyla işlenmesi ile de şarap üretiminde kullanılmaktadır (Negreanu-Pirjol ve ark., 2023). Bitki ve meyvesi Şekil 6.30’da gösterilmektedir.

Şekil 6.30 Bal Yemişi/Honeyberry Bitkisi ve Meyvesi

Geleneksel tıp uygulamalarında yüzlerce yıldır ateş düşürücü, iltihap giderici etkileriyle ve sindirim, oftalmolojik ve kardiyovasküler rahatsızlıkların tedavisinde kullanılmıştır. Çalışmalarda *L. caerulea* meyvelerinin yüksek C vitamini ve fenolik içeriğinden kaynaklanan antioksidan etkisi en dikkat çeken özellikleri olarak gösterilmektedir. *L. caerulea*'nın böğürtlen veya çilek gibi daha yaygın olarak tüketilen renkli meyvelerden üç ila beş kat daha yüksek antioksidan aktivite gösterdiği gösterilmiştir. Askorbik asit içeriği 30,5 ila 186,6 (ortalama 53,5) mg/100 g arasında değişmektedir. Bazı yazarlara göre de 85–300 mg/kg ve hatta 1860 mg/kg kadar C vitamini içeriği bildirilmektedir. Önemli sağlık yararlarıyla bilinen meyvelerde bulunan en yüksek değerler arasında olduğu ifade edilmektedir. Ek olarak, meyvelerinde 0,90–3,70 mg/kg aralığında E vitamini içeriği bildirilmektedir. Mineraller bakımından da özellikle demir, potasyum ve manganez en bol bulunan mineraller olarak gösterilmektedir. Honeyberry meyveleri zengin besin ve biyoaktif bileşiklerin kaynağıdır. Polifenoller, flavonoidler, antosiyaninler, mineraller, ayrıca insan sağlığını korumak için önemli olan biyoaktif özelliklere sahip ikincil metabolitler gibi doğal ve değerli fitonutrientlerin değerli bir kaynağı olarak gösterilmektedir. Toplam şekerler

meyve biyokütlesinin ortalama %7,20'sini oluşturur, baskın olanlar glikoz ve fruktozdur (her biri yaklaşık %3 oranında). Lipitler ise meyvenin sadece %1,5'ini oluşturur. Steroller, hidrokarbonlar ve alkoller de az miktarda bulunur. Meyve kütlesinin yaklaşık %15'i liftir, organik asitler ise %12'sini oluşturmaktadır (çoğunlukla sitrik ve malik asit). Bununla birlikte, meyvenin en önemli bileşeni, taze biyokütlenin yaklaşık %4'ünü oluşturan fenolik fraksiyonlardır. Polifenoller; fenolik asitler (hidroksisinnamik asitler, hidroksibenzoik asitler), izoflavonlar, flavonlar, flavonoller, flavanonlar, flavan-3-oller, antosiyaninler ve kalkonlar olarak sekiz alt gruptan oluşmaktadır. Bu bileşikler, serbest radikal aktivitesini nötralize etme yeteneğine sahip oldukları için çok önemli kabul edilmektedir. *L. caerulea* meyvelerinde bulunan fenolik bileşikler arasında fenolik asitler (kafeik, klorojenik ve neoklorojenik asitler), kateşinler ve flavonoidler (kuersetin) bulunmaktadır. Bununla birlikte, fenolik asit içeriğinin kültüre, yetiştirme koşullarına ve hasat zamanına göre değiştiği bulunmuştur. Fenolik asitler arasında klorojenik, kafeik ve ferulik asitler baskındır. Flavonoidler arasında kuersetin, kuersetin glikozitleri ve rutinozidler ile birlikte en bol bulunanlardır (antitümöral özellikleriyle bilinirler). Apigenin (antitümöral ve antiinflamatuvar), kateşin ve epikateşin de önemli bir fraksiyon oluşturur. Meyvelerdeki ana fenolik asit içeriği klorojenik asit olarak tespit edilmiştir. Klorojenik asit, insan diyetindeki ana polifenollerden biridir. Antioksidan, anti-inflamatuar, antihipertansif ve antikanser aktiviteler gibi birçok sağlık geliştirici özelliğe sahip olduğu bulunmuştur. Antosiyaninler, *L. caerulea* meyvelerinde bulunan diğer baskın bileşiklerdendir. Antosiyaninler, meyvelerin yoğun renginden sorumludur ve ayrıca antibakteriyel aktiviteleriyle bilinmektedir. Antosiyaninlerin toplam fenolik içeriğin %53,8'ini oluşturduğu ifade edilmektedir. Bu flavonoid sınıfından siyanidin ve glukozitleri (siyanidin-3,5-diglukozit) ve rutinozidler, peonidin ve glukozitleri (peonidin-3-glukozit), delfinidin, pelargonidin ve diğer antosiyaninler yakın zamanda tanımlanmıştır. En bol bulunanı, yaklaşık %79-92'yi temsil eden siyanidin-3-glukozittir. Yapılan çeşitli çalışmalarda, özellikle siyanidinin antioksidan özellikleri kanıtlanmıştır. Bu meyvede bulunan bir diğer fenol grubu proantosiyandinlerdir. Görüldüğü gibi bu meyve yüksek antosiyanin içerikleriyle dikkat çekmektedir (400 ila 1500 mg/100 g). En yüksek içerik meyvenin kabuğunda (4870 mg/kg) ve daha düşük içerik meyvenin etinde (309–791 mg/kg) bulunmuştur. Ek olarak iridoidler (bir monoterpenoid grubu), haskap meyvelerinde bulunan başlıca biyoaktif bileşik sınıflarından biri olmakla birlikte özellikle antitümöral, antibiyotik, hepato- ve nöroprotektif, hipotansif ve anti-inflamatuar etkileriyle bilinmektedir. Bu önemli bileşeni az sayıda meyvenin önemli

miktarlarda içerdiği bilinmektedir. Loganik asit haskapta baskındır, loganin ve loganin pentozidleri, sekologanin, sekoksiloganin, sweroside ve pentosil-sweroside gibi diğer iridoidler ise daha düşük oranlarda bulunmaktadır. Meyvenin iridoid içeriği ortalama 1200–2700 mg/kg olarak belirtilmektedir (Negreanu-Pirjol ve ark., 2023).

6.5.2.35. Yaban mersini/Blueberry (*Vaccinium sect. Cyanococcus*)

Asıl yetiştirilme alanları kuzey ülkelerin soğuk ve dağlık alanları olan, *Vaccinium* (Ericaceae familyası) yani üzümgillerden, çalı formunda, çok yıllık, çiçekli bir bitki türüdür. Ilıman iklimlere de adapte olduğu için yaygın üretim alanlarıyla ticari olarak da değerli meyveleriyle bilinmektedir. Ülkemizde özellikle Karadeniz'in yüksek rakımlı yörelerinde yetişen yabani türleri olmakla birlikte, ticari değeri sebebiyle bahçelerde de üretilmeye başlanmıştır. Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde de yetiştirilmektedir. Açık maviden mor renge kadar değişebilen renklerde, bezelye büyüklüğünde, hafif sertlikte, etli, tatlı-ekşi tatlarda, aromalı bir meyve olarak tarif edilmektedir. Taze meyve olarak tüketiminin yanında kurutularak, işlenerek reçel, dondurma, süt ürünleri, meyve suyu vb. yapımında ya da kek, ekmek birçok gıdaya eklenerek kullanılabilmektedir (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Wu ve ark., 2023).

Yaban mersini meyvelerinde ortalama %14 karbonhidrat, %0,7 protein, %0,3 yağ ve %84 oranlarında su içeriğinden oluşmaktadır. Yaklaşık 50-60 kcal enerji, ihmal edilebilir miktarda mikro besinler, temelde en çok manganez minerali, orta düzeyde C vitamini, K vitamini ve diyet lifi bileşenlerinden oluştuğu belirtilmektedir. Potansiyel biyolojik etki kaynakları olarak antosiyaninler, diğer polifenoller ve çeşitli fitokimyasal içerikleri gösterilmektedir. Popüler olarak "süper besin" olarak da adlandırılan bu ürünün pazar büyümesini yönlendiren en önemli özelliği ise içerdiği değerli antosiyaninler olarak ifade edilmektedir. Meyvelerdeki antosiyaninlerin miktarı yaban mersini türleri arasında önemli farklılıklar göstermekle birlikte önmeli sağlık yararları ile ön plana çıkmaktadır. Antosiyanin çeşitliliği bakımından da oldukça zengin olan meyve en çok yüksek antioksidan kapasiteye sahip meyvelerden biri olarak ifade edilmektedir. Kolayca okside olan bileşikler olan antosiyaninler, serbest radikallerin sebep olduğu oksidatif hasarı azaltıcı etkileriyle bilinmektedir. Antosiyaninlerin antioksidan kapasitesi E vitamininin yaklaşık 50 katı ve C vitamininin ise 20 katı olarak gösterilmektedir. Yapılan çalışmalarda blueberry meyvelerinin ayrıca hipoglisemik, antiinflamatuvar, kan basıncını düşürücü, lipid düşürücü, tümör hücresi büyümesini inhibe edici ve karaciğer koruması, göz sağlığı gibi çeşitli sağlık işlevsel özelliklerine

sahip olduğunu bildirmiştir. Bazı kronik hastalıklar üzerinde iyi hafifletici ve hatta terapötik etkilere sahip olması sebebiyle sağlıklı gıdalarda, kozmetiklerde ve ilaçlarda yaygın olarak kullanılabileceği vurgulanmaktadır. Baskın aktif bileşenler arasında yer alan yaban mersini antosiyaninleri , iyi bilinen antioksidan etkilerinin yanı sıra, nispeten iyi anti-tip 2 diyabet, anti-kardiyovasküler hastalık, anti-inflamatuar ve anti-kanser etkilerine de sahiptir (USDA, 2024; Plunkett ve ark., 2018; Wu ve ark., 2023). Meyve Şekil 6.31’de gösterilmektedir.

Şekil 6.31 Yaban Mersini/Blueberry Meyvesi

6.5.2.36. Japon iğdesi (*Elaeagnus umbellata*)

Elaeagnus türleri, *Elaeagnaceae* (iğdegiller) ailesi üyelerinden, Kuzey yarımküre'ye özgü, 45–64 arası türe sahip, 3 cinsten oluşmaktadır. “Sonbahar zeytini” olarak da bilinmektedir. Himalayalar’ın Pir Panjal bölgesinde yaygın olarak yetiştirilmekte ve yüksek tıbbi değeri ile bilinmektedir. 2-3 metre boylarında, çalimsı yapıda bir bitki türüdür. Meyvesi için veya süs bitkisi olarak yetiştirilebilmektedir. Bitki çiftlikler, evler ve bahçelerin etrafına koruyucu bir çit olarak da ekilebilmektedir. Kurak ortamlarda ya da düşük sıcaklıklarda büyüme özelliği göstermektedir. Köklerinde azot depolama özelliği ile düşük verimli topraklarda yetiştirilerek toprağın verimini arttırmaya yardımcı olmaktadır. Ülkemizde de yetiştirilebilen bitki Antalya’nın Gazipaşa ilçesinde de üretilmektedir. İlçede sarı ve kırmızı olmak üzere iki türü yetiştirilmektedir. Bitkinin veya meyvesinin fiziki ve kimyasal özellikleri türüne ve yetiştirme koşullarına göre değişiklik gösterebilmektedir. Bitki yaz aylarının başlangıcında (mayıs/haziran) açan göz alıcı, sarı renkli, karakteristik kokulu çiçekleriyle de dikkat çekmektedir. Meyvelerinin olgunlaşması ve hasatı da sonbahar aylarında (eylül/ekim) gerçekleşmektedir. Meyveleri; çapı 0,65 ila 0,85 cm arasında olan, küçük, yuvarlak, çekirdekli bir meyvedir. Olgunlaşmamış meyveler gümüş, pullumsu, yeliş ve sarı renklerde iken olgunlaştıkça sarı veya kırmızı renge dönüşmektedir. Olgun meyveler etli, sulu ve oldukça tatlıdır. Tüm meyveyi kaplayan ince bir kabuk bulundurmaktadır. Tatlı ve ekşi bir tada sahip olan meyveler taze olarak

yenebildiği gibi işlenerek meyve suyu, reçel, çeşni, tatlandırıcı olarak veya domates yerine pişirilerek de kullanılabilir (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Bhat ve ark., 2023).

Bitkiden bitkiye dal başına yaprak ve meyve sayısı, salkım başına meyve ve posa ağırlığı gibi özelliklerde dikkate değer farklılıklar sergilemenin yanı sıra C vitamini, posa ve tohum yağı ölçüsü gibi biyokimyasal profilde de farklılıklar gösterebilmektedir. E. umbellata'nın meyveleri; zengin protein, karbonhidrat, pektin ve sitrik, malik ve oksalik asit gibi organik asit içeriğine sahiptir. Ayrıca antioksidan özellikleriyle öne çıkan A, C ve E vitaminlerini de içermektedir. İçerik olarak incelendiğinde 100 g taze meyvede yaklaşık 64,9 g nem, 14,5 g çözünebilir katılar, 1,51 g asitler, 8,34 g toplam şeker ve 12,04 mg C vitamini içeriği gösterilmiştir. Olgun kırmızı meyveleri önemli miktarda likopen de dahil olmak üzere çeşitli karotenoidlerin yanı sıra fosfor, kalsiyum, magnezyum, potasyum ve demir gibi mineralleri de içermektedir. Ayrıca fenolikler, antosiyaninler, flavonoidler ve tanenler gibi çeşitli biyoaktif bileşenler bakımından da zengin olan meyvelerin, oksidatif stresi ve makromoleküler oksidasyonu azaltarak da faydalı etkiler gösterdiği bildirilmektedir. Meyvelerinin likopen, lutein, β -karoten gibi karotenoidler bakımından da zengin olduğu belirtilmektedir. E. umbellata'dan elde edilen likopenin taze domateslere kıyasla 17 kat daha fazla olduğu ve bu yönüyle kanser ve miyokard enfarktüsünün tedavisinde etkin rol alabileceği düşünülmektedir. Ek olarak, güçlü antioksidatif etki gösteren antosiyaninler yardımıyla da kanser, diyabet vb. hastalıkların oluşumunu etkili bir şekilde azaltmaya yardımcı olabileceği ifade edilmektedir. E. umbellata'nın yaprakları ve meyveleri, Çin ve Japonya'da ishal gibi bağırsak rahatsızlıklarını ve kaşıntı gibi cilt rahatsızlıklarını tedavi etmek için de kullanılmaktadır (Bhat ve ark., 2023). Bitki ve meyvesi Şekil 6.32'de gösterilmektedir.

Şekil 6.32 Japon İğdesi Bitkisi ve Meyvesi

Zengin tıbbi bileşenleriyle ön plana çıkan *E. Umbellata* bitkisinden üretilen fitokimyasallar arasında fenolikler, flavonoidler, karotenoidler, tanenler, alkaloidler, limonen ve saponinler bulunmaktadır. Besin öğelerinin yeterli olduğu zengin bir diyetle düzenli olarak tüketilmesi durumunda, serbest radikallerin üretimini önlemeye, böylece oksidatif stresi azaltmaya veya geciktirmeye yardımcı olabileceği ifade edilmektedir. Bitkiden yaklaşık 84 biyoaktif bileşen izole edilmiştir. Ayrıca indol iskeletine sahip heterosiklik alkaloidlerin kaynağı olarak da antikanser (özellikle limonen içeriği ile meme kanseri), antihipertansif, antiaritmik, antimalaryal, antihepatit ve diğer karaciğer rahatsızlıklarında, yaralanmalarda yatıştırıcı etkiler gibi biyolojik ve terapötik amaçlarla kullanımıyla da oldukça önemli olarak görülmektedir. Bitkinin birçok sağlık yararları sebebiyle özellikle Batı Çinliler, Koreliler ve Japonların diyetlerinde yararlı bir bileşen olarak tanıtılmaktadır (Bhat ve ark., 2023).

6.5.2.37. Limkuat (*Citrus aurantifolia* x *Fortunella japonica*)

Bir misket limonu ve bir kumkuat türünün çaprazlanmasıyla oluşturulmuş melez bir turunçgil türüdür. Yapraklarını dökmeyen, küçük bir limon ağacı türü olan bitki, bahçelerde üretildiği gibi saksılarda da yetiştirilebilmektedir. Ortalama 10-30 °C sıcaklıklardaki ılıman ortamlarda yetişmeye uygundur. Japonya, İspanya, Güney Afrika gibi ülkelerde ve ABD'nin Kaliforniya, Florida gibi ılıman eyaletlerinde yetiştirilmektedir. Ülkemizde de yetiştirilen bitki, Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde de yetiştirilmektedir. Dikildikten sonra hızlı bir şekilde meyve verebilmektedir. Oldukça küçük boyutlu olan meyveleri, oval, hafif uzun, limondan daha sulu ve çekirdekli yapıdadır. Tamamen olgun meyveleri sarı renkte olmasına rağmen çoğunlukla yeşilken hasata başlanmaktadır. Meyvelerin kabuğu limon kabuğuna göre daha ince olup meyveler bütün şekilde tüketilebilmektedir. Tat olarak da kumkuat ve limon tatlarının karışımı bir tada sahip olan meyvenin kabuk kısmı biraz ekşi, tatlı, asidik ve acımsı tatların karışımı aromalarda olarak tarif edilmektedir. Meyve bütün şekilde tüketilebildiği gibi, suyu veya kabukları yemeklerde ya da içeceklerde aroma verici olarak da kullanılabilir (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Ozdemir ve ark., 2024). Bitki ve meyvesi Şekil 6.33'de gösterilmektedir.

Şekil 6.33 Limkuat Bitkisi ve Meyvesi

Bitki iki narenciye türünün melezlenmesi yoluyla üretildiği için, C vitamini, biyoaktif bileşikler ve uçucu maddeler açısından oldukça zengindir. Limondan %25, kumkuattan %31 daha fazla toplam fenolik içeriğe, ayrıca hem kumkuattan (%51) hem de limondan (%71) daha yüksek bir antioksidan aktiviteye (%73) sahip olduğu gösterilmiştir. Uçucu maddeler açısından da limequat; %43,5 limonen ve %8,5 α -terpineol içerirken, limon %16,6 limonen ve kumkuat sadece %1,0 α -terpineol içermektedir. Limequatın lime limondan daha yüksek bir tirozinaz inhibisyon aktivitesine sahip olduğu, kumkuatın ise herhangi bir tirozinaz inhibisyon aktivitesine sahip olmadığı bildirilmiştir. Limequat kabukları biyoaktif bileşikler, aromatik maddeler ve uçucu yağlar açısından zengindir, ancak limequat kabuklarının yüksek nem içeriği onları mikrobiyal bozulmaya karşı daha duyarlı hale getirmektedir. Limequat kabukları, uygun kurutma yöntemi ve kurutma koşulları kullanılarak kurutularak gıda, ilaç ve kozmetik endüstrilerinde çeşitli endüstriyel uygulamalarda kullanılabileceği düşünülmektedir. Kurutulmuş limequat kabuklarının da gıda endüstrisinde marmelatlarda, reçellerde ve jölelerde, kurabiye, kek ve turta gibi fırın ürünlerinde, kabuk likörü olarak, tatlandırıcı olarak birçok potansiyel kullanım alanlarına sahip olduğu gösterilmiştir. Bunun yanı sıra, biyoaktif bileşikler açısından zengin kurutulmuş limequat kabuklarından elde edilen özlerinden de nutrasötiklerin, farmasötiklerin ve diyet takviyelerinin üretiminde de kullanılabilmektedir. Limequat kabuğu; kozmetiklerde, parfümlerde, vücut bakım ürünlerinde ve aromaterapide kullanılan uçucu yağların, kokuların ve aromatik maddelerin potansiyel kaynağını oluşturmaktadır. Bitkinin, değerli besin profili ve çok sayıdaki kullanım alanı ile oldukça önemli olduğu ifade edilmektedir (Özdemir ve ark., 2024).

6.5.2.38. Parmak limonu (*Citrus australasica*)

Kökeni Avustralya olan altı farklı narenciye çeşidinden birisidir. Subtropikal yağmur ormanlarında doğal olarak yetişen, dikenli, çalimsı, bol yapraklı, küçük bir limon ağacı türüdür. Fiziksel özelliklerinden dolayı “Parmak limonu” veya “Havyar limonu”, yetiştiği bölgeden dolayı “Avusturalya limonu” şeklinde de isimlendirilmektedir. Ilıman iklim bölgelerinde yetişebilen bitki, ülkemizde de yetiştirilmektedir. Antalya’nın Gazipaşa ilçesindeki tropikal serada sarı, mor, yeşil ve kırmızı renkleri olmak üzere 4 farklı türü bulunmaktadır. Cinsindeki diğer birçok bitki gibi, yaprakları çok sayıda yağ bezi içermekle birlikte, ezildiğinde aromatiktir. Yenilebilen ve ticari bir ürün olarak kullanılan meyveleri küçük, her iki ucundan silindirik ve sivri, hafifçe kavisli ve yaklaşık 8 cm uzunluğunda, keskin hoş kokulu ve egzotik lezzeti ile mutfaklarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Dışı pürüzlü yapıdaki meyvelerin renkleri sarı, yeşil, mor veya kırmızı renklerde, posası da yine yeşil, sarı, kırmızı ve morun çeşitli tonlarına kadar değişik renklere sahip olabilmektedir. Posasının havaya benzeyen, gevşek yapılı, keseli yapısı nedeniyle “Havyar limonu” olarak da bilinmektedir (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Qi ve ark., 2024).

Turunçgiller genel olarak; C vitamini başta olmak üzere vitaminler, mineraller, flavonoidler, antosiyaninler, klorofiller, karotenoidler, organik asitler ve diğer fenolik bileşikler açısından zengindir. Ancak bileşimleri, çeşitlere ve turunçgil meyvelerinin kısımlarına göre değişmektedir. Bu bileşenleriyle; antioksidan, antitumör ve antiinflamatuar aktiviteler dahil olmak üzere çeşitli yararlı biyolojik işlevleri bildirilmektedir. Bu nedenlerle parmak limonu meyvelerinin besin ve duyuşal profilleri tüketiciler için ilgi çekici hale gelmektedir. Görsel ve duyuşal özelliklerinin yanında son zamanlarda narenciye türlerini olumsuz etkileyen Huanglongbing hastalığına karşı toleranslı olması sebebiyle özellikle Amerika narenciye endüstrisinin dikkatini çekmiştir. İçerdikleri fitokimyasal profilleriyle yüksek antioksidan kapasiteye sahiptir. Yapılan çalışmalarda kabuk kısımların posaya kıyasla 2-3 kat daha fazla fenolik bileşik ve antioksidan kapasiteye sahip olduğu gösterilmiştir. Ek olarak kırmızı ve mor türlerin sarı ve yeşil olanlara kıyasla daha fazla C vitamini, sitrik asit, şekerler, fenolik bileşikler ve antioksidan kapasiteye sahip olduğu bildirilmektedir. Tüm türlerde önemli düzeyde tespit edilen sitrik asit bileşeni meyveyi önemli bir organik asit kaynağı haline getirmektedir. Genel olarak parmak limonlarının lezzetli aromalarının yanı sıra içerdikleri bileşenler ile sağlık yararlarının da oldukça fazla olduğu ifade edilmektedir. Çalışmalarda parmak limonunun, sinerjik olarak aşırı besin alımını önleyerek (anti-

besin aktivitesi) ve oksidasyon hasarını azaltarak (antioksidan kapasite) diyabet, obezite, kardiyovasküler hastalık ve kanser gibi kronik hastalıklardan insanları koruyabilen faydalı bir kaynak olabileceği, beslenme veya farmakoloji alanlarında işlevsel bir bileşen olarak değerlendirilebileceği bildirilmektedir. Bu da meyvenin üretim ve tüketimini desteklemek için güçlü bir dayanak oluşturmaktadır (Adhikari ve ark., 2021; Qi ve ark., 2024). Bitki ve meyvesi Şekil 6.34’de gösterilmektedir.

Şekil 6.34 Parmak Limonu Bitkisi ve Meyvesi

6.5.2.39. Alacalı limon (*Citrus limon foliis variegatis*)

Rutaceae (turunçgiller) ailesi üyesi olan, adını fiziksel görünümünden alan bitki bir limon türüdür. Yetiştirilme alanları genel olarak Hindistan, Güney Çin, Japonya, Endonezya ve Filipinler gibi tropikal veya subtropikal iklimlerin etkili olduğu ılıman bölgelerdir. Olgunlaşmış meyveleri sarı renk üzerinde çizgisel yeşil şeritler halindeki dış kabuk ve alacalı renklerdeki yapraklarla karakterize bir bitkidir. Sağlık yararları genel olarak diğer sarı renkli limon çeşitleri ile benzer olan bitki, Antalya’nın Gazipaşa ilçesinde yetiştirilmektedir (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Pessina ve ark., 2011). Bitki ve meyvesi Şekil 6.35’de gösterilmektedir.

Şekil 6.35 Alacalı Limon Bitkisi ve Meyvesi

6.5.2.40. Mallit hurması (*Diospyros oleifera*)

Ebenaceae ailesinden olan, çoğunlukla tropik ve subtropiklerde bulunan, Çin, Kore, Japonya, Hindistan, Pakistan, Brezilya, Türkiye, İtalya, Orta Doğu ve Afrika’nın

bazı bölgeleri ile ABD gibi birçok ülkeye de yayılmış, orta büyüklükte, çok yıllık, odunsu bir bitki türüdür. Çakal Meyvesi, Afrika Abanozu, muşuma, Mallit Hurması, Yeşil Hurma gibi isimlerle de bilinmektedir. Ülkemizde de çoğunlukla Akdeniz Bölgesi şehirlerinde yetiştirilen meyve ağacı Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde de yetiştirilmektedir. 15-50 metreye kadar uzayabilen, kalın, yuvarlak gövdeli bir bitkidir. Doğal olarak savanlarda ve ormanlık alanlarda, ayrıca doğal yenilenmeyi destekleyen düzenli yağış alan alanlardaki nehir kıyılarında yetişmektedir. Bitkinin büyümesi için en uygun koşullar 16–27 °C ortalama yıllık sıcaklık, 500–1270 mm yıllık yağış ve 350–1250 m yükseklik yer almaktadır. Bu koşullardaki bahçelerde ticari olarak da üretilmektedir. Yaprakları basit, dönüşümlü olarak düzenlenmiş ve koyu yeşil renktedir. Dikotil bitki, nisan ve mayıs aylarında çiçek açmakta ve sonbahar mevsiminde meyveleri olgunlaşmaktadır. Yeşil renkli meyvenin kabuğu, hafif tüylü bir dokuya sahiptir. Elma büyüklüğünde, hafif yassı ve etli yapıdaki meyveleri olgunlaştıkça yumuşak, jöle kıvamlı, renkleri de sarıya doğru dönebilmektedir. Tadı oldukça lezzetli olan meyve tropikal meyveleri andırmaktadır. Ekonomik olarak değerli olan bitki, meyve üretiminin yanı sıra kereste yapımında da kullanılmaktadır (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Chen ve ark., 2024).

Çok sayıda türe sahip olan Diospyros türleri, dikkat çekici sağlık yararlarıyla da bilinmektedir. Fitokimyasal olarak, şu ana kadar naftokinonlar (diospirin, ebenon, 8-hidroksidiospirin, plumbagin), triterpenoidler (lupane, lupeol, oleanane, taraxerol), alkaloidler, steroidler, lignanlar, tanenler, flavonoidler (kaempferol, kuersetin), yağ asidi esterleri, mineraller (kalsiyum, çinko, bakır, demir, magnezyum, sodyum, potasyum) vb. gibi birçok tipik aktif bileşen bazı türlerde tespit edilmiştir. Çin, Hindistan, Japonya, Pakistan, Kore, Tayland, Vietnam ve diğer bölgelerde, Diospyros'un birçok türü insan sağlığını iyileştirmede tonik olarak kullanılmaktadır. Yapılan çalışmalarda; antioksidan, antiinflamatuvar, antimikrobiyal, fungisidal, antihelmintik, analjezik, antipiretik, antikanser, antidiyabetik, nöroprotektif, hepatoprotektif, antihipertansif, sitotoksiste, anti-tümör, sedatif vb. dahil olmak üzere çeşitli biyolojik etkilerle de ilişkilendirilmektedir (Chen ve ark., 2024; Ramadwa ve Meddows-Taylor, 2023). Bitki ve meyvesi Şekil 6.36'da gösterilmektedir.

Şekil 6.36 Mallit Hurması Bitkisi ve Meyvesi

6.5.2.41. Marula (*Sclerocarya birrea*)

Doğal yetiştirilme alanları; Güney Afrika, Madagaskar, Sudan-Sahra arasındaki savana ve ormanlık bölgeler olan bitki, kuraklığa dayanıklı olması sebebiyle Hindistan, İsrail gibi ülkelerde de yetiştirilmeye başlanmıştır. Bitki Güney Afrika’da koruma altındaki türlerden birisidir. Ülkemizde de ılıman bölgelerde yetiştirilebilen bitki, Antalya’nın Gazipaşa ilçesinde de yetiştirilmektedir. Anacardiaceae ailesinden gelen bitkide tozlaşmanın olabilmesi için minimum bir dişi ve bir erkek birbiriyle yakın olacak şekilde dikilmelidir. Güney Afrika bölgesinde yazdan sonbahara kadar serbestçe hasat edilebilen, yüksek besin içeriğiyle kırsal ve yarı kentsel toplulukların beslenme ihtiyaçlarının karşılanmasında yardımcı, çoğu gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkenin beslenme güvenliğine katkıda bulunmaktadır. Meyvelerinin taze olarak tüketiminin yanında yüksek protein içeriğine sahip tohumları, yenilebilir veya kozmetik ürünlerinde kullanılabilen değerli yağı ile oldukça kıymetli tropikal bir bitkidir. Meyvelerinden amarula adı verilen bir likör ve bira gibi alkollü içecekler de yapılmaktadır (Gazipaşa Belediyesi, 2024; Lekhuleni ve ark., 2024).

Olgunlaşmış meyveleri sarı renkleri olan meyveler yoğun terebentine benzeyen aroması, ekşimsi ve sulu yapısıyla tarif edilmektedir. Meyve önemli C vitamini içeriğiyle (portakala kıyasla 8 kat daha fazla) dikkat çekmektedir. C vitamininin yanında kalsiyum, flavonoidler, demir ve çinko gibi çok sayıda değerli biyokimyasal bileşen içermektedir. Buna ek olarak oleik asit içeriği ve yüksek antioksidan kapasiteye sahip olduğu çalışmalarda gösterilmiştir. Besin bileşimi göz önüne alındığında, marula meyvesi dezavantajlı topluluklarda besin alımına ve önerilen günlük alımın (RDI) karşılanmasına önemli bir katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu önemli potansiyele rağmen yeterince kullanımı yeterince yaygın olmayan yerli bir meyve olarak gösterilmektedir. Marula meyvesinin besleyici posası ve katma değerli ürünlerinin (alkol, reçel, meyve suyu ve kuruyemişler) biyokimyasal özellikleri,

bunların RDI'nın karşılanmasında insan sağlığı ve beslenmesine olası katkısının ele alındığı çalışmalar yapılmıştır. Bağışıklık sisteminin güçlendirilmesi, sinir sistemi, kalp ve göz rahatsızlıkları gibi sorunlarda yararlı olabileceği ifade edilmektedir. Katma değerli ticari ürünlerde kullanımının artırılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir (Lekhuleni ve ark., 2024). Bitki ve meyvesi Şekil 6.37'de gösterilmektedir.

Şekil 6.37 Marula Bitkisi ve Meyvesi

6.5.3. Gazipaşa'da Üretimi Yapılan Bölgeye Özgü Diğer Ürünler

6.5.3.1. Çekirdeksiz nar (*Punica granatum*)

Çekirdeksiz olma özelliği ile öne çıkan ve uzun yıllardır Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde üretilen bir nar türüdür. İlçede uzun süredir adına şenlikler gerçekleştirilen bitki, 2023 yılında coğrafi işaretli ürün olarak tescillenmiştir. Bu bitkinin meyvesi artık "Gazipaşa Çekirdeksiz Narı" olarak isimlendirilmektedir. Bu ürün Antalya'nın coğrafi işaret ile tescillenen 16. ürünü olmuştur. Gazipaşa'da en son 2024'ün ekim ayında 14.'sü düzenlenen "Gazipaşa Çekirdeksiz Nar ve Tropikal Meyve Festivali" ile tanıtımına ara vermeden devam edilen meyvenin ünü ülke sınırlarını çoktan aşmış olmasına rağmen bu yönde çalışmalara devam edilmelidir (Gazipaşa Belediyesi, 2024).

Doğal mutasyonların etkisiyle oluşan bitkinin meyveleri; rengi ve tadıyla diğer nar türlerinden ayrılmaktadır. Bu nar çeşidi çekirdeklerinin oldukça yumuşak ve kolayca çiğnenebilir olması sebebiyle 'çekirdeksiz nar' şeklinde bilinmektedir. Ilıman iklimli Ege ve Akdeniz'in bazı yüksek bölgelerinde yetişebilmesine rağmen Gazipaşa'da yetişen çekirdeksiz narların lezzet ve verim bakımından diğer üretim alanlarına göre ayrıldığı bilinmektedir. Dağlık, engebeli ve ortalama yükseltinin 800 m olduğu kesimlerde meyve veriminin ve lezzetinin maksimum seviyelerde olduğu ifade edilmektedir. 500 grama kadar çıkabilen meyveleri; oldukça ince, sarı, yeşil ve pembe renk tonlarındaki dış kabuğu ve kesildiğinde açık kırmızı, pembe tonlarındaki, iri ve kolay tanelenebilir özellikleri ile tarif edilmektedir. Düşük asitlik derecesine sahip meyvenin oldukça tatlı bir aroması bulunmaktadır. İçerdiği polifenoller ve C vitamini

ile yüksek antioksidan kapasiteye sahiptir. Bu yönüyle kardiyovasküler hastalıklar, bazı kanser türleri gibi kronik hastalıkların önlenmesinde etkili olduğu belirtilmektedir (Gazipaşa Belediyesi, 2024). Gazipaşa çekirdeksiz narı ve coğrafi işaret tescil belgesi Şekil 6.38’de gösterilmektedir.

Şekil 6.38 Gazipaşa Çekirdeksiz Narı ve Coğrafi İşaret Tescil Belgesi

6.5.3.2. Gölevez (*Colocasia esculenta*)

Gölevez, yılanıyastığıgiller (Araceae) ailesinden, geniş yapraklı, ılıman bölgelerde yetişebilen, tek yıllık, yumrulu tropikal bir bitkidir. Bilimsel adı *Colocasia esculenta* (L.) Schott olmakla birlikte; kolokas, kolakas, taro gibi isimlerle de bilinmektedir. Bitki yapı olarak toprak altı yumruları, yaprak sapları, yeşil ve geniş yapraklardan oluşmaktadır. Toprak altındaki yumrular farklı şekil ve büyüklüklerde olabilmektedir (Pehlivan, 2016). Gölevez yumrusu, dünyada 43 ülkede yetiştirilebilen ve birçok insanın temel gıda maddesi olarak tükettiği bir besindir. Ülkemizde ise Antalya’nın Alanya ve Gazipaşa ve Mersin’in bazı ilçelerinde yetiştirilebilmekte ve buralarda yöresel olarak tüketilmektedir (Akgül ve ark., 2017).

Gölevez ile ilgili daha önce yapılan araştırmalarda ülkemizde besin olarak tüketilen yumruların besin bileşimleri incelenmiş ve sağlığa yararlı bazı etkileri gösterilmiştir. Yumru ekstraktlarının analizinde karbonhidratlar, lif, proteinler, alkaloidler, flavonoidler, vitaminler, taninler ve terpenoidler gibi fitokimyasal bileşenlerin varlığı ortaya konmuş ve bu bileşenlerin antiinflamatuvar, antikanser ve antioksidan etkileri bildirilmiştir (Chakraborty ve ark., 2015). Özellikle dirençli nişasta içeriğinin yüksek olması sebebiyle düşük glikemik indekse sahip olan besin, diyabet hastaları için tercih edilebilecek bir alternatif olarak gösterilmektedir. Dirençli nişastanın safra asidini bağlayarak kan kolesterol düzeyini düşürmeye yardımcı olduğu

bilinmektedir. Dirençli nişastanın sağladığı bir diğer fayda ise kalın bağırsağa kadar sindirilmeden gelmesi ve buradaki mikroorganizmalar tarafından parçalanarak faydalı metabolitler oluşturmalarıdır. Bu metabolitler bağırsak pH'sını düşürerek bağırsak mikrobiyotasının olumlu gelişimine yardımcı olur. Dolayısıyla bağırsak ve rektum kanserlerine sebep olan kontrolsüz hücre bölünmelerinin önlenmesi, bağışıklık sisteminin düzenlenmesi gibi dolaylı olumlu etkileri de bulunmaktadır (Akgül ve ark., 2017). Gölevezde de bulunan flavonoidler, antioksidan etki mekanizmalarında rol alan fenol gruplarını bulundurlar. Bu polifenollerin merkezi sinir sistemi işlevleri ve bilişsel fonksiyonlardaki yaşa bağlı azalmaları hafiflettiği gösterilmiştir (Figueira ve ark., 2017). Ayrıca flavonoidlerin, Parkinson hastalığının etyopatogenezinde yer alan dopaminerjik nöron hasarını ve tirozinaz enziminin hidroksilasyonunu azaltarak gerçekleştirdiği bildirilmektedir (Gezici ve Koçum, 2021). Besin bileşiminde yer alan kaliteli bitkisel protein, diyet lifi, B vitaminleri (B3, B5, B6, B9), A-C-E vitaminleri, Se, Ca, Mg, K mineralleri, beta karoten ve flavonoidler; beyin gelişimine katkı sağlayan ve bilişsel performansı olumlu etkileyen nöroprotektif etkili besin bileşenleri olarak gösterilmektedir. Bu biyoaktif bileşenler, reaktif oksijen/nitrojen türlerinin sebep olduğu oksidatif stresi ve nöroinflamasyonun azalmasına destek olmaktadır (Gerboğa ve Yılmaz, 2024).

Ülkemizde sonbahar mevsiminde yeşil yapraklarının kurumasıyla toprak altındaki yumru kökleri toprak altından çıkarılarak temizlenir. Bu kabuklu haliyle serin ve ışısız bir ortamda uzun süre saklanabilmektedir. Kabukları soyularak içindeki beyaz kısmı doğranarak değişik yemekler yapılmaktadır. Oldukça sağlıklı ve lezzetli olan bu sebze, ülkemizde yeterince bilinmemekte ve kullanılmamaktadır. Üreticiler de satış ve pazarlama kaygısı sebebiyle sadece ihtiyaçları kadar yetiştirmektedir. Oysa eski tarihlerde içinde Gazipaşa ve Anamur bölgesinde çokça üretim alanına sahip olduğu, Kıbrıs ve Mısır gibi ülkelere ihraç edildiği bilinmektedir. Yöreye özgü bu ürünün tanıtılması ve Türk Mutfağına kazandırılması ile ilgili çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Yıldız, 2009, s. 481). Gölevez/kolakas bitkisi, yumrusu ve yöresel yemeği Şekil 6.39'da gösterilmektedir.

Şekil 6.39 Gölevez/Kolakas Bitkisi, Yumrusu ve Yöresel Yemeği

6.5.3.3. Murt/Mersin/Hambeles (*Myrtus communis*)

Gazipaşa gibi ılıman Akdeniz ikliminin yaşandığı bölgelerde yetişebilen, maki yapılı, meyveleri tüketilebilen, tıbbi ve aromatik bir bitki türüdür. Meyveleri beyaz ve mor renkli türleri bulunmaktadır. Meyveleri mor renkli olanları daha yüksek antioksidan kapasiteye sahip olmasına rağmen, beyaz renkli olanları daha tatlı olduğu için tüketiminin daha kolay olduğu bilinmektedir. Meyveleri uçucu yağ asitleri (limonene, linalol gibi), sitrik asit, flavanoidler (özellikle myricetin ve myrtucommulone), lifler ve antioksidan özellikli A, C ve E vitaminleri bakımından zengindir. Bağışıklık sistemini destekleyerek kalp ve damar hastalıklarına, sindirim sistemi rahatsızlıklarına iyi geldiği, göz rahatsızlıklarına karşı koruyucu olduğu, ayrıca antiviral ve antiseptik özellikleri bildirilmektedir (Yeğin ve Uzun, 2015). Murt bitkisi ile beyaz ve mor renkli türleri Şekil 6.40’da gösterilmektedir.

Şekil 6.40 Beyaz ve Mor Renkli Murt/Mersin/Hambeles Bitkisi ve Meyveleri

6.5.3.4. Mart yemişı (*Opuntia ficus-indica* (L.) Mill)

Yetiştirildiği bölgelerde çok farklı isimlerde anılan bitki Gazipaşa-Alanya yöresinde mart inciri olarak bilinmektedir. Dünya’da Avrupa ülkelerinde ve ABD’de üretimi ve tüketimi yapılan meyvenin ülkemizde de daha çok Akdeniz ve Ege Bölgesi kıyılarında doğal veya beşeri yollar ile yetişebilmektedir. Son yıllardaki araştırmalarda meyvelerinin yüksek besin değerlerine ve yüksek antioksidan kapasiteye sahip olduğu gösterilmiştir. Çalışmalarda çeşitli fenolik asitler, flavonoidler, karotenoidler, organik asitler, vitaminler (özellikle C vitamini) ve mineraller içerdiği bu yüzden sadece lezzeti ile gıda endüstrisinde değil sağlık alanında da oldukça değerli bir bitki olduğu belirtilmektedir. Meyvenin yıllardır geleneksel tıp alanında iltihap giderici, kan şekerini düşürücü, sindirim sistemi rahatsızlıklarını (ülser, kabızlık gibi) etkileriyle kullanıldığı bildirilmektedir. İçerdiği askorbik asit, selenyum, kuersetin, kaempferol gibi antioksidan etkili bileşenleriyle, doğal beslenme yoluyla antioksidatif gıdaların alımı giderek önemli hale geldiği çağımızda öne çıkan ürünlerden birisi olarak gösterilmektedir. Bu nedenle yıllardır yöresel olarak bilinen ve tüketilen meyvenin ticari değeri artmaya başlamıştır (Murathan ve ark., 2022). Bitki ve meyvesi Şekil 6.41’de gösterilmektedir.

Şekil 6.41 Mart Yemişı Bitkisi ve Meyvesi

6.6. Gazipaşa’da Gerçekleştirilebilecek Tarım Turizmi Uygulamaları

Tarım turizmi uygulamalarında ülkelere veya işletmelere göre değişkenlikler bulunmaktadır. Bunda konuyla ilgili genel, ortak bir kapsamın olmaması, uygulamaların ihtiyaç ve olanaklara göre şekillenmesi, faaliyet kollarının karışık ve çok fazla olması gibi sebepler gösterilmektedir. Bu yüzden tarım turizmi uygulamalarının şekillenmesinde yörenin coğrafi özellikleri, tarımsal faaliyet çeşitliliği, üretim yapılan ürün çeşitliliği, tesisi yönetenlerin kişisel tercihleri, sosyal ve kültürel etmenler gibi birçok faktör etkili olmaktadır. Bu sebeplerle faaliyet ve uygulama şekilleri bakımından genel bir çerçevesi, kapsamı bulunmamaktadır (Aşık, 2016).

Genel olarak tarım turizmi faaliyetleri; konaklama, festival ve fuarlar, çiftlik ziyaretleri, tarımsal eğitim ve bilgi paylaşımı, meyve ve sebze hasadı, hayvan besleme, piknik, meyve festivalleri, yol üzeri tezgahları veya çiftlikten doğrudan satış, balık tutma, bisiklete binme, kır yürüyüşü, at biniciliği, kuş gözlemi, yöresel ürünlerin üretimi vb. şeklinde ifade edilmektedir (Taşkiran ve ark., 2023). Gazipaşa’da gerçekleştirilmekte olan tarım turizmi faaliyetleri içinde meyve festivali, tarım fuarı, doğrudan satış, bahçe ziyaretleri, Tropikal Park ziyaretleri olarak sıralanabilir (Başer, 2020; Gazipaşa Belediyesi, 2025).

Turizm konusunda ilçede başlıca eksiklik sebepleri turistik alt ve üst yapı yatırımlarının yeterli olamaması olarak gösterilmektedir. Ayrıca konaklama ile ilgili sorunlar da küçük işletmelerin/pansiyonların teşvik edilmesiyle giderilebilir. Turizm işletmecileri, çalışanları, yöneticiler, üreticiler ve yerel halkın tarım turizmi alanında yeterince bilgi ve fikir sahibi olmamaları sorunu tanıtım, seminer gibi planlı eğitim programları ile giderilebilir. Diğer taraftan tarım turizminin yöre için ekolojik dengeyi bozma ve çevre kirliliğine sebep olma gibi olumsuz etkileri de sıralanmıştır. Bu durum hem tarım hem de turizm için olumsuzluk yaratacaktır. Stratejik planlamalar ve uygulanabilir projeler ile bu sorunlarla karşılaşmadan bu sektörün gelişmesi sağlanabilir. Böylece hem yerel halka ekstra bir gelir kapısı sağlanacak hem de turistlere yörenin doğal güzelliklerini, tarımsal faaliyetlerini, tarihi ve kültürel değerlerini tanıma ve deneyimleme fırsatı sağlanacaktır (Aşık, 2016; Başer, 2020).

Bu bilgiler doğrultusunda yapılmakta olan faaliyetlere ek olarak tarım turizmi etkinliklerini arttırmak için yapılabiceklere katılımcı bulgularından da yararlanılarak öneriler kısmında değinilmiştir.

6.7. Gazipaşa’daki Önemli Turizm Destinasyonları

İlçeye gelen ziyaretçilerin yapabileceği çeşitli aktiviteler, ziyaret edebileceği çeşitli doğal ve kültürel güzelliklere sahip alanlar da bulunmaktadır. Özellikle birçok tarihi ören yeri kalıntıları olmasına rağmen, buraların restorasyon, koruma, güvenlik, yol ve altyapı hizmetleri oldukça az ve yetersiz kalmıştır. Bu da bölgenin tanıtımı konusunda olumsuz izlenimlere yol açmakta ve bölgenin turizme katılımını yavaşlatmaktadır. Bazı tarihi kalıntılarda ise kazı çalışmaları devam etmekte ve buraların turizme kazandırılmasına çalışılmaktadır. Bununla birlikte Gazipaşa sahilleri nesli tehlike altında olan iribaş deniz kaplumbağalarının (Caretta caretta) yumurta bıraktığı on yedi önemli noktadan biri olarak bilinmektedir. Gazipaşa, 50 km

civarındaki kıyı şeridi uzunluğu ile benzersiz koylar ve plajlar bakımından da zengindir. Kayalıklar arasında gizlenmiş, dikkat çekici koyları ile de ziyaretçilerin dikkatini çekmektedir. Farklı kültürlerle ait tarihi kalıntıları, önemli kültürel değerleri ve doğal, el değmemiş tabiatıyla ilçede ziyaret edilebilecek, böylelikle ilçenin turizm potansiyeline katkı sağlayabilecek önemli destinasyonlar bulunmaktadır (Gazipaşa Kaymakamlığı, 2025). Bu destinasyonlara yönelik açık alan etkinlikleri hem tarım turizminin açık alan hizmetlerinin zenginleştirilmesini sağlayacak hem de bireyleri wellness (iyi yaşam/iyi oluş) açısından destekleyecektir.

6.7.1. Selinus Antik Kenti

Gazipaşa Hacı Musa Çayı ve marinanın bulunduğu bölgede deniz kıyısına doğru uzanan yamacın tepesine ve eteklerine doğru yayılmış Helen, Roma ve Bizans Dönemlerine ev sahipliği yapmış tarihi yerleşim yeridir. Deniz kıyısındaki yüksek kayalıkların tepesinde yer alan kale, anıtsal giriş kapısı, agora, hamam, anıt mezarlar, kilise, sarnıç kalıntıları ve Selçuklulara ait Şekerhane Av Köşkü günümüze kadar ulaşmış yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Antik şehirde Helen, Roma, Bizans ve Anadolu Selçuklu Dönemine ait izlere rastlanmaktadır (Gazipaşa Kaymakamlığı, 2024). Kalenin giriş kapısına ait görüntü Şekil 6.42’de yer almaktadır.

Şekil 6.42 Selinus Kalesi Giriş Kapısı

Koru ve Selinus plajlarının arasında yer alan, deniz seviyesinden yaklaşık 300 metre yükseklikteki tepenin üzerine kurulu olan kale yerleşimine erişim için 650’ye yakın merdiven basamağı tırmanmak gerekmektedir. Yaklaşık 1 saati bulan yürüyüş sonrasında en tepeye ulaşılmaktadır. Tarihi yönünün yanında özellikle muhteşem gün batımı manzarası ile fotoğrafçılık, yürüyüş rotası ile trekking gibi aktivitelerin bir arada

yapılabildiği bir gezi rotası olarak gösterilmektedir (Gazipaşa Belediyesi, 2024). Selinus Antik Kenti tarihi su kemerlerine ait görüntü Şekil 6.43’de yer almaktadır.

Şekil 6. 43 Selinus Antik Kenti Tarihi Su Kemerleri

Selinus Antik Kenti’nin Roma İmparatorluğu tarafından oldukça önemli bir yeri bulunmaktadır. En iyi Roma imparatorlarından ikincisi olarak bilinen Marcus Ulpius Nerva Traianus’ın (bilinen adıyla İmparator Trajan) bir sefer dönüşünde burada vefat etmiş ve imparatorun bedeni burada yakılarak külleri Roma’ya götürülmüştür. Bu yönüyle de tarihçilerin ilgisini çeken bir yer olmuştur. Tarihi bir liman şehri olan Antik Selinus’un kalıntıları arasında, şehir merkezine doğru ilerleyen muhteşem su kemerleri de bulunmaktadır (Gazipaşa Kaymakamlığı, 2024).

6.7.2. Koru Sahili ve Doğal Havuzları

Şekil 6.44 Koru Sahili ve Doğal Havuzlar

Koru Sahili, bir kısmı kayalık bir kısmı kumsal alanlardan oluşan, yaklaşık 2 km uzunluğunda, doğal, el değmemiş bir kıyı olarak bilinmektedir. Bu sahil Caretta caretta kaplumbağalarının yumurtlama alanı olduğu için önemli bir yere sahiptir. Ayrıca

buranın en önemli özelliği en doğusundaki kayalıkların arasında bulunan, deniz ile bağlantılı, doğal havuzlardır. Bu oluşum, bölgedeki akarsuların taşıdığı doğal çimento benzeri maddenin suyun içindeki çakıl taşları ile birleşmesi yoluyla gerçekleşmiştir. Bu şekilde ortaya çıkan sert taşlara yöre halkı ‘yalı taşı’ ismini vermiş olup bu taşları değirmen taşı ya da evlerde inşaat malzemesi olarak da kullanmışlardır. Setler halindeki oluşumların yer aldığı alanda üç tane büyük havuzun yanı sıra küçük boyutlu birçok havuz oluşumu bulunmaktadır. Doğal, ilgi çekici, dalgaların nadiren ulaştığı havuzlar ziyaretçilerine eşsiz bir yüzme deneyimi sunmaktadır (Gazipaşa Belediyesi, 2024). Kuru sahili ve doğal havuzlara ait görüntü Şekil 6.44’de yer almaktadır.

6.7.3. Yalan Dünya Mağarası

Gazipaşa ilçe merkezine yaklaşık 15 km uzaklıktaki Beyrebucak Mahallesi’nde bulunan, Dünya’nın en uzun mağaraları arasında yer alan, yaklaşık 5 milyon senelik geçmişi olduğu düşünülen, Türkiye’nin çok bilinmeyen karstik mağaralarından birisi olarak bilinmektedir.

Toros Dağları içinde oluşan mağaranın 4 km uzunluğa sahip olduğu bilinmesine karşın mağaranın sadece 450 m’lik kısmı ziyarete açıktır. 1950 yıllarındaki bir yeraltı çöküntüsünde ileri kısımları kapanmıştır. İçerisinde hala devam eden muhteşem, kocaman sarkıt ve dikit oluşumlarıyla yaşayan bir mağara olarak kabul edilmektedir. Mağaranın iç sıcaklığı tüm mevsimlerde değişmemekte ve ortalama 28 derece olarak kaydedilmektedir. Ayrıca %75 gibi yüksek nem oranıyla da dikkat çeken ve astım hastalarına iyi geldiği söylenen mağara, şifa kaynaklı da ziyaret noktalarından biri olarak bilinmektedir. Şekil 6.45’de Yalan Dünya Mağarası’na ait kesitler yer almaktadır.

Şekil 6.45 Yalan Dünya Mağarasından Kesitler

Mağarayı turizme kazandırmak amacıyla 2010 yılında Antalya Valiliği ve Gazipaşa Kaymakamlığı’nın ortak yürüttüğü çalışmalar yürütülmüştür. Çalışmalar

öncesindeki durumu oldukça bakımsız olan mağaranın bu seneden sonra, ziyaretçi sayısının artan bir ivme yakaladığı görülmüştür. Yıllık yerli ve yabancı toplam ortalama 25.000 kişi tarafından ziyaret edilen bir turizm destinasyonu olarak karşımıza çıkmaktadır (Gazipaşa Belediyesi, 2025).

6.7.4. Delik Deniz (Kral) Koyu ve Antiochia ad Cragum Antik Kenti

Şekil 6.46 Delik Deniz (Kral) Koyu

Doğal oluşumlu, eşsiz güzellikte bir koy olan Delik Deniz Koyu ve hemen yan tepede yer alan Antiochia ad Cragum Antik Kenti, Gazipaşa merkezine 25 km uzaklıkta, Güney Mahallesi sınırları içinde yer almaktadır. Kommagene Kralı Antiochos'un bu koyda denize girdiği düşünüldüğü için buraya "Kral Koyu" olarak da anılmaktadır. Antik kentte yer alan kale de yöre halkı tarafından "Güney Kalesi" olarak bilinmektedir. Şekil 6.46'da Delik Deniz (Kral) Koyu'na ait görüntü yer almaktadır.

Şekil 6.47 Delik Deniz (Kral) Koyu ve Antiochia ad Cragum Antik Kenti

Antiochia ad Cragum Antik kenti, 2000 yıllık geçmişi ile kazıların hala devam ettiği önemli bir ören yeridir. Eski zamanlarda korsanların sıkça uğradığı meşhur Dağlık Kilikya Bölgesi'nin önemli kıyı şehirlerinden biri olarak bilinmektedir. Kalenin hala

ayakta olan görkemli surları dikkat çekmektedir. Şekil 6.47’de antik kente ait bir kesit yer almaktadır. Genel olarak Roma ve Bizans Dönemi eserlerin bulunduğu kazı ve restorasyon çalışmaları devam etmektedir. Antik kente ait agora, taş sütunların yer aldığı cadde, kilise ve hamam gibi yapılar gün yüzüne çıkarılmıştır. Ayrıca açığa çıkarılan ihtişamlı mozaik eserler görülmeye değer tarihi sanat eserleri olarak ifade edilmektedir. Tuvalet ve hamamlarda dahi bulunan mozaikler dönemin ihtişamını ortaya koymaktadır. Mozaiklere ait bir kesit Şekil 6.48’de yer almaktadır.

Şekil 6.48 Antiochia ad Cragum Antik Kenti Mozaikleri

Bu bölgede yapılan kazı çalışmalarında bulunan değerli eserlerden bazıları ‘Medusa Başı’ ve ‘Pegasus Atı Heykeli’ olarak belirtilmektedir. Bu eserler Alanya Müzesinde sergilenmektedir. Bu önemli Antik Kent ve eşsiz doğal güzellikteki koy yıl boyunca birçok yerli ve yabancı turiste ev sahipliği yapmaktadır (Gazipaşa Belediyesi, 2024). Pegasus kalıntısına ait bir görüntü Şekil 6.49’da yer almaktadır.

Şekil 6.49 Antiochia ad Cragum Antik Kenti Pegasus Kalıntısı

6.7.5. Nephelis (Muzkent) Antik Kenti

Gazipaşa’nın Muzkent Mahallesi sınırları içinde bulunan, merkeze 15-20 km uzaklıkta, güneyde, deniz kıyısına yakın bölgede kurulmuş tarihi yerleşim yerinin

geçmişı M.Ö. 1800'lü yıllara dayanmaktadır. Oldukça bakımsız durumdaki ören yeri muz bahçeleri içinde kendi haline bırakılmış durumdadır. Buna rağmen antik kentte Roma ve Bizans dönemlerine ait günümüze ulaşmış kalıntılar mevcuttur. Surları kısmen sağlam, denize dik yamaç üzerine kurulmuş şehir 3 ana kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım sütunlu bir akropol, ikinci kısım tapınak kalıntısı ve son olarak tahrip olmuş tek bir yapıdan oluşmaktadır. Yolunun bir bölümü oldukça kötü durumda olduğu için belirli bir mesafe için yürümek gerekmektedir. Tarih ve maceraseverler için tercih edilebilecek bir gezi rotası olarak gösterilmektedir (Gazipaşa Kaymakamlığı, 2025). Antik kente ait bir kesit Şekil 6.50'de yer almaktadır.

Şekil 6.50 Nephelis (Muzkent) Antik Kenti

6.7.6. İotape (Lotape) (Aytap) Antik Kenti ve Koyu

Şekil 6.51 İotape (Lotape) (Aytap) Antik Kenti ve Koyu

Gazipaşa-Alanya sahil yolu üzerinde, Gazipaşa merkezine ortalama 10 km uzaklıktaki ören yeri oldukça hasar görmüş olmasına rağmen doğanın içinde etkileyici bir manzara sunmaktadır. Koya ait bir kesit Şekil 6.51'de yer almaktadır. Daha çok Roma ve Bizanslılara ait kalıntıların yer aldığı antik kent adını Kommagene Kralı IV. Antiochos'un karısının ismi İotape'den almaktadır. Kral burayı karısı adına yaptırmıştır.

Sur duvarları ile çevrili şehirde; akropol, cadde, kilise, hamam ve toplu mezar kalıntıları yer almaktadır. Burada ayrıca yöre halkı tarafından Aytap olarak bilinen küçük, berrak denizi ile bilinen, güzel bir koy da yer almaktadır. Eserleri bakımsız ve tahrip olmuş durumda olsa da bu antik şehir kalıntıları ve küçük koy, yol kenarında göz alıcı manzarasıyla dikkat çekmekte, yerli ve yabancı turistlerin uğrak noktası olmaktadır (Türkiye Kültür Portalı, 2025).

6.7.7. Syedra (Serde/Sedre) Antik Kenti

Şekil 6.52 Syedra (Serde/Sedre) Antik Kenti

Eski kaynakların bazılarında Syedra yöresi Selenus (Gazipaşa'nın eski adlarından) yerleşimine bağlı gösterilmiş olsa da günümüzde Alanya'nın Demirtaş Mahallesi sınırları içinde yer almaktadır. Antik kente ait bir kesit Şekil 6.52'de yer almaktadır. Gazipaşa ve Alanya'ya yaklaşık 25 km uzaklıkta iki ilçenin ortası bir konumda bulunmaktadır. Eskiden Syedra Çayı Kilikya bölgesinin sınırı olarak ifade edilmekle birlikte bu antik şehrin İsaoria (Antik Yunanlılarda bir şehir) bölgesine ait olduğu da belirtilmektedir. Bu bölgedeki eski taş köprü ile İsaoria'nın dağlık kesimlerine (Dağlık Kilikya) erişim sağlanmaktadır. Ören yerinde günümüze ulaşmış göz alıcı surlar, anıtsal bir kapı, sütunlu cadde, su sarnıçları, hamam ve tapınak gibi çeşitli kalıntılar bulunmaktadır (Türkiye Kültür Portalı, 2025).

6.7.8. Cestrus (Macar) Antik Kenti

Şekil 6.53 Cestrus (Macar) Antik Kenti

Gazipaşa'nın merkezine yaklaşık 6 km uzaklıkta, güneydoğu lokasyonunda, bazı kaynaklarda Kilistepe olarak geçen, 350 m yükseltiye sahip tepe üzerine kurulmuş antik kentin tarihinin M.S. 1 ila 2. yy. a dayandığı ifade edilmektedir. 400 m²'lik alana yayılmış tarihi yerleşimde büyük bir agora, 2 tapınak, anıtsal mezarlar ve çeşitli yapı ve surlar bulunmaktadır. Oldukça tahrip olmuş ve bakımsız durumdaki ören yeri tarihi ve kültürel gezileri sevenler için alternatif bir rota olanağı sunmaktadır (Gazipaşa Kaymakamlığı, 2025). Antik kente ait bir kesit Şekil 6.53'te yer almaktadır.

6.7.9. Lamos (Adanda) Antik Kenti

Gazipaşa şehir merkezinin kuzeydoğu lokasyonunda, ortalama 18-20 km uzaklıkta sarp ve dağlık bir tepenin üzerine kurulmuş antik bir şehir yerleşimidir. Yöre halkı tarafından Adanda Kalesi olarak anılmaktadır. Konum olarak Gürçam Mahallesi'ne (Bilhos Köyü) yakın, erişimi biraz zor olan yerleşimin, M.S. 3. yy. ın ortalarında, İmparator Gallienus zamanında sur duvarları ile çevrelendiği şehrin anıtsal giriş kapısı üzerinde bulunan yazıtlardan elde edilmiştir. 5.yy a ait kaynaklarda İsauria bölgesi şehirlerinden biri olarak gösterilmiştir. Roma döneminin önemli şehirlerinden biri olarak gösterilen bu şehrin kültür ve sanatının izlerinin burada açıkça görüldüğü belirtilmektedir. Ayrıca bu antik şehrin Geç Roma Döneminde Lamotis şeklinde adlandırılan bölgenin başkenti olduğu da düşünülmektedir.

Kentin üst kısımlarında Roma imparatoru Vespasianus ve oğlu İmparator Titus adına yaptırılmış tapınaklar bulunmaktadır. Ayrıca şehrin doğu kısmında büyük bir gözetleme kulesi, agora, taşa oyularak yapılmış antik çeşme ve işlemeli, yazıtlı büyük kaya mezarlar yer almaktadır (Gazipaşa Kaymakamlığı, 2025). Antik kentteki kaya mezarlara ait bir kesit Şekil 6.54'te yer almaktadır.

Şekil 6.54 Lamos Antik Kenti Kaya Mezarları

6.7.10. Günnercik Yaylası

Şekil 6.55 Günnercik Yaylası'ndan Bir Kesit

Gazipaşa merkezine 55 km uzaklıkta, özel araçla ortalama 2 saat sürebilen bir yolculuk sonunda ulaşılabilen Toros yaylalarından birisidir. 1800 m rakımına rağmen, düz ova şeklindeki geniş alanıyla harika bir yaz yerleşimi alanıdır. Yaz sıcaklarından kaçmak için çoğu kişinin tercih ettiği yaylalardan biri olan Günnercik Yaylası'nda, son beş yıldır, yaz aylarında, “Gazipaşa Toroslar Günnercik Yayla Şenliği” adıyla, yaylacılık ve yörük kültürünü yansıtan, çevre ilçe ve illerden çok sayıda kişinin katılımıyla gerçekleştirilen, bölgeyi ekonomik olarak canlandıran yayla şenliği düzenlenmektedir. Yaylaya ait bir kesit Şekil 6.55'te yer almaktadır. Yayla ayrıca gün doğumuyla dağ yamacına yansıyan Atatürk silüetiyle de ünlüdür. Bununla birlikte ilkbaharda karların erimesiyle biriken suların meydana getirdiği geçici göl de doğaseverler için mükemmel bir manzara sunmaktadır (Gazipaşa Belediyesi, 2025). Şekil 6.56'da yaylada oluşan Atatürk silüetine ait bir görünüm yer almaktadır.

Şekil 6.56 Günnercik Yaylası Atatürk Silüeti

7. BULGULAR

Bu bölümde katılımcılar ile gerçekleştirilen görüşmelere ait bulgular ele alınmaktadır. Araştırma soruları ve katılımcıların cevaplarına aşağıda yer verilmektedir.

Soru 1: Ekoturizm (sürdürülebilir turizm, yeşil turizm) nedir?

Ekoturizmi katılımcı 1; insanların doğayı tahrip etmeden, sakin yerlerde gerçekleştirdikleri sürdürülebilir turizm faaliyetleri olarak tanımlamıştır. Katılımcı 2; eldeki olanaklarla daha çok doğal alanlarda, daha az kişiyle yapılan sürdürülebilir turizm faaliyetleri şeklinde tanımlamıştır. Katılımcı 3; misafirlerin bölgedeki doğal güzellikleri, çeşitlilikleri gezip, gözlemleyip, keşfettikleri, sürdürülebilir turizm koludur. Katılımcı 4; çevreye saygılı, yeşilliklere, doğaya saygılı, yurt güzelliklerine öncelik veren turizm dalıdır. Katılımcı 5; turizm faaliyetlerinin tarım ya da doğa gibi sürdürülebilir faaliyetlerle harmanlanıp sunulması girişimidir. Katılımcı 6; doğayla özdeşleşmiş, içinde bulunulan çevrenin doğal halini bozmadan, yerel halkın kalkınmasına katkı sağlayan, çalışma faaliyetleri sonucunda herhangi bir konumun cazibe merkezi haline gelmesidir. Katılımcı 7; çevreye zarar vermeden, doğa ile iç içe yapılan turizm türü. Katılımcı 8; çevreye ve doğaya saygılı turizm faaliyetleridir. Katılımcı 9; yörenin kültürel, biyolojik ve yeşil alanlarını koruyarak, yerel halkın da ekonomik gelişimine katkı sunan, doğa odaklı turizm faaliyetleridir. Katılımcı 10; üretimin olduğu sağlıklı bir turizmdir. Katılımcı 11; bilindik hunharca yapılan turizm faaliyetlerinden öte, bilinçli ve duyarlı insanların doğaya zarar vermeden, mümkün olduğunca doğal şartlarda yaptığı turizm şeklidir. Katılımcı 12; doğal turizmdir. Doğal yapıların ve kaynakların korunduğu bir turizmdir, şeklinde tanımlamıştır.

Soru 2: Sizce ekoturizm faaliyetleri içinde yer alan tarım turizmi nedir?

Tarım turizmini katılımcı 1; parçalı, küçük tarımsal arazilerde tarımsal üretim süreçlerine ziyaretçilerin de katılımıyla gerçekleştirilen, doğa ve çevreyle uyumlu, sürdürülebilir tarım ve turizm etkinlikleridir. Katılımcı 2; tarımsal alanlarda yapılan görsel nitelikli ziyaretlerin yanı sıra ürünlerin nasıl yetiştiğini anlatma, tatma, faaliyetleri deneyimleme gibi etkinlikleri de içeren aynı zamanda eğitici ve bilgilendirici bir turizm koludur. Katılımcı 3; tarım faaliyetlerinin ziyaretçilere açıldığı, desteklendiği ve sürdürülmesine katkı sağlandığı, kırsal kesimin desteklendiği turizm çeşidi. Katılımcı 4; yetiştirilen tarım ürünlerini tanıtmak için yöresel olarak düzenlenen festivaller, fuarlar, geziler tarım turizmi etkinliklerini oluşturur. Katılımcı 5; yetiştirilen tropik meyveler, tıbbi ve aromatik bitkiler gibi yerel ürünlerin tanıtılması, sergilenmesi,

satışı ve bahçe ziyaretleri gibi etkinlikleri içeren sürdürülebilir turizm türüdür. Katılımcı 6; yerel ekonominin canlanmasını sağlayan tarımsal temelli turizm faaliyetleridir. Katılımcı 7; tarım alanlarında turistlerin gezmesi, süreçlere katılması, etkinliklere katılması, yaşam şekillerini deneyimlemesini vb. kapsayan turizm türü. Katılımcı 8; tarım alanlarındaki faaliyetlere yönelik turizm etkinlikleridir. Katılımcı 9; kırsaldaki tarım faaliyetlerinin turizm ile birlikte değerlendirilerek gruplara hitap eden turizm faaliyetleridir. Katılımcı 10; üretimin olduğu tarım faaliyetleri ile bacasız fabrika olarak bilinen turizm faaliyetlerini birlikte içeren ve verim alınmaya çalışılan turizm türüdür. Katılımcı 11; daha çok şehrin stresinden sıkılmış insanların çiftlik tarzı doğal yerlerde; tarımı öğrenerek, uygulayarak doğa ile iç içe yaptıkları turizm faaliyetleridir. Katılımcı 12; tarımsal üretim alanlarında yapılan turizm faaliyetleridir, şeklinde tanımlamıştır.

Soru 3: Ülkemizdeki tarım turizmi faaliyetleri hakkında bilginiz var mı? Varsa örnek verebilir misiniz?

Katılımcı 1; evet, var. Diyarbakır'da çilek üretimi olmamasına rağmen bir girişimcinin çilek üretimini denemesi ve yetişmesiyle bölge halkının hiç bilmediği meyveyi tanıtmaya ve pazarlamaya başlaması. Ya da Rize'deki çay bahçeleri örnek olabilir. Katılımcı 2; kısmen var. Gelişmiş örneğinin fazla olduğunu düşünmüyorum. Ege Bölgesi'nde birkaç çiftlikte yapıldığını duymuştum. Katılımcı 3; evet. Örneğin büyük şehirlerden gelen misafirlerin tarım bölgelerinde tarlalardan ürün toplaması ve ürünleri satın alması. Katılımcı 4; evet. Ülkemizde tarımla ilgili birçok fuarlar ve festivaller yapılmaktadır. Örneğin ilçemizde her sene Atatürk'ün ilçemize ismini verdiği 21 Ekim tarihini de içine alan 2-3 gün süren 'Gazipaşa Çekirdeksiz Nar ve Tropikal Meyve Festivali' ve 2 yılda 1 yapılan 'Gazipaşa Tarım Fuarı' örnek verilebilir. Katılımcı 5; var. Nevşehir'deki üzüm bahçeleri, Rize'deki çay bahçeleri, Isparta'daki gül ve lavanta bahçeleri örnek olabilir. Katılımcı 6; tarım turizmi faaliyetleri ülkemizin çeşitli yerlerinde çiftlik evleri kurularak, doğayla iç içe zaman geçirmek isteyen kişilere olanak sağlamaktadır. Bu çiftliklerde veya bahçelerde insanlar yiyeceklerini kendileri hasat etmektedir. Antalya, Çanakkale, İzmir, Muğla, Trakya vb. yerlerde çiftliklerde görülmektedir. Ancak ülke genelinde çok yaygın değildir. Katılımcı 7; Ege ve Karadeniz'de çiftliklerde daha fazla. Akdeniz'de de var ama daha az miktarlarda. Mesela ilçemizde "Kivi Köy" adında bir kivi bahçesinde konaklamalı küçük bir işletme var. Katılımcı 8; örneğin ilçemizdeki Kivi Park ve Tropikal Park olabilir. Ayrıca bazı çiftliklere yapılan ziyaretler de bu kapsama girebilir. Katılımcı 9; çok fazla bilğim yok. Katılımcı 10; ilçemizdeki çekirdeksiz nar ve tropikal meyve festivali, yine ülkemizde

kiraz festivalleri, portakal festivalleri mevcut. Katılımcı 11; çiftlikler var, kendin yetiştir, kendin yap şeklinde. Kırsalda, ormanda bungalov evler var. Ayrıca ilçemizde olduğu gibi ülkemizde birçok yerde tarım fuarları ve festivalleri var. Katılımcı 12; çiftliklerde yapılan faaliyetler var. Tarımsal alanlara gerçekleştirilen turlar, satışlar, geziler bu alana girmektedir.

Soru 4: Coğrafi işaret ile tescilli Gazipaşa Çekirdeksiz Narımız ve üretimi yapılan birçok tropikal meyvemiz ile Gazipaşa'mızın tarım turizmi ve ekoturizm potansiyelini nasıl değerlendirirsiniz?

Katılımcı 1; bir örnekle açıklamak isterim. Bir gül bitkisi Isparta ilini tanıtıp kalkındırıyorsa Gazipaşa Çekirdeksiz Narı da güzel bir tanıtımla, desteklemelerle küçük bir yerleşim olan ilçemize çok önemli getiriler sağlayabilir. Bununla birlikte ürettiğimiz avokado, muz, mango gibi tropikal meyveler de tarım turizmi için oldukça kıymetli olabilir. Bu ürünlerin yanında temiz kıyıları, yaylaları ve doğal güzellikleri ile ilçemizin ekoturizm potansiyelinin oldukça yüksek olduğunu düşünüyorum. Katılımcı 2; Alanya'daki gibi otel ve kıyı turizmi yerine ilçemizin tarım turizmi ve ekoturizm ile bilinmesi ve geliştirilmesi bence daha güzel olur. Sunuma hazır bahçeleri ile ziyaretçi çekme potansiyeli yüksek. Katılımcı 3; potansiyeli yüksek bir bölgedir. Verimli toprakları vardır. Coğrafi işareti yaymak önemlidir. Denetimleri sıkı yapılmalıdır. Reklam boyutu iyi yapılmalıdır. Katılımcı 4; yetiştirilen çok çeşitli tarım ürünleri ve doğal güzellikleri ile ilçemiz önemli bir potansiyele sahiptir. Özellikle bu sene 14. kez düzenlenen meyve festivaline gösterilen ilgi her sene daha da artmaktadır. Katılımcı 5; tarım turizmi ve ekoturizm açısından ilçemiz çok doğru bir destinasyon. Fakat Alanya'nın otel turizminin burayı baskıladığını düşünüyorum. Tanıtıma öncelik verilmeli. Katılımcı 6; Gazipaşa Çekirdeksiz Narımız sadece ilçemize has bir meyve olması itibarıyla Gazipaşa'mızın yurt içi ve yurt dışında tanınması açısından önem arz etmektedir. Aynı şekilde tropikal meyvelerin üretimi de yerel halkın kalkınmasında öneme sahiptir. Her yıl ekim ayında Çekirdeksiz Nar ve Tropikal Meyve festivalimize binlerce ziyaretçi katılması ilçe halkına katkı sağlamakta ve Gazipaşa'mızın yurt içinde ve yurt dışında tanınmasını sağlamaktadır. Katılımcı 7; seralarda tropikal ürünlerin, açık muz bahçelerinin varlığı vb. ile oldukça fazla tarımsal imkanı var. İşbirlikleri ile doğa, yayla turizmi de geliştirilebilir. Yerel ürünlerin sergilendiği çadırlar vb. kurulabilir. Tarımsal, yöresel ve kültürel zenginliklerimiz çok fazla, tanıtımla turizm faaliyetlerine dönüştürülebilir. Katılımcı 8; ilçemizde her yıl düzenlenen Gazipaşa Çekirdeksiz Nar ve Tropikal Meyve Festivali ile bölgemize çok sayıda ziyaretçi gelmektedir. Özellikle

sürekli artan tropikal meyve üretimimiz ile ilçemiz turistlerin dikkatini çekmektedir. Tarımsal zenginlikleri ve doğal güzellikleri ile ilçemizin bu konularda önemli bir potansiyeli olduğunu düşünüyorum. Katılımcı 9; ilçemizde yetişen tropikal meyveler ve coğrafi işaretli çekirdeksiz nar tarım turizmi açısından oldukça önemli ve ilçemiz için farkındalık yaratmaktadır. Ekoturizm ve tarımsal turizm açısından gelecek vadetmektedir. Tanıtımı iyi yapılabilirse tarım turizmi için potansiyel bir güçtür. Katılımcı 10; ilçemiz antik kalıntıları, verimli toprakları, eşsiz doğal güzelliği ile cennetten bir köşe olarak kabul edilmektedir. Gerek ekoturizm gerek tarım turizmini geliştirmek ilçede öncelikle kitlesel turizmin eş zamanlı gelişmesiyle daha çok ivme kazanacaktır. Katılımcı 11; tabii ki bunlar ilçemiz için çok büyük bir fırsat ve çok büyük bir ayrıcalık. Gazipaşa'mızın özel iklim şartları sayesinde sadece burada yetişen çekirdeksiz nar ve bunun gibi neredeyse ülkemizin hiçbir yerinde yetiştiriciliği yapılamayan birçok tropik meyveye sahip olması çok büyük bir avantaj. Katılımcı 12; Gazipaşa açık muz tarımının en çok yapıldığı yerlerden biridir. Denize paralel eşsiz muz bahçeleri, tropikal meyve bahçeleri ile çok önemli üretim alanları mevcut. İlçemiz sahilinde mango gibi tropikal meyvelerin, sahilden yarım saat mesafedeki köylerinde ise kiraz ve çekirdeksiz nar yetişebilen avantajlı, eşsiz bir coğrafya. Önemli bir tropikal ürün zenginliği bulunmaktadır. Hem tarım zenginliği, hem denizi hem de doğal güzellikleri ile Gazipaşa bu konularda önemli bir potansiyele sahiptir.

Soru 5: Ekonomik olarak ilçemizde önemli bir gelir kaynağı olan tarım faaliyetlerini turizm ile sentezleyerek son yıllarda giderek yaygınlaşan sürdürülebilir turizm kollarından biri olan tarım turizmini Gazipaşa'da geliştirebilir miyiz? Nasıl?

Katılımcı 1; evet, geliştirebiliriz. Hatta tarım ve turizm faaliyetlerinin iç içe olduğu ilçemizde bu sektörler sentezlenerek katma değere dönüştürülmelidir. Katılımcı 2; bununla ilgili ekonomik anlamda bir kaynak ve bir birim ile altyapı oluşturulursa gelişecektir. İlçe Tarım Müdürlüğü ve Belediye'nin de desteği ile tanıtım ve çalışmalar yapılabilir. Katılımcı 3; evet. Bilgilendirme, tanıtım ve desteklemelerle geliştirebiliriz. Katılımcı 4; geliştirebiliriz. Hatta Gazipaşa Belediyesinin yapmış olduğu Tropikal Park'ta ilçemizde yetişen tüm tropikal bitkiler halka açık bir şekilde sergilenmektedir. Bu proje ilçemizde tarım turizmi uygulamaları için öncü olarak gösterilebilir. Katılımcı 5; uygulayabilir ve geliştirebiliriz. Tarım alanları doğru kullanılmalı, ziraa ilaçlar doğru kullanılmalı, gerekli peyzaj çalışmaları ve tanıtımlar ile geliştirilebilir. Katılımcı 6; 2024 yılında ilçemizde açılışını yaptığımız Tropikal Park, açıldığından itibaren binlerce

ziyaretçiye ev sahipliği yapmaktadır. Parkta bulunan tropikal meyveler hasat zamanı gelince hasat edilmektedir. Bunun gibi parklar, çiftlikler veya kamp alanları kurularak doğayla içi içe zaman geçirmek isteyenlere alternatif bir tatil olanağı sunar. Yerel halka tarım turizmini geliştirmek için destek verilebilir. Katılımcı 7; geliştirebiliriz, yaygınlaştırabiliriz. Devlet desteği ile bahçelerde geziler düzenlenebilir. Bu konularda bilinçlendirme, bilgilendirme çalışmaları yapılabilir. Tanıtım ve reklam yapılmalıdır. Katılımcı 8; evet, geliştirebiliriz. Tropikal meyvelerde çeşitlilik sağlanabilir. Ziyaretlere uygun bahçe sayısı arttırılabilir. Konu ile ilgili desteklemeler yapılabilir. Katılımcı 9; geliştirilebilir. Üretilen ürünlerin reklamı yapılmalı, üretim aşamaları iyi takip edilmeli, kimyasal ilaçların kullanımına dikkat edilmeli ve azaltılmalı ayrıca gelecek misafirler için de konaklama tesisleri yapılmalı. Katılımcı 10; elbette geliştirilebilir. Bunun için kitlesel turizmin geliştirilmesi ve akabinde tarımsal üretimlerimiz ve zengin kaynaklarımız kitle turizmine çeşitli yollarla entegre edilebilir. Katılımcı 11; geliştirebiliriz. İlçemizdeki insanlar bu konuda bilinçlendikçe ve böyle bir gelir kapısının farkına vardıkça, bahçesinde her türlü tropikal meyvenin olduğu çiftlik tarzı küçük turizm işletmelerinin sayısı artacaktır. Bununla ilgili devlet teşvikleri de olabilir bence. Katılımcı 12; kesinlikle geliştirebiliriz. Bunun için bilinçli girişimciler gerekiyor. Kurumlar arası işbirliği ve teşvikler gerekiyor.

Soru 6: Tarım turizminin ilçemiz için potansiyel faydaları hakkında neler söylersiniz?

Katılımcı 1; ilçeyi ziyaret eden yerli ve yabancı turist sayısı artar. İlçede üretilen ve alternatif tıpta kullanılan birçok tropikal ürünün tanıtımı ile ekonomik karlılık elde edilir. Yöre halkına ek istihdam olanağı sağlanır. Katılımcı 2; ilçemize renk, çeşitlilik katar, çevre güzelliğine katkı sağlar, düzen sağlar. İlçeye katma değer ve ekonomik kalkınma sağlar. Katılımcı 3; ilçenin ziyaretçi sayısının artmasını sağlar. Bu da ekonomik hareketlilik demektir. Ürünlerin tanıtımıyla değeri artar, tarım ve turizm sektörleri canlanır. Katılımcı 4; ekonomik yönden, ayrıca ilçenin tanıtımı açısından katkı sağlar. Katılımcı 5; ilçe halkının dışarıya göçünü engeller. İlçe ekonomik ve sosyal olarak gelişir. Genç girişimciler için bir fırsat olduğundan üretici yaşı azalır, gençleşir. İstihdam artar. Katılımcı 6; Gazipaşa'da tarımsal faaliyetlerin de fazla olması, konumunun ve ikliminin elverişli olması sebebiyle tarım turizminin yapılabileceği uygun bir konum olarak görülmektedir. Tarım turizminin gelişmesi halinde ilçenin ekonomik olarak gelişmesi kaçınılmaz olacaktır. Gazipaşa turizm açısından bir cazibe merkezi haline gelecektir. Katılımcı 7; istihdam artar, işsizliği azaltır, özellikle de genç

işsizliğin azalmasına yardımcı olabilir. Ekoturizm ile ilgili sahalar çoğalır. Dışarıdan yatırımlar artar. Doğal güzelliklerin, kaynakların korunmasını sağlar. Temiz, sürdürülebilir turizm yapılabilir. İlçemiz daha bakımlı ve düzenli olur. İlçenin tanıtımına faydalı olur. Ziyaretçi potansiyeli artar. Döviz girdisi artar, ekonomi canlanır. Katılımcı 8; ilçemizin tanınırlığı artar. Ziyaretçi sayısı artar. Turizm sektörü canlanır. Döviz girdisi artar. Ekonomi canlanır. Katılımcı 9; tarım turizminin ilçemize önemli katkıları sağlayacaktır. Üreticiler daha fazla gelir elde eder. Yapılan tanıtımlarla hem ilçemiz hem de ürünlerimiz daha çok tanınacak ve talep edilecektir. Katılımcı 10; ilçemiz gerek doğası gerekse tarımsal arazileri ile zengin bir potansiyele sahip. Neredeyse üretilmeyen tropikal meyve bulunmamaktadır. Tarımsal araziler ile turizmin göz bebeği deniz o kadar içi içe bulunmakta ki bu her ilçeye nasip olacak bir özellik değil. Bu sebeplerle çok sayıda turist çekilebilir. Katılımcı 11; ilçemiz bu konuda çok şanslı, her türlü imkan var. Yerel halk bu konuda bilinçlendirildikçe ve desteklendikçe bu tür işletmeler artacak ve bölgemizin alternatif bir gelir kaynağı olacaktır. Katılımcı 12; ürünlerin daha çok tanıtımına yardımcı olur. Dolayısıyla pazarlamaya da olumlu etkisi olur. Pazarlamanın artması satışları arttırır. Bu da üreticileri teşvik eder. Üretim alanları artar. Bölgede tarımsal ve ekonomik zenginlik yaratır. Bölgenin birçok yönden gelişimini destekler.

Soru 7: İlçemizde tarım turizmi faaliyetleri ile ilgili çalışma yapma konusunda istekli bir üretici potansiyeli görüyor musunuz? (Sebebiyle birlikte)

Katılımcı 1; satış ve pazarlama noktasında ürünlerin tanıtımı sağlanması durumunda istekli ve potansiyelli kişilerin olduğunu düşünüyorum. Katılımcı 2; hayır. Çünkü burada insanlar genellikle sadece üretim odaklı, ayrıca iklim değişiklikleri sebebiyle yaşanan su sorunları da üreticileri girişim konusunda tedirgin edebiliyor. Katılımcı 3; desteklenirse evet. Katılımcı 4; evet. Ek ekonomik getiri sağlayabileceği için istekli girişimciler olabilir. Katılımcı 5; biz (eşimle) aslında onlardan biriyiz. Kısmen de olsa tarım turizmi yapıyoruz denebilir. Sosyal medya ile de destekliyoruz ama yine de çoğu çiftçi bunu yapmıyor. Daha doğrusu bilmiyor. Katılımcı 6; kısmen. Çünkü ekonomik değeri yüksek ürünlerin yetiştirilmesi yerel halkın kalkınmasındaki rolünü arttırmaktadır. Tarım turizminde elde edilen ekonomik değer, tarım ürünlerinin yurt içi veya yurt dışına satışından elde edilen gelirden daha fazla olması durumunda tarım turizmi halk tarafından benimsenecek ve gelişecektir. Katılımcı 7; yeterli sermaye olduğu sürece girişimcilerin olabileceğini düşünüyorum. Çünkü ziyaretçilerin ilgisini çekebilecek ürünlerin bulunduğu birçok bahçe mevcut. Güzel işbirlikleri ile üreticiler bu

alana yönelebilir. Katılımcı 8; çoğu üretici bu konuda çok bilinçli olmadığı için potansiyelin şuan için biraz az olduğunu düşünüyorum. Ama bilgilendirmeler yapılırsa istekli üreticiler olabileceğini düşünüyorum. Katılımcı 9; ilçemizde bu konu ile ilgili istekli üretici potansiyeli olduğunu düşünüyorum. Çünkü ilçemiz bir tarım ilçesi ve yöre halkı geçimini tarımdan sağlamaktadır. Katılımcı 10; yeterli oranda yok. Ancak üreticiler bilinçlendirildikçe bu oranının artacağını düşünmekteyim. Katılımcı 11; yapanlar var hatta yapmak isteyenler de. Fakat çok ciddi bir oran yok. Sebepleri; üreticilerin yerinin müsait olmaması, imkan olmaması hatta bu konuda yeterli bilgisi olmaması. Katılımcı 12; üretici olarak şuan için çok görmüyorum. Çünkü bu konuda bilgilerinin yetersiz olduğu düşüncesindeyim.

Soru 8: Tarım turizmi faaliyetlerinin ilçemiz bahçelerinde uygulanabilirliği var mı? (Sebebiyle birlikte)

Katılımcı 1; ilçemiz tarım alanları bakımından geniş olduğu için uygulanabilir olduğunu düşünüyorum. Girişimcilere destek olunduğu takdirde yatay, yerel ve otantik mimari ile güzel tesisler ve bahçeler kurulabilir. Katılımcı 2; şuan yok denebilir. Öncü olacak bahçeler kurulmalı, bu da en az 3-5 seneyi alabilir. Katılımcı 3; bence pek yok. Çoğu alanda sera olması sebebiyle ne kadar uygulanabilir bilmiyorum. Çilek ve açık tropikal meyve bahçelerinde daha uygulanabilir olduğunu düşünüyorum. Katılımcı 4; şuan çok uygulanabilir bulmuyorum ama planlı çalışmalarla yapılabilir. Tropikal Sera örneğini az önce de vermiştik. Katılımcı 5; kısmen var. Ama tarım ilacı konusunda çok dikkatli olunmalı. Haricinde ilçemiz gerek iklimi gerekse insanı ile bu işe uygun. Katılımcı 6; ilçemizin konumu, iklimi itibariyle tarım turizmine uygunluğu vardır. Katılımcı 7; hazırlık gerekiyor. Düzenlemeler ve bahçe sahipleriyle iş birliği, tanıtım, bilgilendirme gerekiyor. Altyapı çalışmaları gerekiyor. Şimdilik fazla olmasa da çalışmalar ile uygun hale gelebilir. Katılımcı 8; az sayıda bahçede kısmen uygulandığını biliyorum. Ama genel olarak üretim odaklı bahçeler olduğu uygulanabilirlik şuan için az denilebilir. Yeni kurulacak bahçeler planlı bir şekilde kurulursa tarım turizmine uygun olabilir. Katılımcı 9; tarım turizmi faaliyetlerinin ilçemizde uygulanabilirliği vardır. Çoğunluk örtü altı seracılıkla uğraşan çiftçilerimiz ayrıca avokado, mango, passiflora, papaya gibi tropikal ağaçları da yetiştirmekte ve geçimini sağlamaktadır. Katılımcı 10; kısmen mümkün. Zira tarımsal arazilerin küçüklüğü ve bilimsel tarımın yaygın olmaması bir engel olarak gösterilebilir. Katılımcı 11; tabi ki var. Hayatında hiç tropik bitki görmemiş bir sürü kişi var, merak edenler var. Onlar için burası bulunulmaz bir bölge ve hatta bunların yanında muhteşem bir denizi de var. Katılımcı 12; var. Çoğu

Üretim alanları, bahçeler uygun. Geniş tarım alanları mevcut. Üretilen rnler ilgi çekici. Bazı düzenlemeler ile rahatlıkla uygulanabilir.

Soru 9: Tarım turizmi faaliyetlerinin uygulanabilmesi için ihtiyaınız olan şeyler nelerdir?

Katılımcı 1; sivil toplum kuruluşları desteklemelidir. Belediye girişimcilere yardımcı olmalıdır. Devlet girişimcilere uygun kredi vb. destek olmalıdır. Konu ile ilgili eēitimli, bilinçli, kalifiye personeller gerekmektedir. Katılımcı 2; resmi kurumlardan maddi ve manevi destek almak, yönlendirme ve eēitimler, çiftçiler arası iletişim saēlanması. Katılımcı 3; bu faaliyetlerin tanıtımıyla bilinirliēinin arttırılması gerekiyor. Katılımcı 4; kültürel etkinlik ve eēitimlerin yapılması, çiftçilerin bilgilendirilmesi ve desteklenmesi. Katılımcı 5; bilinçli ve eēitimli girişimci, toprak, su, ata tohumları, tanıtım, denetim, destek, sürdürülebilirlik gerekli. Katılımcı 6; uygun yeryüzü şekilleri, elverişli iklim, arz ve talep, sermaye ve yatırım için destek gerekmektedir. Katılımcı 7; tanıtım çok önemli. Fuarlara katılım saēlanmalı, eēitimler, bilgilendirme çalışmaları, uygun kredi imkanı vb. devlet destekleri gerekli. Katılımcı 8; tanıtım yapılabilir. Eēitimler, bilgilendirmeler yapılabilir. Turizm acentelerinin etkinliklerine eklenebilir. Devlet bu konuda teşvikler yapabilir. Bu konuda dernekler vb. kurulabilir. Katılımcı 9; öncelikle ilçe tarım ve ziraat odalarının çiftçilerle iş birliēi yaparak bahçelerin ve seraların uygun hale getirilmesi gerekir. Sonrasında iyi bir tanıtım yapılmalı ayrıca gelen misafirlerin konaklaması için tesislerin çeşitlendirilmesi, oēaltılması gerekir. Katılımcı 10; sürdürülebilirlik, etkili tarım politikaları, yörenin turizm potansiyelini kaldıracak turizm alt ve üst yapılarına ihtiyaı olacaktır. Katılımcı 11; ilgi çekici tarımsal faaliyetlerin yapılabilereēēi bir alan ve sermaye gerekli. Katılımcı 12; kaymakamlık ve belediye alanlar, rotalar belirlemeli. Otelciler birliēi, turizm acenteleri ve ilgili sivil toplum kuruluşları görüşüp iş birliēi içinde çalışmalar yapılmalı. Tur rotaları belirlenmeli. Tanıtım ve reklam yapılmalı. Teşvikler gerekli. Eēitimler ve bilgilendirme çalışmaları yürütülmeli.

Soru 10: Tarım turizmi faaliyetlerinin uygulanması bölgenin tanıtımına ve kalkınmasına yardımcı olur mu? Nasıl?

Katılımcı 1; bu faaliyetler uygulandıēı takdirde bölgenin ziyaretçi sayısı artar. Ziyaretçilerin gerekleřtirebileceēi alternatif etkinlikler artmış olur ve ekonomik katkı saēlanır. Üretilen tarımsal ürünler daha iyi tanıtılacaēı için yerel satışlar ve karlılık artar. Hem üreticiler hem de yerel halk ekonomik olarak güçlenir. Katılımcı 2; elbette olur. Özellikle tatil için gelen ziyaretçilerin sosyal medyalarından bireysel reklamları

yoluyla tanıtım yapılmış olur. Ziyaretçilere yapılacak satışlarla ekonomik kazanç sağlamaya yardımcı olur. Katılımcı 3; faaliyetlerin uygulanması kuşkusuz bölge için ekonomik, sosyal ve kültürel olarak çok yönlü faydalı olacaktır. Katılımcı 4; olur. Festival ve fuarlar ile ilçeye gelen ziyaretçiler artar. Tanıtım artar. Üreticiler, firmalar ve tüketiciler arasında iletişim ve etkileşim sağlanır. Tarımsal bilinç artar. Ekonomik ve kültürel yönden kalkınma sağlanır. Katılımcı 5; kesinlikle olur. Gazipaşa normalde de göç alan bir yer fakat daha kaliteli, ekonomik katkı sağlayan göçlere yarar sağlayabilir. İlçe halkına sosyoekonomik anlamda değer katar. Farklı çevrelerle kültürel etkileşim sağlanır. Tropikal meyve yetiştiriciliği anlamında marka bir ilçe olabilir. Katılımcı 6; alternatif turizme yönelen insanların he yıl artması, tarım turizmine katkı sağlanması ve sonucunda da bu alanlara ziyaretçi sayısının artması, bölge tanıtımına ve kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Katılımcı 7; elbette sağlar. Bu faaliyetlerin çoğalması ve tanıtımlarının güzel bir şekilde yapılması ile ilçenin bilinirliği artar. Ziyaretçi sayısı artar. Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmaya yardımcı olur. Katılımcı 8; elbette olur. Ziyaret eden kişiler tanıtıma yardımcı olur. Satışlar artar. Ekonomi canlanır. Kültürel yönden de gelişime katkı sağlar. Katılımcı 9; şüphesiz olur. Gelen misafirler hem doğayı hem arkeolojik alanları hem de bahçeleri gezerek farklı ve çeşitli turizm etkinlikleri gerçekleştirmiş olacaktır. Katılımcı 10; elbette olur. Bugün coğrafi işaret almış pek çok tarım ürünü için festivaller düzenlenmekte ve insanlar sadece bu festivallere katılmak için seyahat etmektedir. Bu da yörenin kalkınmasına ve tanınmasına aracılık etmektedir. Katılımcı 11; tabi ki olur. Bu tür işletmelerin sayısı arttıkça ve buralara gelen turistlerin sayısı arttıkça bölgemiz daha çok tanınacak ve yerli halkın gelir seviyesi artacaktır. Katılımcı 12; tanınırlık artar. Tanıtım, pazarlamayı tetikler. Pazarlama talebi arttırır. Üretim artar. Ekonomi canlanır. Bu da bölgenin kalkınmasını sağlar.

Tablo 7.1 Katılımcı Bulgu Sınıflandırma ve Kod Tablosu

Soru No	Sorular	Sınıflandırma	Kodlar
1.	Ekoturizm (sürdürülebilir turizm, yeşil turizm) nedir?	Pozitif İfadeler	Sürdürülebilir, Doğa, Çevre, Doğal Güzellik, Yeşil Alan, Doğal Kaynak, Yerel Halk
2.	Sizce ekoturizm faaliyetleri içinde yer alan tarım turizmi nedir?	Pozitif İfadeler	Tarımsal Alan, Çiftlik Sürdürülebilir Tarım, Deneyim, Tarımsal Faaliyet, Üretim Ziyaret/Ziyaretçi, Kırsal Alan,
3.	Ülkemizdeki tarım turizmi faaliyetleri hakkında bilginiz var mı? Varsa örnek verebilir misiniz?	Pozitif, Negatif ve Çekimser İfadeler	Çiftlik, Festival, Bahçe, Yerel Ürün, Fuar, Tur, Satış, Gezi, Tropikal Ürün, Meyve
4.	Coğrafi işaret ile tescilli Gazipaşa Çekirdeksiz Narımız ve üretimi yapılan birçok tropikal meyvemiz ile Gazipaşa'mızın tarım turizmi ve ekoturizm potansiyelini nasıl değerlendirirsiniz?	Pozitif İfadeler	Ekoturizm, Tarım Turizmi, Coğrafi İşaret, Tanıtım, Nar Tropikal Meyveler, Festival, Potansiyel, Tarımsal Zenginlik, Doğal Güzellik, Kültürel Zenginlik, Gazipaşa
5.	Ekonomik olarak ilçemizde önemli bir gelir kaynağı olan tarım faaliyetlerini turizm ile sentezleyerek son yıllarda giderek yaygınlaşan sürdürülebilir turizm kollarından biri olan tarım turizmini Gazipaşa'da geliştirebilir miyiz? Nasıl?	Pozitif ve Koşullu Pozitif İfadeler	Destekleme, Altyapı, Tanıtım, Bilinçlendirme, Çalışma, Tesis, Reklam, Teşvik, İş Birliği, Çeşitlilik, Bilgilendirme
6.	Tarım turizminin ilçemiz için potansiyel faydaları hakkında neler söylersiniz?	Pozitif İfadeler	Turizm, Turist, Ekoturizm, Ekonomik Karlılık, İstihdam, Katma Değer, Kalkınma, Gelir, Döviz, Ekonomi
7.	İlçemizde tarım turizmi faaliyetleri ile ilgili çalışma yapma konusunda istekli bir üretici potansiyeli görüyor musunuz? (Sebebiyle birlikte)	Pozitif, Çekimser, Koşullu Pozitif ve Negatif İfadeler	Satış, Pazarlama, Tanıtım, Destek, Sermaye, İş Birliği, Bilgilendirme
8.	Tarım turizmi faaliyetlerinin ilçemiz bahçelerinde uygulanabilirliği var mı? (Sebebiyle birlikte)	Pozitif, Çekimser, Koşullu Pozitif ve Negatif İfadeler	Bahçe, Destek, Tesis, Plan, Hazırlık, Altyapı, Tanıtım, Bilgilendirme, Düzenleme
9.	Tarım turizmi faaliyetlerinin uygulanabilmesi için ihtiyacımız olan şeyler nelerdir?	Pozitif İfadeler	Sivil Toplum Kuruluşu, Destek, Eğitim, Tanıtım, Sermaye, İletişim, Denetim, İş Birliği, Sürdürülebilirlik
10.	Tarım turizmi faaliyetlerinin uygulanması bölgenin tanıtımına ve kalkınmasına yardımcı olur mu? Nasıl?	Pozitif İfadeler	Ziyaretçi, Satış, Karlılık, Tanıtım, Kalkınma, Kazanç, Pazarlama, Ekonomi

Tablo 7.2 Katılımcı Cevap Kod Tablosu

Sorular	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12
1. Ekoturizm (sürdürülebilir turizm, yeşil turizm) nedir?	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V
2.Sizce ekoturizm faaliyetleri içinde yer alan tarım turizmi nedir?	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V
3.Ülkemizdeki tarım turizmi faaliyetleri hakkında bilginiz var mı? Varsa örnek verebilir misiniz?	V	O	V	V	V	V	V	V	X	V	V	V
4.Coğrafi işaret ile tescilli Gazipaşa Çekirdeksiz Narımız ve üretimi yapılan birçok tropikal meyvemiz ile Gazipaşa'mızın tarım turizmi ve ekoturizm potansiyelini nasıl değerlendirirsiniz?	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V
5.Ekonomik olarak ilçemizde önemli bir gelir kaynağı olan tarım faaliyetlerini turizm ile sentezleyerek son yıllarda giderek yaygınlaşan sürdürülebilir turizm kollarından biri olan tarım turizmini Gazipaşa'da geliştirebilir miyiz? Nasıl?	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V
6.Tarım turizminin ilçemiz için potansiyel faydaları hakkında neler söylersiniz?	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V
7.İlçemizde tarım turizmi faaliyetleri ile ilgili çalışma yapma konusunda istekli bir üretici potansiyeli görüyor musunuz? (Sebebiyle birlikte)	V	X	O	V	O	O	V	X	V	X	O	X
8.Tarım turizmi faaliyetlerinin ilçe bahçelerinde uygulanabilirliği var mı? (Sebebiyle birlikte)	V	X	X	X	O	V	O	O	V	O	V	V
9.Tarım turizmi faaliyetlerinin uygulanabilmesi için ihtiyacınız olan şeyler nelerdir?	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V
10.Tarım turizmi faaliyetlerinin uygulanması bölgenin tanıtımına ve kalkınmasına yardımcı olur mu? Nasıl?	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V

(Not: Tabloda “V” pozitif ifadeleri, “X” negatif ifadeleri, “O” çekimser ifadeleri temsil etmektedir.)

Cevap kod tablosuna göre 1., 2., 4., 5., 6., 9. ve 10. soruların cevaplarında katılımcıların tamamı pozitif ifadelere yer vermiştir. Katılımcılar 3. sorunun cevaplarında %83.3 oranında pozitif, %8.3 oranında çekimser ve yine %8.3 oranında

negatif ifadelerle yer vermiştir. Katılımcılar 7. sorunun cevaplarında %33.3 oranında pozitif, %33.3 oranında çekimser, %33.3 oranında negatif ifadelerle başvurmuştur. Katılımcılar 8. sorunun cevaplarında %41.7 oranında pozitif, %33.3 oranında çekimser, %25 oranında negatif ifadelerle başvurmuştur.

Tablo 7.3 Tema, Alt Tema ve İçerik Analizi Tablosu

Temalar	Alt Temalar	İçerik
Ekoturizm Bilgisi	Sürdürülebilir, Doğa, Çevre, Doğal Güzellik, Yeşil Alan, Doğal Kaynak, Yerel Halk	Katılımcıların tamamına yakınının ekoturizm konusunda bilgi sahibi olduğu görülmektedir.
Tarım Turizmi Bilgisi	Tarımsal Alan, Çiftlik Sürdürülebilir Tarım, Deneyim, Tarımsal Faaliyet, Ziyaret/Ziyaretçi, Kırsal Alan, Üretim, Satış	Katılımcıların çoğunluğunun geniş anlamıyla olmasa da tarım turizmi hakkında geçerli ifadelerle yer verdiği görülmektedir.
Tarım Turizmi Faaliyetleri	Çiftlik, Festival, Bahçe, Yerel Ürün, Fuar, Tur, Satış, Gezi, Tropikal Ürün, Meyve, Hasat, İşletme	Katılımcılar tarım turizmi faaliyetlerini çiftlik tarzı işletmelerin faaliyetleri, yörelerin yerel ürünlerine yönelik faaliyetler, fuarlar ve festivaller, bahçe gezileri, tanıtım ve satış faaliyetleri şeklinde belirtmektedir.
Gazipaşa'nın Ekoturizm ve Tarım Turizmi Potansiyeli	Ekoturizm, Tarım Turizmi, Coğrafi İşaretili Ürün, Tanıtım, Tropikal Meyveler, Tarımsal Zenginlik, Doğal Güzellik, Kültürel Zenginlik, Gazipaşa, Nar, Festival	Katılımcılar genel olarak iyi bir tanıtım, destekleme ve iş birlikleri vasıtasıyla Gazipaşa'nın coğrafi işaretili çekirdeksiz narı, üretilen çok sayıda tropikal bitki ve tarımsal ürün zenginliği ile tarım turizmi ayrıca denizi, doğal güzellikleri ve kültürel zenginlikleri ile de ekoturizm konusunda çok önemli bir potansiyeli olduğunu belirtmektedir.
Tarım Turizminin Potansiyel Faydaları	Turizm, Turist, Ekoturizm, Ekonomik Karlılık, İstihdam, Katma Değer, Kalkınma, Gelir, Döviz, Ekonomi	Katılımcılar potansiyel faydaları bölgenin tanınırlığının artması, ziyaretçi sayısının artması, döviz girdisinin artması, istihdamın artması, ürün satışlarının artması, ekonominin canlanması ve sosyokültürel kalkınma olarak ifade etmektedir.
Gazipaşa'da Tarım Turizminin Uygulanabilirliği ve İhtiyaç Duyulanlar	Satış, Pazarlama, Tanıtım, Destek, Sermaye, İş Birliği, Sivil Toplum Kuruluşları, Bilgilendirme, Düzenleme, Bahçe, Altyapı, Hazırlık, Plan, Tesis, Farkındalık, Eğitim, İletişim, Denetim, Sürdürülebilirlik	Katılımcılar çoğunlukla tanıtım, reklam, bilgilendirme, teşvik, altyapı ve planlama, sermaye, organizasyon, iş birliği, yönlendirme gibi konulara ihtiyaç duyulacağını belirtmektedir.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

8.1. Sonuç

Çalışmada ekoturizm ve ekoturizm çeşitleri, dünyada ve ülkemizde ekoturizm faaliyetleri ve ekoturizm alt kollarından olan tarım turizmi faaliyetleri, wellness kavramı ve Gazipaşa örnekleme ele alınmıştır. Bu çalışma temel olarak, Antalya'nın Gazipaşa ilçesinin tarım turizmi potansiyelini wellness yönünden değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Yapılan saha çalışmaları, anketler ve literatür taramaları sonucunda; bölgenin doğal kaynakları, iklimi, tarımsal çeşitliliği ve alternatif turizm için elverişli yapısının tarım turizmi açısından önemli bir fırsat sunduğu, ayrıca bu turizm kolunun wellness kavramı ile entegre edilebileceği belirlenmiştir.

Araştırmanın bulgularından elde edilen sonuçlar incelendiğinde özellikle bulgu kodlama ve içerik analizi tablolarında, çalışmanın hipotezleri ile bulguların birbiri ile örtüştüğü görülmektedir. Katılımcıların cevaplarıyla çalışmanın ana ve alt hipotezleri büyük oranlarda desteklenmiştir. Araştırmanın genel sonucu olarak Antalya'nın Gazipaşa ilçesi; zengin doğal güzellikleri, yerel kültürü ve mikroklima iklim özelliği sayesinde yetişebilen tropikal tarım ürünleri ile ekoturizm ve ekoturizmin alt kollarından olan tarım turizmi açısından önemli bir potansiyele sahip olduğu katılımcı cevaplarından elde edilmiştir. Bununla birlikte; Gazipaşa ilçesi gibi tarım faaliyetlerinin yaygın olduğu bölgelerde kitle turizminin yanı sıra tarım turizmi gibi sürdürülebilir turizm faaliyetleri bölgenin kalkınmasına katkı sağlayabileceği ve tarım turizminin bölgede üretilen tarımsal ürünlerin tanıtımı ve pazarlanmasında kullanılabilecek önemli bir faaliyet kolu olabileceği alt hipotezleri de verilen cevaplar sonucunda önemli ölçüde desteklenmektedir. Coğrafi işaret ile tescilli Gazipaşa çekirdeksiz narı ve üretimi yapılan birçok tropikal meyve ile Gazipaşa'nın tarım turizmi ve ekoturizm faaliyetlerinde önemli bir potansiyeli bulunduğu, yapılacak bir takım çalışmalar ile bu turizm kolunun Gazipaşa'da daha da geliştirilebileceği, tarım turizmi faaliyetlerinin ilçeye birçok fayda sağlayabileceği, bölgenin tanıtımına ve kalkınmasına katkı sağlayacağı ifadeleri araştırmaya katkı sağlayan bütün katılımcıların ortak görüşü olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna rağmen ülkemizdeki geçmişi yeni sayılabilecek bir kol olan tarım turizminin Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde daha fazla gelişebilmesi için katılımcıların da cevaplarında sıklıkla belirttiği gibi tanıtım, reklam, bilgilendirme, teşvik, altyapı ve planlama, sermaye, organizasyon, iş birliği, yönlendirme konularına daha fazla ağırlık verilmesi gerekmektedir. Sektörün gelişmesi ve bütün bu faydaların

sağlanabilmesi için de kamu, özel ve yerel tüm kurumların iş birliği içinde çalışmalar yürütmesi, sürdürülebilir turizm faaliyetleri ve wellness hakkında yeterli farkındalığın sağlanması ile mümkün olacaktır.

Gazipaşa; muz, avokado gibi yüksek katma değerli tropikal ürünlerin ve coğrafi işaretli çekirdeksiz nar üretimi, doğal ve tarihi güzellikleri ve kültürel zenginlikleri ile yerli ve yabancı turistler için deneyimsel turizm faaliyetleri bakımından önemli bir potansiyel teşkil etmektedir. Ancak bölgedeki tarımsal işletmelerin çoğunun tarım turizmine yönelik altyapı eksiklikleri ve tanıtım yetersizlikleri nedeniyle bu potansiyel henüz yeterince değerlendirilememektedir. Elde edilen bu bulgular Akşit Aşık (2016) tarafından Gazipaşa'nın tarım turizmi üzerine yaptığı SWOT analizi ve Başer (2020) tarafından Gazipaşalı çiftçilerin tarım turizminin gelişimine yönelik tutumlarını incelediği çalışmalar ile paralellik göstermekle birlikte yıllar içinde bu konuda farkındalığın arttığı ve gelişmelerin yaşandığı sonuçlarına ulaşılmıştır (Aşık, 2016; Başer, 2020). Bu gelişmeler arasında; Gazipaşa'da 2000'li yılların başında düzenlenmeye başlanan Çekirdeksiz Nar Festivali'nin ismi 2019 yılından itibaren Gazipaşa Çekirdeksiz Nar ve Tropikal Meyve Festivali olarak düzenlenmesi ve 2024 yılında içinde birçok tropikal bitki türünün bulunduğu Gazipaşa Tropikal Park ziyarete açılması bulunmaktadır (Gazipaşa Belediyesi, 2024). Bu gelişmeler ilçede tarım ürünlerinin tanıtımına ve ilçeye gelen turist sayısını arttırmaya yardımcı olsa da araştırma bulguları tarım turizmi konusundaki tanıtım, reklam, bilgilendirme ve pazarlama konularında daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Yine bu sonuçlar birçok çalışma sonucu ile örtüşmektedir (Aşık, 2016; Başer, 2020; Damdelen, 2020; Oruç ve ark., 2015). Ayrıca Başer (2020) tarafından yapılan çalışmanın aksine bulgularda; tarım turizmi faaliyetleri ile yörenin ve yörede üretilen ürünlerin, doğal güzelliklerin bilinirliği artırılabilceği, özellikle tropikal meyveler gibi katma değerli ürünlerin tanıtılması, yaygınlaşması ve marka kazandırılması yollarıyla satışların artabileceği gösterilmiştir. Tanınırılığın yanında ilçenin ekonomik gelirlerinin de artmasıyla hem üretimin teşviki, hem de istihdam artışı sağlanarak bölgenin kalkınması gerçekleştirilebileceği bulunmuştur (Başer, 2020). Bununla birlikte çalışma örneklemelerinin farklı olduğu unutulmamalıdır. Genel olarak tarım turizminin Gazipaşa'nın tanınırılığını artırma, ekonomik ve sosyokültürel gelişimini sağlama ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından önemli bir araç olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Yöneticilerin, kooperatiflerin, üreticilerin iş birliği içinde çalışması ve

vatandaşların da bunlar ile iletişim halinde olması durumunda, bölgenin bu potansiyelini etkin biçimde kullanabileceği düşünülmektedir.

Sürdürülebilir turizm türlerinden biri olan tarım turizmi ile wellnes kavramı entegrasyona uygun bir faaliyet alanı olarak değerlendirilmektedir. Bu kavramlar hem birey hem de halk sağlığını, huzurunu ve sürdürülebilirliğini hedefleyen bütünsel bir turizm anlayışını desteklemektedir. Bu iki turizm biçiminin entegrasyonu ile hem kırsal alanların ekonomik çeşitliliğinin artırılabilmesi hem de turistlere daha özgün, sağlıklı destekleyici ve tatmin edici deneyimler sunulabileceği düşünülmektedir. Literatürde bu iki kavramın ortaklaşa ele alındığı çalışmaların sınırlı olması, gelecekte yapılacak disiplinler arası araştırmalara yön verecek önemli bir konu olduğunu göstermektedir.

Bir bölgede turizm sektörünün gelişim sağlayabilmesi, bu yöredeki halkın da söz konusu faaliyetleri özümsemesi ve destek sağlaması ile mümkün olmaktadır (Başer, 2020). Ancak, tarım turizmi konusunun görece yeni bir alan olması sebebiyle, bu çalışmada yöre halkının bilgi düzeyi, algısı ve tutumundan ziyade, konuya ilişkin farkındalık oluşturmak amacıyla tarım ve turizm alanlarında yetkin kişilerin görüşlerine başvurulmuştur. Bu araştırmanın sonuçları değerlendirmenin yapıldığı örneklem içinde ele alınmalı ve genelleştirilmemelidir. Bununla birlikte, bölgenin tarım turizmi potansiyelinin daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi için ilerleyen çalışmalarda yerel halkın da görüşlerinin dikkate alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

8.2. Öneriler

Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara ek olarak aşağıda yer alan öneriler ileri çalışmalar için yol gösterici olacaktır.

- Bölgede tarım turizminin gelişebilmesi için kamu ve yerel yöneticilerin, tarım ve turizm ile ilgili kuruluşların, derneklerin vb. iş birliği içinde konu ile ilgili bilgi aktarımı sağlamak adına kaynaklar oluşturması, stratejiler ve planlamalar yapması gerekmektedir. Yatırım ve projelere, tarım turizmi ve wellness faaliyetleri de eklenmelidir.
- Yerel halka tarım turizmi ile ilgili bilgilendirici eğitimler verilmeli, sürdürülebilir turizm faaliyetleri ve wellness konularında farkındalık oluşturulmalıdır.
- Yatırımcıların tarım turizmi faaliyetlerine yönelmesi için bu alanda teşvikler, fonlar vb. kaynaklar sağlanmalı, girişimci kişilere bilgilendirme ve yönlendirme çalışmaları yapılmalıdır.

- Bahçe gezisi, ürün toplama, satış vb. tarım turizmi faaliyetlerine ek olarak bölgenin doğal ve kültürel alanlarına wellness kavramının açık alan hizmetlerine yönelik doğa ile i içe ek turlar ile düzenlenebilir.
- Tarımsal retim, sağlıklı ve doğal beslenme, wellness, doğal güzellikler ve kaynaklar, kültürel miras, turizm konularında sürdürülebilirlik konusunun önemi vurgulanmalı ve bireylerde bu konular ile ilgili duyarlılık oluşturulmalıdır.
- Gazipaşa'nın ekoturizm ve tarım turizmi sektöründe ne çıkan bir destinasyon olabilmesi için tanıtım ve reklam faaliyetlerine önem verilmeli, bütçeler ayrılmalıdır. Yurt içi ve yurt dışı tanıtımlar için sosyal medya platformlarında, web sitelerde çalışmalar yapılmalıdır.
- Geleneksel olarak yapılan tarımsal festival ve fuarların kapsamları geliştirilerek yöreye özgü ürünlerin, yemeklerin ve kültürel ögelerin tanınırılığına katkılarının arttırılması sağlanmalıdır.
- Sürdürülebilir turizm (ekoturizm) ve alt dalları içinde yer alan tarım turizmi alanlarında tecrübeli, donanımlı personellerin yetiştirilmesi ve/veya yetişmiş olanların ise uygun bir şekilde gerekli pozisyonlara yerleştirilmesi sağlanmalıdır.
- Tarım turizmi faaliyetlerine katılacak ziyaretçilere yönelik pansiyon, çiftlik gibi yerel konaklama işletmelerinin sayısı arttırılmalıdır.
- Tarım turizmi faaliyetlerine katılmak isteyen çiftçilere uygun bahçe, çiftlik, tesis yapımı vb. konularında bilgilendirme, planlama, organizasyon, yönlendirme çalışmaları yapılmalıdır.
- Türkiye'de bir ilk olan ve içinde çok sayıda tropikal bitki türünün yer aldığı Gazipaşa Tropikal Parka gerçekleştirilen ziyaret ve ziyaretçi sayısını arttırmak için ilçe içinden geçen şehirlerarası karayolu kavşaklarına büyük tabelalar asılarak yönlendirme yapılabilir.
- Belediye tarafından açılan Tropikal Park çevresinde yapılacak düzenlemeler ile doğrudan satış alanları oluşturularak ekonomik getiri kaynağı haline dönüştürülebilir.
- İlçede yer alan çok sayıda tropikal meyve bahçesi küçük düzenlemeler ile turistlerin ziyaretine açılabilir. Günlük turlar ve isteğe bağlı çeşitli tarım turizmi faaliyetleri ile üreticiler için ek kazanç kaynağı oluşturulabilir.
- İlçede seyahat acentalarının ve/veya faaliyet kollarının sayısı arttırılarak ekoturizm ve tarım turizmi faaliyetlerinin ziyaretçilere tanıtılması ve yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Gerekirse bu konuda teşvik çalışmaları yapılmalıdır.

- Bilgilendirme, yönlendirme ve tanıtım faaliyetleri ile bahçe gezilerinin yanında tarihi alan, mağara, yayla vb. çekici konumlara yönelik turlarla tarım turizmi ve wellness etkinlikleri zenginleştirilebilir.
- Tarım turizmine ve diğer ekoturizm kollarına yönelik işletmeler kurulurken doğaya saygılı, wellness kavramı ile uyumlu, çevreci, yörenin etnik yapısı ile uyumlu, rustik tarzlar ve enerji kaynaklarının kullanımında verimlilik esaslarını temel alan esaslara önem verilmelidir.
- Yöreye özgü lezzetlerin, ürünlerin, sebze ve meyvelerin, yabani ürünlerin vb. tanıtımı ile bunlar tarım turizmi faaliyetlerinde ekstra bir unsur olarak faydalanılabilir.
- İlçeye gelen ziyaretçiler için ekstra bir gezi alanı olarak, Gazipaşa tarihi ve kültürünü yansıtan bir müze projesi gerçekleştirilebilir. İyi kurgulanmış bir müze ilçede turizm çeşitliliği sağlayarak gelirlerin artmasına yardımcı olacaktır.
- İlçe tarım turizmine ilişkin kapsamlı, koordinasyonlu çalışmalar ve projelerle bu sektörde çok önemli bir konuma getirilebilir. Bu sayede sezonluk olan deniz-kum-güneş turizmine bağlı kalmadan dört mevsim ziyaret edilen bir bölge konumuna getirilebilir.
- İlçede yer alan havalimanı ulaşım kolaylığı açısından çok önemli bir çekim unsurudur. Havalimanı çevresine ilçede yapılabilecek turizm faaliyetleri ile ilgili yerel turlar ve acenteler kurulmalıdır.
- Tarım turizmi faaliyetleri ile ilgili yapılacak çalışma ve projelerde en hassas noktalardan birisi de bölgenin geleneksel dokusunun bozulmaması, tarımsal faaliyetlerin ve üretimin olumsuz etkilenmemesi, doğal güzelliklerin, tarihi alanların ve çevrenin zarar görmemesidir. Bu konularda oldukça bilinçli ve planlı hareket edilmelidir.

Özetle bölgede wellness kavramını da kapsayan faaliyetleri barındıran tarım turizminin yaygınlaşması alternatif turizm sektöründe çeşitlilik sağlama, istihdam alanları oluşturma, yörenin ekonomik, sosyal ve kültürel yönden kalkınmasını sağlama gibi birçok yönden ilçenin ve ülkenin turizmine olumlu yönde katkıda bulunacaktır.

KAYNAKLAR

- Abdul Latif, M. (2023). Evaluation of physical and chemical properties of white sapote (*Casimiroa edulis*) fruits and powder. *Food Technology Research Journal*, 1(3), 42-52.
- Adhikari, B., Dutt, M., & Vashisth, T. (2021). Comparative phytochemical analysis of the fruits of four Florida-grown finger lime (*Citrus australasica*) selections. *LWT*, 135, 110003.
- Ahmadova, S. & Akova, O. (2016). Türkiye’de organik ekoturizm çiftlikleri üzerine bir araştırma. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 14-29.
- Akgül, C., Ünver Alçay, A., & Can, N. (2017). Gölevezin Beslenmede Kullanımı ve Sağlık Üzerine Etkisi. *Aydın Gastronomy*, 1(2), 51-56.
- Akşit Aşık, N. (2016). Gazipaşa'nın Tarım Turizmi (Agroturizm) Potansiyelinin Değerlendirilmesi: Swot Analizi. *Journal of International Social Research*, 9(42).
- Akyürek, S. & Karabulut, B. (2017). Gümüşhane ilinin agro-turizm potansiyelinin değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, 5(13), 1737-1743.
- Ali, M. M., Hashim, N., Abd Aziz, S., & Lasekan, O. (2020). Pineapple (*Ananas comosus*): A comprehensive review of nutritional values, volatile compounds, health benefits, and potential food products. *Food Research International*, 137, 109675.
- Alinejad, M. E. & Razaghi, Z. (2012). Tourism and its history. *Life Science Journal*, 9(4), 42-46.
- Altan, Ş. (2006). *Türkiye’de ekoturizm uygulamaları ve ekonomiye katkıları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Ana, M. I. (2017). Avrupa Birliği’nde ekoturizm, tarımsal turizm ve kırsal turizm. *Kaktüs Turizm Dergisi*, 15 (2), 6-14.
- Ates, A., Akmeşe, H., Coskuner, M. & Sunar, H. (2016). A Research on botany tourism and plant museums: applicability in Turkey. In *The 2016 WEI International Academic Conference Proceedings* (pp. 22-29).
- Aydın, O. (2012). AB’de kırsal turizmde ilk 5 ülke ve Türkiye’de kırsal turizm. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012(2), 39-46.
- Ayhan, A. K. I. Ş., & Baştürk, K. A. Y. A. (2018). Manavgat’ın (Antalya) Alternatif Turizm Potansiyeli. *Asya Studies*, 3(3), 20-27.
- Ayhan, S. (2021). *Wellness turizm destinasyonu olarak Eskişehir: Kaynaklar, çeşitler, sorunlar ve çözümler* (Master's thesis, Kırklareli Üniversitesi).
- Aytuğ, H. K. (2011). Avrupa Birliği ülkelerinde tarımsal turizm uygulamaları ve Türkiye’de gelişme potansiyeli: Yeşilköy örneği.
- Balmford, A., Beresford, J., Green, J., Naidoo, R., Walpole, M. & Manica, A. (2009). Doğa temelli turizmdeki eğilimlere küresel bir bakış açısı. *PLoS biyolojisi*, 7 (6), e1000144.

- Barreca, D., Lagana, G., Ficarra, S., Tellone, E., Leuzzi, U., Galtieri, A., & Bellocco, E. (2011). Evaluation of the antioxidant and cytoprotective properties of the exotic fruit *Annona cherimola* Mill.(Annonaceae). *Food Research International*, 44(7), 2302-2310.
- Barua, N., & Das, M. (2013). An overview on pharmacological activities of *Musa sapientum* and *Musa paradisiaca*. *International Journal of Pharma Professional's Research (IJPPR)*, 4(2), 852-858.
- Başer, G. (2020). Tarım turizminin gelişim potansiyeline yönelik çiftçilerin tutumlarının araştırılması. *Turizm Akademik Dergisi*, 7(2), 165-188.
- Beleski-Carneiro, E. B., Ganter, J. L. M. S., & Reicher, F. (1999). Structural aspects of the exudate from the fruit of *Chorisia speciosa* St. Hil. *International journal of biological macromolecules*, 26(4), 219-224.
- Belliggiano, A., Garcia, E. C., Labianca, M., Valverde, F. N., & De Rubertis, S. (2020). The “eco-effectiveness” of agritourism dynamics in Italy and Spain: A tool for evaluating regional sustainability. *Sustainability*, 12(17), 7080.
- Bhadoriya, S. S., Ganeshpurkar, A., Narwaria, J., Rai, G., & Jain, A. P. (2011). *Tamarindus indica*: Extent of explored potential. *Pharmacognosy reviews*, 5(9), 73.
- Bhat, M. A., Mishra, A. K., Kamal, M. A., Rahman, S., & Jan, A. T. (2023). *Elaeagnus umbellata*: A miraculous shrub with potent health-promoting benefits from Northwest Himalaya. *Saudi Journal of Biological Sciences*, 30(6), 103662.
- Bhuyan, D. J., Alsherbiny, M. A., Perera, S., Low, M., Basu, A., Devi, O. A., ... & Papoutsis, K. (2019). The odyssey of bioactive compounds in avocado (*Persea americana*) and their health benefits. *Antioxidants*, 8(10), 426.
- Bishayee, A., Kavalakatt, J., Sunkara, C., Johnson, O., Zinzuwadia, S. S., Collignon, T. E., ... & Barbalho, S. M. (2024). Litchi (*Litchi chinensis* Sonn.): A comprehensive and critical review on cancer prevention and intervention. *Food Chemistry*, 140142.
- Bochi, V. C., Barcia, M. T., Rodrigues, D., & Godoy, H. T. (2015). Biochemical characterization of *Dovyalis hebecarpa* fruits: A source of anthocyanins with high antioxidant capacity. *Journal of food science*, 80(10), C2127-C2133.
- Bochi, V. C., Barcia, M. T., Rodrigues, D., Speroni, C. S., Giusti, M. M., & Godoy, H. T. (2014). Polyphenol extraction optimisation from Ceylon gooseberry (*Dovyalis hebecarpa*) pulp. *Food Chemistry*, 164, 347-354.
- Boiko, V., Romanenko, Y., Shevchuk, S., Barabanova, V. & Karpinska, N. (2020). Rural development by stimulating agro-tourism activities.
- Bosworth, G. R. & McElwee, G. (2014). Agri-tourism in recession: evidence from North East England. *Journal of rural and community development*, 9(3).
- Burton, R. (1998). Maintaining the quality of ecotourism: Ecotour operators' responses to tourism growth. *Journal of Sustainable tourism*, 6(2), 117-142.
- Butcher, J. (2007). *Ecotourism, NGOs and development: A critical analysis*. Routledge.
- Cerchiello, G. & Vera-Rebollo, J. F. (2019). From elitist to popular tourism: leisure cruises to Spain during the first third of the twentieth century (1900–1936). *Journal of Tourism History*, 11(2), 144-166.

- Chakraborty, P., Deb, P., Chakraborty, S., Chatterjee, B., & Abraham, J. (2015). Cytotoxicity and antimicrobial activity of *Colocasia esculenta*. *Journal of Chemical and Pharmaceutical Research*, 7(12), 627-635.
- Chan, H. T. L., Chan, K. M., Sam, S. W., & Chan, S. W. (2024). A Review of the Pharmacological Effects of *Solanum muricatum* Fruit (Pepino Melon). *Foods*, 13(17), 2740.
- Chen, T. V., Nghia, N. T., Nhat Truong, L. V., & Khanh Linh, N. H. (2024). Ethnomedicinal, Phytochemical, and Pharmacological Properties of *Diospyros mollis* Griff.: A Review. *Natural Product Communications*, 19(2), 1934578X241233459.
- Chhikara, N., Kour, R., Jaglan, S., Gupta, P., Gat, Y., & Panghal, A. (2018). Citrus medica: nutritional, phytochemical composition and health benefits—a review. *Food & function*, 9(4), 1978-1992.
- Civelek, M., Dalgin, T. & Çeken, H. (2014). Agro-turizm ve kırsal kalkınma ilişkisi: Muğla yöresindeki agro-turizm alanlarında bir araştırma. *Turizm Akademik Dergisi*, 1(1), 15-28.
- Competitiveness Index of South European Countries). *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 10(2), 1147-1167.
- Corrêa, R. C., Peralta, R. M., Haminiuk, C. W., Maciel, G. M., Bracht, A., & Ferreira, I. C. (2016). The past decade findings related with nutritional composition, bioactive molecules and biotechnological applications of *Passiflora* spp.(passion fruit). *Trends in Food Science & Technology*, 58, 79-95.
- Cvetković, M., Ilić, D., Petrović, S., & Miladinović, B. (2021). Determination of mineral composition of the Red Pool type of red currant (*Ribes rubrum* L, Grossulariaceae). *Archives of Pharmacy*, 71(Suppl. 5), S66-S66.
- Çakıcı, A. C. & Harman, S. (2006). Kuş gözlemciliğinin önemi: Türkiye'de kuş gözlemciliğinin profili. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17(2), 161-168.
- Çanga, A. Ç., Kutlu, T. & Çalışkan, H. (2018). Tarım Turizminin Dünyada Ve Türkiye'deki Uygulamaları. *Uluslararası Turizm Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 2(2), 450-457.
- Çavuş, A. & Semih, Z. E. R. E. (2021). Yerel Halkın Ekoturizm Algısı: Giresun İli Örneği. *International Journal of Geography and Geography Education*, (43), 173-192.
- Çelik, E., Durmuş, A. & Türkoğlu, M. (2022). Iğdır ili ve yakın çevresinin ornito-turizm perspektifinde değerlendirilmesi. *Journal of Academic Tourism Studies*, 2(1), 32-44.
- Çukur, F. & Çukur, O. Ö. T. (2020). Milas'ta Zeytin Turizmi Potansiyelinin Kırsal Kalkınma Amaçlı Değerlendirilmesi. *The Journal of Academic Social Science*, (98), 21-37.
- Da Silva Pinto, M., KWON, Y. I., Apostolidis, E., Lajolo, F. M., Genovese, M. I., & Shetty, K. (2010). Evaluation of red currants (*Ribes rubrum* L.), black currants (*Ribes nigrum* L.), red and green gooseberries (*Ribes uva-crispa*) for potential management of type 2 diabetes and hypertension using in vitro models. *Journal of Food Biochemistry*, 34(3), 639-660.

- Damdelen, A. (2020). Sürdürülebilir Turizmde Yöresel Yemek Kültürünün Önemi: Kuzey Kıbrıs Örneği (Master's thesis, Eastern Mediterranean University (EMU)-Doğu Akdeniz Üniversitesi (DAÜ)).
- De Araújo, A. N. V., de Souza, E. L., dos Santos Nascimento, D., Alves, J. M., Sampaio, K. B., da Silva, S. R. F., ... & de Albuquerque, T. M. R. (2024). Revisiting the nutritional and functional value and health-promoting potential of Syzygium species. *Journal of Functional Foods*, 118, 106265.
- DebMandal, M., & Mandal, S. (2011). Coconut (Cocos nucifera L.: Arecaceae): in health promotion and disease prevention. *Asian Pacific journal of tropical medicine*, 4(3), 241-247.
- Despotović, A., Joksimović, M., Svržnjak, K. & Jovanović, M. (2017). Rural areas sustainability: agricultural diversification and opportunities for agri-tourism development. *Transcultural Studies*, 63(3).
- Dunn, H. L. (1961). *High-level wellness*. Arlington, VA: Beatty Press.
- Dündar, N. (2023). *Ekoturizm Kapsamında Kuş Gözlemciliği: Azap Gölü Örneği*. (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Emel, C. A. N. (2013). Turizm Destinasyonlarında Sürdürülebilir Turizmin Sürdürülebilir Rekabet Açısından Değerlendirilmesi. *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 23-40.
- Faleiro, F. G., Junqueira, N. T. V., Junghans, T. G., Jesus, O. N. D., Miranda, D., & Otoni, W. C. (2019). Advances in passion fruit (Passiflora spp.) propagation. *Revista Brasileira de Fruticultura*, 41, e-155.
- Figueira, I., Menezes, R., Macedo, D., Costa, I., & Nunes dos Santos, C. (2017). Polyphenols beyond barriers: a glimpse into the brain. *Current neuropharmacology*, 15(4), 562-594.
- Flanigan, S., Blackstock, K. & Hunter, C. (2015). Generating public and private benefits through understanding what drives different types of agritourism. *Journal of rural studies*, 41, 129-141.
- Gazipaşa Belediyesi. (2024). *Gazipaşa Belediyesi tropikal parkta yetişen ürünler*. <https://gazipasa.bel.tr/gazipasa-belediyesi-tropikal-parkta-yetisen-urunler>
- Gazipaşa Belediyesi. (2024). *Stratejik Plan*. https://gazipasa.bel.tr/kurumlar/gazipasa.bel.tr/PDF-ANA-DOSYALAR/STRATEJIKPLAN/2025-_2029-Stratejik-Plan.pdf.
- Gazipaşa İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü. (2025). *İlçemizin tarihi, coğrafyası ve ekonomisi hakkında bilgiler*. <https://gazipasa.meb.gov.tr/www/antalyagazipasa/icerik/11>.
- Gazipaşa İlçe Tarım Müdürlüğü. (2024). Faaliyet Raporu.
- Gazipaşa Kaymakamlığı.(2025). *Tarihi yerler*. <http://www.gazipasa.gov.tr/tarihi-yerler>.
- Gerboğa, R., & Yılmaz, H. Ö. (2024). Mınd Diyeti Ve Bilişsel Sağlık. *Sağlık & Bilim 2023 Beslenme-Iv*, 73.
- Gezici, A. *Ejder meyvesinin (pitaya) ozmotik kurutulması ve kuruma özelliklerinin değerlendirilmesi* (Master's thesis, Fen Bilimleri Enstitüsü).

- Gezici, S., & Koçum, D. (2021). Nörodejeneratif Hastalıkların Tedavisinde Nöroprotektif Ajan Olarak Tıbbi Bitkiler ve Fitokimyasallar. *Türk Doğa ve Fen Dergisi*, 10(2), 325-337.
- Gökçe, e. U. (2022). Uluslararası ilişkiler çalışmalarında açıklamaya ve anlamaya dayalı nitel araştırma süreci, yöntemler ve bilgisayar destekli veri analizi. Pamukkale üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi, (51), 37-53.
- Gümüş, M. (2015). *Yerel halkın bakış açısıyla kırsal kalkınmada tarım turizmi: Tekirdağ ili örneği*. (Yüksek lisans tezi). Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.
- Gündüz, B. & Dönmez, Y. (2018). Üniversite çalışanlarının ekoturizm algısı. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 20(2), 152-162.
- Güngör, Ş., & Bozyiğit, R. (2011). The Natural And Human Factor Effects Of Land Use In Gazipaşa County (Gazipaşa İlçesi'nde Doğal Ve Beşeri Faktörlerinin Arazi Kullanımı Üzerine Etkileri). *Ahmet Kelesoglu Education Faculty (AKEF) Journal*, 32.
- Hikal, W. M., Mahmoud, A. A., Said-Al Ahl, H. A., Bratovic, A., Tkachenko, K. G., Kačániová, M., & Rodriguez, R. M. (2021). Pineapple (Ananas comosus L. Merr.), waste streams, characterisation and valorisation: An Overview. *Open Journal of Ecology*, 11(9), 610-634.
- Hollas, C. R., Chase, L., Conner, D., Dickes, L., Lamie, R. D., Schmidt, C., ... & Quella, L. (2021). Factors related to profitability of agritourism in the United States: Results from a national survey of operators. *Sustainability*, 13(23), 13334.
- Hsu, C. H., Lin, H. H. & Jhang, S. (2020). Sustainable tourism development in protected areas of rivers and water sources: a case study of Jiuqu stream in China. *Sustainability*, 12(13), 5262.
- Jiménez-González, O., & Guerrero-Beltrán, J. A. (2021). Diospyros digyna (black sapote), an undervalued fruit: A review. *ACS Food Science & Technology*, 1(1), 3-11.
- Joseph, B., & Priya, M. (2011). Review on nutritional, medicinal and pharmacological properties of guava (Psidium guajava Linn.). *International Journal of pharma and bio sciences*, 2(1), 53-69.
- Kalaycı, İ. (2022). *Alanya mutfak kültürünün Akdeniz diyeti açısından incelenmesi* (Master's thesis, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Karakaş, A., Fındıklı, Ö. & Güngör, H. Y. (2013). Kırsal turizm kırsal kalkınma ilişkisi ve dünyadan kırsal turizm örnekleri.
- Karakök, H. (2023). *Sürdürülebilirlik kapsamında Derebucak İlçesi'nin (Konya) ekoturizm potansiyeli ve yerel halkın ekoturizm algısı*. (Yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Karakurt, S. (2022). *Yerel Halkın Ekoturizme Yönelik Algısı: Alanya Bölgesi Örneği*. (Yüksek lisans tezi). Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.
- Kausar, F., Intisar, A., Din, M. I., Aamir, A., Hussain, T., Aziz, P., ... & Sadaqat, K. (2020). Volatile composition and antibacterial activity of leaves of Chorisia speciosa. *Journal of the Mexican Chemical Society*, 64(4), 339-348.

- Kausar, R., Mirza, S. N., Saboor, A., Saleem, A. & Khalid, B. (2013). Role of ecotourism in promoting and sustaining conservation of nature: A case study of Murree forest recreational resort. *Pak. J. Agri. Sci*, 50(3), 463-468.
- Khan, A., Asadsaeed, M., Chaudhary, M. A., Ahmad, Q., & Ansari, F. (2015). Antimicrobial, anti-inflammatory and antipyretic activity of *Chorisia speciosa* leaves (bombacaceae). *Inter J Biol, Pharm Allied Scien*, 4(12), 6826-38.
- Kılıç, A. G. & Gençer, K. (2023). Yerel Halkın Ekoturizm Algılarının Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi: Amasya İli Örneği (Examination of Local People's Perceptions of Ecotourism in Accordance with Demographic Characteristics: Case of Amasya). *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 11(1), 395-414.
- Kizos, T., & Iosifides, T. (2007). The contradictions of agrotourism development in Greece. *Sociologia Ruralis*.
- Klakočar, T., & Pavić, L. (2024). Seeking wellness in rural tourism value chain: evidence from Slovenian farm stay. *Glasnik Srpskog geografskog društva*, 104(1), 427-450.
- Kompula, R. & Gartner, W.C. (2013). Bir seyahat deneyimi olarak avcılık: Finlandiya ve ABD'deki av turizmi üzerine oto-etnografik bir çalışma. *Turizm İşletmeciliği*, 35, 168-180.
- Kozak, M. A., Evren, S. & Çakır, O. (2013). Tarihsel süreç içinde turizm paradigması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 7-22.
- Krishna, D. K., & Sahoo, A. K. (2020). Overview of agritourism in India and world. *Food and Scientific Reports*, 1(7), 56-59.
- Kucich, D. A. (2015). *Total phenolic content and antioxidant capacity of a selection of South African indigenous fruits* (Doctoral dissertation, Cape Peninsula University of Technology).
- Kuru, P. (2014). Tamarindus indica and its health related effects. *Asian Pacific Journal of Tropical Biomedicine*, 4(9), 676-681.
- Lakmal, K., Yasawardene, P., Jayarajah, U., & Seneviratne, S. L. (2021). Nutritional and medicinal properties of Star fruit (*Averrhoa carambola*): A review. *Food Science & Nutrition*, 9(3), 1810-1823.
- Lane, B., & Kastenholz, E. (2015). Rural tourism: the evolution of practice and research approaches. *Journal of Sustainable Tourism*.
- Lekhuleni, I. L., Shabalala, A., & Maluleke, M. K. (2024). Quality aspects of marula (*Sclerocarya birrea*) fruit, nutritional composition, and the formation of value-added products for human nutrition: a review. *Discover Food*, 4(1), 35.
- Lima, E. B. C., Sousa, C. N. S., Meneses, L. N., Ximenes, N. C., Júnior, S., Vasconcelos, G. S., ... & Vasconcelos, S. M. M. (2015). *Cocos nucifera* (L.)(Arecaceae): A phytochemical and pharmacological review. *Brazilian Journal of Medical and Biological Research*, 48, 953-964.
- Luo, B., Lv, J., Li, K., Liao, P., & Chen, P. (2022). Structural Characterization and Anti-inflammatory Activity of a Galactorhamnan Polysaccharide from *Citrus medica* L. var. *sarcodactylis*. *Frontiers in Nutrition*, 9, 916976.

- Ma, R. H., Zhang, X. X., Thakur, K., Zhang, J. G., & Wei, Z. J. (2022). Research progress of *Lycium barbarum* L. as functional food: phytochemical composition and health benefits. *Current Opinion in Food Science*, 47, 100871.
- Macagno, G., Nunes, P., Loureiro, M. & de Compostela, S. (2010). The influence of agriculture landscape on tourism flows: An application to Tuscany.
- Macedo, J. G. F., Rangel, J. M. L., de Oliveira Santos, M., Camilo, C. J., da Costa, J. G. M., & de Almeida Souza, M. M. (2021). Therapeutic indications, chemical composition and biological activity of native Brazilian species from *Psidium* genus (Myrtaceae): A review. *Journal of Ethnopharmacology*, 278, 114248.
- Maldonado-Celis, M. E., Yahia, E. M., Bedoya, R., Landázuri, P., Loango, N., Aguillón, J., ... & Guerrero Ospina, J. C. (2019). Chemical composition of mango (*Mangifera indica* L.) fruit: Nutritional and phytochemical compounds. *Frontiers in plant science*, 10, 1073.
- Mannino, G., Serio, G., Berteà, C. M., Chiarelli, R., Lauria, A., & Gentile, C. (2022). Phytochemical profile and antioxidant properties of the edible and non-edible portions of black sapote (*Diospyros digyna* Jacq.). *Food Chemistry*, 380, 132137.
- Mavric, M., & Urry, J. (2009). Tourism studies and the new mobilities paradigm. *The SAGE handbook of tourism studies*, 645-657.
- Mosbah, H., Louati, H., Boujbiha, M. A., Chahdoura, H., Snoussi, M., Flamini, G., ... & Selmi, B. (2018). Phytochemical characterization, antioxidant, antimicrobial and pharmacological activities of *Feijoa sellowiana* leaves growing in Tunisia. *Industrial crops and products*, 112, 521-531.
- Mtapuri, O., & Giampiccoli, A. (2019). Tourism, community-based tourism and ecotourism: a definitional problematic. *South African Geographical Journal= Suid-Afrikaanse Geografiese Tydskrif*, 101(1), 22-35.
- Murathan, Z. T., Abacı, Z. M., & Kaya, A. (2022). Türkiye'nin Akdeniz bölgesine adapte edilen bazı tropikal meyvelerin biyoaktif bileşenlerinin ve antioksidan kapasitelerinin analizi. *International Journal of Pure and Applied Sciences*, 8(2), 279-285.
- Muthu, N., Lee, S. Y., Phua, K. K., & Bhore, S. J. (2016). Nutritional, medicinal and toxicological attributes of star-fruits (*Averrhoa carambola* L.): a review. *Bioinformation*, 12(12), 420.
- Nascimento-Silva, N. R. R., Bastos, R. P., & da Silva, F. A. (2022). Jambolan (*Syzygium cumini* (L.) Skeels): A review on its nutrients, bioactive compounds and health benefits. *Journal of Food Composition and Analysis*, 109, 104491.
- Ndou, A., Tinyani, P. P., Slabbert, R. M., Sultanbawa, Y., & Sivakumar, D. (2019). An integrated approach for harvesting Natal plum (*Carissa macrocarpa*) for quality and functional compounds related to maturity stages. *Food chemistry*, 293, 499-510.
- Negreanu-Pirjol, B. S., Oprea, O. C., Negreanu-Pirjol, T., Roncea, F. N., Prelipcean, A. M., Craciunescu, O., ... & Popoviciu, D. R. (2023). Health benefits of antioxidant bioactive compounds in the fruits and leaves of *Lonicera caerulea* L. and *Aronia melanocarpa* (Michx.) Elliot. *Antioxidants*, 12(4), 951.
- Nickerson, N. P., Black, R. J., & McCool, S. F. (2001). Agritourism: Motivations behind farm/ranch business diversification. *Journal of Travel research*, 40(1), 19-26.

- Okumuş, N., & Soltanbeigi, A. (2021). Moringa Ağacı (*Moringa oleifera* Lam.): Biyolojik Özellikleri, Kültürü ve Tıbbi Faydaları. *Bağbahçe Bilim Dergisi*, 8(2), 56-75.
- Oruç, M. C., Dalgın, T., & Çeken, H. (2015). Tarım turizmi uygulamaları ve pazarlama modelleri: Türkiye için bir model önerisi. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 5(2), 40-45.
- Ozdemir, M., Pehlivan, S., & Gungor-Bilgicer, V. (2024). Ultrasound-assisted vacuum drying of limequat peels and characterization of thermal, morphological and functional properties. *Thermal Science and Engineering Progress*, 54, 102841.
- Özçatalbaş, O. (2019). Turizmin sosyal politika işlevi ve kırsal turizm: Türkiye örneği. *Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi (IRTAD)* E-ISSN: 2602-4462, 3(1), 35-37.
- Özçatalbaş, O. (2020). Tarım Turizmi ve Kırsal Kalkınma İlişkileri. Ekonomi Ekseninde Türkiye’de Geçmişten Günümüze Kültür ve Turizm Politikaları. ISBN: 978-605-342-545-8.
- Özoğul, B. & Bulut, İ. (2021). Kırsal turizm açısından İbradı ilçesinin doğal, kültürel ve tarihi çekiciliklerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi (IRTAD)* E-ISSN: 2602-4462, 5(2).
- Pakdemirli, B., Bayraktar, Z., Ünalmış, A. N., Sarı, Y., Takmaz, S. & Emir, O. (2020). *Ekonomi ekseninde Türkiye’de geçmişten günümüze kültür ve turizm politikaları*. Akçağ Basım Yayım.
- Pehlivan, C. (2016). Çölyak hastaları için ekmek yapımında gölevez (*Colocasia esculenta* (L.) schott) yumrusunun kullanımı (Doctoral dissertation).
- Pehlivan, R. (2008). *Lisans düzeyinde turizm eğitimi almakta olan öğrencilerin sektör ile ilgili tutumlarının mezuniyet sonrası kariyer seçimine etkisi*. (Yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Pencarelli, T. (2020). The digital revolution in the travel and tourism industry. *Information Technology & Tourism*, 22(3), 455-476.
- Pessina, D., Gentili, R., Barcaccia, G., Nicolè, S., Rossi, G., Barbesti, S., & Sgorbati, S. (2011). DNA content, morphometric and molecular marker analyses of *Citrus limon* and *C. medica* for the determination of their variability and genetic relationships within the genus *Citrus*. *Scientia horticultrurae*, 129(4), 663-673.
- Phan, A. D. T., Chaliha, M., Sultanbawa, Y., & Netzel, M. E. (2019). Nutritional characteristics and antimicrobial activity of Australian grown feijoa (*Acca sellowiana*). *Foods*, 8(9), 376.
- Pires, T. C., Dias, M. I., Barros, L., Calhelha, R. C., Alves, M. J., Santos-Buelga, C., & Ferreira, I. C. (2018). Phenolic compounds profile, nutritional compounds and bioactive properties of *Lycium barbarum* L.: A comparative study with stems and fruits. *Industrial crops and products*, 122, 574-581.
- Plunkett, B. J., Espley, R. V., Dare, A. P., Warren, B. A., Grierson, E. R., Cordiner, S., ... & Schwinn, K. E. (2018). MYBA from blueberry (*Vaccinium* section *Cyanococcus*) is a subgroup 6 type R2R3MYB transcription factor that activates anthocyanin production. *Frontiers in Plant Science*, 9, 1300.

- Puente, L., Nocetti, D., & Espinosa, A. (2019). *Physalis peruviana* Linnaeus, an update on its functional properties and beneficial effects in human health. *Wild fruits: Composition, nutritional value and products*, 447-463.
- Qi, Y., Liu, H., Agar, O. T., Imran, A., de Souza, T. S. P., Barrow, C., ... & Suleria, H. A. (2024). Phytochemicals in finger lime and their potential health benefits: A review. *Food Reviews International*, 40(8), 2167-2187.
- Qiu, P., Zhou, Z. & Kim, D. J. (2021). A new path of sustainable development in traditional agricultural areas from the perspective of open innovation—a coupling and coordination study on the agricultural industry and the tourism industry. *Journal of Open Innovation: Technology, Market and Complexity*, 7(1), 16.
- Rahemtulla, Y. G. & Wellstead, A. M. (2001). Ecotourism: Understanding the competing expert and academic definitions. *Canadian Forest Service, Northern Forestry Centre*. (Vol. 380).
- Rahman, I. A., Mohamed, E., Camalxaman, S. N., Haron, N., & Rambely, A. S. (2020). *Ananas comosus* (L.) Merr.: A mini review of its therapeutic properties: Medicinal benefits of pineapple plant. *Healthscope: The Official Research Book of Faculty of Health Sciences, UiTM*, 3(2), 54-59.
- Ramadan, M. F. (2011). Bioactive phytochemicals, nutritional value, and functional properties of cape gooseberry (*Physalis peruviana*): An overview. *Food research international*, 44(7), 1830-1836.
- Ramadwa, T. E., & Meddows-Taylor, S. (2023). Traditional Uses, Pharmacological Activities, and Phytochemical Analysis of *Diospyros mespiliformis* Hochst. ex. A. DC (Ebenaceae): A Review. *Molecules*, 28(23), 7759.
- Recep, E. F. E. (2022). Coffee: Ecology, Varieties, Production and Consumption. *Academic Researches and Studies in Sciences*, 114.
- Ribeiro, S. M. R., & Schieber, A. (2010). Bioactive compounds in mango (*Mangifera indica* L.). In *Bioactive foods in promoting health* (pp. 507-523). Academic Press.
- Rozier Rich, S., Standish, K., Tomas, S., Barbieri, C. & Ainely, S. (2016). The current state of agritourism research in the United States.
- Saeed, F., Arshad, M. U., Pasha, I., Naz, R., Batool, R., Khan, A. A., ... & Shafique, B. (2014). Nutritional and phyto-therapeutic potential of papaya (*Carica papaya* Linn.): an overview. *International Journal of Food Properties*, 17(7), 1637-1653.
- Serçek, S. & Yıldız, Y. (2022). Güney Avrupa Ülkelerinin Seyahat ve Turizm (T&T) Rekabet Edebilirlik Endeksi Üzerine Bir Çalışma (A Study on the Travel and Tourism (T&T)).
- Sharma, S., Singh, B., Kaur, G., Srivastava, Y., & Sandhu, R. S. (2024). Nutritional, Bioactive, and Health Potential of Pomelo (*Citrus maxima*): An Exotic Underutilized Fruit. *Current Research in Nutrition and Food Science Journal*, 12(2), 940-958.
- Smith, M., & Puczkó, L. (2014). *Health, Tourism and Hospitality: Spas, Wellness and Medical Travel*.
- Souza, C. S. E., Anunciação, P. C., Lucia, C. M. D., Dôres, R. G. R. D., Milagres, R. C. R. D. M., & Sant'Ana, H. M. P. (2020, November). Kumquat (*Fortunella margarita*): a good alternative for the ingestion of nutrients and bioactive compounds. In *Proceedings* (Vol. 70, No. 1, p. 105). MDPI.

- Sun, X., Zhan, Y., Li, S., Liu, Y., Fu, Q., Quan, X., ... & Zhu, C. (2023). Complete chloroplast genome assembly and phylogenetic analysis of blackcurrant (*Ribes nigrum*), red and white currant (*Ribes rubrum*), and gooseberry (*Ribes uva-crispa*) provide new insights into the phylogeny of Grossulariaceae. *PeerJ*, 11, e16272.
- Şar, S. (2012). Kahvenin sağlık ve sosyal yaşantımızdaki yeri. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 2(2), 35-44.
- Şengül, H., & Bulut, A. (2019). Sağlık Turizmi Çerçevesinde Türkiye’de Termal Turizm; Bir Swot Analizi Çalışması. *Estüdam Halk Sağlığı Dergisi*, 4(1), 55-70.
- Tanç, A. (2020). Uzdere ilçesinin ekoturizm potansiyelinin SWOT analizi yöntemi ile belirlenmesi. *Anadolu Strateji Dergisi*, 2(1), 1-18.
- Taşkıran, A., Akmeşe, K. A. & Sezgin, M. (2023). Tarım Turizminin Türkiye ve Dünyadaki Gelişimi Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk Turizm ve Bilişim Araştırmaları Dergisi*, (4), 72-88.
- Thennar, A. T. (2023). *Investigation of Antibacterial Activity of Hydrophilic and Hydrophobic Extracts of Unripe and Ripe Black Sapote (Diospyros digyna) Fruits* (Doctoral dissertation, Indonesia International Institute for Life Sciences).
- Toker, C. (2021). Sağlık Dolu Bir Tropikal Meyve: Pitaya (ya da Ejder Meyvesi).
- Travis, J. W., & Ryan, R. S. (2004). *The Wellness Workbook: How to Achieve Enduring Health and Vitality*. Ten Speed Press.
- Üçpunar, G. (2013). *Sağlık hizmetleri pazarlaması, sağlık ve termal turizmi* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Ünal, O. (2018). *Konya ili, yeryüzü şekillerinin ekoturizm potansiyeli açısından değerlendirilmesi* (Doctoral dissertation, Necmettin Erbakan University (Turkey)).
- Weston, R. J. (2010). Bioactive products from fruit of the feijoa (*Feijoa sellowiana*, Myrtaceae): A review. *Food Chemistry*, 121(4), 923-926.
- World Health Organization (WHO). (1946). *Constitution of the World Health Organization*. Geneva.
- Wu, Y., Han, T., Yang, H., Lyu, L., Li, W., & Wu, W. (2023). Known and potential health benefits and mechanisms of blueberry anthocyanins: A review. *Food Bioscience*, 103050.
- Voigt, C., Brown, G., & Howat, G. (2011). Wellness tourists: In search of transformation. *Tourism Review International*.
- Yahia, E. M., Gutierrez-Orozco, F., & Arvizu-de Leon, C. (2011). Phytochemical and antioxidant characterization of the fruit of black sapote (*Diospyros digyna* Jacq.). *Food Research International*, 44(7), 2210-2216.
- Yang, B., Prasad, K. N., & Jiang, Y. (2016). Structure identification of a polysaccharide purified from litchi (*Litchi chinensis* Sonn.) pulp. *Carbohydrate Polymers*, 137, 570-575.
- Yarım, İ., Orhan, Ö., & Çetin, E. (2019). Kent Yaşamında Wellness Kavramı.
- Yeğin, A. B., & Uzun, H. (2015). Mersin (*Myrtus communis* L.) meyvelerinin fenolik bileşik içerikleri. *Derim*, 32(1), 81-88.

- Yıldız, A. (2009). Düünden bugüne Gazipaşa tarihi. Antalya: Maraton Ofset ve Matbaacılık Ltd.Şti.
- Zeng, S., Wang, K., Liu, X., Hu, Z., & Zhao, L. (2024). Potential of longan (*Dimocarpus longan* Lour.) in functional food: A review of molecular mechanism-directing health benefit properties. *Food Chemistry*, 437, 137812.
- Zere, S. (2020). *Yerel halkın ekoturizm algısı: Giresun ili örneği*. (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Zhang, X., Guo, S., Ho, C. T., & Bai, N. (2020). Phytochemical constituents and biological activities of longan (*Dimocarpus longan* Lour.) fruit: A review. *Food Science and Human Wellness*, 9(2), 95-102.
- Zhao, L., Wang, K., Wang, K., Zhu, J., & Hu, Z. (2020). Nutrient components, health benefits, and safety of litchi (*Litchi chinensis* Sonn.): A review. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety*, 19(4), 2139-2163.
- Zhu, F. (2018). Chemical and biological properties of feijoa (*Acca sellowiana*). *Trends in Food Science & Technology*, 81, 121-131.

İnternet Kaynakları

- <http://www.ecotourismglobalconference.org/>, Erişim tarihi: 10.04.2024.
- <http://www.turktarim.gov.tr/2021>, Erişim tarihi: 14.04.2024.
- https://campspace.com/en/s/agricamp-picobello_2817, Erişim tarihi: 01.05.2024.
- <https://ci.turkpatent.gov.tr/>, Erişim tarihi: 25.04.2024.
- <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/>, Erişim tarihi: 10.04.2024.
- <https://fdc.nal.usda.gov/food-details/171711/nutrients>. Erişim Tarihi: 17.12.2024
- <https://www.gazipasahaberler.com/Haberler/3/Gazipasa-Turizm.html>, Erişim tarihi: 06.11.2024
- <https://www.gazipasa.gov.tr/caretta-caretta>, Erişim tarihi: 05.03.2025
- <https://istanbul.ktb.gov.tr/TR-276831/etkinlikler-ve-projelerimiz.html>, Erişim tarihi: 14.04.2024.
- <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim tarihi: 10.04.2024.
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Gazipa%C5%9Fa-Alanya_Havaliman%C4%B1. Erişim Tarihi: 21.04.2025
- <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/agroturizm>, Erişim tarihi: 14.04.2024.
- <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.6831.pdf>, Erişim tarihi: 10.04.2024.
- <https://www.nifa.usda.gov/grants/programs/family-small-farm-program>, Erişim tarihi: 05.05.2024.
- <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Sekizinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani-Turizm-OIK-Raporu.pdf>, Erişim tarihi: 10.04.2024.
- <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri>, Erişim tarihi: 14.04.2024.
- <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Organik-Tarim/Genel-Bilgiler>, Erişim tarihi: 25.04.2024.

<https://www.unwto.org/about-us>, Erişim tarihi: 10.05.2024

<https://wwofturkey.org/tr/>, Erişim tarihi: 15.05.2024.

EKLER

Ek 1: Etik Kurul Raporu

T.C.		
ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ		
Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurul Kararı		
TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI	KARAR TARİHİ
03	13	11.03.2025

Karar Numarası: 2025/05

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Aydın CANDAN'ın 28.02.2025 tarihli ve 8822 E. No'lu **"Türkiye'de Tarım Turizminin Ekoturizm Kapsamında İncelenmesi: Gazipaşa Örneği"** konulu başvurusu.

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Aydın CANDAN'ın 28.02.2025 tarihli ve 8822 E. No'lu **"Türkiye'de Tarım Turizminin Ekoturizm Kapsamında İncelenmesi: Gazipaşa Örneği"** konulu başvurusunun fikri, hukuki ve telif hakları bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluğun başvurucaya ait olmak üzere araştırma süresince uygulanmasının etik olarak uygun olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir. **11.03.2025**

(e-imzalıdır)	(e-imzalıdır)	(e-imzalıdır)
Kurul Başkanı	Kurul Başkanı	Kurul Başkanı
(e-imzalıdır)	(e-imzalıdır)	(e-imzalıdır)
Kurul Başkan YRD.	Üye	Üye
(Mazeretli)	(e-imzalıdır)	(Mazeretli)
Üye	Üye	Üye
(e-imzalıdır)	(Mazeretli)	
Üye	Üye	

Ek 2: Bilgilendirilmiş Onam Formu

	BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU	Doküman No	FR.384
		İlk Yayın Tarihi	05.04.2023
		Revizyon Tarihi	-
		Revizyon No	0
		Sayfa	1/4

Sayın katılımcı;

Katılacağınız bu çalışma, bilimsel bir araştırma olup araştırmanın adı “Türkiye’de Tarım Turizminin Ekoturizm Kapsamında İncelenmesi: Gazipaşa Örneği” dir.

Bu araştırmada temel amaç, Antalya’nın Gazipaşa ilçesinin tarım turizmi potansiyelini değerlendirmek ve ortaya çıkarmaktır. Antalya’nın en doğudaki ilçesi konumundaki Gazipaşa, yoğun bir şekilde kitle turizmi yapılan Alanya ilçesinin etkisi altında kalarak kıyı turizmi fazla gelişmemiştir. İlçede tarım faaliyetleri oldukça önemli bir yere sahiptir. Özellikle son yıllarda tropikal meyve yetiştiriciliği ile de ön plana çıkmaktadır. Bu sebeplerle bölgenin ekonomik gelişimine katkı sağlayabilecek bir turizm türü olan tarım turizmi potansiyelinin ele alınması düşünülmektedir. Çalışma ile kitle turizmine alternatif ekoturizm kollarına yönelimin teşviki vasıtasıyla bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel olarak gelişmesi için alternatif bir kol olan ve hali hazırda yörede devam eden faaliyetler doğrultusunda katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır. Kararınızdan önce araştırma hakkında sizi bilgilendirmek istiyoruz. Bu bilgileri okuyup anladıktan sonra araştırmaya katılmak isterseniz formu imzalayınız.

Size ait tüm kimlik bilgileriniz gizli tutulacaktır ve araştırma yayınlansa bile kimlik bilgileriniz verilmeyecektir, ancak araştırmanın izleyicileri, yoklama yapanlar, etik kurullar ve resmi makamlar gerektiğinde bilgilerinize ulaşabilir. Siz de istediğinizde kendinize ait bilgilere ulaşabilirsiniz.

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı : Cahide ÇAĞLAYAN

Eğitim Geçmişi:

- Eylül 2023- ..., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sağlık Turizmi Ana Bilim Dalı
- Eylül 2014-Haziran 2018, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü
- Eylül 2009-Haziran 2013, Alanya Hüseyin Girenes Fen Lisesi

Mesleki Geçmişi:

- Mayıs 2023-..., Büro Personeli, Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğü
- Ekim 2020-Aralık 2021, Kurucu ve Yönetici Diyetisyen, Çağlayan Beslenme ve Diyet Danışmanlığı

Katılım Belgeleri:

- 13-14 Ekim 2017, Gülhane Eğitim Ve Araştırma Hastanesi Hastalıklarda Güncel Nutrisyon Yaklaşımları Sempozyumu Katılım Belgesi, Ankara
- 20 Temmuz 2017, Onat Araştırma Mühendislik İş Sağlığı Ve Güvenlik Hizmetleri Eğitimi Katılım Belgesi, Ankara
- 21 Nisan 2017, Beslenmede Gıda Güvenliği Eğitimi Katılım Belgesi, Ankara
- 24.03.2017, British Culture Language School's Ankara Branch Kurs Sertifikası, Ankara
- 29 Nisan 2016, Gazi Üniversitesi Teknoloji Bağımlılığı Ve Obezite Okulu Eğitimi Katılım Belgesi, Ankara
- 27-28 Şubat 2016, Tarihinde Düzenlenen Besvak 4.Kariyer Günleri Katılım Belgesi, Ankara

Yabancı Dil Bilgisi:

- İngilizce